

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

***МАТЕРІАЛИ XV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»
(Електронна збірка)***

*Харків
2018*

УДК 340.12.001

ББК 67.0

П 78

Відповідальні за випуск:

***О.О. Нанарова – член Секретаріату Асоціації випускників
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***

***Асоціація випускників Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого***

П 78 Матеріали XV Всеукраїнської наукової конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції». – Х.: Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Харків: 2018. – 331 с.

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції.

***Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 222п, м. Харків, 61024,
Україна.***

УДК 340.12.001

ББК 67.0

***© Асоціація випускників Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого***

В. Д. Гончаренко

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПИТАННЯ МОВИ В КОНСТИТУЦІЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1920 року.

1. Поразка і розпад у період Першої світової війни Австро-Угорської імперії призвели до утворення як Західноукраїнської Народної Республіки, так і Чехословацької республіки. Остання була утворена згідно закону Чехословацького національного комітету від 28 жовтня 1918 р. про утворення самостійної чехословацької держави.

До складу Чехословацької республіки від довоєнної Австрії відійшли судецькі землі, Богемія, Моравія, частина Сілезії, а від Угорщини – Словачія і Підкарпатська Русь. Чехословацька республіка в силу історичних причин стала багатонаціональною державою, в якій крім чехів і словаків, що склали 65 відсотків населення країни, проживали також представники інших національностей (німці, угорці, євреї, поляки, особи руської національності тощо) [1, с. 13]. Тому не випадково у Конституції Чехословацької республіки, яка була прийнята 29 лютого 1920 р., питанням забезпечення прав національних меншин (у тому числі на використання їх мов) приділялась достатня увага.

2. До складу Конституції Чехословацької республіки входили в якості складових частин Загальний вступ, Вступний закон до Конституційної хартії Чехословацької республіки, Конституційна хартія Чехословацької республіки, Закон про принципи прав мов в Чехословацькій республіці [2, с. 68-93]. В сучасній юридичній літературі пануючою є думка, що Конституція Чехословацької республіки 1920 р. – одна з найдемократичніших Конституцій Європи того часу [1, с. 12].

3. Відповідно до § 2 Конституції Чехословацька держава проголошувалася демократичною республікою з обраним президентом на чолі. Президент обирався парламентом, яким були Національні збори (§ 56 Конституції). Національні збори здійснювали законодавчу владу і склалися з двох палат: палати представників і сенату, тобто були бікамеральним парламентом.

4. У розділі V Конституції «Права, свободи й обов'язки» виокремлювався § 106 «Рівність», в якому наголошувалось, що «всі жителі Чехословацької республіки користуються на її території... повним і безумовним захистом свого життя і свободи без всякої різниці походження, громадянства, м о в и (підкреслимо мною – Г.В.Д.), раси або релігії» [2, с. 87]. Про захист права на рідну

мову національних меншин йшлося у розділі VI Конституції «Захист національних, релігійних і расових меншостей», який складався з §§ 128-134. Офіційною державною мовою в республіці вважалася чехословацька мова, але багатонаціональний склад населення республіки вимагав чіткої регламентації використання мов національних меншин. Тому пункт 3) § 128 Конституції містив наступну норму: «3) Громадяни Чехословацької республіки можуть у межах, встановлених загальними законами, вільно користуватися всякою мовою як у приватних чи комерційних зносинах, так і в галузі релігії, друку або публікаціях всякого роду, або ж у публічних зборах» [2, с. 89-90]. А § 134 Конституції містив виключно демократичну і важливу для забезпечення самобутності національних меншин норму про те, що «всякого роду примусова денаціоналізація забороняється», а порушення цього принципу «може визначатися законом як кримінальний вчинок» [2, с. 90]. Захищала національні меншини від денаціоналізації і норма § 131 Конституції, якою визначалося, що «в тих містах і округах, в яких проживає значна частина чехословацьких громадян, які вживають не чехословацьку мову, дітям цих чехословацьких громадян забезпечується в межах, встановлених загальним законодавством про освіту, можливість набуття освіти в публічних школах їх рідною мовою, при чому навчання чехословацькій мові може бути зроблене обов'язковим» [2, с. 90]. Досить ретельно питання викладання мовою національних меншин, а також інші питання використання мов регламентувались «Законом про принципи права мов в Чехословацькій республіці» від 20 лютого 1920 р., який був завершальною частиною Конституції Чехословаччини. Зокрема, § 5 Закону встановлював, що «викладання в усіх школах, заснованих для громадян національної меншості, проводяться мовою цієї останньої, рівно як і установи публічного характеру, засновані в інтересах цієї меншості, ведуть свої справи цією мовою» [2, с.92]. Варто підкреслити, що Закон надавав сеймові Підкарпатської Русі право регламентувати питання про мову для цієї території (§ 6 Закону). Закон забезпечував громадянам, що належали до національних меншин, право звернення до державних установ і судових органів своєю рідною мовою.

5. Таким чином, творці Конституції Чехословацької республіки 1920 р. з метою забезпечення миру і злагоди у багатонаціональній державі досить відповідально віднесли до питання забезпечення прав національних меншин, у тому числі до їх права на використання рідної мови. В умовах сучасного конституційного будівництва в Україні цей позитивний досвід важливо враховувати і застосовувати при вирішенні непростих питань по забезпеченню розвитку державної мови і мов національних меншин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кушнір Н. Закріплення прав і основних свобод людини і громадянина у законодавстві першої Чехословацької республіки // Юридична Україна .-2005. - № 8. С.12-14.

2. Конституції буржуазних країн. Конституції великих держав і західних сусідів СРСР. - К.: Видавництво ЦВК «Радянське будівництво і право». 1936. - 384 с.

Булгаков Артур Олександрович
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави та
права України і зарубіжних країн
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕОХОРОННИХ НОРМ

Географічне положення України передбачає високу родючість земель, визначаючи землеробство одним із видів заняття населення, що вимагає правового врегулювання у сфері дбайливого ставлення до природних ресурсів. Україна за довгі століття свого існування накопичила значний досвід регламентації земельних відносин.

Ще до Хрещення Русі наші предки вірили в гармонію людини та природи. У ті часи людина не відокремлювала себе від природи: природа і людина були єдиним цілим. Люди шанобливо ставилися до природи та отримували від неї все, що було їм потрібно. Кожного року за добрий врожай проводилися обряди вдячності землі, а також люди просили про майбутній добробут народу. Землю називали матір'ю, вважаючи символом багатства та достатку. Люди розуміли, наскільки вразливою є природа і намагалися її всіляко охороняти.

Законодавчого закріплення охорона природи отримала в Руській Правді. За цим документом передбачалась охорона общинної власності, до якої уже входили земельні ресурси. Звичайно, що очевидної необхідності в раціональному використанні земель ще не виникало, але мало місце шанобливе ставлення до них. Протягом довготривалого використання землі народ створював свої звичаї та правила сівозміни і догляду за нею.

Із XIV ст. влада почала використовувати земельні ресурси з розумом та додатковим ефектом. За лісами був установлений заповідний характер оборонних лісових засік, що служили засобом захисту від набігів татар (засіка – перешкода із зрубаних і навалених дерев). Законодавством того часу суворо заборонялася вирубка дерев у засічних межах. Такі ліси охоронялися спеціальними сторожами¹.

Дев'ятнадцятого листопада 1641 р. видано (*наводимо мовою оригіналу*) Указ о даче порозжих земель на льготу. Цей документ містив підтримку землекористувачів та видачу їм додаткових земель в обмін на їх орання чи

¹ Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды) : учебник / М. М. Бринчук. – М. : Юрист, 1998. – 688 с.

будівництво дворів. Такі землі надавалися боярам, дворянам та «думним людям» і записувалися в книгу Помісних приказів про надання угідь. У випадку, якщо землі не піддавалися використанню, за указом на землевласника покладалась пеня². Із вищенаведеного випливає, що люди розуміли важливість правильного підходу до використання земель, при якому необхідність обробки земель вважалася державним обов'язком.

Петро I також вніс свій вклад у розвиток природоохоронних норм: він урегулював правила видобутку торфу, вказавши, що цей видобуток дозволяється на «зручних до тієї справи» болотах, але за умови, що ці болота «на ріллі і сіножаті не годяться». Для стабілізації і зміцнення цивільно- правового обороту корисних копалин із 1762 р. «заводи і фабрики з їх будовами, мідні та залізні рудники, соляні поклади і труби як предмети, потаємні в надрах земних, а також ... у лісі ..., ділити між спадкоємцями як нерухоме майно»³. Ця норма вказувала на те, що видобуток торфу є можливим лише на тій території, на якій не можна здійснювати сільськогосподарські роботи. Таким чином, це положення слід визнати нормою, що говорить про раціональне землекористування.

Катерина II теж зробила свій внесок в історичний розвиток норм з охорони земель. Метою прийняття нею відповідних положень було максимально послабити державний контроль за використанням природних ресурсів із передачею більшості прав на них приватним особам. У своїх узаконеннях вона ввела нові правила використання різних природних ресурсів, встановивши, що «власнику землі дано повне право на всі речі, на поверхні і в водах..., так і на всі сокровенні в надрах метали, мінерали та інші копалини». Право власності на природні ресурси стало нерозривно пов'язуватися з правом власності на землю: «право власності обіймає не одну поверхню землі, а й самі її надра»⁴.

Наступним етапом зміни земельного законодавства стала відміна кріпосного права. Реформі передувало те, що селяни перебували у важкому становищі від малоземелля, кріпосницької повинності та безправ'я. Дев'ятнадцятого лютого 1861 р. Олександром II був виданий Маніфест про відміну кріпосного права. Відповідно до цього документа селяни не лише набули свободу та право голосу, а й можливість отримати земельні наділи. На жаль, селянська реформа 1861 р. не знищила до кінця панщинну систему і в цілому не задовольнила потребу селян у землі, а навпаки, дала поміщикам можливість зосередити у своїх руках чималі земельні маєтки за рахунок зменшення площ

² Указ о даче порозжих земель на льготу от 19 ноября 1641 р. // Хрестоматия по истории русского права / сост. М. Владимирский-Буданов. – Вып. 3-й, изд. 3-е. – 1888 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.allpravo.ru/library/doc313p0/instrum3943>. – Загл. с экрана.

³ Булгаков М. Б. Российское природоохранное законодательство XI – начала XX веков / М. Б. Булгаков, А. А. Ялбулганов. – М. : Легат, 1997. – С. 48.

⁴ Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды) : учебник / М. М. Бринчук. – М. : Юристъ, 1998. – 688 с.

селянських земель, виділення їм неповних або дарчих наділів. Крім того, поміщики, намагаючись зберегти за собою кращі землі, свідомо створювали черезсмужжя, відводячи для селян ділянки найгіршої за родючістю землі⁵. До того ж важке становище селян після реформ пояснювалося тим, що наділення їх землею здійснювалося не у власність, а лише в постійне користування з умовою відбування повинностей на користь поміщика. На викуп надільних земель селяни могли перейти тільки через дев'ять років після її отримання. При цьому для викупу палевої землі була потрібна згода поміщика, а для викупу садибної землі – відсутність недоплат⁶.

Такі дії не могли не позначитися на якісному стані земель. У зв'язку з непостійністю і невпевненістю селян щодо права власності на свою землю вони й не думали приводити землю у кращий стан. В аналізованій період слід констатувати занепад діяльності з охорони землі. В доповідях радянських ґрунтознавців зазначалося: «У царській Росії водна і вітрова ерозія ґрунтів виникла давно. Особливо широкий розвиток вона отримала в європейській частині Росії, у період після реформи 1861 р., у результаті якої у селян «відрізали» кращі надільні землі, а за ті землі, що в них залишилися, змусили платити за непомерно високою ціною. Селяни змушені були розорювати гірші землі, такі, як верхів'я і днища ярів, легкі піщані ґрунти, круті схили. Все це сприяло ерозії ґрунту, а боротьба з нею, ерозією, не велася, так як селяни дореволюційній Росії не могли про це і мріяти; поміщики, чиї господарства були засновані на використанні дешевої селянської праці, не були зацікавлені у боротьбі з ерозією ґрунтів. Змив ґрунтів, ріст ярів, піски, пилові або чорні бурі ставали все більш руйнівними, і до початку ХХ ст. ерозія ґрунтів швидко розвивалася, охоплюючи значні території у землеробських і тваринницьких районах»⁷.

Реформа, що проходила з 1861 р., не лише не вирішила проблеми селян, а й створила нові внаслідок незлагодженості механізму продажу земель та утиску прав селянства. Тому революційні події 1905 р. зумовили розв'язання вже кардинально нового завдання – зробити землекористувачів землевласниками.

⁵ Заріцька І. М. Земельне законодавство доби української революції 1917-1921 рр. : монографія / І. М. Заріцька. – К. : Атіка, 2010. – 240 с.

⁶ Земельное право России : учебник / под ред. В. В. Петрова. – М. : Стоглав, 1995. – 300 с.

⁷ Див.: Доклады Советских почвоведов к VII международному конгрессу в США. – М. : Изд-во АН СССР, 1960. – С. 383; Органов Н. Н. Об охране природы в РСФСР : доклад Председателя Президиума Верховного Совета РСФСР // Сов. Россия. – 1960. – 27 окт.

СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

У сучасних умовах глобалізації важливим аспектом розвитку є докорінна трансформація соціального і культурного характеру в суспільстві. І в першу чергу це зростання рівня толерантності та поваги до вибору особою своєї ідентичності (в тому числі і сексуальної), що і актуалізує проблематику тенденцій розвитку правового захисту представників сексуальних меншин від дискримінації.

Поняття «сексуальна орієнтація» у XXI столітті використовується в контексті боротьби з дискримінацією на правовому рівні та закріплення, втілення в життя засобів запобігання та протидії їй. Метою подолання дискримінації за сексуальною орієнтацією є забезпечення мирного співіснування різних сексуальних ідентичностей у спільному соціумі та їх вільний доступ до будь-яких сфер суспільного життя.

Як відзначає українська дослідниця Товпеко Я. К. прийняття 1981 р. Парламентською Асамблеєю Ради Європи Резолюції 756 (1981) про дискримінацію щодо гомосексуалів, в якій було визнано право на сексуальне самовизначення, а також подальше вилучення гомосексуальності з переліку кодів розладів унаслідок перегляду в 1990 р. Міжнародної статистичної класифікації хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям, розробленої Всесвітньою організацією охорони здоров'я, стали відправною точкою становлення правового захисту ЛГБТ від дискримінації й переслідування. Можна говорити про те, що в цьому аспекті на сьогодні остаточно виражено та закріплено принцип свободи, згідно з яким «дозволяється все, що не заборонено законом», який уособлює в собі принцип поваги і непорушності прав людини, принцип толерантності та субсидіарності. І наразі процес еволюції та розширення прав в цьому напрямі триває.

Що стосується правової системи України, то відповідно до ст. 24 Конституції України : «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» закріплено положення, згідно якому законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак: 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; 2)

забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; 3) повагу до гідності кожної людини; 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

У 2015 році мережа інституцій країн ЄС з питань рівності й недискримінації провела дослідження «Дискримінація в ЄС у 2015 році». За результатами цього дослідження, **найбільш поширеною підставою дискримінації названо етнічне походження, на другому місці – сексуальна орієнтація, на третьому – гендерна ідентичність**. Великою мірою показники зумовлено тим, що проблему перестають замовчувати, вона набуває відкритості. Проблема дискримінації за сексуальною орієнтацією є актуальною і для України. За результатами різноманітних досліджень українське суспільство залишається доволі гомофобним. Експерти відзначають, що останнім часом збільшилася кількість випадків злочинів на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ-спільноти. Водночас, правовий захист представників ЛГБТ-спільноти залишається критично низьким.

Аналіз судових рішень у кримінальних справах, де потерпілими були особи категорії ЛГБТ, показав, що у жодному з них не отримав оцінки дискримінаційний мотив, яким керувалися обвинувачені при здійсненні злочинів на ґрунті ненависті. Належного дослідження і аналізу мотивів злочину в процесі судового слідства, як свідчать обвинувальні вироки, не проводилося. Навпаки, ці рішення продемонстрували тенденцію або ігнорувати наявну гомофобію при здійсненні правосуддя, або враховувати її як свого роду виправдання злочину і підставу для пом'якшення покарання.

Наразі, Конституційний суд України розглядає звернення громадян щодо тлумачення ст. 24 Конституції України з метою надання їй офіційного тлумачення для творення юридичного механізму захисту прав сексуальних меншин та відповідності статті принципам рівності та недискримінації. Існує пропозиція викладення вище згаданої статті саме в даній редакції: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». 18 грудня 2015 р. за головування проф. В. Г. Буткевича, заступника Голови Конституційної Комісії, відбулося експертне обговорення питання щодо включення до переліку названих у проекті Конституції підстав, за якими заборонено дискримінацію, таких ознак як гендерна ідентичність і сексуальна орієнтація. Водночас підтримки більшості зазначені пропозиції не підтримали.

Нагадаємо, що в статті 24 Конституції України відсутнє пряме закріплення сексуальної орієнтації як однієї з можливих підстав дискримінації. Водночас, цей перелік залишається відкритим, як є відкритим перелік закріплених в Конституції України прав і свобод людини. Попри це, на наш погляд, пряма

вказівка на сексуальну орієнтацію як підставу дискримінації, є доречною і необхідною в силу таких обставин.

1. З огляду на рівень гомофобії в українському суспільстві. Він є високим і несе реальну загрозу для прав і свобод осіб, які належать до ЛГБТ-спільноти. В таких умовах пряма вербалізація в Конституції стане вагомим і недвозначним сигналом для суспільства про неприпустимість подальшого збереження наявного стану в сфері захисту, гарантування і реалізації прав представників ЛГБТ-спільноти.

2. Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права на момент їх прийняття не передбачили пряму заборону дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації. Проте сучасні тенденції у сфері прав людини полягають у зміні міжнародних стандартів з даного питання і свідчать про однозначну заборону дискримінації за даною ознакою та сприяння захисту права сексуальних меншин на особисте і сімейне життя, права на приватність тощо.

3. Як вірно зазначає О. Уварова, слід також враховувати й особливість переважного в нашій правовій реальності мислення. Йдеться про нормативізм: судді набагато важче визнати факт дискримінації за тією ознакою, яку взагалі не названо. Тим більше, коли йдеться про цінності, які не знаходять підтримки демократичної більшості.

Бершаденко Олена Віталіївна

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів до органів юстиції

1 курс, 4 група

ПОДАТКОВИЙ ІМУНІТЕТ ЗА МАГДЕБУРЗЬКИМ ПРАВОМ

Щоб надати міській громаді право здійснювати місцеве управління та вийти з-під юрисдикції королівської адміністрації було запроваджено магдебурзьке право. Поширюючись на землі Німеччини, Пруссії, Чехії та інші адміністративно-територіальні центри, воно набуло чинності і в Україні.

Магдебурзьке право – це так зване феодальне міське право, за яким міста звільнялися від управління і суду феодалів. Важливо зазначити, що вперше про таке поняття було почуто в 1188 році у Магдебурзі. Основою ж цього права були збірники «Саксонське зерцало» і «Вайхбільд», проте в містах на українських землях діяло право, пристосоване до місцевих умов, норми якого були перероблені.

Так, прикладом актів регулювання є «Зерцало саксонів» 1536 року в латиномовних польських переробках Миколи Яскера, «Артикули права Магдебурзького» 1557 року Яна Кірштейна. На Правобережжі дещо відрізнялася ситуація, оскільки діяло «хелмське» право, тобто переробка магдебурзького

права на польську мову з використанням звичаїв та інших юридичних норм польського міста Хелм.

Важливим є те, що була відсутня офіційна кодифікація магдебурзького права, оскільки кожне місто регулювалось окремою локаційною або привілейною грамотою, яка йому дарувалась.

Аналізуючи зміст цих грамот, можна помітити, що досить велику увагу приділено наданню податкового імунітету, тобто звільненню від сплати податків для певних груп людей або конкретних осіб. Щоправда сам процес збору податків та поборів був досить складним і навіть виконувався окремими представниками-шафарами.

Взагалі податковий імунітет, так як і звільнення від певних повинностей надавалися зокрема через власну вигоду. Так у одному із доповнень було сказано, що «надання місту привілеїв допоможе збільшити дохід скарбниці Великого князівства Литовського».

Безперечно, що чим краще живеться населенню, тим більше ростуть доходи. До речі, місцеві жителі фактично ставали юридично вільними, оскільки мали можливість вільної торгівлі та збирання податків до міської скарбниці. Завдяки цій скарбниці оплачувалося магдебурзьке право та покривалися різні витрати.

Аналізувати податковий імунітет можна у двох аспектах: як звільнення від сплати податків на користь суб'єкта, який дарував магдебурзьке право, так і звільнення від сплати податків або значне їх зменшення для окремих верств населення всередині податкової системи, запровадженої магдебурзьким правом.

Так, наприклад, у 1516 р. Великий князь Литовський Сигизмунд I надав Києву «право немецкое названное Майдебурское» та своєю «Подтвердительною грамотою» визначив: «...Дабы мещане и все житель Киевские теперь и на потомъ будучіе, и ихъ потомки и наследники во всехъ ротахъ обходилися и справлялися такъ, якъ поломошная установа и звычай права, именуемое Майдебурское, означает». У рамках зазначеної грамоти солідні привілеї щодо сплати мита отримали київські та іноземні купці.

Безперечно не обійшлося і без головної економічної рушійної сили – міщан. Вони мали право звернутися до власника міста з проханням надати магдебурзьке право. У такому випадку, усі податки та повинності визначалися власником у кожному випадку окремо і багато в чому залежали від місця розташування міста, його розмірів і ролі, яку воно мало відігравати в регіоні.

Цікавим є те, що власники міст погоджувалися на умови міщан, звільнити їх від податків навіть на довгий час. Так у грамоті, наданій князем Єремією-Михайлом Вишневецьким населенню м. Чигрин-Дубровськ у 1636 р., зазначалося: «просили меня мещане мои чтобы ми права и вольности так яко и иным городов надать». Населення міста було на 20 років звільнено від сплати

податків “а висидевши двадцать лет на свободе отдавать и отправлять имели”.

Якщо розглядати податковий імунітет з іншого боку, можна проаналізувати причину надання магдебурзького права містам Лівобережної України. Такою причиною було запобігання розоренню зазначених земель від постійних нападів татар, а також зміцнення їх економічного стану. Своєю грамотою князь Сигізмунд III надав податковий імунітет на 30 років.

Таким чином можна зробити висновок, що магдебурзьке право та зокрема податковий імунітет надавали містам можливість зміцнити своє економічне становище та підвищити рівень життя населення. Оскільки податкові пільги встановлювалися за інтересами міщан та купців, це надало їм можливість стати привілейованою верствою населення.

Бережна В.Р.,

Національний Юридичний Університет

імені Ярослава Мудрого

інститут підготовки кадрів до органів Юстиції

України, 1 курс, 3 група

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ, ЯКИЙ БУВ УКЛАДЕНИЙ МІЖ БОГДАНОМ ХМЕЛЬНИЦЬКИМ ТА ПОЛЬСЬКИМ КОМАНДУВАННЯМ БІЛЯ ЗБОРОВА(СЕРПЕНЬ 1649 РОКУ)

Національно-визвольна війна 1648-1654 року, займає особливе місце в історії розвитку України, тому, що вона надала змогу українському народові відновити ідею української державності. Існувало безліч причин до її виникнення, в особливості такі як: посилення влади та контролю над українським народом, зростання панщини, обмеження прав української православної шляхти- все це призвело до початку протесту, який очолив Богдан Хмельницький. У ньому брали участь козаки, як провідна сила визвольного руху, селяни, які мали певне коло вимог, а саме припинити соціальне та національне гноблення, представники української шляхти, які відстоювали свої права, та представники православного духовенства, які в свою чергу виступали проти релігійного гноблення. Національно- визвольна війна розпочинається у лютому 1648 року, коли Богдан Хмельницький з командою однодумців виїхав на Січ, де згодом він був обраний гетьманом. Ставши гетьманом, Б. Хмельницький почав закликати народ до повстання і боротьби проти польської корони. Що стосується саме військових дій, то перша битва відбулася на Жовтих Водах 5-6 травня 1648 року. Це була переможна битва Національно-визвольної війни. Що стосується її перебігу, то повстанці під приводом Б. Хмельницького оточили польське військо, яке перебувало під приводом Стефана Потоцького на річці Жовті Води. Дані про співвідношення сторін визначаються різними в джерелах. Наступною була Корсунська битва, яка відбулася 16 травня 1648 року. Відбулося так, що

після розгрому на Жовтих Водах, польське військо відійшло до Корсуня, де і сховалося. Дізнавшись про наміри Б. Хмельницького, вранці 16 травня, військо Речі Посполитої рушило з Корсуня, а козаки тим часом не одразу нападали, а слідували за ними, згодом, з настанням відповідного моменту, козаки напали на польське військо, і в результаті отримали перемогу. Протягом літа 1648 р. повстання охопило території Київщини, Поділля, Волині та Лівобережної України. Після всіх цих подій, польська армія зазнала певних змін, а саме були найняті загони іноземців з різних країн. Згодом 11-13 вересня 1648 року відбулася битва під Пилявцями. В результаті, українська армія здобула перемогу і мала велике значення. Згодом, відбулася облога Львова, але одразу після отримання викупу- козаки залишили місто і попрямували до столиці. На це були свої причини, а саме, Б. Хмельницький зі своєю армією хотіли змінити основні цілі війни, щоб якнайбільше відобразити інтереси основної руської сили- козацтва. Згодом, на початку літа 1649 року спалахнула війна з новою силою та новою метою. Слід зазначити, що війська польської корони були зосереджені у трьох місцях, та Хмельницький підійшовши до Зброва, знищив частину ворожої армії, і вже польська армія готова була капітулювати, але вирішальну роль відобразила зрада хана Іслама- Гірея, це змусило піти Богдана Хмельницького на переговори з королем. Згодом, через те, що було раніше укладено польсько- кримську угоду, відповідно до якої польська сторона повинна була щорічно виплачувати данину, був захоплений український ясир, гетьман повинен був дати згоду на підписання Зборівського договору. Перше, що слід зазначити, так це те, що Україна отримала автономію у складі Київського, Чернігівського та Брацлавського воєводств. Також слід зазначити, що польське військо не мало права стояти, розташовуватись на цих територіях. Друге, вся влада на воєводствах належала гетьману та козацькій старшині. Резиденція гетьмана розташовувалася у місті Чигирин. Як відомо, існувало реєстрове козацтво, тобто частина українського козацтва, яка була прийнята на службу до Речі Посполитої, та була записана у певний список, який називався реєстр. Так ось третім пунктом було збільшення кількості реєстрового козацтва до 40 тисяч. Наступний пункт був дуже важливий, тому що проголошувалася амністія всім учасникам повстання. П'ятий пункт закріпив право Київського митрополита на місце в сенаті, та одразу, зазначалося, що питання щодо анулювання церковної унії та повернення всього конфіскованого майна православної церкві повинно було вирішитись на наступному сеймі. Шостий пункт зазначив про неможливість засновувати свої школи єзуїти, та неможливість повернення туди євреям, тобто у місто Київ та до інших. Ну і останнє, що слід відзначити, так це те, що такі як, селяни та міщани повинні були виконувати всі довоєнні повинності.

Отже, слід зазначити, що хоч цей договір був укладений та затверджений на сеймі 1650 року, але він не виконувався, він не був спроможний прибрати всі суперечності між Україною та Польщею. Але, лише за його допомогою, стало можливо зробити певні висновки. По-перше одразу після того, як кримський хан Іслам-Гірей, як зазначалося вище, зрадив Б. Хмельницького, стало зрозуміло, що не можна укласти договори з Кримом; по-друге, виходячи з останнього положення слід відзначити ігнорування інтересів міщанства та селянства, а пріоритетними відзначити інтереси козацької верхівки; по-третє питання загальноукраїнського характеру взагалі не вирішувалися, зокрема одного про анулювання унії. Тобто, основний вплив даного договору, це розгортання боротьби з новою, сильнішою силою. В результаті всіх цих «прогалин», відбувалися певні розколи серед учасників визвольних повстань, згодом принісши певні виступи низів. Але, попри всі ці нелади, розлади, виступи ,все одно, отримана автономія на частині українських земель, не давала можливості покинути все на половині шляху, все це спонукало до подальшої боротьби за незалежність.

*Бичківська Марія Юрївна,
Студентка 1 курсу 11 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПЛАНО КАРПІНІ ПРО УТИСКИ ТАТАРСЬКИМИ ЗАВОЙОВНИКАМИ ПІДКОРЕНИХ НАРОДІВ (1245-1247рр.)

Підкорення земель татарськими завойовниками під проводом Чингісхана протягом 1245-1247рр значно вплинуло на їх державний та суспільний лад. Саме цьому питанню була присвячена праця чернець-францисканця італійського місіонера Джованні Да Плано Карпіні «Історія Монгалов». Дана праця і записи про утиски підкорених народів була написана автором після подорожі до Великого Хана. З наукової точки зору місія Карпіні була успішна, так як було детально описано звички і культуру монголів.

Як згадує Плано Карпіні , монголо татари ні з ким не уклали миру, за винятком тих, які одразу підкорялись їм, так як мали наказ від Чингісхана підкоряти собі всі народи ,коли можна. Від підкорених народів вимагали ходити з військом всюди і коли цього вимагали обставини , а також давати десятину від усього — як з людини, так і з речей.

Мали повну владу над підкореними землями, тобто ніколи не виконували даних ними обіцянок, а навпаки вишукували всілякі способи щоб порушити їх.

Також жорстоко утискали населення цієї території, з'явилися нові форми залежного селянства, полоненики та данники. Показово, що, перебуваючи у феодалній залежності, населення зазнавало подвійного гніту: місцевих та

монгольських феодалів. Дівчат, яких відводили на свою землю, зазвичай тримали їх для послуг. Решту, переписавши, признають за звичаєм.

Неодружених чоловіків та жінок вели з собою. Все інше населення було зобов'язане сплачувати данину, а саме: по шкурі білого ведмедя, соболя, дохона (якогось чорного звірка, що живе в норах) і по одній шкурі чорної лисиці. Якщо ж хтось не сплачував данину, він потрапляв у рабство.

Якщо жителі якогось міста чи землі не роблять того, що хочуть татарські завойовники, то баскаки оповіщали, що вони невірні татарам. Вони знищували це місто або землю, вбивали жителів, які за наказом правителя цієї землі приходять несподівано і раптом на них кидаються. Так і сталося з одним містом, коли Платон Карпін перебував на Татарській землі.

Аналізуючи вище згадані факти за працею Платона Карпін, можна дійти до висновку, що під час підкорення пених територій, монголи татари здійснювали такий собі політичний і соціальний гніт до населення, який негативно вплинув на подальший розвиток підкорених територій. Це все знаходить підтвердження у наведених аргументах.

*Борисенко Оксана Олександрівна
студентка 1 курсу 11 групи факультету
підготовки кадрів для органів юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ГРАМОТА ІВАНА РОСТИСЛАВОВИЧА (БЕРЛАДНИКА) 1134 Р.

Важливість моєї роботи полягає у розкритті думок науковців, щодо історії грамоти, показу її значущості та спростуванні міфів, стосовно походження Івана Ростиславовича.

По-перше, Хто ж такий Іван Берладник та чи був він князем? Як датують літописи Іван Ростиславович (Берладник) був князем звенигородським (1129-1145) і галицьким (1144 р.) син перемишльського князя Ростислава Володаревича прозваний Іваном Берладником, за втечу і князювання у придунайському місті Бирлад і головування серед берладників. Як нам відомо, берладниками на той час називали людей різних соціальних груп, які втікали через різні утиски та оселялися в пониззі Дунаю, переважно в молдовському місті Берладь (нині Бирлад, Румунія).

Після смерті батька (1129) одержав від дядька, звенигородського князя Володимирка Володаревича, який посів Перемишльське князівство, Звенигородське князівство. 1145 року на запрошення віча Галича (давнього), куди Володимирко Володаревич 1141 року переніс резиденцію, посів галицький князівський трон, однак протримався на ньому лише три тижні (внаслідок Галицьких повстань XII століття). Вирвавшись із обложеного Володимирком Галича, Іван Ростиславович подався на Дунай, до Берладі, а звідти до Києва, до

великого князя київського Всеволода Ольговича. Ось тому літописці називають цього князя-ізгоя Іваном Берладником.

Як вище зазначено, існує думка, ніби Іван Ростиславович княжив у Берладі. Єдиною підставою для неї служить опублікована в 1860-ті роки румунським ученим А.Хиждеу «Грамота князя Івана Ростиславовича (Берладника) 1134 року». Цей документ, як стверджують науковці, регламентував правове становище іноземних купців під час перебування їх на території князівства та встановлював пільги для купців із Болгарії.[1]

Проте, більшість вчених вважають грамоту фальсифікованою (Н.Ф.Котляр, О.А.Купчинський, В.Спіней, В.Б. Перхавко). З історичної точки зору дослідників бентежить вираз "князь Берладський від столу Галицького". "За своїм походженням Іван Ростиславич не мав ніяких прав на Галич". [2] Так вважає І. Богдан. Але так не вважав сам Іван Берладник, який присвятив стільки років боротьби за галицький престол. Так не вважали галичани, що запрошували неодноразово Берладника княжити в Галич. Можливо, розгадка - чому Іван Ростиславич називає себе князем від столу Галицького - криється в тій заплутаній ситуації, яка склалася в ході об'єднання Галицької землі Володимирком Володаревичем в 20-40 рр. XII ст. У 1124 році помер перемишльський князь Володар Ростиславич. Перед смертю він заповів Перемишль з усією землею старшому синові Ростиславу - батькові Івана Берладника. Мабуть побоюючись, що його молодший син Володимирко Володаревич повстане проти брата, Володар в 1124 р виділив у складі Перемишльського князівства Звенигородське князівство, яке і було віддано Володимирку Володаревичу. Далі літописи, які дійшли до нашого часу, а саме 1140 року мовчать про те, як розвивалися події майбутньої Галицької землі, але на думку польського хроніста Яна Длугоша Володимирко Володаревич, незабаром після смерті батька (1126/1127) спробував відібрати у Ростислава Володаревича Перемишль. Ця спроба закінчилася невдачею. Коли помер Ростислав невідомо, як невідомі і обставини його смерті.[3]

Існує ще одна версія походження грамоти. Припустимо, що вона дійсно могла бути сфальсифікована, але сфальсифікована в XIV-XV ст. На це вказують ті особливості мови, орфографії і невідповідність історичним реаліям XII ст., які відзначаються дослідниками. Яка мета такої фальсифікації? Вона досить очевидна: показати, що деякі міста ще "з давніх часів" володіли певними торговими привілеями і тому цілком мають право на продовження вигідною для них традиції. На те, що грамота була сфальсифікована саме в зазначений час, вказує і погане знання її виробником літописних даних про діяльність Івана Берладника і її хронології, і «незнання» давньоруської мови і безглуздий штучний словотвір.

Однак, існують й інші думки з приводу грамоти. М. Грушевський у своїй праці «Історія України- Русі» писав, що повністю відкинути грамоту Берладника, як фальсифікат, не можна так як занадто багато є в її змісті, в її подробицях такого, що не легко положити на рахунок вигадки якогось румунського патріота. На його думку, дивну графіку й взагалі філологічну сторону можна до певної міри пояснити пізнішим копіюванням, а також і тим, що писар міг бути місцевий чоловік з Подунав'я, з книжною мовою тодішньої Русі не обізнаний.

Таким чином, можна зробити висновок, що постать Івана Ростиславовича була досить цікавою, охопленою легендами та дійсно мала велике значення для історії не просто так спричинила багато сумнівів вчених. Проте через брак інформації ми не можемо чітко сказати чи була грамота підrobкою чи дійсно існувала, залишається лише робити припущення.

Волкова Є.О.

Студентка 1 курсу 10 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ 1529 РОКУ

К початку 16 століття Велике князівство Литовське склалося як феодално-магнатська монархія. Верхівка населення керували зовнішньою, внутрішньою політикою країни, вони скликали Господарську раду, сейми для вирішення важливих питань. Шляхта була нібито " позаду " всіх верств населення, адже вона не відігравала роль в суспільно - політичному житті Литви. З часом шляхта починає брати участь в сеймах, радах, вона намагається послабити вагу магнатів в суді, шляхта хотіла підкорити дії суддів загальношляхетському праву. Тому однією з вимог шляхти була кодифікація права.

Зміцнення політичного єдинства Великого князівства також потребувало кодифікації права. Ще однією з причин кодифікації права країни була невідповідність " Руської Правди " новим економічним, політичним відносинам: застаріння " Судебника Казимира " .

Литовський статут 1529 має свою історію. Ініціаторами його розроблення стала шляхта. Привілейовані верстви населення в 1514 році звернулися до князя з проханням видати письмові закони. На сеймі в 1522 році шляхта знов порушила це питання. Проект статуту складався юристами великокняжої канцелярії. Великий князь видав указ " О введенні в дію письмових законів ", але Сигизмунд поквапився з цим, адже в 1522 році був прийнятий не весь проект представленого Статуту. В 1524 році великий князь через свого секретаря передав на обговорення сейма виправлений статут. Однак і в 1524 не вдалося

кодифікувати право. Тільки на Віленському сеймі 1528- 1529 рр. був остаточно ухвалений текст Статуту. Джерелами статуту були : звичаєве право, князівські привілеї, римське канонічне право. У Литовському статуті 1529 року налічувалось 13 розділів та 282 статей.

Документ містив інформацію про положення князівської влади в суспільстві (розд. 1), закріплював особисті і станові права привілейованого населення (розд. 3), порушував питання про право на землеволодіння для жінок (розд. 4), про опікунство (розд. 5). 6 розділ стосується організації суду і судового процесу. Решта розділів присвячені кримінальним злочинам проти особи та власності шляхти, а також інших видів порушення права на нерухому і рухому власність. Спеціальний розділ - «Заставне» право. У наступних розділах Статут визначає «головщину» - грошовий штраф за «голову вбитого», який сплачувався , крім основного покарання родичам або сім'ї вбитого (розд. 11), (розд. 12) стосується питання про грабежі, про злочини майнового характеру . Останній розділ - «Про лиходійство» - кримінальні

У Литовський статут були вперше внесені норми, які в певній мірі обмежували права магнатів, оголошувалося правило, згідно з яким люди (і убогі, і багаті) повинні судитися відповідно до цього Статуту. Великий князь зобов'язувався зберігати територіальну цілісність держави, не допускати іноземців на державні посади, не давати їм маєтків, земель, чинів, охороняти існуючі закони. Таким чином, збільшувалася ступінь декларативності, в цілому характерна для більшості законодавчих актів. Статут підтверджував принцип індивідуальної відповідальності, регламентував участь захисників у процесі. Взагалі захищатися перед судом і доводити свою невинність обвинувачений повинен був сам. Але якщо він не міг здійснювати захист самостійно, то доручав це своєму Вернику або прокуратору. Якщо перший - просто довірена особа обвинуваченого, то другий професійний юрист - повірений шляхтич, який займався адвокатською практикою.

Литовський статут 1529 року мав велике значення для подальшого розвитку права в державі. Він був першим в тогочасній Європі упорядкованим зводом різних галузей права. У Статуті були юридично закріплені основи суспільно - державного ладу, правове становище різних груп населення, порядок утворення, склад та повноваження органів державного управління.

Відомий польський вчений В. Мазейовецький писав : " Литовський статут 1529 року є значною пам'яткою законодавства своєї епохи і таким, якого не мала сучасна Європа". Така думка склалась у історика, тому що Перший Литовський статут найбільш яскраво відображав правову культуру, історичні умови та специфіку суспільних відносин в князівстві Литовському.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах суттєво підвищується тенденція збільшення локальних і міждержавних військових конфліктів, які в поєднанні з надзвичайними ситуаціями як природного, так і техногенного характеру змушують дедалі більшу кількість людей покинути місце свого постійного проживання у зв'язку із загрозою для їх життя, переслідуванням чи порушенням прав. При цьому якщо правовий статус осіб, які у зв'язку із зазначеними умовами змушені взагалі покинути країну свого громадянства або постійного проживання (біженців) є досить урегульованим як на міжнародному, так і на внутрішньо-національному рівні, то правовий статус внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) не має такого деталізованого нормативно-правового регулювання .

В сучасних умовах проблема здійснення права власності ВПО в Україні набуває особливого значення, оскільки у цей складний для України та її громадян час, що обумовлений окупацією з боку Росії Автономної Республіки Крим та зони АТО (Донецька обл., Луганська обл.), проблема реалізації права власності набуває особливого характеру. Проте, держава затвердила ряд нормативно-правових актів, що визначають правовий статус переселенців, встановлюють гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, які були прийняті у відповідності до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших міжнародних договорів, які ратифіковані Верховною Радою України .Окрім того, актуальність дослідження теми зумовлено тем, що саме рухоме та нерухоме майно, майнові права можуть забезпечити внутрішньо переміщену особу належною матеріальною основою для того, щоб розпочати нове життя після пережитих труднощів .

В першу чергу, необхідно визначити поняття ВПО. Так, згідно ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. На нашу думку, прийняття

відповідного законодавчого акту, та закріплення поняття ВПО має важливе значення для регулювання права власності даної категорії осіб.

На думку О. Я. Рогача, правове регулювання права власності ВПО в Україні умовно можна поділити на дві групи. Перша група включає в себе загальні положення законодавства України у сфері забезпечення здійснення права власності. Другу групу складають спеціальні норми, що стосуються реалізації правомочностей власника саме внутрішньо переміщеними особами чи особами, які проживають або проживали на територіях з особливим статусом (наприклад, на тимчасово окупованих територіях).

Безпосередньо, загальні норми, що гарантують реалізацію власниками своїх повноважень щодо належного їм майна закріплені, насамперед, в Конституції України та Цивільному кодексі України. Та, зокрема, Конституція України гарантує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, державне забезпечення захисту права власності (ст. 13); право власності на землю (ст. 14); непорушність права приватної власності, заборону протиправного позбавлення права власності, заборону примусового відчуження права власності, крім випадків, встановлених законом, зокрема, з мотивів суспільної необхідності за умови попереднього і повного відшкодування права власності (ст. 15), тощо.

Також загальні засади здійснення права власності передбачені положеннями Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України). В контексті ВПО, мова йде про ті положення ЦК України, що стосуються неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією та законами (ст. 3); можливості власника володіти користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, права власника вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не заборонені законом, рівності умов здійснення права власності усіма власниками (ст. 319); непорушності права власності (ст. 321); обов'язку власника утримувати належне йому майно (ст. 322); підстав набуття та припинення права власності, тощо.

Як ми вже зазначили, базовим нормативно-правовим актом в Україні, який закріплює спеціальні норми у сфері гарантування прав ВПО, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Проте, вищевказаний закон не передбачає чітких гарантій у сфері реалізації внутрішньо переміщеними особами права власності на їхнє майно, зокрема на те, що залишилось у місцях їх попереднього проживання. Аналізуючи даний закон, можемо стверджувати, що єдиною нормою, що регулює хоча б окремих аспекти здійснення права власності внутрішньо переміщеними особами, є норма п. 9 ч. 8 ст. 11, згідно з якою до повноважень місцевих державних адміністрацій належить надання допомоги за клопотанням внутрішньо переміщеної особи у переміщенні

рухомого майна під час залишення особою місця свого постійного проживання, на території якого мають місце збройні конфлікти, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушення прав людини чи надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру, а також надання допомоги у поверненні рухомого майна до такого залишеного місця проживання .

На думку О. О. Первомайського, відсутність у Законі «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» норм, що належним чином врегулювали б порядок та умови здійснення права власності ВПО обґрунтовується надзвичайно короткими строками прийняття зазначеного нормативно-правового акту в умовах кризового стану в державі.

Отже, можемо дійти висновку, що на сьогодні порядок здійснення права власності ВПО регулюється насамперед положеннями ЦК України, а зважаючи на особливий статус даної категорії осіб, на нашу думку, доцільно було б включити до спеціального Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» основні аспекти, що стосувалися б безпосередньо порядку та умов здійснення права власності ВПО, що чітко б підкреслювало особливий статус даної категорії осіб.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри теорія держави та права-Уварова О.О.

Волчкова Майя Ігорівна
Студентка НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Факультету адвокатури, 1 курсу, 5 групи

ВТІЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ УНР У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

29 квітня 2018 року минає 100 років з часу прийняття Конституції УНР. Розмірковуючи над історією нашої держави в минулому столітті, згадуючи криваві події Громадянської війни 1917-1921 років можемо побачити багато паралелей з державотворчими процесами, що відбуваються в сучасній Україні. Але при цьому необхідно розуміти, що минуло 100 років. Відносно нещодавно, а саме 28 червня 1996 року, було прийнято Конституцію України, яка на думку багатьох науковців, фактично, завершила період становлення держави Україна, який розпочався якраз в часи Громадянської війни на початку минулого століття. У зв'язку із проведенням конституційної реформи в Україні доцільно було б звернутися до досвіду українського законотворення минулого століття, оскільки Конституція УНР містить низку положень, які знайшли своє втілення у сучасному законодавстві України.

Оскільки права громадян є одним з фундаментальних розділів будь-якої конституції, то вважаємо за доцільне дослідження й порівняння відповідного

розділу Конституції УНР 1918 р. із положеннями сучасного законодавства України.

Відповідно до ст. 7 Конституції УНР громадянином УНР вважається кожна особа, яка це право набула порядком, приписаним законами УНР. За ст. 8 громадянин УНР не може бути разом з тим громадянином іншої держави. Отже, Конституцією УНР встановлювався принцип єдиного громадянства, що знайшло закріплення в чинному українському законодавстві, зокрема, в Законі України «Про громадянства України», в якому відображені аналогічні положення. При цьому, слід зазначити, що Конституція УНР допускала вихід із громадянства УНР шляхом звернення із заявою до уряду УНР з додержанням встановленої законом процедури. Одночасно Конституція містила інститут позбавлення громадянства УНР. Цей акт міг здійснюватися лише за постановою Генерального Суду. Хоча ні підстав ні процедури позбавлення громадянства УНР Конституція не передбачала.

Згідно зі ст. 11-12 Конституції УНР актова, громадянська і політична правомочність громадянина УНР починається з 20 літ. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає. Громадяни в УНР рівні в своїх громадянських і політичних правах. Уродження, віра, національність, освіта, майно, оподаткування не дають ніяких привілеїв в них. Ніякі титули в актах і діловодстві УНР вживатися не можуть. Вищезазначені норми частково не збігаються з положеннями чинного законодавства України, оскільки повна правоздатність сьогодні фізичної особи в Україні настає з 18-річного віку за Цивільним кодексом України.

Дослідивши ст. 11-12 Конституції УНР можемо стверджувати, що ними проголошувалась рівність громадян незалежно від расового, майнового, соціального стану тощо. Вищезазначені положення можемо знайти своє відображення також і в чинній Конституції України в ст.21.

Варто зазначити, що Конституція УНР, наскільки це було можливо, встановлювала гарантії захисту тих чи інших прав громадян.

Зокрема, в ст. 13-15 Конституції УНР проголошувалось, що громадянин УНР і ніхто інший не може бути затриманий на території її без судового наказу інакше, як на гарячій вчинку. Але і в такому разі він має бути випущений не пізніше, як за 24 години, коли суд не встановить якогось способу його затримання. Громадянин УНР і ніхто інший на території її не може бути покараний смертю, ані відданий яким-небудь карам по тілу, або іншим актам, які понижують людську гідність, ані підпасти конфіскації майна, як карі. Домашнє огнище признається недоторканим. Ніяка ревізія не може відбутися без судового наказу. В наглих випадках можуть органи правової охорони порушити недоторканість і без судового наказу; однак і в такому випадку має бути на жадання

громадянина доставлений судовий наказ не далі, як на протязі 48 годин по довершенню ревізії .

Отже, ці положення Конституції УНР знайшли своє відображення в сучасній Конституції в ст. 29, 30, 32, якими проголошується право на свободу та особисту недоторканність, гарантується недоторканність житла та право на заборону втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Таким чином, нова конституційна реформа, багато чого взяла з Конституції УНР, оскільки дослідивши деякі положення Розділу II Конституції УНР можемо зробити висновок, що фактично всі права громадян, які були передбачені за Конституцією УНР знайшли своє закріплення в українському законодавстві, про що свідчать положення сучасного українського законодавства – Конституції України, Цивільного кодексу України та Закону України «Про громадянство України». Закріплення в сучасному українському законодавстві положень Конституції УНР свідчить, по-перше, про демократичний характер цієї Конституції відносно прав громадян та її прогресивність, по-друге, про спадкоємність українського законодавства. Позитивним аспектом Конституції УНР є підвищений вік політичної правомочності громадян (не 18 років як за нинішнім законодавством, а 20 років), саме тому, необхідно враховувати положення Конституції УНР при сучасному нормотворенні та збільшити віковий ценз політичної правомочності.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історія держави та права України та зарубіжних країн- Омарова А.А.

Галчанський В. С.

студент 3 групи 1 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СЕРЕДИНІ XVII СТОЛІТТЯ

В ході досить складних обставин національно-визвольної розгорнулось формування Української держави. Цей процес мав свої особливості, які зумовили формування республіканської форми правління на тлі процвітання монархії. Становлення Гетьманщини відбувалося на основі багатого досвіду козацької старшини в організації управління на Запорізькій Січі та перевіреною практикою полково-сотенної системи управління.

Формування держави у нестандартних обставин спричинило появу органів державної влади, яких не використовувала ще жодна держава Європи. Вони були

поєднані в цілісну, ієрархічну систему, в якій кожний елемент мав свої функції та повноваження, хоча не досить чітко окреслену юрисдикцію. Отже, функціонування органів новоствореної республіки має ряд особливостей, які й будуть предметом дослідження даної роботи.

Вищим органом влади Гетьманщини визнавалася загальна (потім почали називати генеральна) козацька рада. До компетенції цього колегіального органу відносилося вирішення найбільш важливих питань внутрішньої та зовнішньої політики, обрання або усунення з посади гетьмана та вищих посадових осіб, здійснення судочинства. Чисельність та склад ради не регулювалися жодним нормативно-правовим актом, а кожен раз встановлювалися по-різному в залежності від обставин, проте бути учасником такого зібрання мав право кожен козак. Так, на раді 1652 р. окрім козацької верхівки були присутні полковники, а на раді 1654 р. активну участь вже приймали рядові козаки.

Органом, що з часом майже повністю замінив загальну раду стала старшинська рада. Така заміна вищого управлінського органу обумовлювалася: по-перше, складністю скликання загальних рад, по-друге, небажанням козацької старшини винесення загальною радою невігідних для старшини рішень. Цей колегіальний орган складався із членів генерального уряду, а також з полковників та сотників, які були присутні на деяких засіданнях, діяв при гетьманові, який головував на його засіданнях. Даний орган вирішував питання війни та миру, міждержавних відносин, радився з гетьманом з найбільш важливих державних питань та виконував його розпорядження. На основі вирішених питань гетьман видавав універсали, які мали силу закону.

В період між скликанням загальних рад юридично та фактично всю владу в своїх руках зосереджував гетьман – голова держави. Йому належала вища адміністративна, військова, законодавча, судова влади, він мав право самостійно призначати старшину та полковників, головував на загальній та старшинській владі, вирішував головні питання зовнішньої та внутрішньої політики. Виходячи із вище написаного, можна стверджувати, що гетьман де-факто був всевладним господарем держави, як його і титулували багато монархів Європи. Однак, проаналізувавши його діяльність, така думка буде хибною. Ставлення гетьмана до монархічної форми правління було негативним, що підтверджують його публічні виступи та сприяння проведенню загальних рад. М. Драгоманов писав, що устрій Української держави 1648-1654 рр. більше подібний до устрою теперішніх (друга половина XIX ст.) держав європейських, так званих конституційних [1, с. 129].

Інструментом управління в руках гетьмана був генеральний уряд. Він центральним виконавчим, розпорядчим та судовим органом влади, джерелом повноважень якого була загальна козацька рада. До складу уряду входив гетьман

як його голова, а також генеральна старшина: генеральний писар, генеральний обозний, генеральний суддя (з часом їх було двоє), два генеральні осавули, генеральний бунчужний та генеральний підскарбій. Кожний суб'єкт уряду мав свої повноваження у конкретній сфері державного управління. Так, генеральний писар відав канцелярією та виконував адміністративні функції, обозний відав усіма господарськими справами та за відсутністю гетьмана виконував його функції, судді виступала вищою апеляційною інстанцією у розгляді справ, інші представники здійснювали управління у військовій, політичній та дипломатичній сферах.

Управління в полках і сотнях здійснювали полкові та сотенні козацькі ради, полковники, сотники, полкові та сотенні уряди відповідно. Управління в полках та сотнях мало схожі риси, за виключенням здійснення судочинства. Принципи діяльності органів полків та сотень такі ж самі як і принципи діяльності генеральних органів, однак існує деяка відмінність: по-перше, юрисдикція генеральних органів поширюється на всю територію країни, а полків та сотень тільки на відповідні адміністративно – територіальні одиниці, по-друге, коло питань, які вирішують на рівні полків та сотень не включає питання зовнішньої політики.

Крім вище зазначеного, можна виділити суб'єктів, які здійснюють управління населеними пунктами. Великими привілейованими містами управляли магістрати, малими привілейованими – отамани, яких призначали, звичайними містами – обрані городові, а в селах – сільські виборні отамани. Ці особи мали досить широке коло повноважень на території, якою вони управляли. Як правило, всі посадовці мали не тільки адміністративні, а й військові функції, крім того вони були практиками в козацькому війську або польських установах, здобули освіту в братських школах, Києво-Могилянській академії чи Львівському колегіумі, свідчить про високий рівень компетентності козацької верхівки.

Підсумовуючи вище написане, слід розділити всю систему органів управління Гетьманщиною на три рівні: генеральний, полковий та сотенний. Такий поділ органів влади відбувся в Гетьманщині в середині XVII століття, в той час, коли жодна держава світу не мала аналогів. Отже, всупереч деяким рисам авторитарності у правлінні гетьмана, можна стверджувати, що Україна була б першою демократичною державою з республіканською формою правління в пост середньовічний період, якби змогла зберегти державність.

Таким чином, можна виділити декілька особливостей функціонування державних органів Української національної держави: по-перше, діяльність органів базується на принципах справедливості, гласності та рівності, по-друге, відбувається залучення широких мас населення в управління державою, що саме

підвищує авторитетність структур, а, по-третє, попри стан постійної війни розвиток органів, які притаманні республіканській державі, відбувався досить швидко, за умов відсутності будь-якої міжнародної практики в даній сфері.

*Гармаш Тетяна Володимирівна
студентка 2 курсу, 1 групи
інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДЕМОКРАТІЯ – ІДЕАЛ ЧИ ОПТИМАЛЬНІСТЬ?

Наразі досить важко розібратися з визначенням такого поняття як «демократія». Справа в тому, що дослівний переклад з грецької слова «Demokratia» зіграв із нами злий жарт. Більшість словників дає наступне визначення: «Демократія (грец. Demokratía, буквально – народовладдя, від demos - народ і krátos - влада), форма політичної організації суспільства, заснована на визнанні народу в якості джерела влади, на його праві брати участь у вирішенні державних справ і наділення громадян досить широким колом прав і свобод.» Але чи можна назвати демократію саме владою народу чи це є влада в інтересах народу?

Коли якась частина народу чимось незадоволена, чи має вона право вимагати розгляду своїх претензій? Безумовно. І влада зобов'язана звернути увагу на ці вимоги. Але коли ця частина, так би мовити, менша, але дуже агресивна, починає нав'язувати свою волю іншим, то це, хоч і відноситься формально до поняття «демократії», тобто «влади народу», але говорити про демократію язик вже не повертається. Коли одна частина намагається нав'язати інший своє бачення світу, свій погляд на речі і при цьому цей погляд абсолютно чужий для тих, кому його нав'язують, це вже не має ніякого відношення до тієї демократії, про яку так люблять розповідати її захисники. Адже демократія повинна бути владою меншості в інтересах більшості.

Ось тут ми і підходимо до того, що справжня демократія повинна бути не «владою народу», який не є якимось монолітом, а «владою в інтересах народу», яка зможе абсолютно демократично змусити тих, хто втратив ґрунт під ногами, підкоритися рішенням більшості. Або, принаймні, врахувати інтереси цієї самої більшості.

Згадайте історію – найбільших успіхів завжди досягали ті держави, які мали тверду владу. Всі країни «народної демократії» починали стрімко регресувати, коли до влади приходили «базіки з площ». Руйнування традиційних інститутів сім'ї та підміна цих понять тими, які завжди засуджувалися усіма релігіями. Все це подається, як «демократичні цінності». Якщо називати речі своїми іменами, то в даний час синонімом слова «демократія» є поняття «вседозволеність». В державі з жорсткою владою і жорстким законами

злочинець називається злочинцем і карається по всій строгості. І це є істинними демократією і гуманізмом по відношенню до всього іншого населенню. Там же, де в основі стоїть так звана «демократія», де злочинець вважається жертвою виховання, навколишнього середовища і тому подібне, де панує вимога гуманізації покарань, там жертвами виявляється той самий «народ», який і повинен бути захищеним від свавілля тих, хто не визнає законів. Просто подумайте самі, «свобода» означає не тільки «свободу» для вас, вона ж є «свободою» і для інших.

Ще Аристотель розрізняв правильні і неправильні форми держави: в правильних формах правителі ставлять на перше місце загальну користь, при неправильних – лише своє особисте благо. Трьома правильними формами держави на думку мислителя є монархічне правління (царська влада), аристократія і політія, а відповідними помилковими відхиленнями від них – тиранія, олігархія і демократія. Ще один прихильник сильної влади Вінстон Леонард Спенсер Черчилль говорив: «Демократія – найгірша форма правління, за винятком всіх інших, які пробувалися час від часу.» Але вчитавшись в його вислів, можна зробити висновок, що демократія не відкидалась політиком, а лише ставилась на місце найбільш оптимальної форми правління з усіх, які раніше вигадало людство.

У жодному разі не можна категорично стверджувати про цінність тієї чи іншої форми правління, але наразі незважаючи на всі її недоліки та плюси, демократія залишається найприйнятнішою у сучасному світі.

*Гладченко Маргарита Євгенівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
I курс, 4 група*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОЇ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ, ЇЇ ПОВНОВАЖЕННЯ

Кроком до повільної ліквідації автономії Гетьманщини було заснування з ініціативи Петра I у 1722 р. так званої Малоросійської Колегії. Номінальною метою для її створення було, начебто, прагнення царської адміністрації навести лад у фінансових та судових справах українських земель. Насправді ж, цей новоутворений орган послаблював позиції гетьмана і Генеральної старшини. П.Скоропадський намагався протистояти втручанням і нововведенням у існуючий лад і намаганням обмежити його повноваження, але даремно. Незабаром, у липні 1722 р., він помер.

Перша Малоросійська колегія – державний орган керування українськими землями, що входили в склад Російської імперії, який був заснований 16(27)

травня 1722 року наказом Петра I з метою контролю за діяльністю українського гетьмана та Генеральної старшини і підкорення їх загальноросійському управлінню, який проіснував до 1727 р. Першочергово створення Малоросійської імперії мало на меті замінити Малоросійський указ. Територіально даний орган знаходився у столиці Війська Запорізького - місті Глухові. У цивільних справах колегія була підпорядкована Сенату, який мав право розширювати, за необхідності, її повноваження, а у військових - головнокомандуючому військовими силами в Україні. Всі питання політичного життя Гетьманщини український уряд повинен був вирішувати виключно за погодженням із колегією. Крім того, вже на початкових етапах свого існування колегія почала автоматично втручатися в справи місцевого самоврядування, збільшувати податки, брати участь у діяльності суду.

Діяла Малоросійська колегія в складі президента (бригадира, від 1726 – генерал-майора С.Вельямінова), 6-ти членів присутності, прокурора, канцеляристів (кількість осіб яких сягала 31 в 1722–23рр., 62 – від 1724р.). Усі члени даного органу призначалися імператором, або керуючим Сенатом з числа російських офіцерів і цивільних службовців.

Найважливіші цілі та дії, до яких прагла колегія, були викладені в «Пунктах, поданих президентом Малоросійської колегії С.Вельяміновим цареві Петрові I» від 31 березня 1723 року. Більшість з них були затверджені царем і Сенатом і зафіксовані в «Промеморії, надісланій з Малоросійської колегії до генеральної військової канцелярії» від 3 червня 1723 року. Перелік виключних повноважень Першої Малоросійської колегії знайшов своє відображення в «Інструкції президенту Малоросійської колегії бригадиру С.Вельямінову» від 16 травня 1722 року. Серед яких були:

- 1.Розгляд скарг на генеральний суд та ратушні суди, військову Канцелярію, полкові та всі інші Канцелярії (являла собою своєрідний апеляційний орган).

- 2.Контроль за своєчасним збором та відправленням в царську казну натуральних, грошових та інших податків.

- 3.Фінансування Гетьманської ради, Сердюків і Компанійців із проведених зборів .

- 4.Ведення обліку прибуткових і видаткових книг, надання інформації про прибутки і витрати за кожні чотири місяці поточного року, а також надсилання прибуткових книг з Прокурором у Сенат.

- 5.Контроль за порядком та режимом військового постю на так званих «вінтер-квартирах».

- 6.Здійснення судочинства над військовими у випадку надходження скарг від місцевих жителів.

7.Контроль за діяльністю гетьмана та Генеральної військової канцелярії

8.Перевірка на автентичність гетьманських універсалів та інших документів: щоб гетьманським іменем не підписувались писарі та інші.

9.Контроль за діяльністю козацької старшини та запобігання обтяженню населення примусовими роботами та додатковими податками

Таким чином, проаналізувавши принципи діяльності Першої Малоросійської колегії, її основні завдання та коло її повноважень, ми можемо підбити певні підсумки і наслідки її створення й існування. Вся діяльність і внесення в державний лад України були мотивовані піклуванням про «благо» малоросійського народу, козаків, яких ,начебто, існуюча судова система кривдила, але ,де-факто, цей орган позбавляв гетьмана і старшину навіть тієї влади, якою вони до цього часу були наділені.

Дійсною ж метою створення Першої Малоросійської колегії був цілковитий контроль над діями і рішеннями Генеральної старшини і гетьмана, створення найбільш сприятливих умов для утвердження царської влади і використання малоросійських земель в особистих інтересах. Граф Румянцев – один з найбільш досвідчених чиновників Російської імперії казав: «Там, де амбіції неможливо задовольнити силою, доцільно застосувати канцелярське перо і папір». Фактично, ми можемо зазначити, що Російська імперія пішла цим шляхом, коли її правителі усвідомили, що агресивна експансія не дозволить їм повноцінно інкорпорувати Гетьманщину у склад своєї держави.

Голубцова Катерина Володимирівна

Студентка 1 курсу, 10 групи

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

РОЗВИТОК КАДАСТРОВОЇ СПРАВИ У XV-XVI СТОЛІТТЯХ

На становище Українських земель у XV-XVI значною мірою вплинули Литва та Польща. Після підписання Люблінської унії 1569 р. та утворення Речі Посполитої соціально-економічний розвиток України XV-XVI ст. характеризувався подальшим закріпаченням селян, а також зародженням буржуазних відносин, посиленням дискримінації українського населення в економічній, політичній, релігійних сферах.

Що ж стосується кадастрової системи, то земельно-кадастрові роботи беруть свій початок у період панування на Українських землях Росії, Австро-Угорщини та Польщі. Проте найважливішою подією у цій сфері була земельна реформа 1557 року. Розвиток товарно-грошових стосунків викликав необхідність удосконалення феодальної системи господарювання, використання її не лише для простого відтворення, але і для виробництва продукції на продаж, збільшення доходів феодального стану. У XVI ст. аграрна реформа закріпила, у

тому числі й на території Білорусі, нову систему господарювання. Реформа проводилася на державних землях. Головні засади цієї реформи були прописані у великокнязівських правових актах: уставі 1515-р.; грамоті 1529-р.; уставі 1547-р.; «Уставі на волоки» 1557-р.; посланнях та інструкціях ревізорам. Джерелами цієї реформи були також практика і досвід розподілу земель у містах окремих регіонів Литви, Білорусі та України першої половини XVI століття. Основним документом реформи вважається «Устави на волоки», підписана великим князем литовським Сигізмундом Августом у 1557 р.

«Устав» складався з сорока дев'яти статей, де прописувалися умови вимірювання землі, обов'язки сільської адміністрації, повинності селян, порядок організації фільварків та ін. Сигізмунд Августин наказав: «Фільварки повинні мати, щоб всюди були створені ... при кожному замку і дворі нашому». Для створення фільварків спочатку провели обмір землі. Після цього її розділили на волоки. Одна волока складалася з 21,36 гектара, або тридцять моргів (дев'ять тисяч прутів). А також враховували якість землі. Вона могла бути хорошою, середньою, поганою і дуже поганою. Якщо землю відносили до поганої, то розміри волоки могли бути збільшені до сорока шести моргів. Найкращі землі відводилися під фільварки з тим розрахунком, щоб на одну фільварочну волоку доводилося сім селянських волок. Як правило, селянський двір одержував в користування половину волоки: в XVI-XVIII ст. на одне селянське господарство припадало надів в 10,7 гектара. Якщо кількість працездатних в димі було великим, то давали цілу волоку. Реформа передбачала впорядкування податків і повинностей, що виконувалися селянами за можливість користуватися землею. Раніше податки збиралися з диму. При цьому не враховувалася кількість землі, закріпленої за ним. Тепер одиницею оподаткування стала волока, що призвело до збільшення коштів у державній скарбниці.

У шістнадцятому столітті економіка Великого князівства Литовського переживала розквіт. Підвищення попиту на сільськогосподарську продукцію на зовнішньому і внутрішньому ринках підштовхувало землевласників до розширення товарних господарств фільварків. Прагнення землевласників до розширення фільварків за рахунок селянських земель привело до значного посилення феодальної експлуатації та погіршенню становища селянства. Одним з найважливіших заходів реформи була ліквідація чересполосіци. До реформи державні землі не були єдиним масивом серед них зустрічалися землі шляхти, магнатів та духовенства. В ході поміри знаходяться в межах державних земель приватні володіння переходили до скарбниці, замість чого їх власники отримували ділянки за межами державних. Обмін землею проводився тільки з тими власниками, які могли представити документи, які підтверджували їх право на землю

З вищесказаного, можна сказати наступне: проведення реформи сильно вплинуло на розвиток Великого князівства Литовського. Реформа закріпила феодальну експлуатацію, в той час як доходи скарбниці та великого князя сильно зросли. Селяни позбавлялися права переходу з місця на місце, земля, що обробляється ними більше не розглядалася як їх власність. Взнявши за зразок «Устави на волоки», приватні власники використовували її для своєї вигоди, довільно збільшуючи повинності. Панщина стала доходити до 4-6 днів на тиждень. Більшість селян виявилися не в змозі відпрацювати повну волоку. Різниця між схожими та несхожими селянами зникла. Вони злилися в єдину кріпосну масу. Реформа також була першим земельним кадастром і сприяла розвитку економічної системи держави. Важливим підсумком реформи став перехід до трипільної системи сівозміни. Величезний вплив на всю подальшу історію мало руйнування сільської громади і формування подвірної системи землекористування. На багато століть збереглася планування селянських садиб і сіл, введена під час реформи. Це поклало початок нового етапу еволюції системи феодальної експлуатації селян.

*Долгінцева Раміна Азізівна,
Студентка 1-курсу Інституту підготовки
кадрів для органів Міністерства юстиції
України НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕТЬОГО ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ

Литовське законодавство, яке довгий час панувало на українських землях, посідає важливе місце у розвитку українського національного права. По-перше, через те, що зразки литовського законодавства увібрали в себе звичаєве право, яке було поширено на Київській Русі, по-друге, саме за литовським правом, жителі українських територій у складі Великого князівства Литовського регулювали правовідносини, що виникали між ними. Особливе місце посідають Литовські статuti- перша кодифікація права у Литовській, а у подальшому Польсько-Литовській державі, під владою якої знаходились землі сучасної України.

Значний вплив на розвиток та становлення права мав третій Литовський статут, який завершив процес уніфікації законодавства і діяв аж до XIX ст.. Третій Литовський статут став відображенням тогочасних державних та соціально-економічних процесів. Перш за все, існувала державна та політична необхідність прийняття нового статуту: укладення Люблінської унії змінило державний та соціальний устрій, який необхідно було закріпити законодавчо.

Стату 1588 року регламентував усі сфери життя суспільства, до нього входили норми конституційного, цивільного, спадкового, зобов'язального, земельного, шлюбно-сімейного, процесуального права.

Суттєві зміни було закріплено у сфері судочинства. Правила і порядок здійснення судочинства були поміщені у 4-й розділ, який на відміну від розділів

у двох попередніх статутів був набагато більший за обсягом. Так, статут 1588 детально встановив порядок судового захисту, право бути судовим захисником надавалось кожній вільній людині, навіть якщо вона не належала до шляхетського стану. Лише духовенство та судовий персонал замкових і земських судів у своїх округах були позбавлені цього права [3]. Закріпленою була і посада спеціального державного захисника для людей, які не могли себе захищати - убогих, удів та сиріт.[2] З'являється поняття адвокатської етики. Захисник, який тоді мав назву "прокуратор", міг бути страчений за свідоме нанесення шкоди своєму клієнтові. Окремої уваги заслуговує введення інституту судових виконавців у вигляді посади возного, що підкреслює зростання у тогочасній державі як ролі судочинства, так і рівня його розвитку.[2]

Унікальною рисою цього статуту, яка слугує на користь підтвердження того, що він якомога повніше відповідав вимогам тогочасної реальності свідчить той факт, що у ньому були детально закріплені норми охорони лісів. Цій проблемній сфері був присвячений десятий розділ, який складався з 18 артикулів. Характерним було не просто закріплення охорони лісів як об'єктів права, але і крупний штраф за мисливство у чужих володіннях, покарання мисливців, права власника лісу на захист свого майна, компенсацію нанесеної шкоди [5].

Цікавими були також тенденції у спадковому праві. Так, О.Нелін зазначає, що як окремий самостійний правовий інститут він оформляється саме в Третньому Литовському статуті. Вагомим для спадкового права було закріплення порядку вчинення заповіту та його складання. Закріплював право жінки, яка виходить заміж удруге, неможливість мати посаг від попереднього чоловіка, порядок розподілення майна матері після її смерті для дітей, оскільки порядок переходу батьківського майна і майна матері мав суттєві відмінності: майно батька переходило до синів, а материне - розподілялося судом [1].

Третій Литовський статут посідає чільне місце в історії правотворчості України. Саме він оздоблює право тогочасної Речі Посполитої новими інститутами, детальніше регламентує суспільне життя у всіх його сферах та є свідомим про відображення розвитку як суспільних відносин, так і соціальних інститутів, покликаних його регулювати.

*Донковцев Денис Олегович
Студент 1 курсу 11 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ І ОСОБЛИВОСТІ СТАТУТУ КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА ПРО ЦЕРКОВНІ СУДИ

Серед важливих пам'яток права Київської Русі важливе місце посідає устав князя Ярослава. У цьому відомому давньоруському статуті положення статуту князя Володимира дістали значних змін та суттєво були доповненні. Станом на сьогоднішній день оригінал не зберігся, проте відомо понад 90 її списків, вміщених у літописах. Дослідники поділяють ці списки на 6 основних редакцій – Поширену (об'єднує понад 60 списків), Коротку (19 списків), Рум'янцевську, Тарновську, Устюзьку та Західноруську, або Свиток Ярославль. Кожна редакція поділялась на ізводи. У багатьох дослідженнях перші 5 редакцій розглядають як групи списків Східноруської редакції. У цих редакціях тексти відображають систему забезпечення церкви, межі церковної юрисдикції і релігійно – правові норми, зміни в становищі церкви та його особливості в окремих землях Давньоруської держави [2].

Важливою обставиною є та, що документів, які регулювали церковно-державні відносини в Київській Русі, було небагато, фактично тільки два, що належали князю Володимиру, та його сину, Ярославу. При цьому, дослідники вказують, що правова культура Київської Русі мала разючі відмінності від юридичних відносин, що існували в цей період в Західній Європі та Візантії. Це виявлялось, передусім у тому, що правові документи Київської Русі регулювали не лише світські, але і церковні відносини. Традиційно вважається, що в Київській Русі церква володіла, широким спектром судових повноважень, котрі певною мірою охоплювали всі сфери життя більшості шарів давньоруського суспільства [1].

Особливістю Статуту Ярослава Мудрого є, по-перше, той факт, що за свою тривалу історію він зазнав мінімальної переробки. Другою особливістю церковного уставу є те, що він, на відміну уставу Володимира, який був призначений для вирішення політичних завдань, був покликаний надавати відповіді на судово-практичні завдання [1] тобто мав регулювати діяльність судової гілки влади

Саме уставу Ярослава Мудрого належить ідея застосування штрафів для християнського життя новонавернених, що надавало суттєві матеріальні переваги для церкви в умовах ранньофеодального суспільства. Застосування грошових стягнень за заподіяну матеріальну та фізичну шкоду, вважають

наслідком первісного права [4]. Держава підтримувала церковні суди, тобто церква користувалась імунітетом, та мала значні повноваження. Окрім грошових стягнень практикувалась також фактичне ув'язнення, що засвідчено наявністю таких виправних установ, які мали назву «церковного дому» При цьому, церковні суди, згідно статуту Ярослава, спиралися на принцип колективної відповідальності, зокрема, під час грошових стягнень. У цих судах також значну роль відігравав соціальний статус потерпілого: шкода заподіяна представникам вищих щаблів суспільства каралося значно більш суворо, ніж та, що була заподіяна пересічним громадянам, причому жінок було віднесено до нижчого соціального шару [5] Ярослав вбачав головним джерелом прибутку приходу «от имени своего урок» [3] Судові повноваження, які до того належали міській громаді, із введенням Статуту Ярослава Мудрого передавалися єпископату [1]

Вплив церковного статуту Ярослава Мудрого вбачається у тому, що багато з його положень співзвучні з положенням Руської правди. Це дає науковцям підстави вважати, що увесь процес давньоруського судочинства був задуманий у відповідності із княжим [1] тобто із церковним статутом князя Ярослава

*Дурнас Оксана Миколаївна
Студентка 1 курсу 10 групи
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УГОРСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО УЛОЖЕННЯ ПРО ЗЛОЧИНИ І ПРОСТУПКИ 1879р. НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Наприкінці ХІХ ст. майже усі західноукраїнські землі (Галичина, Північна Буковина і Закарпаття) опинилися під владою Австрії, а тому на їх територіях набув поширення кримінальний закон Австро-Угорщини.

Необхідно зазначити той факт, що Закарпаття до 1946 року не було територією України (до 10.09.1919 входило до складу Угорщини), а тому на його території поширювало дію «Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки» 1879 року, інша назва Кодекс Чемегі – в честь автора цього кодексу.

У 1879 році в Угорщині було прийнято Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки, чинність якого поширювалася на територію Закарпаття. У цьому нормативному акті містилися і норми щодо відповідальності за посягання на особисту свободу, недоторканність житла, таємницю поштових відправлень. Цікавим є той факт, що суб'єктами таких діянь закон вважав службових осіб-чиновників. Так, розділ Х Угорського кримінального уложення мав назву «Порушення публічними чиновниками особистої свободи, недоторканності житла, таємниці листів і телеграм».

Досить важливим є Розділ XLII «Злочини і проступки по службі і зловживання званням адвоката», який передбачає відповідальність суддів та судових слідчих за протизаконне рішення або розпорядження в результаті їх підкупу. В § 476 закріплено покарання за злочин - зловживання владою суддею та судовим слідчим, який відкриє кримінальне слідство проти особи, невинуватість якої йому відома. Зазначалась також відповідальність публічних чиновників за примусові протизаконні засоби, які застосовуються ними для отримання показань (§ 477).

Варто звернути увагу й на те, «Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки» передбачало відповідальність адвокатів, які недобросовісно виконують свої обов'язки, захищають інтереси клієнта йому на шкоду, в результаті підкупу.

Даний документ є нормативно-правовим актом, у якому відображено тогочасний розвиток системи покарання, а саме розділ III , назва якого «Покарання», містив норми стосовно законодавчого визначення та призначення покарання.

Угорське Кримінальне уложення про злочини й проступки 1879 р. У §§ 48–51 передбачало умовно-дострокове звільнення від відбування покарання із зазначенням юридично значущих обставин, які можна розглядати як підстави цього звільнення: 1) укріплення надії на виправлення доброю поведінкою та старанністю засудженого; 2) відбуття засудженим не менш ніж 3/4 строку покарання. Привертає увагу, що угорське Уложення допускало умовно-дострокове звільнення навіть засуджених до довічного ув'язнення за умови відбуття ними не менше 15 років.

Умовно-дострокове звільнення (застосовувалося до осіб, засуджених до цухтгаузу менше 3 років або до виправного будинку або іншому роду позбавлення волі більше 1 року, після відбуття $\frac{3}{4}$ призначеного судом покарання) [ч. 2 § 48]; звільнення від покарання у зв'язку зі смертю засудженого (п. 1 § 117); помилування (п. 2 § 117, § 119); звільнення від покарання у зв'язку із давністю обвинувального вироку (§ 120).

Норма регулювала й заходи з контролю за звільненим суб'єктом: спостереження за дотриманням ним правил стосовно місця перебування, поведінки, способу життя повинні були здійснювати співробітники поліції.

Угорського кримінального уложення вперше в Україні офіційно закріпив визначення ідеальної сукупності злочинів та передбачив кримінально-правові наслідки її вчинення.

Отже, з точки зору чіткості та якості юридичних формувань «Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки» представляє собою один з найкращих кодексів століття і перевершує в цьому західноєвропейські зразки.

Особливістю цього кодексу є те, що в ньому дається вичерпний перелік осіб, які відносяться до «близьких». «Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки» був дійсно одним з найбільш прогресивних кримінальних кодексів Європи. Зокрема, в ньому зазначалися гарантії безпеки обвинувачених від неправосудного вироку; захист свідків, обвинувачених від протизаконних засобів отримання свідчень від них; відповідальність суддів та судових слідчих за зловживання владою тощо.

*Жежель Анастасія Володимирівна
Студентка 1 курсу 10 групи
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНОГО ЦИВІЛЬНОГО УЛОЖЕННЯ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1811 Р. НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Частина українських земель знаходилася під владою інших країн як, наприклад, землі Галичини та Буковини були у складі Австрійської імперії. Зазвичай кожна країна повинна мати нормативну базу в певній галузі права. На території Галичини та Буковини виникла необхідність врегулювання відносин у галузі цивільного, кримінального права, тому створення цивільного уложення Австрійської імперії у 1811 році стало однією з передумав розвитку та контролювання відносин у сфері цивільного права.

Загальне цивільне уложення Австрійської імперії було створено в 1811 році в Австрії та її положення діяли на території Галичини та Буковини. Дане уложення містить вступ та три частини: у вступі наголошується на загальних положеннях цивільного закону; перша частина присвячена особистим правам, правам подружжя, правам між батьками і дітьми, а також правам опікунів та сиріт, тобто перша частина цивільного уложення закріплювала сімейне та опікунське право; друга присвячена майновим, особисто-майновим правам, які містили положення права власності, застави, на відшкодування шкоди та право на задоволення позову та інше, а третя – нормам особистих та майнових прав. Всього цивільне уложення Австрійської імперії складалося з 1502 статей .

Основними документами, що стали джерелом цивільного уложення Австрійської імперії - пандектне право (що є римським приватним правом, яке слугувало на території Німеччині), Прусське земське уложення 1794 і провінційне право деяких країв Австрійської імперії [2, с. 186-190].

Однією з проблем загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 року є те, що таких документ є за своєю структурою громіздкий, деякі положення не лаконічні та не вдосконалена нормативна база, що є прогалиною у

законодавстві тодішніх часів, але треба зазначити, що не зважаючи на це, теоретична база кодексу була легка на тлумачення.

Особливістю цивільного кодексу 1811 року передбачало передумовою його створення розпаду феодального та формування буржуазного права. Така риса була характерна як для даного кодексу, так і для кодексів, які були створені кінця XVIII – початку XIX ст. в інших країнах. Значну перевагу надавали причиною створення саме розпаду феодального права, оскільки австрійське загальне цивільне уложення закріплювало найважливіші правові інститути феодальної власності.

Загальне цивільне уложення Австрійської імперії 1811 року зводило законів для дворянин, що закріплювало охорону дворянської власності. Крім того, містило положення характерні для польських поміщиків. Уложення закріплювало повноваження для подальшого визискування та експлуатації українських селян та робітників та польські поміщики залишалися власниками землі. Через деякий час землі почали обкладатися податками, але при цьому вони були нижчі, ніж податки з земель, що належали селянам. Тому можна помітити, що селяни платили податки у більшому розмірі, аніж самі поміщики [3, 88-96].

Ще однією особливістю загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 року є виникнення парцеляції. Парцеляція відбулася наприкінці XVIII ст. і до середини XIX ст. та означала подрібнення селянських земельних наділів, які передавалися у спадщину, на невеликі ділянки (парцели). Передумовою виникнення даного явища є розпад первісного ладу формування моногамної сім'ї та зародження приватної власності на засоби виробництва. Для селянина того часу це означало, що за невелику земельну ділянку йому доводилось платити чималий податок.

Через деякий час положення цивільного кодексу Австрійської імперії 1811 року застаріло, тому відбулася нагода відносити застарілі норми кодексу на нові стандарти середини XIX ст. Поновлення норм відбувалося комісією під керівництвом професора Й. Унгера, але зміни відбувалися дуже повільно й при цьому передувала Перша світова війна. До цього часу були змінені деякі положення але все ж таки значних змін цивільний кодекс 1811 року не зазнав .

У червні 1917 р. була створена комісія на чолі з професором з С. Дністрянським, відбулася пропозиція відновлення загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 року на українських землях. Дану пропозицію було передано до юридичної комісії австрійського парламенту. Проте у зв'язку з розпадом Австро-Угорщини у 1918 р. розгляд її пропозицій щодо удосконалення кодексу 1811 р. не було втілено в життя.

Українські землі зазнали деяких змін у її складі, коли Галичина після Першої світової війни увійшла до складу Польщі, а Буковина стала територією

Румунії. Положення австрійського цивільного кодексу 1811 року діяли на території Галичини та Буковини з певними змінами, але деякий час.

Отже, введення цивільного законодавства спершу на території Галичини перед поширенням його дії на решту частин Австрії справило негативний вплив на формування окремих джерел права в Австрії та Угорщині. Чинність цивільного законодавства в окремих частинах держави, її повільне поширення на решту територій Австрії та Угорщини та невідповідність норм цивільного кодексу до тогочасного рівня розвитку цивільно-правових відносин зумовлювало недосконалість правових систем Австрії та Угорщини. Австрійське цивільне законодавство, що діяло на території Галичини після його оновлення та реформування, а також закріплення на законодавчому рівні окремих демократичних принципів та інститутів, однаково залишалось недосконалим, застарілим та сприяло утвердженню позицій Австрії та Угорщини у використанні та експлуатації західноукраїнських земель.

Жихарєва О. М.

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції

України, 1 курс, 3 група

ЛІКВІДАЦІЯ ЛИТОВСЬКИМ УРЯДОМ МІСЦЕВОЇ КНЯЗІВСЬКОЇ ВЛАДИ В КИЇВСЬКОМУ КНЯЗІВСТВІ. ВИСТУП КИЯН ПРОТИ ВОЄВОДИ ГАШТОВТА В 1471 РОЦІ

Державне утворення на території українських земель - Галицько-Волинське князівство у першій половині XIV ст. почало занепадати. Причинами цього слід вважати загострення внутрішніх суперечностей, які були пов'язані перш за все з безперервною боротьбою за князівську владу та постійним зростанням впливовості боярства. Не могли не скористатись цим іноземні загарбники (Литва, Угорщина, Польща), які розпочали наступ на українські землі. Значна частина цих земель опинилася під владою Литви, що призвело до того, що Литовське князівство стало могутньою феодальною державою, в якій захоплені землі за територією та населенням значно переважали за власне Литовські. Але, навіть перебуваючи у складі іншої держави, українські князі все ж намагаються здобути Україні повну державну незалежність. Тож, головною їхньою перешкодою стають прагнення литовських правителів ліквідувати будь-який прояв української державності.

Діяльність Литви на українських землях відрізнявся від жорстокого завоювання монголів. Місцеве населення майже не чинило опір литовцям, тож основне збройні дії велись між литовцями та іншими загарбниками, котрі намагалися підкорити українські землі. Литовські князі намагалися якомога

менше змінювати на землях, які вони завоювали, а навпаки пристосовуватися до місцевого життя, його порядків та традицій,- “Ми старини не рухаємо і новини не вводимо”. Також, литовці вели боротьбу з монголо-татарами, що на той час залишалося найголовнішим завданням українців. Все це звісно викликало певну симпатію українського народу.

Після смерті короля Польщі Владислава III польська шляхта в 1445 р. обрала своїм королем литовського князя Казимира IV. Волинь і Східне Поділля закріплювалися за Литвою, чим визначилося посилення литовської влади на українських землях. Це почали відчувати й українські феодала, які були стривожені певною загрозою занадто ретельного впливу з боку Литви, тож вони переходили на службу до київських князів Олександра Володимировича і його сина Семена Олександровича. Це певним чином посилило владу київських князів. Взагалі, князювання Олельковичів мало великий вплив на розвиток київського князівства. Перш за все поширилася територія, в результаті чого під їхньою владою опинилися Київщина, Переяславщина, Брацлавщина та частина Чернігівщини. Також, в добу їхнього князювання відновився соціально-економічний потенціал князівства, що позитивно вплинуло на розбудову міста Київ та розвиток культурно-просвітницької діяльності. Тож, відчуваючи покращення свого становища та певну самостійність від литовської влади, городяни та дрібна православна шляхта на українських землях чинили рішучий опір польському і литовському пануванню.

Таке різке зростання могутності Києва та прилеглих до нього територій призводило до занепокоєння Казимира, тому він починає поступово позбавляти українські землі самостійності. Так після того як в 1470 році помирає князь Семен Олелькович, він, незважаючи на наявність наслідника на князівський престол брата Семена Михайла, відмовляється задовольнити прохання киян визнати його новим князем. Замість того, Казимир присилає до Києва воєводу Мартина Гашовта. Для українського народу це означало ліквідацію Київського удільного князівства й зведення його до звичайного литовського воєводства. Але з цим не могла змиритися київська знать: «Казімір, король польський, бажаючи, щоб перестало існувати князівство Київське, не посадив уже там Симеонового сина Мартина, а посадив воєводу з Литви Мартина Гашовта, ляха, якого не хотіли кияни прийняти не тільки тому, що він не був князем, а більше тому, що він був ляхом». Кияни двічі не пускали Гашовта в Київ, «кажучи, що або всі до одного накладуть головами, або іншого собі князя добудуть», якщо не грецької, то латинської віри.» І тільки на третій раз воєвода в 1471 р. силою захопив місто, ввівши до нього своє військо. Така завзятість киян безумовно свідчить про безперервність традиції князівського

правління. Тож, майже одразу після Волинського, останнім у 1470 році припинило існування і Київське князівство. Так після ліквідації всіх великих удільних князівств, територіально-адміністративними одиницями в Україні стали воєводства, очолювані намісниками (воєводами), які підпорядковувалися великому князеві.

Звісно наслідком ліквідації всіх місцевих князівств стало зростання впливу литовсько-польської знаті на соціально-політичні, економічні процеси всередині країни, що в свою чергу призводило до невдоволення українського народу. Ліквідацію Київського князівства український народ розцінив перш за все як приниження національної гідності. Таким чином, українські землі повністю втратили будь-яку самостійність, ставши лише частиною Литовської держави. Українське населення піддавалося покатоличенню та національному пригніченню, що в свою чергу викликало у народних масах жагу до боротьби проти феодалної експансії. На різних етапах історії нашої держави сусідні країни намагалися різноманітними шляхами позбавити український народ незалежності, але все ж показним проявом незламаного українського духу є існування в наш час незалежної, визнаної по всьому світі держави – України.

Завацька В. А.

Національний юридичний університет імені

Ярослава Мудрого,

*Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції,*

1 курс, 10 група

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЇ АВСТРІЇ 1867 Р. НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

У період з XVIII – XX ст. на долю західноукраїнських земель, що опинилися під владою Угорщини та Австрії випало багато складнощів, криз та постійних змін. Починаючи від поділів Польщі, «весни народів» 1848 р., створення монархічної Австро-Угорщини та до самого її занепаду, Закарпаття разом із Буковиною та Галичиною намагалося пристосуватися до змін і не втратити власної національної особливості. Хоча, жодна з націй новоствореної Австро-Угорщини не мала статус панівної. Тож постає питання, який вплив на західноукраїнські землі було здійснено Конституцією 1867 р.: позитивний чи негативний?

Програвши Пруссії війну, австрійці швидко збагнули необхідність консолідації держави, для чого було необхідно упорядкувати зносини між австрійцями та угорцями, які були вельми численними та впливовими у внутрішній політиці (пам'ятаємо, що Австрія була полінаціональною

державою). Тому, починаючи з 1866 р. для угорців роблять різні поступки – відновлюють їхню конституцію, сприяють створенню своєї влади. Поступово це призводить до перетворення Австрійської імперії на Австро-Угорську монархію, розділену на дві частини: з одного боку – це землі австрійської імперської корони, з іншого – землі корони Святого Іштвана (Угорщина, воз'єднана з Трансільванією, і «асоційоване» з нею Королівство Хорватія і Славонія). Ці зміни належним чином оформлюються Конституцією 1867 р. За нею, на чолі обох частин майже найбільшої європейської країни, як і раніше стоїть один імператор-король – австрієць Франц Йосип, який коронується в Будапешті як угорський король. Створювалися спільні інститути управління фінансами, військом, міжнародних зносин тощо.

Незважаючи на те, що слов'янського населення в імперії було трохи менше половини, його присутність не було відображено ні в системі державного устрою, ні в самій назві імперії. Слов'янські народи вважалися «неісторичними», і їхні політичні права габсбурзької династією в повній мірі не визнавалися. Угорцям на противагу була надана автономія, ліберальна конституція, рівні права з австрійцями; їм дозволялося мати власну армію. Незабаром, проте, вводиться автономія і в слов'янських землях: повна – в Галичині та часткова – в Чехії. Звичайно, що перший час після утворення нової держави і територіального поділу, українські землі перебували не у кращому стані. Процес пристосування та боротьби за визнання українців як нації тривав довгий час. Були конфлікти щодо права використання української мови серед населення та в навчальних закладах; окремо відстоювалася можливість представників від західноукраїнських земель обиратися до сейму.

Загалом, українські землі під австро-угорською владою були у значно кращому становищі ніж ті території, що опинилися під пануванням Російської імперії. По-перше, створюється широка мережа освітніх закладів, наприклад, у Львові засновується університет, залучаються відомі науковці в якості професорів. По-друге, консолідація інтелігенції коло наукових центрів дозволила пожвавити рух за незалежність і соборність українських етнічних земель. Починають діяти різні «Просвіти», товариства, наукові гуртки, які в тій чи іншій мірі пропагують ідеї української окремішності. Важливо також зазначити, що було оголошено рівноправність сповідань, реформовано судову систему, наприклад, у всій імперії встановлювався суд присяжних.

В цілому уряд Франца Йосипа, розумно поєднуючи у внутрішній політиці методи реформування, репресій і поперемінних поступок, і, виходячи, перш за все, з наднаціональних інтересів, вельми успішно зберігало цілісність і добробут неспокоїної багатонаціональної держави. Капіталістичний характер Австро-Угорщини набагато швидше, аніж в Росії довів неефективність експлуатації

праці залежного населення (кріпацтва). Зверхнє ставлення австрійців та угорців до українців відчувалося у певній дискримінації (небажанні призначати українців за походженням на високі державні посади, незначна кількість депутатів-українців у загальному сеймі). Але попри це, землі розвивалися бурхливо і з часом виборювали все більше преференцій, що дозволило перенести центр українського відродження саме до західноукраїнських земель. А з приводу суперечок про національні кордони і статуси, Франц Йосип висловлювався дослівно таким чином: «нехай з цим розбирається сам диявол».

Задерей Н. П.

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого,*

*Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції,*

1 курс, 3 група

ОСОБЛИВОСТІ ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ 1588 Р.

Одним з видатних досягнень Великого князівства Литовського було правовий кодекс, відомий як Литовський статут, який став законом у 1529 році, а потім був переглянутий двічі, у 1566 і 1588 роках. Він залишався чинним до 1840 року, допоки не був замінений законодавствами тих країн, які поглинули території ВКЛ. Статут не був набором митних законів або судових рішень; він був підготовлений, перш за все, для того, аби замінити чисельні спеціальні закони (чи навіть цілі законодавства), які різко відрізнялися одна від одної у різних частинах країни. Це був акт творчого законодавства, який тривав понад сімдесят років, починаючи з 1514 року, коли була призначена перша комісія з розробки Статуту, до 1588 року, коли король підписав свою третю, остаточну версію. В остаточному варіанті Статуту брали участь не лише центральні органи держави, але й усі громадяни, що перебувають у володінні. І особливе місце цей статут посідав у правовому регулюванні відносин на українських землях.

Третя версія Статуту була підготовлена з метою вдосконалення положень, сформульованих у другій редакції, та посилення законних прав Литви у рамках загальної республіки. З тексту Статуту було б важко визнати, що союз з україно-білоруськими землями відбувся: терміни «держави» або «країни» згадувалися лише щодо Литви, а поляки трактувалися однаково як і інші іноземці. Третя редакція демонструє багато нововведень, порівняно з двома попередніми. Дія Статуту стала більш всеосяжною, а кількість розділів зросла до 488; структура краще розроблена та більш систематизована. Проте, застарілі юридичні інститути, такі як рабство (у тому числі і на українських землях), були залишені.

Третій статут приймався в особливих умовах: після смерті короля Стефана Баторія поляки опинилися перед вибором з двох королів: Сигізмунда Вази зі

Швеції та Максиміліана Габсбурга з Австрії. Між цими двома конкуруючими монархами розпочалася громадянська війна, але Литва спочатку не брала участі у конфлікті. Литовці під керівництвом віце-канцлера Сапієга обіцяли підтримати Сигізмунда, якщо він підтвердить Третій статут. Польські радники Сигізмунда вирішили, що за такої надзвичайної ситуації, король повинен підтвердити Статут своїм власним авторитетом, не чекаючи зібрання Сейму. Дотримуючись цієї поради, литовський король підписав новий Статут, але незабаром після цього переміг ерцгерцог Максиміліан. Таким чином, за дивним збігом обставин три варіанти Статуту були підписані трьома різними правителями, які були Сигізмундами.

Остання редакція 1588 року була прийнята внаслідок ідеї верховенства права, настільки популярної серед литовської шляхти в епоху Відродження. Тому в тексті Статуту простежується досить стійка концепція парламентаризму, включаючи винагороду народних депутатів, представництво та традиційну законодавчу компетенцію парламенту.

Статут визначав основні засади адміністративного управління, поділ влади на три гілки та запровадження релігійної толерантності – католицтво та християнство зрівнювалося в правах. Особлива увага зосереджена на захисті приватної власності, способам її набуття та основним видам договірних відносин. Чітко класифіковано кримінальне право (воно як і раніше у попередніх редакціях займає більшу частину Статуту), яке почало розрізняти умисне вбивство від замаху та ненавмисного скоєння злочину. Таким чином, залишаючись безумовно прикладом феодального права, яке першочергово захищає права та інтереси шляхтича, все ж таки було зроблено ряд поступок і для непривілейованого учасника правовідносин.

Литовський статут 1588 року, на відміну від Люблінського союзу 1569 року, зберіг значну кількість державної та політичної незалежності Великого князівства Литовського. Він був підготовлений як загальний державний кодекс права ВКЛ як частина федерації з Польщею, і як держава, здатна існувати самостійно. Третій литовський статут пережив незалежність країни і продовжував залишатися чинним і під російським пануванням, за винятком розділів, що стосуються політичної структури країни. На територіях Східної або Лівобережної України, яка перебувала під Росією з сімнадцятого століття та включала території сучасних Харкова та Полтави, Статут діяв близько чотирьохсот років. Це свідчить про старанність при кодифікації права, що робить Статут унікальною правовою пам'яткою свого часу та сьогодення.

ОСОБЛИВОСТІ СУДЕБНИКА КНЯЗЯ КАЗИМИРА (29 ЛЮТОГО 1468 РОКУ)

В сучасних умовах дослідження джерел права, якими регулювалися суспільні відносини на українських землях в минулі століття, має надзвичайно важливу історичну цінність, оскільки дозволяє з'ясувати тенденції та особливості розвитку права на українських землях, що перебували у складі різних держав. Одним з таких кодифікованих джерел права був Судебник Казимира Ягайловича 29 лютого 1468 року. В зв'язку з цим, ми розглянемо особливості даного акта.

Варто зауважити, що на сьогодні так і не вироблено єдиної точки зору стосовно походження норм Судебника. Так, зокрема, представниками школи західно-руського права була сформована позиція, відповідно до якої Судебник Казимира вважається пам'яткою руського права та тісно пов'язаний з Руською Правдою.

У свою чергу, українські дослідники кінця XIX - першої половини XX століття, вважали Судебник Казимира пам'яткою українського права.

Іншу позицію висловлювали польські вчені, які розглядали право Великого князівства Литовського як різновид польського права, тому і вважали Судебник джерелом польського права [1, с. 11].

Саме тому, як ми бачимо, на сьогодні так і не вироблено єдиної точки зору стосовно походження Судебника.

Незважаючи на вищезазначене, Судебник був важливим джерелом права, основу якого складали норми кримінального та кримінально-процесуального права. Меншою мірою даний акт містив норми цивільного права та процесу. Слід зауважити, що упорядники Судебника використали юридичну термінологію Руської Правди та правові ідеї, закладені в ній, а також деякі положення даного закону. При цьому були також враховані позиції представників правлячого класу та інших членів литовсько-руського суспільства, очолюваного Казимиром IV, а тому, можемо констатувати, що Судебник Казимира був комбінованим джерелом права – українсько-польським.

Структурно Судебник Казимира складається зі вступу та 25 артикулів (статей), в яких визначено систему судів, їхню компетенцію та містив норми матеріального та процесуального права.

На нашу думку, ключовою особливістю Судебника Казимира було те, що майже всі кримінально-правові норми даного документа складаються з трьох

елементів – гіпотези, диспозиції й санкції, а система об'єктивних і суб'єктивних ознак, характерних для диспозицій, індивідуалізує кожний склад злочинів, передбачених Судебником. В свою чергу, вказуючи на безпосередній об'єкт злочинного посягання, законодавець не в кожній нормі визначав індивідуальну назву предмета чи інші його ознаки. Вищезазначене мало місце тільки в статті 24, де законодавець чітко описав ознаки викрадення людей, конкретизувавши такі назви їх соціального статусу, як «вільна» та «невільна» челядь, і в статтях 13, 15, 23, де використано загальні назви тварин, зокрема «кінь», «шкапа» й «корова». Натомість у всіх інших нормах Судебника вони позначалися опосередковано.

Незважаючи на деякі погрішності, вважаємо, що наявність трьохелементної структури норми кримінального права – гіпотези, диспозиції і санкції є важливим прогресивним аспектом нормативного акта, яка застосовується і в сучасному кримінальному законодавстві.

Особливістю Судебника Казимира було те, що в ньому досить детально визначено порядок вирішення конфліктів між підданими різних власників. Це питання досить чітко розкрито в 9-11 артикулах Судебника. Так, зокрема, в усіх ситуаціях, зазначених у цих артикулах, спочатку необхідно було звернутися за правосуддям до господаря, в підпорядкуванні якої перебував обвинувачуваний: «осподарю» (господаря) – арт. 11 та арт. 9. Якщо господар не вирішував конфлікт, то необхідно було звернутися до намісників чи тивунів (арт. 10). При цьому, за згодою конфліктуючих сторін будь-який конфлікт міг вирішити «обчий» (в сучасному розумінні – це третейський суд (арт. 9, 11)). В свою чергу, в разі відмови у правосудді великий князь або воєводи відправляли децького, який здійснював правосуддя.

За Судебником досить розвинутою була система покарань. Так, різновиди покарань, які закріплені в санкціях кримінально-правових норм Судебника Казимира, спрямовувались на позбавлення злочинців життя, що свідчить про досить високий рівень небезпечності вчинюваних ними майнових злочинів та злочинів проти життя і здоров'я особи. В свою чергу, окрім смертної кари, до засуджених осіб застосовувались тілесні покарання, а також ті, що позбавляли людину свободи на певний строк, і компенсаторні. Отже, в будь-якому випадку покарання за Судебником були досить жорсткими [3, с. 89].

Отже, розглянувши деякі особливості Судебника Казимира 1468 року, ми дійшли висновку, що документ дійсно є одним з ключових джерел права XV століття, який був сформований на положеннях Руської Правди, норми якого використані в Литовських Статутах.

Зіньковська Ю. В.

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

інститут підготовки кадрів для органів юстиції,

1 курс, 10 група

ОСОБЛИВОСТІ СТОЛИПІНСЬКОГО УКАЗУ ВІД 9 ЛИСТОПАДА ПРО ДОПОВНЕННЯ ДЕЯКИХ ПОСТАНОВ ДІЮЧОГО ЗАКОНУ В ПИТАННЯХ СЕЛЯНСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ І ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

На мою думку, тема особливостей Столипінського указу від 9 листопада 1906 року є дуже актуальною, тому що з виданням цього указу селяни могли вільно виходити із общини, одержувати землю у приватну власність та могли переселятися у малозаселені райони Сибіру, Середньої Азії та Північного Кавказу.

Цікаво, що Столипінська аграрна реформа набула широкого розмаху саме в Україні. Наприклад, в 40-ка губерніях європейської частини Росії з общин вийшло майже 24% господарів, коли у Південній Україні – 34,2%, а в Правобережній Україні – 50,7%, через що були створені повітові і губернські землевпорядні комісії на чолі з Центральним землевпорядним комітетом. Пояснюється це тим, що українці мали сильнішу тягу до індивідуального господарювання.

Щодо особливостей реформи, то вона є узагальненням реформи від 3 листопада 1905 року про викупні платежі. Так, починаючи з 9 листопада 1906 року селяни діставали право вільного виходу із общини, з закріпленням у приватну власність окремих (не орендних) ділянок, що їм належали в громаді. У громадах, в яких не було загального переділу протягом 24 років, за кожним селянином могла закріплюватись вся земля, яка була в його постійному користуванні, крім садибної ділянки. Якщо протягом 24 років відбувались загальні переділи, то селянин міг вийти із общини і отримати право на власність, але якщо в користуванні у селянина була общинна земля (орендна), то він повинен був сплатити середню вартість цієї землі громаді або ж віддати цю землю громаді.

Селяни, за якими були закріплені в приватну власність общинні землі, мали право користуватись сіножатями, лісними та іншими угіддями, а також угіддями, що в громаді не переділялися (пасовищами, громадською садибною землею, вигонами, та оброчними статтями). Постійні частки в угіддях визначались у тому розмірі, в якому селяни користувались до моменту подання заяви на отримання дозволу на приватне володіння.

Для того, щоб закріпити в приватну власність частину з общинної землі, громада повинна була проголосувати протягом місяця. Якщо цього не

відбувається, то рішення приймав земський начальник, який розбирав справу по суті.

Дія указу поширювалась на всіх селян, до того ж ті селяни, які взяли землю у борг, повинні були сплатити частину цього боргу і тільки тоді вони отримували право приватної власності.

Отже, Столипінський указ дав змогу селянам відчутти певні принади від приватного землеволодіння і активізував викуп земель с общинного землекористування.

Ігнатенко Тетяна Валеріївна
суддя Смілянського міськрайонного
суду Черкаської області

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОМУ ТА ПРИВАТНОПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ В УКРАЇНІ

Євроінтеграційні та інші міжнародні стратегії сучасної України потребують відповідних досліджень питомого співвідношення національної правової системи із базовими поняттями міжнародного права та передумовами його застосування. Окремо тут постають питання вивчення порядку та меж практичного використання норм міжнародного права для публічно-правового та приватноправового регулювання, особливості їхнього розрізнення і тлумачення саме в Україні.

Відколи Українська Держава розбудовує самостійну правову систему, – відбувається й полеміка щодо правозастосовної діяльності із використанням норм міжнародного права. Вона реалізує себе у відповідній формі юридичної діяльності держави щодо розгляду й вирішення індивідуальних юридичних справ. І як правило, правозастосовна діяльність полягає у наділенні одних суб'єктів правами, у покладенні на інших суб'єктів юридичних обов'язків, в офіційному визнанні юридичних фактів, в укладенні угод, у розгляді юридичних питань про наслідки правових спорів і правопорушень та у притягненні винних до юридичної відповідальності уповноваженими органами й посадовими особами [1, с. 77].

У Конституції України (у розділах про загальні засади, про права, свободи та обов'язки людини і громадянина, про Верховну Раду України та про Президента України) зазначено, що міжнародні договори, визнані вищим законодавчим органом, є частиною національного законодавства, і ними керуються в Україні громадяни й іноземці (крім визначених законодавством винятків), а також Президент України, який “представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України”.

Крім того, парламент України має право денонсувати міжнародний договір (п. 32, ст. 85 КУ). Решта нормативно-правових актів України ґрунтуються на цих та інших положеннях Конституції та на чинних у державі міжнародних договорах.

Теоретики юриспруденції і власне сама юридична практика в Україні розрізняють застосування міжнародного права в контексті публічно-правового та приватноправового регулювання. Відтак порядок і межі застосування для кожного із типів регулювання матимуть не тільки спільні риси, але й відмінності, котрі якраз і різнять їх між собою.

Уже в період “перебудови” московські юристи-міжнародники, а за ними і їхні українські колеги, визнали, що міжнародне право є публічне та приватне, де перше репрезентує відносини між державами, а друге акумулює в собі норми, які “регулюють цивільно-правові, сімейні і трудові відносини з іноземним або міжнародним елементом” [2, с. 9]. При цьому, зрозуміло, в аналізі наголос ці дослідники однак залишали на міждержавних стосунках.

На зламі ХХ – ХХІ ст. російські правники вже чітко розділяли публічний та приватний сегмент міжнародного права, проте під впливом геополітичних амбіцій Росії, все ж більшу увагу приділяли державній дипломатії та ролі держави у міжнародних відносинах [3, с. 5-7]. До сфери міжнародного приватного права К. Бекашев відніс питання цивільно-правового становища іноземців, іноземних юридичних осіб, питання права власності, зобов’язального права (зовнішньо-торгівельні угоди, перевезення, розрахунки), питання авторського і винахідницького права тощо [3, с. 28-29]. Згодом цей дослідник зазначить, що міжнародне приватне право відноситься до особливої галузі, яка не є підпорядкованою міжнародному публічному праву, оскільки має низку чинників, якими відокремлюється від нього. Серед них: специфіка предмета (об’єкта) регулювання, склад учасників правовідносин (суб’єктний склад), склад нормативного масиву, в якому поєднано принципи і норми, сформовані всередині міжнародної та внутрішньодержавної правових систем [4, с. 10].

Порядок застосування міжнародного публічного права у національному законодавстві України спричинений декількома особливостями. Насамперед вони різняться за суб’єктами правовідносин. У національному праві суб’єктами виступають фізичні та юридичні особи, у міждержавному – держави та їхні уповноважені органи (інколи – нації, які борються за своє визволення; інколи міжнародні організації, роль яких останнім часом постійно зростає). Відмінність між національним і міжнародним публічним правом простежується також за об’єктами правовідносин. Усе розмаїття внутрішньодержавних стосунків зумовлене національним правом, а міждержавні відносини – сферою інтересів міжнародного публічного права. Окрім того, суб’єкти національного права не

володіють ознаками суверенітету, тоді як держава і її уповноважені органи мають таку ознаку. Тобто державні органи всередині країни можуть здійснювати нормотворення (через законодавчі, виконавчі і навіть судові органи), але на зовнішньополітичній арені у міжнародному публічному праві представлена лише держава. Ще однією відмінністю національного і міжнародного публічного права є те, що виконання норм першого носить вертикальний характер усередині країни (фізичні та юридичні особи реалізують своє право під наглядом вертикалі державних органів), а виконання норм другого – має паритетний характер (характер рівності і горизонтальних відносин). На думку В. Репецького, різниця між національним та міжнародним публічним правом полягає якраз і в обмеженні кількості гілок влади, бо “поряд із відсутністю своєрідних законодавчих органів у міждержавних відносинах також відсутні виконавчі та судові органи, аналогічні до тих, які діють у державі” [5, с. 17]. Звісно, недотримання норм міжнародного публічного права спричиняє застосування до порушника своїх важелів впливу (різноманітних санкцій держав чи груп держав), але вони не завжди є такими ефективними, як система покарань усередині держави.

Отже, першим нашим висновком є те, що кожна держава у національному законодавстві встановлює свою систему співвідношення з міжнародним правом, через утвердження в Основному Законі норм, які передбачають особливості застосування його норм у власній країні. Це буде справедливо стверджувати і для публічної, і для приватної сфер міжнародного права.

Наголошуємо, що імплементація норм міжнародного права в Україні має відбуватися відповідно до її Конституції та законів. Передумовами його застосування є низка процедур, на яких наголошують учені. Розрізняють національний механізм імплементації, який, своєю чергою, розподіляється на нормативний (сукупність нормативних засобів) та організаційно-правовий (сукупність владних інститутів) механізми. А також – міжнародно-правовий (конвенційний), який має декілька стадій: правозабезпечувальне нормотворення, тлумачення, міжнародний контроль та правозастосування [6, с. 191-196]. Причому правозастосування в такій системі правовідносин є діяльністю, яка імплементує міжнародні норми на стадії їхнього “відхилення від норми”, тобто коли ті чи ті суб’єкти порушують домовленості і виникає потреба у спеціальному розслідуванні та обґрунтуванні санкцій.

Реалізація норм міжнародного права в Україні має всі класичні світові ознаки. Адже українська держава використовує 4 форми реалізації: 1) додержання норм права (полягає в утриманні суб’єкта права від вчинення заборонених цим правом дій); 2) виконання норм права (активна поведінка суб’єкта права щодо взятих на себе зобов’язань); 3) використання норм права

(використання тих норм міжнародного права, які надають можливості для самостійного ухвалення рішення суб'єктом); 4) застосування норм права (коли держава в уособленні своїх органів здійснює право щодо конкретних випадків міжнародних відносин) [6, с. 182-183].

Відмінною рисою міжнародного приватного права від інших галузей приватного права в Україні є розгляд питань міжнародного цивільного процесу та міжнародного комерційного арбітражу [7, с. 18]. В. Бігун, В. Білоусов, І. Жуков указують на дві частини міжнародного приватного права: Загальну та Особливу. Перша містить загальні засади, поняття та механізми застосування колізійних норм, підстави та обмеження у застосуванні іноземного права, порядок встановлення змісту норм іноземного права, визначення правового статусу фізичних та юридичних осіб, держави та міждержавних організацій. Друга частина складається з декількох інститутів міжнародного приватного права: права власності; права інтелектуальної власності; правочинів; зобов'язань із заподіяння шкоди; спадкових, шлюбно-сімейних та трудових відносин, ускладнених іноземним елементом [7, с. 18].

Отже, українська держава у національному законодавстві встановлює свою систему співвідношення з міжнародним правом, через утвердження в Основному Законі норм, які передбачають особливості застосування норм цього права у країні. Це буде справедливо стверджувати і для публічної, і для приватної сфер міжнародного права (хоча їх і варто розрізняти).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять із навчальної дисципліни "Теорія держави і права" (відповідно до вимог ECTS) / Уклад.: О.В. Петришин, І.В. Бенедик, І.О. Биля-Садабаш та ін. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2010. – 94 с.
2. Курс міжнародного права в 7-ми т. – М.: Наука, 1989. – Т. 1: Понятіе, предмет и система міжнародного права / Ю.А. Баскин, М.Б. Крылов, Д.Б. Левин и др. – М.: Наука, 1989. – 360 с.
3. Международное публичное право: практикум / К.А. Бекяшев, М.Е. Волосов. – М.: Проспект, 2000. – 238 с.
4. Попов А.А. Международное частное право : [Учеб. Пособие]. – 2-е изд., доп. и перераб. – Х.: Каравелла, 2000. – 244 с.
5. Міжнародне публічне право: Підручник / За ред. В.М. Репецького. 2-ге вид., стереотип. – К.: Знання, 2012. – 437 с.
6. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навч. посібник / Відп. редактори Ю.С. Шемшученко, Л.В. Губерський. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 640 с.
7. Міжнародне приватне право : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закладів / В.А. Бігун, В.М. Білоусов, І.М. Жуков ; за ред. проф. В.П. Жушмана та доцента І.А. Шуміло. – Х.: Право, 2015. – 320 с.

КОНОТОПСЬКА БИТВА ПІД ПРОВОДОМ ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Важливе місце на сторінках історії кожної великої країни займають битви. Їм приділяється багато уваги, про них пишуть книжки, знімають фільм, з самого малечку розповідають школярам. Серед таких битв в історії нашої держави можна виділити Конотопську битву, яка відбулася у XVII столітті під проводом гетьмана Виговського. Проте, протягом всіх століть, дуже часто загарбницька влада приховувала цей момент, особливо в радянській історіографії. Звісно, адже не вигідно, щоб говорили про те, як українське військо вщент розгромило «цвіт Москви». На щастя, цей період в історії давно минув, і можна сміливо казати про здобутки українського козацького війська, та говорити про значення та наслідки цієї битви. Тому, на нашу думку, це питання є досить актуальним та цікавим, оскільки майже століття про Конотопську битву мовчали та не надавали їй значення.

Для того, щоб розібратися в чому були наслідки цієї битви, необхідно розпочати з її передісторії. Ця подія сталася в не найкращий час для України, оскільки цей період називався Руїною, який був після смерті Богдана Хмельницького. 1658-1659 роки ознаменувалися московсько-українською війною та громадянською війною всередині держави. Виговський в цей час намагався укласти Гадяцький договір з метою входження України – Великого князівства Руського на рівних правах у склад Речі Посполитої [1]. Проте даний договір був ратифікований урядом Речі Посполитої у значно урізаному вигляді, та не містив положення про рівноправність Великого князівства Руського із Польщею та Литвою. Тим часом Московський уряд перейшов до збройного конфлікту з Україною, та захопив деякі українські міста. Така тактика московського уряду сприяла переходу на бік Виговського все більшої кількості населення та козацтва. Московська армія на чолі із Трубецьким вторглася на територію України, проте Ніжинський полковник Гуляницький одразу почав боронити Конотопську фортецю, щоб не відбувся її захват з боку армії Трубецького.

І. Печенюк у свої статті вказує, що московське військо під час штурму фортеці зазнало фіаско, тому московські інженери почали будувати вал, для кращого обстрілу фортеці. Це послугувало сигналом для гетьмана Виговського про необхідність залучати союзників, оскільки незначне козацьке військо не в змозі впоратися із великою московською армією. Не отримавши допомоги від

Речі Посполитої, гетьман вирішив шукати її у кримського хана Мухаммеда IV і хана Мухаммед-Гірея [2].

27 червня 1659 року козаки напали на московське військо, і захопили велику кількість кінноти. Проте, оговтавшись, армія Трубецького все ж таки почала контратаку і армія Виговського була змушена відступити. 29 червня Трубецької направив на Конотоп кінноту на чолі із Пожарським, проте, козацьке військо разом із татарами та поляками розгромило армію Пожарського, та захопивши їх у полон разом із командувачем. Згодом, Пожарський був страчений, та його голова була направлена Трубецькому. Почувши про це, Трубецької негайно почав відступ з України, проте, армія Гуляницького вирішила його наздогнати та розгромити остаточно. Цей задум виявився успішним, армія Трубецького була повністю розбита, а він сам майже не загинув.

Цар тогочасної Московії Олексій Михайлович почав хвилюватися, що Виговський піде на Москву разом із татарами. Проте, ці хвилювання виявилися марними, оскільки орда пішла Лівобережною Україною, грабуючи все що було у них на шляху та захоплювала ясир. Проте, на щастя, прийшла звістка з Криму про те, що Іван Сірко почувши про загарбницьку поведінку татар, почав так само вести себе й на їх території, через що загарбники були вимушені повернутися додому. Гадяцький договір не набув чинності, оскільки ідея союзу із Річчю Посполитою не знайшла підтримки серед козаків та простого населення, та й сам Іван Виговський нехтував інтересами населення, спираючись тільки на думку козацької верхівки.

Наслідки Конотопської битви дуже вдало зазначив М. Нестеренко, серед яких багато позитивних :

- конотопська битва вщент зруйнувала ідею «багатовікового прагнення українців об'єднатися з росіянами»;
- ця битва є доказом того, що українці відстояли право на власний національний шлях;
- зруйновано міф про те, що ми ніколи не воювали із східним сусідом;
- остаточно спростовано те, що українці не здатні самостійно будувати власну державу [3].

Проаналізувавши низку робіт вчених-істориків, нами були зроблені наступні висновки. Дійсно, Конотопська битва багато часу замовчувалася російськими та радянськими істориками, оскільки повністю заперечувала міф про те, що українці завжди прагнули об'єднатися із Росією. Нажаль, багато сучасних істориків вважають Конотопську битву лише яскравим вираженням прислів'я – «Виграти битву, не означає виграти війну», але, на нашу думку, це не є так, оскільки ця битва відіграла велику роль в історії українського державотворення.

Лозова Анастасія Андріївна
студентка 6 групи 1 курсу факультету
адвокатури
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

IV УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ .АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ТА ПРИЧИН ПРИЙНЯТТЯ ДОКУМЕНТІВ

Сьогодні Україна є суверенною та соборною державою, що, змінюючи вектори державної політики та консолідуючи населення, здобуває собі не лише юридичну (проголошену 1991 року), а й фактичну незалежність від інших держав. Наразі незалежність та державний суверенітет України базуються на документах прийнятих Верховною Радою Української Радянської Соціалістичної Республіки 1991 року, але за більше, ніж півстоліття до цього, українська незалежність знайшла своє відображення у IV Універсалі Української Центральної Ради, проте утримати її тодішньому апарату державної влади так і не вдалось. Чому ж тоді сучасна Україна, що також знаходиться у стані українсько-російської війни, успішно утримує власну самостійність? І чому це не вдалось зробити у 20-х роках ХХ століття? Саме розкриття особливостей, що вплинули на прийняття цих двох документів, допоможе краще усвідомити причину втрати проголошеної незалежності України на початку ХХ століття, утвердить розуміння сучасного українського державотворення та дасть відповідь на вище зазначені питання.

З 1 серпня 1914 року по 11 листопада 1918 року тривала Перша світова війна, у вир якої було поглинуто й українців, що, перебуваючи під владою ворогуючих держав, були змушені направляти вістря своїх багнетів одне на одного. Військові кампанії російської імперської армії зазнавали невдач, голод і хвороби серед цивільного і військового населення забирали сотні тисяч життів, економіка знаходилась у стані розрухи, а питання національної автономії, не те, що незалежності народів, підкорених Російською імперією, не було у порядку денному російського царату. Проте масове невдоволення з ряду політичних, соціальних та економічних причин призвело до революції не тільки у самій метрополії, а й в Україні.

До прийняття IV Універсалу УЦР було спочатку проголошено автономію України, а потім II Універсалом знову скасовано. Усе це говорить, що український політикум був готовий йти на компроміс із метрополією, бути обачливим і навіть уникати війни, позиціонуючи себе мирною державою, за допомогою засобів, що призвели до зменшення суверенних прав української держави. Оминаючи гострі кути з однією владою, цього, на жаль, не вдалось зробити з іншою.

У жовтні 1917 року більшовики захопили владу Перттрограді. У грудні 1917 року до УЦР надійшов Маніфест російських більшовиків, що містив ряд ультимативних вимог. Після відхилення Маніфесту УЦР опинилась у стані війни з більшовицькою Росією. Захоплюючи українські міста, радянська російська армія швидко просувалась до Києва. У ситуації кризи національного руху та втрати довіри до своїх дій з боку українського суспільства Українська Центральна Рада проголосила IV Універсал, що передбачав: а) незалежність та суверенітет Української Народної Республіки (проголошеної III Універсалом); б) національно-персональну автономію; в) обіцянку вирішити земельну проблему; г) декларативний захист від свавілля кредитно-банківської системи тощо.

Отже, можна зробити висновок, що торкаючись актуальних для суспільства тем, Центральна Рада, через нестабільність політичної системи та воєнний стан у країні, не змогла забезпечити механізм вирішення гострих соціальних питань та гарантувати проголошену незалежність УНР. Беручи на себе зобов'язання, УЦР не мала засобів для досягнення мети; не маючи військової потуги, вона не могла протистояти ворожій армії, тому цей документ не зміг стати переломним в історії боротьби України за незалежність.

За часів панування радянського антидемократичного режиму, Україна змогла фактично наблизитись до втілення ідеї незалежної держави та нації, навчена гірким досвідом чужоземного правління. Наприкінці 80-х років ХХ століття СРСР "тріщав по швах", оскільки республіки, що входили до його складу одна за одною проголошували декларації про державний суверенітет. Характерною рисою, що відрізняла прийняття IV Універсалу та Акту проголошення незалежності України, була відсутність воєнної та соціально напруженої обстановки, але існувала наявність такої перспективи.

У березні 1991 року було проведено референдум, що мав на меті збереження Радянського Союзу та подальше продовження його "демократичної" перебудови. Проте Україна вкотре за свою історію висловила своє бажання мати державний суверенітет, відповідаючи на питання республіканського бюлетеня. Тому 24 серпня 1991 року Верховна Рада УРСР прийняла на своїй позачерговій сесії Акт проголошення незалежності України. Одразу ж після прийняття цього документу ВР УРСР ініціювала створення Ради оборони, Збройних Сил України, Національної гвардії, було прискорено, за допомогою політичних важелів, реформу Конституційного Суду, введено нову грошову одиницю та доручено організувати перехід у власність України підприємств союзного підпорядкування тощо.

Таким чином, можна зазначити, що, проголошуючи незалежність, українська влада змогла забезпечити реальні важелі впливу на вирішення соціальних та суто державотворчих питань, а поступове запровадження

військових заходів допомогло не допустити воєнної ситуації на території України.

Отже, національне усвідомлення українцями себе як політичної спільноти, розуміння українською владою необхідності створення збройних сил та забезпечення Акту механізмом втілення, суттєво відрізняло політичні, економічні та соціальні умови в яких він приймався. На відміну від IV Універсалу УЦР, що був прийнятий, тому що політикум боявся втратити владу (по суті під примусом війни) та розумів, що за тих умов було надзвичайно важливо саме зуміти проголосити та зберегти незалежність аби не потрапити в залежність від більшовицької Росії, акт проголошення незалежності України був вольовим рішенням українського народу підтвердженим на референдумі, що в часи УНР не міг бути зорганізований, і тому Універсал не став виразною думкою народу України, не зміг знайти підтримки на міжнародній дипломатичній арені. Україна кінця ХХ століття виявилась більш політично зрілою, вона була навчена історією, а тому і змогла здобути незалежність.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Омарова А. А.

*Мартинів Наталія Андріївна
студентка 1 курсу 4 групи Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
НУЮ ім. Ярослава Мудрого*

СПАДКОВЕ ПРАВО ЗГІДНО З «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД»

Однією з найцінніших пам'яток української правової культури та науки XVIII ст. є «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743р. Важливим джерело стало саме через відповідність соціально-економічному й політичному розвитку України того часу, а також, через високу юридичну техніку. Кодекс був більш досконалий за раніше існуючі правові книги за своєю структурою: чітко виражені форми викладу норм законів, досконала науково-юридична термінологія.

Варто звернути увагу на думку українського правника М. Слабченка, який вважав, що «Права, за якими судиться малоросійський народ» - один з найвизначніших проявів української думки XVIII ст., оскільки у них «зібрано все те, що було суттєвим у другій чверті XVIII ст.»⁸.

Даний Кодекс регулював процесуальні, кримінальні, цивільні, господарські норми. Важливо, що увагу привертає саме цивільне право, яке було досконало та досить детально розроблене. У даній роботі, ми розглядаємо частину цього права – спадкування за законом та заповітом.

⁸ Слабченко М. Опыты по истории права Малороссии XVII и XVIII вв. / Слабченко М. – Одесса, 1911. – 578 с.

Насамперед, варто розглянути спадкування за заповітом, якому присвячено 12 розділ Кодексу. Перший артикул цього розділу знайомить із визначенням заповіту, так званого тестаменту: «Тестамент, або духовний заповіт, є добровільне визначення, або постанова, або свідчення з чієїсь волі...».⁹ А також стаття містила застереження, згідно з яким заповіт, складений під примусом не мав юридичної сили. Характерно, що вже в першому артикулі автори намагалися поєднати як кодифіковані правові норми, так і норми звичаєвого права та моралі.

Право укладати тестаменти було висвітлено в 2 артикулі 12 розділу і належало тільки тим, хто мав повну цивільну правоздатність, окрім: недієздатних, засуджених на смерть з позбавленням прав, політичних злочинців, що втекли за кордон, невільників та особів, відданих в суд під заставу.

На мою думку, важливо зазначити, що Кодекс ввів поняття «право на батьківське чи материнське», суть якого полягала в тому, що тестатор повинен був передавати у спадок майно лише дітям чи іншим прямим спадкоємцям.

Що ж до третього артикула, то він точно і чітко накладав обмеження на спадкування. Діставатись у спадок могло лише особисте майно тестатора, тобто нажите самостійно. А земля та помістя, які у свою чергу успадковані від батьків чи надані за службу, переходили до дітей або прямих спадкоємців.

Багато артикулів 12 розділу (7-11) містили норми процесуального права, тим самим регулювали процес складання самого заповіту. Наприклад, артикул 7 розказує нам дві форми тестаментів – звичайну та надзвичайну. Звичайна форма показує складання документа за звичайних умов: підписувався у місцевості, де проживав сам тестатор, засвідчувався підписами свідків. Друга форма, яку Кодекс установив, було надзвичайна. Вона встановлювалась за певних умов: під час війни, при тяжкій хворобі, в дорозі, в час чуми, тобто коли неможливо було дотриматись процедури. До того ж, ця форма проігнорувала правила складання договору, вона могла укладатись як в письмовій, так і в усній формі.

Наступний 11 артикул, теж містив норми, за якими заповіт визнавався недійсним. Це відбувалось коли у договорі не було дати складання чи які-небудь виправлення у ній, коли не вказано імен спадкоємців чи містяться розпорядження, що суперечать закону.

Що ж стосується спадкування за законом - йому присвячений 13 розділ «Прав, за якими судиться малоросійський народ». Норми цієї частини прав досконало вказують на спадкування землі та помістя особами, які можуть нести та несли військову службу.

⁹ 1. Права, за яким судиться малоросійський народ (1743) – Електронний ресурс. – Режим доступу. - <http://textbooks.net.ua/content/view/932/17/>

Згідно з 1 артикулом, усі брати успадковують землю та майно батька однаковими частинами, до того ж четвертину всього майна повинні виділити незаміжнім сестрам. У випадку, якщо ж немає синів, шукають онуків чи прямих спадкоємців чоловічого року. Доньки отримують спадщину лише за їх відсутності. Проте, майно матері і дочки, і брати отримують рівними частинами.

Кодексу притаманна черга спорідненості спадкоємців: низхідній (син, дочка, онуки, правнуки тощо), висхідній (батько, мати, дід, баба, прадід, прабаба тощо), побічній (брат, сестра, їхні діти, онуки, дядько, тітка). З цього можна зробити висновок, що першочергово отримують майно спадкоємці низхідної черги. У разі відсутності родичів, право переходить членам висхідної лінії, і лише в останню чергу — побічним родичам (7 артикул).

Цікаво зазначити, що артикул 8 містить норми, за якими дочки успадкувавши майно у вигляді садиби чи землі, повинні відбувати службу. Так само спадщина, за відсутності дітей переходила родичів чоловічої статі, якщо ті походили з козацького або шляхетського роду та могли нести військову службу. Отже, ці приписи чітко повторюють середньовічні європейські норми спадкування.

Окремо варто відзначити норми-застереження 15-го артикулу, які точно встановлювали неможливість передачі у спадщину захопленого силою майна чи нажитого яким-небудь незаконним способом.

Так само втрачали право на спадщину діти спадкоємця, якщо вони силою взяли майно батьків ще за їхнього життя. Доповнення цієї норми можна знайти в 16 артикулі 14 розділу. Згідно з цим артикулом, спадкоємці позбавлялися права на відібрану силою спадщину навіть тоді, якщо батьки обіцяли їм певне майно, а згодом передумали й призначили інших спадкоємців.

Отже, підсумовуючи вищесказане можна зробити висновки, що саме виражена форма викладу норм законів та досконала науково-юридична термінологія Кодексу посприяла досить детальній регламентації спадкового права за законом і заповітом, що притаманно для більшості сучасних країн.

Також, можна зазначити, що і сам процес кодифікації законодавства, так і його результат, що полягає у написанні «Правах, за яким судиться малоросійський народ» засвідчували високий рівень як юридичної техніки, так і загалом правової культури України XVIII ст.

*Марченко Н. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України, 1 курс, 3 група*

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В НАСЛІДОК ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ 1569 РОКУ

1 липня 1569 року у місті Любліні було затверджено угоду, про утворення федеративної держави Речі Посполитої. Більшість українських етнічних земель опинилися під юрисдикцією Польської корони. Польща не визнавала «руського народу», жорстоко контролювала всі процеси, які відбувалися на цих землях і намагалася не допустити розвитку української національної ідеї. Така ситуація ускладнила життя всім верствам населення тогочасної України, а особливо селянства.

Одразу після укладення Люблінської унії почалася активна роздача українських земель польській шляхті та магнатам, які у свою чергу утворювали на цих землях фільварки. Оскільки у ті часи в Європі відбувався бурхливий розвиток господарської діяльності і з кожним роком попит на зерно зростав, Польща почала зловживати працею українського селянства, щоб експортувати зерно за кордон і отримувати доходи в скарбницю. Фільваркове господарство розвивалося стрімкими темпами, це супроводжувалося скороченням земельних наділів жителів села. В кращому випадку, вони могли використовувати половину своїх наділів, в гіршому випадку, їх позбавляли землі взагалі. Суперечливим був розвиток фільваркового господарства в різних місцевостях, це залежало від типу господарської діяльності, яка там панувала. Наприклад, в районах розвинутого сільського господарства панщину відбували 3 дні на тиждень, крім цього сплачували чинщ та данину, в інших місцевостях панщина могла тривати від 2 до 6 днів на тиждень (залежало від пори року), при тому що від данини ніхто не звільнявся. Застосовувалась також дитяча праця. Кращим було становище селян на Південному Лівобережжі де освоєння земель для господарювання тільки починалося, там населення платило натуральну данину та чинш.

Пани всіляко намагалися збільшити доходи від своїх володінь, тому на початку XVII століття серед них поширилась ідея, що не тільки результати праці селян повинні були їм належати, а й їх життя. Вони були фактично позбавлені власної волі. Пан міг жорстоко карати селянина за спізнення на панщину чи за пропущений день. Траплялися випадки вбивства. Законом передбачалася сплата головщини за вбитого, але вона була незначною і дорівнювала ціні виконуваних повинностей. Якщо господар бачив, що його підданий не працює у себе на землі, то він міг потягти його на панський двір і змусити працювати там. Оскільки селяни не були зацікавлені в такій праці їх продуктивність була вкрай низькою,

що зумовило падіння авторитету Речі Посполитої на Європейських ринках. Щоб компенсувати свої витрати, пани посилювали експлуатацію селян, там самим позбавляючи їх власного майна. Якщо раніше вони сплачували данину, давали курей, овес, мед, то в XVII столітті в них майже нічого не залишилося і брати було нічого крім робіт у фільварку. Поступово збільшувалася кількість пауперів, тобто людей позбавлених майна, яких можна було експлуатувати за невеличку плату. Також поширювалася наймана праця.

З кожним роком наступ на селян і їх гноблення посилювалося. Селянин, який прожив в слободі визначений угодою строк, мав відробити за надані пільги (хліб, худобу) та за користування землею. Якщо він тікав не зробивши цього і його повертали, він ставав кріпаком і мав сплатити за кожен тиждень своєї відсутності по 6 грошів, якщо він приходив до іншого пана то починав служити у нього, але за умови, що той пан заплатить попередньому власнику викуп. Закон передбачав покарання для тих, хто допомагає втікачам. Старі люди, які вже не могли працювати на господарстві феодала, повинні були віддати йому десять копів грошей за 10 років проживання на наданій їм земельній ділянці. Збагачення власної кишені для панів було головною метою. Вони торгували кіньми, хлібом, медом. Всі речі, які мали їхні піддані для продажу скупалися за мізерну ціну та продавалися вже від імені феодала. Однак, головним джерелом багатства було товарне виробництво продукції на території фільварку. Одночасно з поширенням кріпацтва скорочувалося рабство, оскільки праця кріпака була більш продуктивною.

Отже, Люблінська унія 1569 року мала негативні наслідки для українського селянства. Воно, не маючи змоги себе захистити, страждало від свавілля польських панів і терпіло їхні знущання. Феодали мали за мету наповнення власної кишені і їм це вдавалося, адже в XVII столітті Річ Посполита стала однією з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції. Соціальне гноблення, примусова праця, великі розміри данини, відбирання земель, позбавлення права на власну волю - все це зробило відбиток на історії українського народу і стало однією із основних причин Національно-визвольної війни.

Матвєєва Тетяна Олексіївна

*Канд. юрид. наук, доцент кафедри історії
держави та права України та зарубіжних країн
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КАРАТЕЛЬНЫЕ УГОЛОВНЫЕ КОДЕКСЫ 1791 И 1810 ГОДОВ

Новый уголовный кодекс Франции после Великой французской буржуазной революции вступил в силу закона в 1791 году. Составление кодекса сопровождалось обсуждением в собрании законодателей, где с докладом об

основных принципах и положениях кодекса выступил якобинец Лепелетье. Он предложил, чтобы в кодексе наказание было соразмерным с преступлением, чтобы соблюдалось соответствие между природой преступления и природой наказания, необходимо было проводить принцип равенства перед законом, который карал или покровительствовал, за каждое преступление устанавливалось точное и определенное наказание.

Основными чертами Уголовного кодекса 1791 года стали принципы законности, формального равенства перед законом. Соответствие наказания тяжести преступления. А также общая нацеленность на точность и исправляющее воздействие наказания. Он исходил из положения Декларации прав 1789 года :» закон вправе запрещать только поступки, вредные для обществ. Всё, что не запрещено законом, дозволено». « Закон есть выражение общей воли. Он должен быть одинаков для всех и тогда, когда оказывает покровительство, и тогда , когда карает». « Закон должен устанавливать только строго и очевидно необходимое наказание: никто не может быть наказан иначе, как в силу закон, установленного и обнародованного до совершения преступления и законно примененного».

Поэтому позиция в выборе наказания формулировалась в докладе Лепелетье следующим образом:» число наказаний ограничено. Даже для самого изобретательного тирана. А вот оттенки преступлений столь же различны, как оттенки характера и физиономий. Поэтому при установлении наказания надо исходить из наиболее выраженных черт безнравственности или опасностей для социального порядка». В докладе подавалась цель наказания, как исправление в надежде на раскаяние преступника и возрождение его к честной жизни.

В кодексе отсутствовала часть норм о наказаниях старого режима – перечень так называемых воображаемых преступлений: ересь, святотатство, магия – по той причине, что « во имя неба уже столько пролито крови». Имел место также отказ от уголовной защиты деятельности откупщиков, их деятельность отныне воспринималась как « позорный памятник угнетения и деспотизма. Деятельность откупщиков и вправду включала такие примеры, а сами они получили прозвище « подвальных крыс».

В 1795 году был разработан ещё один карательный кодекс. Это было вызвано отчасти потребностью внести коррективы в карательно-исправительную политику после якобинской диктатуры и связанного с ней террора. В ходе обсуждения кодекса развернулась полемика по вопросам сохранения суда присяжных и применения смертной казни. Кодекс получил довольно редкое и точное название – Кодекс законов о преступлениях и наказаниях.

Подготовка следующего исправительно-наказательного кодекса началась с 1801 года и была закончена в 1804 году. Руководитель комиссии Торжье оставил интересные комментарии к этому проекту. Он состоял в тот момент из 1207 статей. Комментарии и обобщения гласили:

-конечная цель закона не в том, чтобы виновный страдал, а чтобы были предупреждены преступления; гуманность страдает от того, что наказание является необходимостью. Она взывает во всяком случае к умеренности и мягкости; разум законодателя использует плоды философии, но считается с фактами, окружающими его, изменить которые не в его власти; когда издаются законы для общества, то надо иметь в виду общество. каким оно является в действительности, а не каким может быть.

Работа над кодексом продолжалась в течение 10 лет. Он был утвержден без прений Госсоветом в январе 1810 года и введен в силу в 1811 году вместе с Уголовно-процессуальным кодексом.

Структура кодекса. Он состоял из четырёх книг, включающих две части, одна из которых излагала принципы различения деяний и лиц. подлежащих наказанию по закону. А вторая содержала нормы для оценки наказуемых законом деяний. Первую часть составляют краткие предварительные положения из первых двух книг – они напоминают общую часть современных кодексов. Третья и четвёртая книги образуют особенную часть кодекса. Дефиниция преступления очень проста – преступлениями являются деяния, которые законы называют мучительным или позорящим наказанием.

Виды преступлений – наказуемого деяния – опережаются очень просто – в зависимости от меры наказания, предусмотренной законом. Всего насчитывается три вида наказаний : полицейские (штраф, непродолжительное тюремное наказание и др.), исправительное (если есть надежда , что наказание исправит преступника), и мучительные и позорящие наказания, когда преступник настолько закоренелый и опасный, что его необходимо наказывать самым суровым образом и надежно изолировать от общества.

Список использованной литературы:

1. Топорнин Б.Н. Право европейских сообществ. М.. 1998. –с. 42-78.
2. Флетчер Дж., Наумов А.В. Основные концепции современного уголовного права. К., 2009. – с. 38-89.

Мацак В. І.

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 1 курс, 10 група*

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УКАЗУ ПРО СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИХ СУДІВ (19 СЕРПНЯ 1906 Р.)

1 вересня (чи у середині серпня за старим стилем) 1906 р. на пропозицію Петра Столипіна відповідно до 87 статті Основного закону Великої Імперії російської було розроблено «Положення Ради міністрів щодо військово-польові судів», яке було розглянуто в порядку міждумського документу (особлива процедура обговорення і прийняття). Цей документ пропонувався аби прискорити розгляд судових справ щодо простих громадян і військовослужбовців окремо, звинувачених у вбивстві, розбійництві, пограбуванні, у нападі на вартових, військовий караул, чинів війська і поліції або чиновників, у збройному опорі владі, виготовленні, придбанні, зберіганні та збуті вибухових речовин і снарядів, та коли злочинця було схоплено на місці злочину (тобто особа злочинця була очевидною). Ця частина столипінських реформ мала безпосереднє відношення і до українських земель у складі Російської імперії.

Причиною запровадження такої системи судочинства була перш за все необхідність боротьби із опозиційними виступами та актами тероризму, оскільки кількість останніх у 1906 р. збільшилася. Найбільш імовірним поштовхом став підпал з вибухом у маєтку Столипіна на території Аптекарьського острову у серпні 1906 р., під час якого загинув та поранених було більше 30-ти осіб, у тому числі син і донька Столипіна. Але на той час положення монархії було вельми хитким, тому запровадити таку систему по всій території було неможливим, тож військово-польові суди вирішили запровадити у місцевостях з введеним військовим положенням чи особливим положенням надзвичайної охорони. Власне українські землі у своїй більшості не належали ні до першої категорії, ні до другої. Однак, побоюючись численних селянських виступів (яких у період 1890-1906 рр. було більше двадцяти) всі українські губернії отримали надзвичайну охорону.

Склад новоствореного суду був наступним: голова та чотири члени-офіцери, призначувані керівником локального військового підрозділу та за генерал-губернаторським або командирським підписом. Тепер інститут досудового слідства не існував, нині визначальним фактором були докази, зібрані відділенням охорони чи жандармерією. Обвинувачуваний акт трансформувалася у розпорядження про притягнення особи до суду. Його засідання відбувалося у закритій формі, без участі сторони обвинувачення,

адвоката, свідків. Рішення, за розпорядженням царя Миколи II, повинно бути винесене у строк не пізніше двох діб, й на протязі однієї доби виконуватися при наявності відповідного указу керівника відповідного військового формування. Менше ніж за рік після реформи, було винесено близько тисячу смертних вироків (з них третина – українці), хоча не всі особи були реально страчені.

Військових було вирішено карати розстрілом, а невійськові особи підлягали смерті через повішання. Але через нестачу виконавців вироків повішання у більшості випадків міняли на розстріл, якими керували військові формування. Командувач Одеського військового округу Антон Каульбарз звітував перед міністром військових справ, що часте виконання смертних вироків «шляхом розстрілу справляють негативне враження на військових».

Для українців наслідки реформи були особливо тяжкими – негуманне слідство дозволило без з'ясування обставин страчувати невинних осіб, яких нібито підозрювали у тяжких злочинах. Українські губернії були місцем розгортання селянських виступів, через пригнічення та несправедливі умови розподілу земельних наділів. Також поширюються політичні гасла, які загострюють ситуацію. Але що найголовніше, навіть передова російська громадськість наполягала на скасуванні військово-польового судочинства. Півроку палких сутичок у Думі – і мета була досягнута. Загалом, слід зазначити, що такі радикальні засоби покарання як смертна кара, викликали значну критику Столипіна як автора цієї реформи. Пан С. Вітте описував наслідки судових новацій наступним чином: «Столипін карає смертю абсолютно нераціонально: за вкрадену хлібину чи 3 рублі, через наклеп».

Таким чином, спроба царату заспокоїти народ та придушити його реакційні виступи вилилася у чергові репресії, чистки та бездумні страти. Я вважаю, що і донині питання про введення смертної кари є дискусійним і можна схилитися до необхідності її запровадження, але потрібно використати той історичний досвід запровадження столипінських судів, аби попередити помилки та антигуманні декларативні норми. Радикалізм Столипіна знецінив страту як міру покарання до простого вбивства, безпідставного і безглузлого. Це вилилося у механічну розправу над часто безвинними особами, що потім було поставлено на рейки радянським режимом.

Мирик М.М.
Студентка 1 курсу 10 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

РОЗВИТОК ШЛЮБНО – СІМЕЙНОГО ПРАВА ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Сім'я — це соціальне явище й багатофункціональний інститут, який формувався впродовж багатьох століть, як єдине ціле. При створенні сім'ї основною метою подружжя було збереження та продовження роду. За допомогою ретроспективного методу, в основу якого покладений тісний зв'язок між минулим і сьогоденням, можна зануритися в архівну минувшину, не маючи при цьому повного набору правових та історичних джерел. Історія шлюбно-сімейного права сягає корінь виникнення та розвитку соціального інституту - сім'ї, який поступово змінював свою структуру, набував важливого значення, як для суспільства, так і для держави в цілому. На думку англійського філософа та соціолога вікторіанської епохи британського індустріалізму — Герберта Спенсера — соціальні інститути забезпечують перехід від асоціальної людини, яка нехтує моральними нормами для задоволення своїх інстинктивних і поверхневих потреб, у соціальну істоту, здатну приймати колективні рішення та правильно розставляти свої пріоритети стосовно норм поведінки у суспільстві. Так поступово розвивається ранній етап — праобщина, середній етап — родова община, пізній етап — протоселянська община. Тож сім'я є первинним осередком, з якого виникла держава, соціальною системою відтворення людини, яка заснована на кровній спорідненості та шлюбі, чи об'єднанні людей побутом, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою.

Здебільшого, укладанню шлюбів передувала не особиста воля людини, заснована на взаємних почуттях і любові, а потреба общини, яка полягала у тому, щоб збільшити коло робочих рук.

Можна стверджувати, що зі зміною людських цінностей упродовж тисячоліть, поступово змінювалася роль шлюбу як форми взаємин між чоловіком та жінкою. Особливо це простежується в історичному минулому Київської Русі, яка мала велике значення у міжнародних відносинах, що обґрунтовується її тісними зв'язками з такими країнами, як Англія, Швеція, Польща й Франція. Саме укладання шлюбів сприяло розвитку та процвітанню держави за часів правління Ярослава Мудрого, якого історики назвали “тестем Європи”. Оскільки шлюб на той час був засобом поширення культури, появи багатомовності, припинення князівських міжусобиць, зміцнення авторитету могутньої держави — Київської Русі та Європи в цілому.

Серед багатих і знатних верств населення часто простежувалося багатоженство. Відомо, що різновидом полігамії є полігамія, яка полягає у тому, що шлюб укладається між одним чоловіком та кількома жінками водночас. З

великим обуренням літописець Нестор у своїх уривках зазначає: «И Радимичи, и Вятичи, и Северь один обычай имяху... имяху же по две и по три жены». Тож не дивно, що на початку зародження шлюбно-сімейних відносин не існувало таких понять, як симпатія, почуття любові, а тим більше повага до дружини та до матері своїх дітей, оскільки першочерговою потребою було задоволення своїх власних чуттєвих потреб.

«У Святополка, кроме его жены, от которой родились ему Олег и Ярополк, была еще наложницей или женой Малуша, ключница Ольгина, с которой он прижил Владимира. Ярополк, хотя был женат на гречанке, сватался еще за Рогнеду. Но особенно много жен и наложниц было у Владимира».

У дохристиянській Русі існували різні види та способи укладання шлюбу, зокрема викрадання дівчат, шлюб у вигляді купівлі-продажу, матріархальний шлюб, який полягав у сватанні дівчини до хлопця, сватання через сваху, договірне весілля та звільнення від смертної кари шляхом шлюбу. Найдавнішою формою укладання шлюбу на українських землях в IV-VII століттях було «умикання», тобто викрадення хлопцем дівчини, яку він хотів мати за дружину. Шлюби укладались під час великих свят, де наречена віддавалася нареченому у присутності великої кількості народу. Прилюдність тягнула за собою певний договірний характер шлюбу. Якщо наречений оголошував свою наречену, то вже не мав можливості від неї відмовитися.

Найчастіше шлюб укладався без згоди батьків та голосу самої дружини, оскільки вона вважалася беззахисною та безпомічною. Пізніше, із розвитком шлюбно-сімейних відносин та плином часу, насильницьке викрадення майбутньої дружини прямо трансформувалось в іншу форму укладання шлюбу — купівлю-продаж, яка насамперед здійснювалась між майбутнім чоловіком та батьками нареченої. Слід зазначити, що право чоловіка на жінку мало речовий характер, а не особистий. Навіть придане, яке належало дружині, аж ніяк не впливало на стан жінки у відносинах з її чоловіком, тим більше говорити про рівність в їхніх стосунках не має сенсу. Як згадувалось раніше, жінка прирівнювалась до речі, тож і відношення мало саме такий характер — володільницький — збоку чоловіка.

З курсу історії України нам відомо, що проголошення християнства державною релігією та хрещення Київської Русі Володимиром Великим 988 року ознаменувалось прийняттям нової віри, з метою зміцнення та підтримання престижу держави. Охрещенню всього народу Київської Русі передували міцні стосунки з наймогутнішою державою того часу — Візантією, тому сімейне право розвивалось під впливом візантийського канонічного права й зазнало певних змін у формах укладання шлюбу.

Життя наших предків безпосередньо підпорядковувалося правилам, які передусім, ґрунтувалися на звичаях і традиціях. Велику увагу було приділено весільній обрядовості. Тож не дивно, що під час прийняття християнства

з'являється нова форма укладання шлюбу — весілля, яку ще називали шлюбною гостиною. .

На противагу язичницькому культу, християнська віра закріплювала юридичне визначення та визнавала шлюбний союз як інститут взаємної відданості, який ґрунтувався на принципах гуманізму, духовності, справедливості та рівноправності між чоловіком і жінкою. Шлюб посідав найвище місце в церкві — рівень таїнства — і вважався союзом між чоловіком та жінкою на все життя, але за умови збереження поваги та особистої самостійності кожного. З цього моменту правове становище жінки визнавалося та охоронялося державою. У Київській Русі жінка була наділена цивільною дієздатністю і за життя чоловіка зберігала своє майно, яке й після його смерті не входило до спільної спадщини, а вона ставала повноправним головою сім'ї. Жінка самостійно вела господарство й розпоряджалася власністю і від неї залежало відділення синів для ведення власного господарства. Жінка могла укладати різноманітні договори купівлі- продажу, позики, застави, дарування, успадкування.

Питання проблеми готовності молоді до вступу в шлюб було й залишається актуальним протягом усього життя. Велике значення приділяється весільним звичаям та обрядам — сватанню, обзорином і заручинам-змовинам, домовленостям між батьками нареченого та нареченої щодо умов, які іменувалися як “запої” та “зачини”, приданому нареченій, яке надавалося батьком, та “рукобитью”, тобто кінцевій згоді на шлюб.

Тож, прийняття християнства є однією з найбільш дискусійних тем у науковій літературі, за допомогою якого сформувалися нові духовно-моральні цінності суспільства через процес укладання шлюбу.

Кожен з етапів розвитку шлюбно-сімейних відносин відображає накопичений століттями досвід упорядкування суспільних та сімейних відносин і слугує прикладом того, як шлюб розвивався під впливом тієї чи іншої релігії. Вплив візантійського канонічного права на роль шлюбу в суспільстві призвів до визначення його як божественної настанови та таїнства — взаємної любові, де насамперед елемент релігії переважав над юридичним.

*Михайлова Анастасія Ігорівна
Студентка 1 курсу ІІ групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції
Національного юридичного університету
ім.Ярослава Мудрого*

БОСПОРСЬКЕ ЦАРСТВО. ЙОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД, ДЖЕРЕЛА ТА ОСНОВНІ РИСИ ПРАВА.

Спочатку нам треба розібрати, що таке Боспорське царство та як воно виникло, а потім розглядати його детально.

Боспорське царство виникло у 483 році до н.е, коли архонт Пантикапею проголосив себе царем і узурпував владу в місті, а також у прилеглих територіях - бездержавних племенах і полісах - Феодосії, Фанагорії, Герменесі.

Найвищого розквіту воно досягло в IV-III століттях до Р.Х. Однак у III ст. до Р.Х, унаслідок кризи всієї рабовласницької системи Боспор занепадає, в ньому відбуваються фінансово-економічні та соціальні катаклізми. У IV ст. до Р.Х. - остаточно зруйнували гунни і Боспор ввійшов до складу Візантії.

Що стосовно державного ладу, Боспорське царство було рабовласницькою державою. Верховна влада належала архонтові й була такою ж, як у монарха. Спершу тут правили Археанактиди, а в 438р. до Р.Х. влада переходить до династії Спартокидів. Із III ст. до Р.Х. правителі починають називати себе царями.

У руках царя зосереджувалася найвища законодавча, виконавча та судова влади. Він був верховним власником і розпорядником земель, міст, поселень.

Центром державного апарату був палац боспорського Царя, де вирішувалися усі питання управління. Палац охоплював найближче оточення правителя - військову й цивільну знать. Особливу роль при цьому відгравав глава палацу (дворецький) і особистий царський секретар.

Існувала велика кількість усякого роду управителів: охоронець царських скарбів, начальник фінансів, охоронець казни, різні придворні чини. Зв'язки з місцевими племенами та сусідніми державами забезпечували спеціальні чиновники під керівництвом головного перекладача. Відомі такі військові посади: стратег громадян, наварх, пресбефт, архікойтоніт. Одним з вищих воєначальників був лохаг.

В основу права міст-колоній було покладено правову систему афінської рабовласницької держави. Основними джерелами права були закони народних зборів, декрети міських рад, розпорядження колегій посадових осіб.

Правовій регламентації підлягали майнові відносини. Формами власності були приватна, общинна, державна та храмова. Детально розроблене було зобов'язальне право. Поширеними були договори купівлі-продажу оренди землі, позики.

Соціально-економічні відносини у Боспорському царстві були такими самими, як і в окремих грецьких містах-колоніях і місцевих племінних союзах. Економічну основу Боспору становило розвинуте землеробство - родючий ґрунт сприяв успішному веденню зернового господарства, вирощуванню садів.

Досить виразно проявлявся поділ суспільства на рабовласників і рабів. Так, панівний клас складався з правителів з їхнім оточенням, чиновників державного апарату, купців. На протилежному полюсі Боспорського соціуму знаходилися раби, які становили основну продуктивну силу.

Що стосовно військової організації, вона складалася з найманців, переважно греків та фракійців. Боспорська аристократія формувала кінноту. У разі потреби скликалося ополчення громадян боспорських міст, також правителі мали власний флот.

Найнебезпечнішими злочинами вважалися: повстання, змова проти царської влади, проти особи, проти власності. Як покарання застосовувалися смертна кара, конфіскація майна, штрафи.

*Мішевська Аріна Ерївна,
студентка 1 курсу 11 групи інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПІДПИСАННЯ ЗБОРІВСЬКОГО МИРНОГО ДОГОВОРУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ УМОВИ

Важливість моєї роботи полягає у розкритті передумов підписання Зборівського мирного договору та впливу його основних умов на подальший розвиток української держави.

Перший етап національно-визвольної війни закінчився переможною для української сторони битвою під Зборовом та підписанням Зборівського мирного договору. Цей договір був підписаний в умовах, коли Богдан Хмельницький змушений був піти на переговори з польським королем, після зради хана Іслам-Гірея.

Неможливо однозначно позитивно, або однозначно негативно оцінити умови, зазначені у ньому.

Перше питання, яке було визначено договором – це питання території. На територію Брацлавського, Київського та Чернігівського воєводств повинна була розповсюджуватися автономія України. Це було дуже важливо та задовольняло бажання Богдана Хмельницького, саме у межах цих трьох воєводств він хотів розбудувувати незалежну українську державу. Я вважаю, що цю умову можна оцінити позитивно.

Друге питання – це питання гетьманської влади. У межах цієї території гетьман та козацька старшина отримували усю повноту влади. Коронне польське військо не мало права втручатися в жодні справи. Цю умову теж можна оцінити позитивно, але, ні для кого не новина, що майже одразу почалися втручання та нав'язування зі сторони поляків. Тож, ця умова не була реалізована повною мірою.

Наступне питання – це кількість реєстрового козацького війська. Його кількість збільшилась до 40 тисяч. Звісно це було позитивною зміною, на мою думку.

Також, згідно з 5 пунктом договору, учасники повстання (зокрема шляхта) були амністовані. Вони мали право повернутися до своїх маєтків.

Звісно не обійшлося і без негативних умов. Так, селяни та міщани повинні були виконувати довоєнні повинності. Тобто, позитивні зміни торкнулися усіх верств населення, окрім міщан та селян. На мою думку, це не було правильно, адже, саме вони склали більшість. У майбутньому це могло викликати обурення з їхньої сторони та спричинити хвилю нових повстань.

Я вважаю, що також неправильно було забороняти у містах влаштовувати школи та інші установи єзуїтам та євреям. Це зазначалося у пункті 7 договору.

Що ж стосується наслідків договору для подальшої розбудови української держави, то він дозволяв уряду вести подальшу боротьбу за створення незалежної України. Звісно ж в умовах воєнних дій це було досить складно, але у козацької еліти того часу це виходило досить добре.

Таким чином, Зборівський мирний договір став відправною точкою у боротьбі за відновлення незалежної української держави за часів національно-визвольної війни. У деяких аспектах він був не достатньо ефективним, але в цілому задовольняв потреби того часу.

*Мухін Владислав Андрійович
Студент 1 курсу 4 групи ІІКООУ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ПРО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПРАВ ГУСТИНСЬКОГО МОНАСТИРЯ НА ВОЛОДІННЯ (15 ТРАВНЯ 1655 р.)

Актуальність цієї теми полягає в дослідженні історії розвитку та еволюції українського права, засобів юридичної практики, поглиблення знань щодо наукового дослідження історії юридичної техніки.

Після закінчення національно-визвольної війни Богдан Хмельницький та козацький уряд намагався відновити справедливість щодо православної релігії. Здійснював він за допомогою таких нормативно-правових актів як універсали, до речі їх можна прирівняти до законів.

Як відомо, під час правління на українських землях польської та литовської шляхти православна віра зазнавала утисків. Але під час повстань на лівобережній Україні тодішній володар тих земель Яремія Вишневецький карав не лише козаків, а й ченців, через це вони були вимушені втікати до Путивля. Про це свідчить Густинський літопис. Таким чином, можна зробити висновок, що православна віра однозначно зазнавала утисків.

Богдан Хмельницький, виступаючи захисником України та її православної віри, створив універсал про підтвердження володіння землею Гусятинського монастиря та суміжних земель. Про це свідчить Універсал Богдана Хмельницького Прилуцькому Густинського Троїцькому монастиреві села Полове від 16 травня 1655 року. При цьому хотілося б зазначити, що Густинському універсалу вже надавався схожий універсал але від Михайла Вишневецького, новий надавався, скоріш за все, через втрату сили старого універсалу та його знищення в процесі соціальних заворушень. У новому універсалі вказано, що він наданий у пам'ять князів Вишневецьких «супшликовали до насъ вся братия общежителного монастыра Густинского, же в кгрунтах, которые еще от святое памяти князять Вишневецких мають, ведлугъ привелеювъ наданых од нъкоторых людей великое терпят утиснене»

Особливістю цього універсалу можна назвати те, що він підкреслював повинність селян та жителів околиць щодо монастиря, тобто їх покорі та підпорядкованості монастирю. Слідкував за цим полковник чи «наказний», як сказано в універсалі, він повинен був жорстко карати тих, хто намагався чинити «кривду» та грабунок монастиря, при цьому вважалося що будь-яка людина буде нести відповідальність за вчинений злочин, можна також додати що у тексті йшлося лише про необхідність карати правопорушників універсалу. Ще однією характерною особливістю є її значний недолік, який становив відсутність механізмів регулювання та контролю виконання покарання та слідкуванням виконання норм права. Крім цього, особливістю цього універсалу є визначена відповідальність за порушення нормативних актів, хоча вона не чітка.

Якщо порівнювати цей універсал зі схожим за змістом того ж року (універсал Богдана Хмельницького про надання Батуринському Крупицькому Михайлівському монастиреві села Хмелів), то ми можемо прослідкувати більшу увагу щодо непокори селян та їх покаранню в універсалі Густинського монастиря. В першому універсалі заборонялося втручатися у матеріальні права селян, чого не було вказано в Густинському універсалі.

Отже висновком є те, що універсали Богдана Хмельницького мали суттєву роль у житті української держави, через їх прирівняння до законів. Вони у своїй більшості мали спільні риси та характер, викладалися стисло та мали не достатній рівень регламентування механізму їх реалізації, чи взагалі його відсутність.

Найдін Олексій Вікторович
студент Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ ЗАКОНИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ВІД 23 КВІТНЯ 1906 РОКУ

Революційні події змусили царський уряд піти на деякі поступки політичного життя і державного ладу. Положення про органи державної влади та їх взаємовідносини з імператорською владою та урядом були закріплені в опублікованих 23 квітня 1906 р. які затвердив Микола II у новій редакції "Основних законів Російської імперії". У першій чолі основних законів розкривалося поняття «самодержавної влади». В остаточній редакції стаття про царську владу була сформульована таким чином: « Імператору Всеросійському належить Верховна Самодержавна влада » Відтепер російський імператор повинен був ділити законодавчу владу з Думою і Державною Радою. Однак прерогативи монарха залишилися широкими ,так підтверджували непорушність ладу, недоторканність особи імператора, його право видавати укази, керувати зовнішньою політикою, армією, флотом, призначенням вищих чиновників.

Основні закони надали Держдумі також повноваження затвердження бюджету країни. Однак Дума не могла при цьому виключати або скорочувати витрати за боргами й іншим державним зобов'язаннями. Депутати Державної думи обиралися населенням на п'ять років у виборчих створюваних закону округах, таємним голосуванням. При порушенні процедури виборів за рішенням Сенату могло бути призначено переобрання.

Державна дума скликалася указами імператора два рази на рік весною та осінню. Для обговорення у ній питань діяли загальні збори Думи і утворювалися комісії та комітети. На чолі Думи стояли виборний Голова і два його товариша, що обиралися на один рік. Секретар Думи і його товариші обиралися на весь термін повноважень Думи (5 років).

Законопроекти, розглядалися в Державній раді, потім надходили до Держдуми, а потім до імператора для остаточного рішення. Отже, через цілих 3 ланки: Держдума, Держрада і імператор - повинні були затвердити закон, перш ніж він набуде чинності). При незатвердженні хоча б однією ланкою закон вважався відхиленим.

Треба відмітити, що вперше в своїй історії Основні Закони проголосили права громадянської свободи, однак на практиці дана свобода обмежувалася тим, що не було практично жодного моменту, коли б не вводився воєнний стан, під час якого здійснення права підданих припинялися. Російським підданим гарантувалися: недоторканність особи та житла; свобода пересування, вибору занять, місця проживання, виїзду за межі держави; свобода зібрань; свобода

слова і друку ; свобода спілок ; свобода совісті . З придбанням цих прав піддані Росії ставали вже громадянами Росії. Однак вони носили формальний характер, тому що їх реалізація на практиці була дуже обмежена. Безстрокові паспорти, завдяки яким можна було міняти місце проживання, видавалися тільки дворянам, офіцерам, чиновникам і почесним громадянам. Однак культ християнської церкви нікуди не подівся, все таки проголошувалося, що християнська віра є панівна.

Стосовно органів публічної влади повноваження обумовлені не повністю і стисло, коротко і неясно розглядається і робота Державної Думи. У зводі містилося багато посилань на інші закони, що робило конституційні норми хиткими і неповними.

Можна виділити кілька причин створення Основних Законів:1. наростаючий політична криза 2.заворушення в країні 3.застарілі форми управління. Дана конституція заклала основні принципи державного устрою і суспільного життя, яким імператор уже не смів нехтувати.

Таким чином,Основні закон 1906 закріплювали державний устрій Російської імперії, державна мова, істота верховної влади, порядок законодавства, принципи організації і діяльності центральних державних установ, права та обов'язки російських підданих, становище православної церкви.

Розглянувши всі достоїнства і недоліки Основних Законів, виданих 23 квітня 1906р. можна зробити висновок, що всі нововведення не були досконалі і не працювали на практиці,як повинно було бути.

*Нестеренко Ірина Володимирівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України, 1 курс, 3 група*

ВИНИКНЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА «РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ»

Водночас зі становленням і розвитком Київської Русі відбувається процес формування давньоруського права, одним з найважливіших джерел якого є «Руська Правда».

Дана кодифікація є зразком феодального права Київської Русі як результат розвитку юридичної думки. Зберіглося понад 100 списків «Руської Правди», які залежно від змісту поділяються на три редакції: Коротка Правда, Просторова Правда, Скорочена Правда [1, с. 39].

Саме редакції «Руської Правди» дають змогу простежити еволюцію давньоруського права, серед якого вагоме місце займає право власності, зокрема приватної.

Варто зазначити, що терміну «право власності» не існувало, а зміст поняття залежав від суб'єкта і об'єкта, за якими розрізняли право власності і право володіння. Про це свідчить зазначений в збірнику порядок відібрання речі, що перебувала у неправомочному володінні.

Коротка редакція «Руської Правди» відображає давньоруське право періоду становлення феодального ладу в Київській Русі. Тому в положеннях збірника йдеться про юридичне закріплення саме феодальної приватної власності, а також про охорону приватної власності від посягань. До майна, що перебувало у власності феодалів, належали: земельний наділ – феодал, худоба, реманент, челядь і холопи. Право власності на майно підтверджувалось наявністю «знаку власності».

В «Руській Правді» даної редакції не закріплено правовий статус феодальної приватної власності, але конкретно зазначено ситуації порушення права власності і чітко визначено міру покарання в разі їх виникнення. Наприклад, «13. Аще поиметь кто чужь конь, либо оружие, либо порт, а познаеть в своем миру, то взяти ему свое, а 3 гривне за обиду» [2, с. 27].

Друга редакція «Руської Правди» (Просторова) – це збірник норм досить розвинутого феодального права, яке зазнало суттєвих змін із розвитком та ускладненням феодальних відносин. Як наслідок, відбулась модифікація приватної власності, було закріплено феодальну приватну власність на землю, а також конкретизовано можливі випадки порушення права власності і встановлено юридичну відповідальність відповідно до конкретної ситуації. Значну увагу приділено випадкам порушення межі земельної ділянки, наприклад, «72. Аже межю перетнеть бортьную, или ролеиную разореть, или дворную тыном перегородить межю, то 12 гривен продажи» [2, с. 35].

Окрім того, Просторова редакція «Руської Правди» передбачала захист селян від свавілля феодалів, тому для останніх встановлювалась відповідальність у разі порушення особистих прав селян у вигляді посягань на майно, знущань, катувань і т. д., але дані заходи не були достатньо ефективними.

Отже, відповідно до Просторової Правди правовий статус феодальної приватної власності змінився згідно з соціально-економічними реаліями, що склалися на момент укладання збірника.

Скорочена редакція «Руської Правди» вважається кодифікацією одного зі списків Просторової Правди у зв'язку з необхідністю швидкої централізації Київської Русі, Тому якихось змін у правовому статусі приватної власності не

відбулось, а положення даної редакції містили попередні норми щодо права власності.

Таким чином, в ході дослідження редакцій «Руської Правди», зокрема Короткої і Просторової, можна простежити еволюцію інституту приватної власності в Київській Русі, яка була викликана зародженням феодальних відносин, їх поступовим розвитком і досягненням піку відповідно до соціально-економічних реалій того часу. Особливої уваги заслуговують питання виникнення феодальної приватної власності на землю, модернізації статусу приватної власності, зміни юридичної відповідальності за порушення права власності, відповідь на які міститься в положеннях «Руської Правди».

Висновок в результаті проведеного дослідження наступний: «Руська Правда» є цінним джерелом права Київської Русі, за допомогою якого можна знайти відповіді на важливі питання, зокрема щодо виникнення і розвитку інституту приватної власності, видозмін окремих його складових. Варто зазначити, що виникнення даного інституту стало значним кроком вперед, і, хоча його модифікація відбувалась достатньо повільно і не охопила всі тогочасні проблеми, поступовий розвиток інституту приватної власності мав велике значення для розбудови нових соціально-економічних відносин і став підґрунтям для його подальшої модернізації, а також еволюції інших інститутів права.

Нікітенко Валерія Юрїївна

Студентка 4-ї групи 1-го курсу ІПКОЮУ

Національного юридичного університету ім.

Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ ЗА ДРУГИМ ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 Р.

Актуальність даної теми в тому, що Велике князівство Литовське відіграло значну роль в історії середньовічної Східної Європи, «поєднуючи» на своїй території різноманітні етноси, конфесії, політичні інститути та соціальні групи. Значна територія сучасної України упродовж XVI століття належала саме Великому князівству Литовському, що в свій час створило власну правову систему, яка, безпосередньо, поширювалась на український народ. Можна визнати, що Литовські статuti стали основним джерелом права на українських землях у XVI-XVII столітті. В українській історично-правовій науці дослідження історії Великого князівства Литовського та його головних нормативно-правових актів не втратило своєї актуальності через приналежність українського народу до європейської правової спільноти. Ретельне дослідження розділів Другого Литовського статуту, що стосуються прав населення, дозволить більшою мірою

зрозуміти ставлення до тогочасних українців та інших етнічних груп з боку влади.

Другий Литовський статут у першу чергу забезпечував і захищав інтереси феодалів у першому розділі «О персоне господарской». Найвищим феодальним станом того часу були магнати, до яких належали найбагатші земельні власники. Їх правовий статус полягав у тому, що магнати підпадали під юрисдикцію лише Великого князя Литовського або Польського короля, в їх руках зосереджувались найвищі державні посади, що під своїм контролем мали власні військові підрозділи, які виступали на війні під прапорами свої воєначальників. До стану феодалів також належала і шляхта у представництві середніх та дрібних землевласників. Правовий статус шляхти Другий Литовський статут фактично зрівняв зі статусом магнатів. Шляхта зобов'язувалась воювати у військових походах короля, мала право обіймати найвищі державні посади. Представники шляхти звільнялись від сплати податків і використовували на своїх фільварках працю покріпачених селян. Також до дрібних феодалів відносять замкових слуг та служивих бояр, які виконували різні військові, адміністративні й поліцейські функції за місцем проживання. У період набрання чинності статуту готувалася унія двох великих держав – Речі Посполитої та Великого князівства Литовського. Створення однієї держави було вигідне повітовим сеймикам, які хотіли польської форми судочинства.

Духівництво виокремлювали як окремий феодальний стан того часу, до якого належали не лише священники та їх родини, а увесь церковний причет. Усі представники підпорядковувались суду єпископа. Духовенство поділялось на біле і чорне, тобто на світських священників та ченців. Вони мали у власності земельні наділи та одержували від своєї парафії різні продукти як оброк. Показово, що духовний стан був спадковим.

Права та обов'язки міщан та селян закріпилися у третьому розділі. Правове становище міського населення залежало від категорії міста (королівське, приватновласницьке чи самоврядне), майнового стану і роду занять міщан. Міське населення поділялось за ступенем заможності на тих, хто належав до найзаможніших купецько-лихварських і ремісничих верхівок, хто займався різним промислом, майстрів та тих, хто займався дрібною торгівлею, незаможних ремісників, підмайстрів, учнів слуг та наймитів. Кожен міщанин залежно від міста, в якому мешкає, мав виконувати деякі повинності відповідно до вимог населеного пункту. Королівські міста вимагали від своїх жителів виконання повинностей щодо збереження та підтримання у належному замків, охоронних споруд. Жителі королівських міст зобов'язувались забезпечувати необхідним спорядженням усю замкову та польову варту міста. Жителі приватновласницьких міст змушені були платити грошову ренту та виконувати

численні тяжкі повинності задля свого власника. Також жителі приватновласницьких міст були позбавлені права виїжджати з міста та переходити до іншого соціального стану без дозволу пана. Міщан, що належали до самоврядних міст, можна вважати юридично незалежними. Тому вони виконували загальнодержавні повинності, а саме зобов'язувалися утримувати міську адміністрацію й королівське військо та сплачувати податки.

Становище селянства було досить тяжким – це пов'язано з тим, що всі категорії селян були у феодалній залежності. Можна виокремити такі категорії селян, як вільні, або їх ще називали смерди, напіввільних – закупи та невільних (холопи і раби). Селяни були об'єднані в так звані громади, що очолювались старостами. Існувала рада при старості, обирана на один рік, що виконувала функції громадського суду. Селяни мешкали «дворищами», тобто невеликими поселеннями, яку очолювали голови, вони ж утворювали села, а ті в свою чергу – волості. Селяни взагалі були зобов'язані сплачувати церковну десятину, натуральні та грошові податки на користь держави та своїх феодалів. На селян також було покладено численні повинності в будівництві та ремонті замків, дворів магнатів та князів. «Зобов'язані» повинні були власними знаряддями праці відробляти панщину у фільварках феодалів. У разі потреби селяни долучали до військової служби за власний кошт, але на цей період звільнялись від майже всіх сільських повинностей. Другий Литовський статут вперше визначив вік дієздатності населення: для чоловіків з 18 років, для жінок з 15 років.

Отже, Другий Литовський статут 1566 р. зреформував правове положення населення, а також утвердив ідею самоврядної та шляхетської держави. Цей документ можна назвати кодексом феодалного права, де панівні верстви населення були наділені окремими привілеями, що захищали життя й майно шляхтичів. Основну частину населення – міщани та селяни – було обмежено в правах феодалною залежністю. Другий Литовський статут визначив що, чим більше шляхта здобувала прав, тим більше втрачали селяни.

*Ніколашина Анастасія Максимівна
студентка 1 курсу 11 групи факультету
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Норми цивільного права княжої доби містяться в усіх тогочасних пам'ятках. Вони є в документах, що врегульовували внутрішньополітичні та

господарські питання, у документах зовнішньополітичного характеру, у церковному законодавстві. Основним їх джерелом є Руська Правда.^[1]

На той час ще не існувало абстрактного поняття права власності на річ, не було створено й спеціального терміна для позначення права власності. Це поняття впроваджувалося у Київській державі поступово. Руська Правда містила деякі вказівки на власність княжу, боярську та церковну. Можна стверджувати, що в давньоруському праві застосовувався інститут права власності й права володіння.^[4]

Зміст права власності залежав від того, хто був суб'єктом і що розглядалося як об'єкт права власності. В ролі суб'єкта права власності згадуються як окремі особи так і «юридичні»: монастирі, громади тощо. Об'єктом приватної власності були як рухомі речі так і нерухомі^[3]. Аналіз норм «Руської Правди» дає підстави вважати, що об'єктами права власності були земля, коні, робоча худоба, одяг, зброя, знаряддя праці, торгові товари тощо. З виникненням правового регулювання майнових відносин земля виступала найголовнішим серед об'єктів права власності.

Основними формами земельної власності у Київській Русі були:

- 1) князівський домен;
- 2) боярська вотчина;
- 3) монастирська вотчина;
- 4) особиста вотчина церковних ієрархів;
- 5) земля громади;
- 6) індивідуально-сімейна земельна ділянка;
- 7) незаселені вільні (державні) землі, верховним власником яких виступав великий князь як глава держави.

Феодальна земельна власність існувала у вигляді князівських доменів, боярських і монастирських вотчин. Джерелом її набуття спочатку вважалася займанщина- освоєння вільних земель холопами і залежними селянами. Відтак головним способом набуття землі стало пряме захоплення її у сусідських общин. Князі роздавали землі своїм дружинникам, тіунам, слугам. Чим пізнішою є редакція «Руської Правди», тим більше у ній даних про розвиток феодальної вотчини, яка включала у себе палаци власника, житло його слуг, приміщення для челяді та залежних селян, господарські будівлі. Основними способами набуття феодальної земельної власності були:

- надання князем земель за службу і для служби;
- зайняття вільних земель;
- пряме захоплення общинних земель;
- купівля, дарування, спадкування тощо.

Існують різні погляди щодо юридичної природи селянського землеволодіння. Переважна більшість вчених відстоює думку про землепосідання селян на праві власності. Інші вважають, що право власності на землю належало виключно князеві, а селяни були тимчасовими користувачами землі.^[2]

Спадкове право в Київській Русі виникло в результаті появи й розвитку приватної власності. Право на спадщину мали лише члени сім'ї. Успадковували за заповітом і згідно із законом. Заповіт укладався усно. Право залишати заповіт – «ряд» міг тільки батько або мати щодо своїх дітей, і чоловік – на «виділ» - своїй дружині. «Руська Правда» гарантувала право успадкування майна. Але для залежних від князя селян – смердів воно було обмеженим і розповсюджувалося тільки на синів, незаміжні дочки мали право лише на посаг. Спадкування сторонніх осіб не передбачається. Заповіт є внутрішньородинним договором. Дискусійним є питання щодо спадкування землі. Але, оскільки Руська правда серед об'єктів спадщини називає двір, це дає підстави поширити поняття спадку і на землю.^[3]

Зобов'язальне право розвивалось на потребу відносин власності. Перші зобов'язання виникали внаслідок правопорушення, пов'язаного із заподіянням матеріальної шкоди.^[5]

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що Руська правда приділяла значну увагу регулюванню майнових відносин у Київській Русі. В основі цивільно-правового регулювання лежав саме інститут права власності. З аналізу зміста Руської Правди можна простежити перехід тогочасного суспільства від одного періоду розвитку до іншого. У Руській Правді детально відображається процес становлення та розвитку норм речового, зобов'язального та спадкового права.

*Новіков Дмитро Олександрович.
студент 1 курсу 11 групи факультету
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого.*

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК СКІФСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Скіфи (скити) – кочові племена, які у VII-III ст. до н.е. панували на територіях, які простягнулася від степів, що прилягали до Чорного моря на заході та до сучасної Монголії та Китаю на сході. Усю цю територію іменують Велика Скитія або Скіфське царство. Своім приходом скіфи витіснили киммерійців.

Спочатку скіфи, які прийшли на територію сучасної України були кочовиками, займалися лише військовою справою і скотарством. Однак згодом, осівши, виникає поділ на декілька великих племен: скіфи-кочовики, скіфи-землероби, калліпіди, алазони, скіфи-орачі, царські скіфи. На початку свого

розквіту скіфи утворюють союз племен, який незабаром починає набирати форм справжньої держави.

У VII-VI ст. до н.е. формою громадського устрою була військова демократія. Існували народні збори (збори війська), де вирішувалися найбільш важливі питання. Значного впливу набули рада родових старійшин та союзна рада. Найбільша влада у державі належала військовим вождям, які очолювали військо під час походів. Поступово їх влада починає переходити у спадок. Однак кандидатура спадкоємця мала затверджуватися народними зборами, звідси військова демократія.

Згуртуванню союзів скіфських племен сприяла війна з персами у 512 р. до н.е.. Персія була великою державою із сильною армією. Скіфське царство значно поступалося персам як за кількістю армії, так і за озброєнням. Однак скіфам вдалося перемогти свого ворога завдяки хитрості та тактиці. Вони, заманивши персів углиб країни, виснажували їхнє військо до тих пір, поки воно не втратило будь-якої надії наздогнати скіфів. Таким чином без бою Скіфська держава отримала велику перемогу над потужною армією перського царя Дарія I.

Згодом, у V ст. до н.е., Скіфська держава являє собою рабовласницьку монархію, на чолі якої стояв цар або декілька царів. Їхня влада також переходила у спадок, і вважалося, що вона має божественне походження.

Скіфи мали тісні торгові зв'язки із греками. Це певним чином сприяло первісному розшаруванню суспільства. До того ж можна стверджувати, що скіфська цивілізація, яка прийшла з території Азії, де вже існували розвинені держави, збагачувалася культурою греків, які у свою чергу мали тісні зв'язки з європейською цивілізацією. Таким чином, взаємодіючи один з одним, вони привносили нові типи і форми соціальних відносин.

У Скіфському царстві значний вплив мали царські сім'ї, військова аристократія, дружинники, родоплемінна знать, заможні купці та жерці. Вони представляли панівну верхівку населення. Формування родової знаті відбувалося шляхом зосередження приватної власності на землю в руках племінних вождів та старійшин племен.

Апарат управління у Скіфській державі складали: цар, його найближчі родичі, особисті слуги, зокрема військові (дружина). Родичів у царя було дуже багато. Голова держави виконував різноманітні функції: політичні, військові, судові, жрецькі. Його влада майже ніким і нічим не обмежувалася. Виняток становили важливі справи, де необхідна була участь племінної знаті, а також ситуації, де домінували народні традиції.

Найбільш численний прошарок населення складали вільні общинники, які несли військову службу, несли повинності та сплачували данину. Міське населення було не дуже численним і складалося із вільних ремісників та купців.

Найнижчу ланку соціальної драбини займали раби. Це були переважно захоплені у полон представники сусідніх держав. Їх використовували як пастухів, слуг, а також як живий товар для греків.

Скіфія за час свого існування мала 2 столиці: перша – знаходилася на нижньому Подніпров'ї – Кам'яне городище (нині село Кам'янка Дніпровська у Запорозькій обл.), а друга у Криму – Неаполь Скіфський. Столиця була перенесена внаслідок переселення через натиск сарматів у III ст. до н.е.

Скіфське царство з центром у Криму проіснувало до другої половини III ст. до н.е., де було знищено готами.

Дивлячись на державну структуру скіфів, можна сказати, що вона дещо відрізнялася від розвинутих рабовласницьких та феодалських держав, однак це вже була політична організація. Тому можна стверджувати, що перші паростки державності на території українських земель з'явилися саме у скіфську добу.

Олійник Вячеслав

студент 3 групи 1 курсу 4 факультету

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗВІСТКА ЛІТОПISУ ПРО ЗАХОПЛЕННЯ ЛИТОВСЬКИМИ ФЕОДАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ(1362Р.)

Українсько-литовські відносини у їхній історичній ретроспективі потребують детального аналізу та наукової розробки. Значна частина сучасних істориків (Я. Грицак Н. Яковенко тощо) сходяться на тому що Велике князівство Литовське вплинуло на розвиток сучасної України набагато сильніше ніж про це було прийнято казати раніше. Тож в межах цієї роботи ми приділимо увагу літописним відомостям стосовно експансії литовськими князями українських земель у 1362 році.

Для початку слід оглянути існуюче на момент інкорпорації українських земель геополітичне становище. Київська Русь як єдине державне утворення давно припинила своє існування. Руські князівства або опинилися під впливом суміжних держав або продовжували існувати в напівзалежному стані. Цікава ситуація склалася на півночі Східної Європи. Тут молоде Литовське князівство в якому тільки-но завершилися процеси єднання литовських племен в одну державу перманентно вело війну за набираючим силу Тевтонським орденом за контроль над Прибалтикою.

Саме з політичної ситуації в цьому князівстві слід почати аналіз обраної нами події. Литва на той час залишалася останньою язичницькою країною в Європі а отже знаходилася під постійною загрозою насильницького похрещення. Для оборони своїх кордонів від лицарських навал у литовських князів не вистачало власних ресурсів і вони звернули увагу на південь і схід. Роздроблені

руські князівства слугували відносно легкою здобиччю і могли стати джерелом необхідних для захисту від Тевтонського ордену військ.

Ідея захоплення українських земель вперше почала реалізовуватися за часів литовського князя Гедиміна який приєднав до Литви території Чернігово-Сіверщини та ряд інших територій. Але більша частина українських земель залишалася під контролем татар. Ольгерд — син Гедиміна вирішив продовжити експансію. В цей час Золота орда перебувала у черговій політичній кризі і влада хана не була достатньо міцною. Скориставшись слабкістю татар Ольгерд об'єднав свої сили з місцевими українськими і білоруськими князями для битви з кочовиками.

1362 року відбулася битва на Синіх Водах у літописній згадці з цього приводу написано: в сие лето (1362) Олгерд победи трех царков татарских и з ордами Их, си есть, Котлубаха, Казчяя, Дмитра; и оттоли от Подоля изгна власть татарскую. Сей ОлГерд и инныя руския державы во свою власть при- ять, и Киев под Феодором князем взят и посади в нем Володымера сына своего; и нача над сими владети, им же отци его дань дояху.

Проаналізуємо фрагмент літопису. До битви на Синіх Водах українські землі знаходилися під владою татарських князів Котлубаха, Казчяя і Дмитра. Отримавши перемогу над ними Ольгерд звільнив українські землі від влади татар і приєднав їх до складу Литви. Золота орда виявилася настільки слабкою що після цієї поразки вже не здійснювало спроб повернути втрачені землі. Надалі Ольгерд передав владу в окремих князівствах своїм родичам але істотних змін у внутрішній організації регіонів не здійснив.

Обрана нами літописна звістка ілюструє надзвичайно важливу для нашої держави історичну подію з великим комплексом наслідків. Для Литовського князівства битва на Синіх Водах стала вагомим перемогою яка дозволила цій державі збільшити кількість свого населення та території в декілька разів просунувши кордони до Буджаку. Саме після цієї події ми можемо називати Литовське князівство Великим. Тепер ця держава була достатньо сильною для захисту свого суверенітету від Тевтонського ордену.

Для українських князівств результати приєднання до Литви були ще більш вагомими. По-перше звільнені від татарського іґа території вперше за тривалий період часу були включені до складу однієї держави. По-друге литовські князі правили за принципом збереження місцевих традицій і як правило рідко впроваджували нові інститути. Як наслідок серед населення майбутньої України від литовської політики постраждали хіба що окремі представники місцевої феодальної верхівки. В культурному плані Велике князівство Литовське не займалося примусовою асиміляцією а отже для наступних десятиліть склалися сприятливі передумови для розвитку української культури.

Але найбільше значення мало те що входження українських князівств до Литви захистило нас від потенційної експансії Московського князівства яке на той час збільшувало свій вплив. Московські князі висували претензії на відновлення єдності всіх руських князівств у складі своєї держави. В подальшому за контроль над Україною відбудеться декілька литовсько-московських війн. Можна зробити припущення що за умови відсутності консолідуючої влади Литовського князівства інші роздроблені князівства Південно-Західної Русі не змогли б організувати належний опір московським загарбникам.

Таким чином Звістка літопису про захоплення литовськими феодалами українських земель у 1362 році ілюструє непересічну за значенням подію яка справила вплив на подальший розвиток історії держави та права України. Саме завдяки цьому періоду на українські землі в подальшому будуть розповсюджені три Литовських Статути і складуться переумови для державної унії з Польським королівством.

Пазій Сергій Андрійович
студент 6 групи 1 курсу факультету
адвокатури
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА У РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Судовий прецедент традиційно розглядається як джерело права в англо-саксонській правовій сім'ї. Такий підхід цілком зрозумілий, оскільки прецедент історично відігравав домінуючу роль у формуванні саме цієї правової традиції, і він залишається центральним джерелом права в Англії та в інших країнах, правові системи яких базуються на принципах загального права.

Правові системи романо-германської правової сім'ї, проголошуючи спадкоємність традицій римського права, відмовилися від «активної казуїстики» і проголосили верховенство закону. Система права в країнах романо-германської сім'ї відрізняється нормативною упорядкованістю і структурованістю джерел, стійкими демократичними правовими принципами, забезпеченням суворої юридичної техніки.

Відзначаючи рецепцію римського права романо-германською правовою системою, можна зазначити, що головна її особливість полягає у визнанні нормативно-правового акту первинним джерелом права, тобто ствердженні пріоритету концепції закону. Але було б неправильним та необґрунтованим повністю заперечувати роль інституту судового прецеденту.

У континентальній правовій сім'ї дія судового прецеденту забезпечується доктриною усталеної судової практики. Особливість цієї доктрини полягає в

тому, що судовий прецедент завойовує статус джерела права не в силу традиції чи обов'язку судів слідувати своїм попереднім рішенням, а в силу певного авторитету, який здобувається через поступове утвердження того чи іншого нормативного припису.

За своєю сутністю судова практика є, як і судовий прецедент, рішенням суду в конкретній справі, але при цьому не в одній, а в декількох одноманітних справах, у яких багаторазово було повторено аналогічне застосування та інтепретацію правових норм.

Саме тому можна виділити певні умови, коли суд романо-германської правової сім'ї може застосовувати попередні судові рішення.

По-перше, таких рішень повинно бути декілька, оскільки одиничним судовим рішенням суд не може бути зв'язаний. По-друге, ці судові рішення повинні характеризуватися достатньою єдністю, усталеністю. Це означає, що мусить сформуватися певна лінія судових рішень.

Отже, судова практика в континентальній правовій системі має рекомендаційний та переконливий характер і, зважаючи на принципи незалежності суддів та верховенства закону у країнах із цією правовою системою, статус джерела права (переконливого, вторинного) може набувати тільки усталена судова практика.

Виняток становлять випадки, коли законодавець шляхом прямої вказівки в законі надає статус судового прецеденту як обов'язкового, первинного джерела права окремим категоріям судових рішень. Так, ст. 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" говорить, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Держави-учасниці Конвенції повинні брати до уваги не лише ті рішення Європейського суду з прав людини, які винесено щодо цієї конкретної держави, але й рішення, винесені відносно третіх країн, оскільки вони можуть навчити їх, як уникнути подібних порушень у майбутньому і відповідним чином змінити власну правову систему і правозастосовну практику.

Частина перша статті 360⁷ ЦПК України (діяла до набрання чинності новою редакцією, передбаченою Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII) передбачала, що «висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального або процесуального права, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм

права». Тобто йшлося про висновок суду у конкретній одиничній справі і його обов'язковість при розгляді у подальшому аналогічних справ, тобто про класику доктрини судового прецеденту. У чинній редакції ЦПК (та інших процесуальних кодексів) такий законодавчий припис відсутній.

Таким чином, в Україні рішення ЄСПЛ мають статус судового прецедента як обов'язкового джерела права. Висновки (правові позиції), викладені у рішеннях національних судів загальної юрисдикції можуть набувати статус такого джерела права як судова практика.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії держави і права

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого **Уварова О. О.***

Pazii Serhii Andriiovych

*student of the 6th group of the 1st year of the faculty
of advocacy Yaroslav Mudryi National Law
University*

THE FORMATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN UKRAINE FROM THE RUS JUSTICE TO THE COUNTY REFORM

It is accepted that the functioning of the local self-governing bodies corresponds modern principle of the governing, it is possible to realize one of the fundamental principles of democracy – opportunity of the citizens' participance in the governing of the community. It is defined that the admitting of the local self-governing system provides not only the taking up of the democratic traditions, but stipulates the opportunities to realize the potential of the citizens. Thus, it is very important to explore the formation of such a complicated institution as local self-government is in Ukraine, which has joined the path of the decentralization and democratization.

The beginning of the existence of local self-government in Ukraine is associated with the Slavic territorial communities. There are two bases to local self-government in *Kyivska Rus*: production (a community of merchants, artisans, etc.) and territory. Local self-government evolves on the basis of customary law. *Veche*, urban community, was the first form of peoples' participance in the administration of the city, in which only free citizens could take part in. *Verv*, rural community, was the body of country self-administration. The territory of the community covered several settlements. The members were related by the principle of collective responsibility, they owned the collective indivisible lands and protected their own property in conflicts with the state, feudal lords and other communities. Despite the fact that *veche* was an important body of people's government, and *verv* enabled the community to protect property, but with the growth of cities and trade and economic relations in the state, they lost their significance.

In the 13th century, cities in Ukraine were state, private and ecclesiastical. Some of them had the community administration, it was authorized to administrate justice

and manage the city. The head of the administration was *monitor*, he (almost never she, because of the gender policy of that time) had to measure the size of the city and the surrounding villages, take care of defense issues and collect taxes. The main representative of the city community was *vogt*, a kind of lawyer. Such a non-branched system was enough, because there was a strong princely administrative system and the governors from Golden Horde exercised an appreciable influence.

In the 14th century, the most significant source of rural law was the Magdeburg (German) rights or law. For the first time within Galician-Volyn state it was set while Danylo Romanovych (Halytskyi) ruled. He had called on the German colonists to settle in the cities of the state, and they implemented the German law of self-governing. Although the first document on the provision of the Mugdeburg law has not been preserved, except the document of 1339 (the provision of German law by Boleslav Troidenovych to Sanok), but it is clear that the Mugdeburg law was instituted in the cities of Galician-Volyn state since the late 13th century. Of course, because of the large property differentiation first of all the large landlords, foreign and local merchants were represented in the local self-governing bodies, this fact makes the system undemocratic.

In the 15th century, the Ukrainian territory was under control of Polish–Lithuanian Commonwealth. There was the struggle of the burghers against the oppression of the state, tycoons, gentry and church, they imposed various taxes and duties, essentially robbing the burghers. So the Polish–Lithuanian government granted charters that declared three main principles: a) abolition of customary law; b) withdrawal of burghers from the jurisdiction of the state courts; c) formation of electoral bodies of self-government. According to the Mugdeburg law, citizens elected magistrate – administrative and judicial body of self-government, which consists of two boards: city council and city court (*lava*). City council was elected annually, performed the functions of the city authorities and civil court, it chose judicial *vogt*. City court was managed by *vogt*, and it administered the criminal justice in cases of burgher against feudal. It is clear that these innovations helped to create a new better local self-governing system and set real protection of burghers' rights, but, unfortunately, the result was expected – the oppression of feudal lords had not disappeared even after several centuries of local self-governing bodies' activity.

During Cossack Hetmanate and up to 1781, when the Magdeburg Law was almost abolished after the enactment of "Ordinance on the Provinces", the territory of Ukraine was divided into voivodeships, regiments and hundreds, which, however, had regard to the status of cities with the German law. In 1831 Nikolai I abolished the Mugdeburg rights in Ukraine, then, in 1835, in its capital – Kyiv. Before, in 1786, the German law was forbidden in Galicia by the Austrian government. In continuous wars and under the rule of the empires, which had no wish to promote the development of

internal authorities of the colonies, the abolition of local self-administration with burghers' representatives was the only way to the royal governments to save their control. Although the local self-governing bodies' activity that was connected with the promotion of the royal's power, was highly developed.

In 1864 Aleksandr II approved "Provision on the Provincial and County Councils", it provided new local self-governing bodies – district councils (*zemstvo*). They were elected from three curiae: landlord's, urban and rural, the first one was privileged, the elections was hold one time per three years. Having regard to its specific nature, district council coexisted with strong bureaucratic apparatus of the local state administration. The functions of *zemstvo* were divided into mandatory and optional. The first one: maintenance of prisons and apartments for police officers, "transit duty", paving and repairing of the roads of national importance, providing transport needs of the police, maintenance of magistrates, etc. The optional duties: maintenance of city hospitals, poorhouses, primary schools, repairing of the bridges and roads of local importance, goods aid to the people, insurance of agricultural buildings and so on. District councils would be one the most liberal institutions in Ukraine of the 19th century, so soon anti-county reform was enacted to end all the progress in the sphere of local self-government up. Despite the democratic and reform activity of district councils, they were full of the nobles, who were not ready to satisfy the burghers' interests.

From the very beginning, the institution of local self-government in Ukraine developed naturally, rather than through legislation, and when a strong state power of local origin had disappeared, foreign influence began to form much more progressive model of self-government. Of course, during the Middle Ages and the Modern Era (before bourgeois revolutions) there were a lot of disadvantages, but there was legislative consolidation. Cossack Hetmanate changed the entire structure of the state and local authorities, it brought a new strong administration embodied in the *tsar's* power. The county reform introduced innovations, however, since the new local self-governing bodies became less controlled from the centre of the state, they were abolished.

*Research advisor: PhD in law, assistant professor of the Department of history of state and law of Ukraine and foreign countries Yaroslav Mudryi National Law University **Omarova A. A.***

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГОРОДЕЛЬСЬКИХ ПРИВІЛЕЇВ 1413 р.

Сьогодні існує багато документів, уній та угод пов'язаних зі змінами положення українського народу впродовж багатьох століть і одним з таких документів стала Городельська унія, яка була укладена між Владиславом II Ягайлом і великим князем литовським Вітовтом на річці Західний Буг у замку Городля 1413 р. 2 жовтня на спільному польсько-литовському сеймі. Насамперед, ця унія являє собою акт поновлення Кревської унії 1385 року зі змінами у домовленостях, а також, ще більше утискає права православних громадян у Великому князівстві Литовському.

По-перше, треба звернути увагу на причини укладання цієї унії:

- Зміцнення позицій Великого князівства Литовського після перемоги над Тевтонським орденом у Грюнвальдській битві 1410 року;
- Прагнення поляків зберегти польсько-литовські унії пішовши на поступки;
- Прагнення литовських князів здобути незалежність від Польщі;
- Військові загрози з боку німецьких хрестоносців.

По-друге, не менш важливими є основні положення цієї унії, одними з головних вважають:

- Повторно затвердили об'єднання Польської Корони та ВКЛ в одну державу на «на вічні часи»;
- Зберігала вплив Польщі над, формально, незалежним ВКЛ;
- Обрання монархів ВКЛ та Польщі відбувалося за спільною згодою та ухвалою прелатів, магнатів й шляхтичів у обох країнах;
- Присяга литовських бояр на вірність польській шляхті й у разі смерті Вітовта прийняти князем Литовським того, кого обере король Владислав або його наступники;
- Отримання Вітовтом статусу пожиттєвого правителя ВКЛ під зверхністю польського короля;
- Феодали-католики ВКЛ урівнювалися у правах з польською шляхтою (могли бати участь у великокняжій раді).

Усі ці положення негативно вплинули на православну частину населення Литовського князівства через дискримінацію у вигляді обмежень його участі у державному управлінні тощо. Такі утиски призвели до сприйняттям ВКЛ деяких культурних здобутків західноєвропейської цивілізації, а також до релігійного розколу й стали поштовхом до нетерпимості польської шляхти до православних

громадян ВКЛ, покатоличення великої кількості населення, в майбутньому, спричинило поштовх для початку Визвольної війни під керівництвом гетьмана Б. Хмельницького.

Не можна залишити без уваги той факт, що не зважаючи на всі міжусобиці, Польща проявила свої виключні дипломатичні таланти у затвердженні унії, адже таким чином вона посилила своє положення й без того доволі стійким союзником у вигляді Великого князівства Литовського, яке після Грюнвальдської битви стало сильнішим, а також додатково захистила себе від наступів Тевтонського ордену та інших ближніх держав таких як Кримське Ханство.

Наслідки Городельської унії 1413 року стали нищівними для української культури та її вірувань:

- Призвели до покатоличення значної частини православних українців на теренах ВКЛ;
- Спричинили релігійні та правові утиски з боку католицької церкви (православну віру прирівнювали до язичницької);
- Почала переважати культура західноєвропейської цивілізації й поступово відходила на другий план давня українська національність;
- Посилення відносин між Польським та Литовським князівствами у війнах проти Тевтонського ордену;
- Отримання литовськими шляхтичами католицького віросповідання гарантій прав власності та політичного пріоритету по відношенню до православних верств.

Загалом, Городельські привілеї були направлені на поліпшення життя католицьких верств населення та перетворення Польщі та Великого князівства Литовського у так звану «неподільну» державу, яка б мала змогу протистояти багатьом сусіднім державам.

*Пасько Катерина Миколаївна
студентка Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Місцеве самоврядування на українських землях має давню історію та досить усталені традиції і бере початок ще з грецьких міст-колоній Північного Причорномор'я, таких як Херсонес, Ольвія, Пантікапей, Тира та інші, які на той час були першими державними утвореннями на території сучасної України, побудованими на принципах самоврядування. Відомо також про громадські засади за часів Київської Русі, в якій фундаментом самоврядування було міське

віче. Але вже за доби Середньовіччя було зроблено новий крок у розвитку українського місцевого самоврядування – впроваджено Магдебурзьке право.

З-поміж багатьох досліджень цього явища можна виокремити найпоширенішу дефініцію Магдебурзького права, а саме те, що воно являє собою середньовічне універсальне європейське міське право, котре могло бути застосоване в будь-якому торговельно-ремісничому місті, за допомогою якого місцеві територіальні громади відсторонювали від управління органи центральної адміністрації (феодалів, намісників, воєвод та ін.) та натомість запроваджували власні органи місцевого самоврядування. Магдебурзьке право, країною виникнення якого є Німеччина, стало швидко розповсюджуватися на окремі міста Центральної Європи, зокрема Польщі та Литви, звідки перейнялося та встановилося в своєрідних формах на українських землях.

Першим чином потрібно наголосити на певній закономірності поширення Магдебурзького права, оскільки на той час українські землі перебували під владою декількох країн. Першими це особливе право одержали міста Закарпаття – Тячів, Хуст, Вишкове (1329 рік), які були частиною Угорського королівства. Надалі інтенсифікувався урбанізаційний процес на землях Галицької Русі, і у 1339 році, Магдебурзьке право отримало нині польське місто Сянок, потім Львів (1356 рік) та Кам'янець-Подільський, у 1372 році; теперішня столиця України – Київ набуло цього права більше, ніж через століття, у 1494 році. Однак незважаючи на майже чотирьохсотлітнє панування Магдебурзького права на території України, далі Вінниці на Півдні та Полтави на Сході воно не розповсюдилось. По-перше, це було зумовлено тим, що привілеї на Магдебурзьке право надавалися вже сформованим міським населеним пунктам, а також тим, які мали бути відбудовані та заселені після спустошення їх монголо-татарською навалою. І по-друге, західна частина українських земель була більше зосереджена на «німецькому праві», аніж східні регіони.

Другою особливістю можна вважати досить негативні зміни, які супроводжувались неабияким супротивом місцевого населення, оскільки така новація того часу співіснувала разом з посиленням іноземної експансії, полонізації та католизації (тому що правом самоврядування могли користуватися тільки католики); також впровадження Магдебурзького права характеризувалося обмеженням прав української спільноти, витисненням корінних жителів з органів місцевого самоврядування, замість яких були поляки та німці. Окрім цього, в містах, де панувало Магдебурзьке право, верховенство захопив патриціат, незаможні міщани не мали доступу до управління, а виборче право було майже всюди скасовано. Деформація Магдебурзького права також проглядалася в тому, що воно не застосовувалося в повному обсязі, терпіло змін під тиском місцевих звичаїв та поглядів.

Третя, вже більш позитивна особливість розвитку магдебурзького права на території України полягає у значному впливі на кодифікацію українського права. На думку Н. Білоус поряд із Литовським статутом норми магдебурзького права стали основним джерелом для укладення збірника «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743).

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що майже за п'ять століть існування на території України Магдебурзького права уклалися своєрідні традиції місцевого самоврядування, що свідчить про формування самобутньої ментальності і активності з боку громади. Разом з тим був піднесений розвиток нових політико-правових форм і методів організації суспільства. Також воно сприяло частковій культурній та правовій інтеграції України з Західною Європою і надало певної принципово нової форми місцевому самоуправлінню.

Плаксіє Ксенія Андріївна

*студентка Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України*

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ РИСИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ

Мета цього дослідження полягає у з'ясуванні особливих рис, закономірностей та тенденцій розвитку кримінального права Гетьманщини. Дослідження понять та норм кримінального права Гетьманської держави здійснювалося, спираючись на основні джерела права тієї доби: Литовський Статут 1588 р., та на збір правових актів «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.

Важливою рисою кримінального права Гетьманщини був його приватноправовий характер. Ініціатива порушення справи, збір доказів та пошук свідків у більшості випадків покладалися на потерпілого чи зацікавлену особу. При призначенні покарання суд зважав на волю потерпілого, а у разі відсутності останнього – в залежності від вимог його родичів. У випадках нечіткості закону чи сумніву щодо його застосування суддя більше схилявся до виправдання, ніж до обвинувачення; при сумнівах щодо визначення міри покарання суд обирав найменш суворе покарання.

Поняття злочину і покарання також зазнали ґрунтовних змін. Раніше при визначенні поняття злочину і покарання виходили з релігійних догм: злочин розцінювався як непослух і відступ від Божих законів, а тому покарання визначалося як відплата за гріх перед Богом. У Гетьманщині під злочином почали розуміти будь-які дії, що заподіювали шкоду і завдавали збитків як окремій особі, так і державі в цілому. Слід зазначити, що у «Правах...» були перелічені обтяжуючі та пом'якшуючі обставини. Наприклад, якщо особа мала психічне захворювання, то це хоч і не звільняло від відповідальності, але така

обставина пом'якшувала покарання. Проте, вчинення особою злочину у стані сп'яніння обтяжувало провину. Крім того, пом'якшуючими обставинами при визначенні міри покарання визнавалися: голод, неповноліття, не усвідомлення кримінального діяння. У кримінальному праві Гетьманщини також сформувалися обставини, що виключають протиправність діяння. Серед них можна виділити такі як неосудність, крайня необхідність, необхідна оборона, затримання особи, яка вчинила злочин.

Проаналізувавши статті «Прав, за якими судиться малоросійський народ» можна відзначити, що у кримінальному праві XVII - XVIII ст. формувалися поняття злочинів спрямованих проти правосуддя, військових злочинів, злочинів пов'язаних з службовою діяльністю, зрада козацькому товариству, містився такий злочин проти моралі як приведення на Січ жінки. У «Правах...» був визначений специфічний вид злочину, що позначався терміном „наход”. Під цим поняттям розуміли вчинення нападу озброєною групою людей з метою позбавлення життя, завдання шкоди здоров'ю особи, заволодіння чи знищення її майна.

Покарання здійснювалася з метою попередження вчинення злочинів, покарання злочинця за скоєний злочин, виправдання засудженого, відшкодування заподіяної шкоди, а також з метою поповнення державної скарбниці. Слід відмітити, поряд з ідеєю відплати для кримінального права Гетьманщини була характерною ідея залякування й утримання від вчинення злочинів.

У кримінальному праві Гетьманщини були визначені основні спеціальні принципи кримінального права, що характерні й сьогодні, якими керувалися при здійсненні судочинства. До них зокрема належали: принцип законності; визнання особи винною і притягнення її до відповідальності тільки за вироком суду; призначення покарання тільки за наявності вини; визначення міри покарання в залежності від ступеня тяжкості злочину; гуманність покарання; демократизм; невідворотність покарання.

Дослідивши основні правові документи Гетьманщини, можна зробити висновок, що на той час існували два важливих правові інститути - звільнення від юридичної відповідальності та звільнення від покарання. Серед основних підстав звільнення від кримінальної відповідальності «Права, за якими судиться малоросійський народ» називав: сплив строку давності звернення потерпілого до суду, помилування, у разі коли потерпіла жінка виявляла бажання взяти шлюб зі злочинцем, примирення між злочинцем та потерпілим. Більш того, на практиці можливим була заміна покарання менш суворим у разі примирення сторін, підтримки церкви або громади, добровільного визнання своєї вини,

молодого віку обвинуваченого чи якщо особа вчинила злочин вперше. Аналіз судових справ свідчить і про застосування умовного засудження.

Період Гетьманщини характеризувався помітним розвитком галузі кримінального права. Це виявлялося в удосконаленні вже існуючих понять та інститутів, ускладненні юридичних конструкцій і термінології, конкретизації ознак та рис окремих понять. Отже, серед основних рис кримінального права Гетьманщини ХУІІ - ХУІІІ ст. можна виділити такі: спадковість норм, понять та інститутів; поглиблене розуміння поняття права та справедливості; чіткіше визначенням окремих видів злочину; гуманізація та деяка демократизація інституту покарання; поява таких понять як замах на злочин, рецидив злочину, розподіл суб'єктів злочину на виконавців і співучасників, визначення обставин, що пом'якшували й обтяжували покарання.

*Пономарьова Анастасія Сергіївна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів до органів юстиції
I курс, 4 група*

ДЕРЖАВНИЙ ЛАД ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ П. ОРЛИКА

Під час козацької ради 5 квітня 1710 р. був прийнятий документ "Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького" ,який згодом почали називати Конституцією Пилипа Орлика.Цей документ вважають першою українською Конституцією ,оскільки тут було повністю зображено державний лад України.

Конституція має певну структуру,це преамбула та 16 розділів. Аналізуючи зміст документу ,можна помітити ,що в преамбулі досить схематично викладена історія українського народу та Війська Запорізького .Також помітною є наявність ідеї вічного прагнення українців до власної державності .

Важливо зазначити ,що Конституція Пилипа Орлика не лише проголошувала незалежну Українську державу республікою,а й передбачала встановлення національного суверенітету й визначення державних кордонів.

За Конституцією в Україні було сформовано три гілки влади : законодавча ,представником якої була Генеральна рада,виконавча на чолі з гетьманом і Генеральною старшиною та судова .

Безперечно на законодавчу владу покладалися багато повноважень ,оскільки саме вона виконувала роль парламенту ,до якого входили : цивільні полковники від міст, генеральні старшини, генеральні радники ,сотники тощо (ст.6).Щоправда основний орган законодавчої влади працював лише тричі на рік ,на Різдво ,Великдень та Покрову .

Також була встановлена виборність полковників, сотників ,які потім затверджувалися гетьманом .Якщо ж хтось з них скривдить гетьмана ,справа передавалася до Генерального суду і гетьман не мав права втручатися.

Звичайно ,найвищу виконавчу владу представляв гетьман та його генеральна старшина. Кожен із постійних членів Генеральної ради (генеральна старшина, полковники і генеральні радники) повинен був "присягнути на вірність Вітчизні, на ширу відданість гетьманові..»А вже на її зборах окрім питань про благо та безпеку держави ,розглядалися питання про недовіру людей до гетьмана .

Щодо уряду ,він обирався вільними голосами ,які потім затверджував гетьман .До складу входив також генеральний скарбник зі своїм апаратом : по два підскарбії у кожному полку.Він повинен був стежити за витратами і прибутками держави та завідувати державною казною .

Цікавим є наявність інституту Генеральних радників,які були наділені повноваженнями у сфері управлінської діяльності .Зокрема вони повинні були виступати проти утисків посполитому народу та брати участь в управлінні .А вже місцевою адміністрацією керував полковник та полкові підскарбії.

Не менш важливе місце займала державна скарбниця та її утримання .Все майно підпорядковувалося генеральному підскарбію ,а на утримання гетьмана існували окремі землі .Спеціальна комісія мало право здійснювати ревізію тих земель,якими користувалася старшина .

Проаналізувавши статті ,можна відмітити ,що суспільне життя було також досить розвинене .Гетьман мав захищати козацтво та все населення від надмірних податків та повинностей ,допомагати вдовам та сиротам і намагатися підвищити рівень життя .На жаль судовій владі приділялося найменше уваги. Найвищим у державі був Генеральний суд,який розглядав усі справи державного характеру. За розділом 7 Конституції було обмежено права гетьмана у сфері судочинства .Гетьман не мав права втручатися або карати особу за вчинення злочину .

Усю повноту судового розгляду мав Генеральний суд ,завдяки цьому було затверджено незалежну судову гілку влади зі своїми повноваженнями .Конституція забезпечувала неупередженість суду та справедливість судового процесу . Якщо говорити сучасною мовою,то в Україні за Конституцією встановлювалася парламентська республіка. Її основою стало виборність усіх військових і цивільних посад,загальне виборче право та поділ влади на три гілки.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок ,що Конституція Пилипа Орлика містила дуже багато прогресивних та цікавих ідей. На мою думку,вона була кращим досягненням тогочасної юридичної думки,оскільки вперше на законодавчому рівні закріпила положення про розподіл влади: влада

мала здійснюватися гетьманом та представницьким органом - Генеральною радою, передбачався також контроль за діяльністю владних органів, що свідчить про значні зрушення на шляху становлення та втілення в життя і Україні (українських землях) теорії поділу влади на рівні тодішнього українського політичного середовища. Дана конституція довела, що Україна може існувати як окрема незалежна і суверенна держава, яка вже матиме свій суспільний, політичний та економічний уряд, який вже затверджений у основних положеннях правового документу.

*Пронька Михайло Миколайович
студент 6 групи 1 курсу Факультету
адвокатури
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією з характерних рис демократичного суспільства є право кожного індивіда на свободу вираження поглядів. Воно захищається статтею 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), а також закріплене в національному законодавстві багатьох країн.

Разом із забезпеченням даного права Конвенція у частині 2 статті 10 також згадує і про його обмеження, що встановлюються законом.

За період свого функціонування Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), функціонування якого є базовою гарантією захисту прав людини на європейському рівні, виніс чимало рішень щодо порушень у цьому напрямі, зокрема 9 – проти України.

Уперше ЄСПЛ звернувся до проблематики, пов'язаної з порушенням ст. 10 Конвенції, під час розгляду справи «Де Беккера» у 1962 році. За обставинами справи позивачу в Бельгії довічно заборонялося бути письменником або працювати журналістом. Внаслідок змін на користь позивача, що відбулися в бельгійському законодавстві, ЄСПЛ визнав подальший розгляд недоцільним та вилучив справу з реєстру. Саме після цього і почалося створення прецедентів щодо застосування ст. 10 Конвенції.

Важливою є справа «Ляшко проти України», де ЄСПЛ наголосив на основоположних принципах в цій сфері, а саме, що свобода вираження поглядів являє собою одну з важливих засад демократичного суспільства та одну з базових умов його прогресу та самореалізації кожного індивіда, і преса відіграє важливу роль в демократичному суспільстві. Хоча вона не повинна переступати певні межі, зокрема, що стосується захисту репутації та прав інших, а також розголошення конфіденційної інформації, тим не менш обов'язком преси є поширення інформації та ідей у спосіб, сумісний із її відповідальністю, щодо всіх

питань, що становлять громадський інтерес, включаючи питання правосуддя. При цьому не лише преса має завдання повідомляти таку інформацію та ідеї, але і громадськість має право отримувати їх. Інакше преса не могла б виконувати свою життєво важливу роль «вартового пса» у демократичному суспільстві.

У справі «Фоглія проти Швейцарії» ЄСПЛ звернув увагу на особливе значення журналістики, при цьому, на думку суду, журналістська свобода включає право на вживання деяких перебільшень чи навіть провокацій.

У чималій кількості своїх рішень ЄСПЛ вказує на те, що фактор обов'язку і відповідальності стосовно обмежень залежить від їх необхідності в демократичному суспільстві. Наприклад, у справі «Хендісайд проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ встановив принцип, за яким необхідно враховувати конкретне становище особи, яка здійснює право на свободу вираження поглядів, а також обов'язки і відповідальність пов'язані з цим становищем. Суд у справі «Хендісайд» назвав низку важливих критеріїв, таких як, зокрема, вік аудиторії, на яку спрямовано публікацію і, як наслідок, можливий негативний вплив на моральність цієї аудиторії. Виходячи з проаналізованих матеріалів справи, ЄСПЛ відзначив, що обмеження, накладені на видавця, є обґрунтованими. Протилежної думки дійшов суд у справі «Санді Таймс проти Великобританії», оскільки роль газети полягала в інформуванні громадськості щодо важливих питань, які становлять суспільний інтерес.

Також ЄСПЛ вказує й на межі критики, які різняться залежно від того, чи стосується справа приватної чи публічної особи, наголошуючи на тому, що межі допустимої критики стосовно публічних осіб є ширшими. На відміну від приватних осіб, публічні особи неодмінно та свідомо для самих себе стають відкритими для прискіпливої уваги як журналістів, так і громадськості в цілому, і саме тому повинні демонструвати найвищий рівень терпимості щодо них. Яскравим прикладом є справа «Лінгенс проти Австрії», в якій позивача було притягнуто до відповідальності за негативні висловлювання на адресу політика. В цьому випадку ЄСПЛ виправдав позивача, знову ж таки наголосивши на тому, що особа політика є публічною. Немає сумнівів, що частина 2 статті 10 Конвенції дозволяє захищати репутацію кожного, тобто поширюється і на політиків, але в таких випадках противагою цього виступає інтерес суспільства до відкритої дискусії з політичних питань, адже свобода політичних дебатів становить основу концепції демократичного суспільства.

Таким чином, слід підкреслити, що поряд з правозастосовною функцією ЄСПЛ та функцією тлумачення Конвенції діяльність суду також спрямована на запобігання свавільного та незаконного втручання у здійснення свободи вираження поглядів, засудження цензури як такої, що перешкоджає передачі інформації особам, які бажають її отримати і розцінити на свій власний розсуд.

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ 19 СЕРПНЯ 1722 РОКУ З ЗАБОРОНОЮ ПРИМУШУВАТИ КОЗАКІВ ДО ЗАГАЛЬНИХ РОБІТ І ВІДБУДУВАТИ СУДИ НЕ В СУДОВИХ ПРИМІЩЕННЯХ І БЕЗ ВІДПОВІДНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ

Серед пам'яток права Україна з найцікавіших і водночас найменш досліджених є козацькі універсали XVII-XVIII століття. Слід зазначити, що військові універсали попри зовсім не мирні обставини на українських територіях, що супроводжувалися протягом двох століть, є нечисленними у порівнянні з універсалами, які регулюють інші сфери суспільно- правового життя. Військові універсали стосувалися суто стратегічних чи тактичних питань (початку військових дій, розташування війська, їх вступу чи відступу тощо) та ряду дотичних питань, як то призначення командування військових одиниць, матеріальне та грошове забезпечення, військова дисципліна, покарання та заохочення. Видавалися вони як правило передусім вищим військовим начальником. В зв'язку з тим, що Малоросійська Колегія могла переглядати вироки судів Гетьманщини, стояли ті розпорядження Генеральної Військової Канцелярії з Полуботком на чолі, що мали на меті усунути можливі приводи для такого перегляду. Перший універсал такого роду був виданий 19 серпня 1722 року. Він торкався українського процесу. Щодо полкових судів, то один полковник та один суддя не міг розглядати та вирішувати справ. Суд мусив бути колегіальний, у складі полковника, судді та старшини відповідного полку, а так само й людей без урядових, по черзі, що їх із людей чесних та розумних до того призначали. Універсал наказував сільським судам засідати (в пристойних місцях), а отамани та війтам вирішувати справи в тверезому стані і сумлінно.

Важливі розпорядження робив універсал щодо апеляцій. За підставу для них був сенатський указ. Хто не був задоволений з сільського або сотенного суду, мав право на апелювати до суду полкового, а на полковий суд до суду військового генерального. Таким чином, закріплювався порядок апеляції. Суд, де попереду розглядали справу, мусив, на прохання тієї, що того потребувала, сторони, видавати, точний випис усієї справи, як її почато, слухано та вирішено. Цей випис звичайно подавали до того суду, куди йшла апеляція, і був за гарантію того, що справу дійсно вирішували раніше у нижньому суді. Про це йде мова й в універсалі Генеральної Військової Канцелярії 6 грудня 1722 року, який ще більше підкреслював те, що не можна, обминаючи нижній суд, скаржитися до

суду вищого. Виходячи з такого положення, універсал 6 грудня бачив у ньому обмеження права Малоросійської Колегії приймати скарги на українські суди. Про поступовий порядок апеляції говорить і третій універсал 26 січня 1723 року, покликуючись на наказ Сенату, що копію його було розіслано по полках. Таким чином, хоч справу напрямку апеляції в судах Гетьманщини в XVIII ст. упорядковано за допомогою універсалів місцевої влади, але під впливом російського уряду, унаслідок сенатського указу.

Зміст універсалів Генеральної Військової Канцелярії 1722-1723 рр., щодо судів, був давно відомий. На ці універсали покликався О.М. Лазаревський у своїй монографії про Павла Полуботка згодом він і надрукував зміст їх в (отривках з щоденника гетьманської канцелярії) але в тому неповному вигляді, як він був занесений у цей (щоденник). Цілком універсали досі надруковані не були і вони друкували їх вперше, тільки не оригінальний текст, а копії чернетки, що залишилися серед універсалів Генеральної Військової Канцелярії і була списана для бібліотеки М. О. Судієнка в середині XIX віку. Ця чернетка (отпуск), була оригіналом, де було переписано універсали, що розсилалися по полках.

Отже, після арешту та смерти Павла Полуботка ми не зустрічаємо вже універсалів Генеральної Військової Канцелярії щодо судів. Велику увагу та важливі розпорядження робив універсал щодо апеляцій. Догляд за судами лежав на Малоросійській Колегії; тому тільки наукове дослідження справ може, як вже було написано вище, кинути світло на це темне місце в історії судів на Гетьманщині, а так само й процесуального права.

Рудика В. Я.

*Студентка 1 курсу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

«НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ» В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ XIX СТ.

Нажаль, реалії сьогодення показують, що Україна переживає не кращі часи свого існування: панує політична та економічна нестабільність, натиски з боку сусідніх держав, намагання розділити суспільство на табори та стрімкий прояв сепаратизму на Сході нашої держави. З недавнього часу усе більше почали розвивати тему національної ідеї в країні, щоб, таким чином, згрупувати український народ та вистояти перед численними проблемами і все ж таки збудувати довгоочікуване «щасливе майбутнє».

Оскільки тема національної самосвідомості, «української ідеї» в державі є досить актуальною, варто розгорнути сторінки історії та прослідкувати етапи становлення «національної ідеї» у Галичині в XIX столітті, дізнатися чого було досягнуто та яку ціну заплачено українцями.

Загальновідомим є той факт, що національна ідея не може виникнути на побутовому рівні, вона починає своє формування у процесі конкретної цілеспрямованої діяльності національної еліти. Це представники нації, які через потужний потенціал відіграють значущу роль у суспільстві і здатні власними силами впливати на розвиток держави. Утвердження української ідеї та національної свідомості на Західній Україні мало тернистий шлях, було важким та повільним процесом. Оскільки, український народ здебільшого аграрний та сільський, у ньому, окрім духовенства, не було соціальних верств, які мають змогу висунути ідею народності, розпочати національний рух, просвітницьку діяльність. А тому, запровадження етнічно-культурних процесів в дію, підвищення духовного та культурного рівнів лягло на плечі тогочасних українських священиків.

Однією із найбільш вагомих причин громадського прозріння стало поширення західноєвропейських ідей та цінностей, які в той час ставали все більш актуальними, заклали в українцях «світоглядний фундамент» і стали підґрунтям та базою для формування національної самосвідомості. Просвітницький рух став джерелом, з якого почали черпати такі важливі на той час культурні потреби українського суспільства – поширення української мови, традицій та звичаїв серед простого люду. Ідеї просвітництва надихали священників, і вони вірили, що знання, які варто нести в народ зрозумілою рідною мовою, зможуть перетворити світ на принципах гуманізму.

Центром національного відродження стає Львівський університет, у якому працюють відомі професори та представники інтелігенції. У Перемишлі, одному з найдавніших центрів Галичини, 1816 року розпочинає свою діяльність Товариство греко-католицьких священників, метою якого було – поширення релігійних текстів, допомога ведення домашнього господарства, що найголовніше було написано українською мовою. Як бачимо, одним і перших завдань, яке стояло перед українцями – розвивати мову як основу культури народу.

Оскільки, на західній Україні населення мало можливість знайомитися з шедеврами німецької та польської літератури, воно почало мислити ідеями романтизму. Приклад польського руху також наклав значний відбиток на внутрішніх переконаннях українців, адже спонукав молодь до активної участі в революції, сподіваючись на значні здобутки від революційно налаштованих мас.

Починаючи з 30-х років центром національного пробудження стає Львів, де досить активну позицію зайняли молоді семінаристи, які захопилися ідеєю народності. Лідером активної молоді був Маркіян Шашкевич, який 1833 року організовує так звану «Руську трійцю для розвитку національної ідеї в Галичині. Її учасниками стали Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький,

які прикладали усі свої зусилля задля не лише формування української ідеї, але і поширення її серед звичайних українців. Гурток мав на меті перетворити народну мову на мову літератури та науки. Вони недаремно акцентували свою увагу на мові, адже за її допомогою народ отримав би доступ до знань, які є рушійною силою національних перетворень. Лише за допомогою достовірних знань, світлого розуму українці змогли б покращити свою долю, зняти кайдани та вирватися зі злиднів, а також проявити свою, здавалось би знищену самотність.

Імперська влада вважала, що просвітницька діяльність цього гуртка є лише прикриттям від його справжніх завдань – повалення австрійського панування. Таким чином, почалися перші наступи на будь-які прояви національного відродження: було заборонено усі періодичні видання, у тому числі і видання збірки «Зоря» 1834 року. Того часу публічно говорити українською мовою та виступати з промовами про національні вимоги та ідеї було досить відчайдушним кроком. Але українці звикли сміливо та впевнено йти до мети. Маркіян Шашкевич, попри всі заборони та цькування української мови, виступив зі своєю доповіддю рідною мовою, довівши семінарії та духівництву, що її можна використовувати для наукового вжитку.

Значною подією ознаменувався 1836 рік - оприлюднення альманаху «Русалка Дністрова», де друкувалися статті про народну культуру, національно-визвольну боротьбу нашого народу, викладалися історичні документи. Здобутком цього альманаху стало те, що у ньому проголошувалася необхідність об'єднання українських земель, як споконвічно єдиної етнічної території зі своєю історією та культурою. Провідні історики вважають, що «Русалка Дністрова» найбільш дієво сприяла формуванню української самосвідомості.

На мою думку, від рівня розвитку національної свідомості та ідеї у суспільстві залежать ціннісні орієнтації, які і визначають курс, у якому розвивається народ. Лише усвідомлюючи свою значимість для суспільства, свою єдність з ним, можливо збудувати високорозвинену країну, яку важко буде дезорієнтувати іншим народам, адже вона настільки єдина та цілісна, що роз'єднати такий механізм просто неможливо.

*Садова Анастасія Олександрівна
студентка 1 курсу 11 групи інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ЗБІРКИ КАНОНІЧНОГО ПРАВА

Актуальність цієї проблеми полягає у тому, що усі політичні та економічні кризи в Україні вимагають застосування додаткових чинників для формування політики правової держави. Одним із таких чинників є канонічне право. Воно є

історико-правовою пам'яткою, яке може сприяти розвитку та підвищенню рівня правосвідомості в країні, подолати негативні наслідки правового нігілізму та об'єднання громадянського суспільства. Адже відкидання правового православного фундаменту може призвести до моральної деградації. Вивчення канонічного права допомагає побачити цілісну картину світу та взаємозв'язок церкви та держави.

Розвиток канонічного права в Україні починається ще з давніх часів Київської Держави. Серед визначних пам'яток релігійного вагому роль відігравали Церковні устави Володимира Великого та Ярослава Мудрого. [1]

Статут Володимира Великого окреслює юрисдикцію церковної влади. Церква після запровадження християнства як провідної релігії в Київській Державі боролася задля збереження та захищення власних позицій. Для цього церква намагалася отримати від князя письмове підтримання своєї влади. Ці акти стали називатися «статутам» або «указами» великих князів руських.[2] Устав Володимира «Красне Сонечко» не зберігся у вихідній формі, а доступний нам тільки в шести редакціях, які були створені пізніше. Статут Ярослава Володимировича є стислим збірником канонічного права, устав регулював взаємовідносини між державою та православною церквою. Устави встановлювали права та привілеї церкви, а також контролювала одну із найважливіших галузей суспільного життя – сімейні стосунки. Церковний статут князя встановлював фінансування Десятинної церкви у вигляді сплачення десяти відсотків від прибутків князя, суду, сумарних врожаїв та тварин.[3]

Досить умовно текст Церковного статуту Володимира можна поділити на вступ, основну частину та прикінцеві положення. У вступі зазначається про хрещення Русі, будівництво князем Володимиром Десятинної церкви, встановлення на її утримання десятинного збору з усіх князівських доходів тощо.[4]

В Уставі Ярослава Володимировича робиться спроба добитися церквою ефективних результатів у боротьбі з язичництвом, перш за все, в сімейно-шлюбних стосунках. Церква хотіла зосередити в свої руках всю повноту заходів у боротьбі з порушниками моральності.[5] Статут Ярослава Мудрого зберігся в 2-х редакціях – східно-руській і західно-руській, остання відома за списком 1499 року і заснована в першій редакції. Східно-руська редакція складається із 2-х груп – короткої та поширеної. Більш давня з них є коротка. Саме в ній більш за все збережено текст Статуту.

Церковний статут Ярослава, так само як і Статут Володимира, можна поділити на: вступ, основну частину та прикінцеві положення. У вступі вказується, що князь Ярослав підтверджує Статут Володимира, а також розширює церковну юрисдикцію. Устав Ярослава містив норми про укладення і

реєстрацію шлюбу, взаємні стосунки у родині, відносини релігійного світу із світським. Крім того, Статут Ярослава містив статті про провини членів церковного причту і монахів. Статут надає перелік тих правопорушень, які відносилися до компетенції церковного суду. Наприклад, до цього списку входили: перелюбство, зґвалтування та викрадення з цією метою дівчини, інцест, незаконні шлюби, образи словом та дією, різного роду крадіжки та інше. У прикінцевих положеннях Статуту Ярослава зазначається про відповідальність представників князівського і боярського роду за порушення його норм.[6]

Загалом церковні статuti великих київських князів дають змогу визначити становище християнської церкви у державі та відображають ті зміни, що відбувалися у взаємовідносинах світської та церковної влади в окремих князівствах у процесі розвитку феодальних відносин та еволюції державного ладу.[7]

Дослідивши та проаналізувавши дані збірки канонічного права, ми можемо відзначити, що вони були одним із факторів формування правової системи України. Вони мали ті норми релігійного права, які регламентували шлюбно-сімейне право, усували прогалини, які містилися в Руській Правді та визначали положення церкви в суспільстві. Збірки релігійного права значно вплинуло і на сучасність, бо вони є першоосновою для всіх соціальних норм та норм права взагалі. Адже канонічне право є невід'ємною частиною загальносвітової правової культури, й це слід враховувати кожному в прагненні до гармонійного зв'язку з правом.

*Сенча Богдан Юрійович,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 1 курс, 11 група*

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ЗАКАРПАТТЯ У СКЛАДІ УГОРСЬКОГО КОРОЛІВСТВА

Історія західноукраїнських земель нерозривно пов'язана із тими країнами, до складу яких вони потрапили внаслідок трьох поділів Речі Посполитої. Це Австрія, Пруссія та Угорське королівство, до якого відійшло власне Закарпаття (хоча фактично угорське панування там було вже починаючи з XVII століття). Співіснування з мадярами (угорцями) протягом двох з половиною століть для українського населення Закарпаття було нелегким, багато в чому через особливості адміністративно-територіального устрою.

Майже одночасно зі змінами у територіальній організації Східної Галичини та Північної Буковини, включених згідно першого поділу Речі Посполитої 1772 р. до Австрійських володінь, реорганізація стосується і Закарпаття. Якщо Галичина та Буковина об'єднані у єдиний коронний край –

Королівство Галіції та Лодомерії з поділом на комітати та окремі округи, то територіальна організація Закарпаття простіша – це комітати.

Комітатська структура управління дозволяла стабілізувати гостре політичне становище, даючи змогу на доволі широке місцеве управління регіонам Закарпаття та одночасно вираження інтересів угорської дворянської верстви. Комітати також були нижчою структурною одиницею у системі угорської організації влади, що могли делегувати своїх депутатів до парламенту (загальних державних зборів) Угорщини. Серед органів, що скеровували діяльність комітатів слід зазначити комітатські зібрання, що дозволили місцевому дворянству впливати на внутрішню державну політику. Коли система управління зазнала зовнішнього втручання, зібрання стали рушійною основою для поживлення національних рухів й поширення течій лібералізму. За Тріанонським мирним договором 1920 р., більшість комітатів було реорганізовано, натомість встановлено нові територіальні одиниці - медье, які існують в Угорщині і донині.

Комітат очолював ішпан, який затверджувався королівським указом на конкретний строк. Ішпан слугував своєрідним поередником адміністрації короля та дворянами-самоврядниками. Перелік повноважень ішпанів не був точно визначеним та вичерпним: вони могли розширюватися (тоді голова комітату титулувався головним ішпаном) і відповідно зменшуватися (більше повноважень мав заступник ішпана - віцеішпан). Тобто, як ми бачимо, угорській владі був необхідний слухняний очільник комітату, якого було б легко скеровувати у питаннях управління. З цією метою ішпана призначали з числа королівських наблизених, чи вищих посадових осіб королівської адміністрації (скарбничих, наприклад). Дворянські верстви вимагали від короля урахувати їх інтереси щодо місцевого управління, тому поступово головні управлінські функції покладаються на заступника ішпана, який обирається з числа дврян. Тепер він фактично керує комітатським самоврядуванням, тому нерідкі випадки конкурування інтересів ішпана та його заступника, від такого королівсько-дворянського конфлікту у першу чергу страждало населення комітату.

Найважливішу роль в системі комітатського самоврядування грали комітатські збори. Це були верховні представницькі органи влади, які скликалися і очолювалися ішпаном. Спершу комітатські збори утворювалися в якості органу судової влади, який очолював верховний суддя. До нього обиралися присяжні та члени судової палати (що були представниками дворянства). З часом функції судочинства комітатських зборів було обмежено, проте це не завадило їм поступово посилювати свій політичний вплив.

Таким чином, комітатська системи управління допомогла досягти головної мети угорців – контролювати нові землі, надати фіктивне самоуправління (але ж

ішпани призначалися серед проугорських чиновників) і придушити розвиток національних рухів економічними засобами – Закарпаття було однією із найбільш бідніших провінцій. У цілому ж, відносно інших українських земель, що перебували у складі Росії, положення Закарпаття було набагато кращим. Незважаючи на мадяризацію і політико-економічні утиски, українська культура розвивалася тут бурхливіше, а залежність селян була не настільки сильною. У більшості це спричинено саме особливостями територіального устрою Угорського королівства, яке збагнуло, що радикальна політика насадження свого панування спричинить протести, чого Угорщині після важких воєн не хотілося.

І.П.Сиротин

1 курс, 4 група

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ СЕЛЯНСТВА І МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ЛИТВИ, ПОЛЬЩІ І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Розвиток земель правобережної України у період з другої половини XIV до кінця XVI століття необхідно розглядати в контексті європейського феодалізму тієї доби, інакше кажучи, треба орієнтуватися у процесі розвитку тих країн, у складі яких перебували землі України. До другої половини XVI століття, українські землі знаходилися як під владою Великого князівства Литовського, так і під владою Польської корони, а вже після укладання між цими двома країнами Люблінської унії, утворилася нова держава - Річ Посполита. Найбільш такі зміни цього періоду мали вплив саме на населення, серед якого вагоме місце посідало українське населення. Однак, його становище було не найкращим. В чому саме полягало правове становище селянства та міського населення тих часів, та яким чином на ньому відобразилося утворення нової держави, на мою думку, є дуже важливим питанням.

Основним заняттям населення на українських землях того часу залишалися хліборобство, бортництво, мисливство, рибальство. Вагому частку населення Великого князівства Литовського та Польської корони складало українське селянство. Так, на землях Великого князівства Литовського до 1529 року існувало так зване закупництво, а вже із закріпленням Статуту на зміну йому прийшов кріпосний стан. Статут ще раз підтвердив недоторканність прав землевласників, надав їм широкі можливості для позаекономічного гноблення селян, створив правові основи для експлуатації залежного селянства. Таким чином, селянство того часу було змушене відбувати повинності: частина – на користь литовського короля, інша частина - на приватновласницьких землях. Повинність відбувалася в більшості випадків у натуральній формі, тобто селянин

своєю працею відбував панщину. Згодом, натуральна форма поступається місцем грошовій формі, тобто селяни сплачували так звану данину своєму «володарю». Проте, більшість селян відбували повинність у натуральній формі, дехто працював безпосередньо на землях поміщика – тяглі селяни, дехто був його слугою. «Устава на волоки» 1557 року значно посилила рівень закріпачення селянства, збільшивши державні податки, зобов'язуючи селян половину тижня працювати на поміщиків. На жаль, становище українських селян, які знаходилися під юрисдикцією Польщі не було кращим за становище тих, що знаходилися під владою Литви.

Окрім сільського населення, велику частку складало населення міст, тобто міщани. Міське населення Польщі і Литви того часу в основному займалося ремісництвом та купецтвом. В структурі тогочасного міщанства виділяли наступні верстви: патриціат – міські багатії, які мали провід, середнє міщанство (бюргерство) та незаможне – плебс. Групи міщан різних національностей, віросповідання підлягали різним юрисдикціям. На мою думку, великим здобутком того часу можна вважати магдебурзьке право, сутність якого полягало у тому, що управління містом виходило із під контролю феодалу та переходило до магістрату, який обирався безпосередньо населенням міста. Першими містами в Україні, які отримали магдебурзьке право були міста Закарпаття, згодом таке право отримали Львів, Галич, Кам'янець-Подільський, тощо. Магдебурзьким правом закріплювалися права певних верств міського населення, що було юридичним проявом успіхів населення у боротьбі із феодалізмом. Дане право призвело до об'єднання міщан-ремісників у цехи, що значно сприяло розвитку промисловості тих часів.

1569 рік ознаменувався утворення могутньої держави тих часів – Речі Посполитої. Це означало об'єднання земель правобережної України під однією владою. Реформи 1564-1565 років наблизили суспільно-політичний устрій Великого князівства Литовського до Польського. Проте, це не означало покращення рівня життя населення цих земель. Феодали почали з більшим натиском захоплювати землі, що призвело до скорочення селянських наділів, а також збільшення кількості малоземельних та безземельних селян. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 років остаточно закріпачили селянство та забезпечили захист феодальної власності. Саме третій Литовський статут юридично оформив кріпацтво на українських землях, що входили до складу Речі Посполитої. Селяни мали право володіти тільки рухомим майном, необхідним для оброблення земель феодала. Міське населення поділялося на наступні групи: патриціат, бюргерство, плебс, козаки і особистий склад гарнізонів та духовенство. Брестська церковна унія 1596 року закріпила пригнічення міського населення за національною та релігійною приналежністю.

Проаналізувавши вищезазначене мною, були зроблені наступні висновки. Становище українського селянства та міського населення не завжди було сприятливим та вигідним для них. Однак, під час перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського та Польщі окремо, становище селянства та міщанства було значно кращим, ніж після утворення Речі Посполитої. Саме утворення Речі Посполитої ознаменувалося посиленням феодального тиску, погіршенням рівня життя основної маси міського населення, а також насильницького насадження католицизму. Це призвело до остаточного закріпачення селян, що спонукало їх до масової втечі на вільні землі. Крім того, вищезгадані явища не найкращим чином проявилися на національних традиціях та культурі українського народу.

*Склезь Ольга Анатоліївна,
студентка 1 курсу 11 групи факультету
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ОРГАНІЗАЦІЯ РЕЄСТРОВОГО КОЗАЦТВА

Через бажання польського уряду контролювати українське козацтво, попередити виступи проти їхньої влади, у 16 столітті було прийняте рішення залучати козаків до державної служби. До того ж, на думку В. Щербака: «козаки були єдиною реальною силою в боротьбі проти татарської агресії». Таким чином, у 1572 році великий князь литовський Сигізмунд II Август вперше прийняв на військову службу козаків у кількості трьохсот чоловік. Пізніше у 1578 році польський король та великий князь литовський Стефан Баторій прийняв на службу 600 чоловік, надавши їм певні привілеї. Козаків, прийнятих на службу, стали називати «реєстровцями», оскільки їхні імена були внесені до відповідного реєстру (списку).

Відповідно до універсалу Стефана Баторія, реєстрові козаки наділялися такими привілеями як:

1. Звільнення від сплати податків у державну казну
2. Отримали право користуватися окремими судовими органами, які б розглядали лише справи козацтва
3. Отримували заробітну плату
4. Могли вести вільну торгівлю
5. Отримали право мати власний герб та зброю тощо

Щодо внутрішньої організації реєстрового козацтва, то верхівку реєстру становила козацька старшина та заможне козацтво. Найчастіше козацька верхівка походила з дрібної шляхти, землевласників, володільців промислів. Основну ж частину реєстрового козацтва становили звичайні селяни, ремісники, землероби. Слід зазначити, що окрім значимих привілеїв, реєстровці також мали

обов'язок нести службу із власним конем, зброєю та обладунками, а на час військових походів навіть зобов'язувалися передавати своє господарство у володіння іншій особі. Тож становище підлеглих козаків було досить скрутним.

Така поляризація серед реєстрових козаків мала деякі негативні наслідки. Нерідко рядові козаки використовувалися козацькою старшиною задля задоволення власних потреб. Їх використовували у якості робочої сили для виконання важких робіт та обкладали значними податками.

Таким чином, майнова диференціація у колі реєстровців призвела до становлення трьох окремих верств:

- 1) Реєстрова верхівка- найменша частина реєстрового козацтва, яка невпинно збагачувалася за рахунок інших козаків
- 2) «Чернь»- занепадаюча частина козаків, яка перебувала під гнітом старшини
- 3) Реєстрова середина- невеликий прошарок козаків, який знаходився поміж двох вищезгаданих станів.

Особливістю системи організації реєстрового козацтва була постійна загроза перетворення реєстровців на кріпаків, оскільки козацький реєстр постійно скорочувався, а колишні козаки вимушені були перетворюватися на кріпаків. Задля уникнення кріпаччини люди найчастіше тікали на Запоріжжя, яке згодом стало осередком національно-визвольної боротьби.

1591-го року очільником реєстрового козацтва були призначено польського шляхтича та урядовця Міхала Язловецького. Починаючи з першої половини 17 століття козаки вели активну боротьбу за збільшення кількості реєстру і змогли досягти певних успіхів. У 1617 році згідно з Радовицькою угодою кількість реєстровців становила 1000 осіб, Куруківський договір передбачав реєстр вже у кількості 6000 осіб, Переяславська угода – 8000. Але позитивна статистика змінилася негативною після козацького постановня 1637-го року під проводом Павла Павлюка. Після цих подій реєстр був обмежений шістьма тисячами осіб.

Таким чином, можна зробити висновок, що створення загонів реєстрових козаків залишило значимий відбиток у розвитку історичних подій 16 століття. Саме реєстровці стали рушійною силою у боротьбі українського народу проти польського гніту, становленні Гетьманщини як держави. Вони нерідко приймали участь у козацьких повстаннях під проводом Криштофа Косинського, Івана Сулими, Якова Острянина. Будучи привілейованою частиною козацтва, підтримка реєстровцями народних рухів були дуже важливою задля формування загального руху проти ополячення.

*Скрипник Р.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України, 1 курс, 3 група*

Конституція Пилипа Орлика 1710 р.

Конституція Пилипа Орлика є однією з найвидатніших пам'яток не лише української політико - правової, а також і світової філософської думки. Вона вважається першою писаною конституцією у Європі та світі взагалі, що викликає гордість за український народ і, водночас, бентежність з приводу її більш ніж трьохсотлітнього забуття, зумовленого різними історичними обставинами, отже, варто проаналізувати передумови її укладання, джерела, зміст статей і важливість, для того, щоб правильно визначити її цінність та роль для подальшого формування законодавства України.

Передумовою виникнення конституції Пилипа Орлика є те, що на початку XVIII ст. з'являється необхідність закріплення найважливіших норм суспільного життя держави, оскільки для цього періоду була характерна юридична неформальність політичного устрою Гетьманщини, що була зумовлена впливом російського самодержавства. Тоді і виникає нова виборна верхівка влади - козацька старшина, що згодом перетворилася на національну аристократію, бажанням якої було юридично закріпити своє впливове становище. Також причиною появи цієї конституції є так звана Бендерська комісія - судовий процес через спадщину Івана Мазепи, який виявив недосконалість у державному житті України та заявив про важливість укладання конституції. Саме тому, у 1710 р. було обрано нового гетьмана України - Пилипа Орлика, який і створив перший Закон нашої держави, що зібрав у собі найкращі правові традиції того часу.

До джерел української конституції Пилипа Орлика можна віднести норми звичаєвого права, які були закріплені в «Руській правді», княжих договорах та Литовських статутах. Крім того, важливу роль джерел цього документа відіграють різні угоди та статті, що були укладені під час Національно - визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Це Зборівський договір 1649 р., Переяславська угода та Березневі статті 1654 р., Гадяцький договір 1658 р., які можна вважати актами передконституційного характеру.

Дана конституція складається з преамбули, що тлумачила причини виходу з - під влади московського царя, так як Московське царство порушило взяті на себе зобов'язання щодо України та 16 статей. 1 стаття утверджує православ'я як державну релігію і чинник консолідації українського народу. 2 та 3 статті закріплюють положення про протекторат Швеції та Союз України з Кримським ханом. Положення 4 - 5 статей узаконюють повернення козакам території та привілеїв. У свою чергу, 6, 7, 8, 9 та 10 статті затверджують компетенцію органів

державної влади, Генерального суду та скарбників, тлумачать права Генеральної старшини і обов'язки гетьмана. 11 і 12 статті звертають увагу на звільнення козаків від сплати податків, та зобов'язують провести ревізію приватних і публічних володінь. 13 стаття закріплює надання привілеїв Києву та іншим містам України, а 14 - полегшення візної повинності. 15 стаття узаконює скасування податку на утримання компанійців і сердюків. І остання, 16 стаття встановлює стягнення ринкового податку.

Важливість Конституції 1710 р. полягає в тому, що вона приймається не між гетьманом і монархом, а між гетьманом і козаками, тобто представляє інтереси всього народу. До того ж, вона написана не лише староукраїнською канцелярською мовою, а й латинською, що свідчить про її призначення для міжнародного використання, тому її актуальність та високий правовий рівень вражають і донині.

Отже, конституція 1710 р., створена Пилипом Орликом є унікальним документом - зразком українського та світового конституціоналізму, яка вперше проголосила Україну незалежною суверенною державою, заклала принципи єдності та демократизму, і значно випереджала свій час, оскільки закріплювала засади суспільного життя, ще не знані тоді для всього світу. Ця конституція стала першою підвалиною для подальшого розвитку українського і навіть європейського законодавства, що й обумовлює цінність та вагоме значення пам'ятки для її нащадків.

*Сметаніна Анастасія Олександрівна
Факультет підготовки кадрів для органів
юстиції,
Студентка 2курсу 1І групи
НЮА ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розмови про децентралізацію влади та передачу ширших повноважень регіонам України велися вже давно і напружено. Впровадження цієї реформи прагнули українські громадяни та органи місцевого самоврядування. Також до такої реформи Україну підштовхував «децентралізований Захід». В такий важкий для держави час питання децентралізації стає дуже актуальним. Я довго розмірковувала над тим чи справді нашій країні так необхідна децентралізація. І дійшла висновку, що це питання є неоднозначним і потребує детального вивчення.

По-перше, спочатку потрібно дати визначення поняттю децентралізація. Загалом децентралізація – це одна з ключових реформ в Україні, що покликана докорінно змінити застарілу недієву систему організації державної влади. Тобто

децентралізацію можна розуміти як процес, що передбачає передачу значних повноважень органам місцевого самоврядування.

По-друге, для кращого розуміння значущості політики децентралізації потрібне глибоке ознайомлення з історією становлення України як правої держави. 25 грудня 1991 року розпався Радянський Союз. Це призвело в свою чергу до створення 24 серпня 1991 року незалежної держави - України. В процесі подальшого вивчення даного питання я дізналась, що Україна отримала від СРСР адміністративно-територіальний устрій, який виявився неефективною централізованою платформою розвитку корупції. До недавнього часу в державі існував механізм дотацій і субвенцій на розвиток регіонів в якому існував хаос. Тобто всі кошти, що призначались для покращення суспільно-економічного устрою регіонів розподілялись міністерствами не зовсім чесним шляхом - половина цих грошей розкрадалась, а інша – не завжди ефективно ділилася. Саме тому виникла необхідність змінити поточну систему якнайшвидше. В 2014 році були здійснені певні позитивні зрушення в цьому напрямку, а саме було прийнято перший з пакету «децентралізаційних законів» – Закон України «Про співробітництво територіальних громад».

На даний момент процес децентралізації призупинено. Більшість політичних партій на голосуванні не підтримали внесення змін до Конституції України щодо децентралізації. Це й не дивно, адже реформи у сфері децентралізації вимагають від вищого керівництва країни відмови від частини своїх повноважень для того, щоб обрані на місцях чиновники могли розділити з ними відповідальність за свої дії на благо місцевих громад. А в нашій державі ні один з політичних лідерів не згоден добровільно відмовитись від влади.

Децентралізація на даному етапі розвитку України може стати ключем до успіху усіх інших реформ в нашій державі. Проведення якісної децентралізації призведе до передачі реальних повноважень на місцевий та обласний рівні, а також до створення і проведення вільних та чесних виборів до органів самоврядування. Завдяки цій реформі стане реальною можливість отримання досвіду державного управління для сотень талановитих людей. Буде створено єдине джерело кваліфікованих політиків, найкращі з яких можуть бути обраними на роль майбутніх керівників України.

Дехто може стверджувати, що децентралізація сприятиме розвитку сепаратизму. Проте зовсім нещодавно українці мали змогу спостерігати зовсім протилежну ситуацію – прагнення до сепаратизму, яке було фактично підсилене централізацією через те, що в регіонах не було впливового місцевого керівництва, яке могло б стати на захист інтересів України. Демократична децентралізація гарантує, що кожен регіон матиме всенародно обраних місцевих

керівників, наділених реальними повноваженнями й *тому* по-справжньому зацікавлених у захисті своєї країни.

За умови всебічної децентралізації політичного процесу, виборці отримали б можливість порівняти результати роботи обраних ними лідерів у своєму регіоні з результатами роботи лідерів, обраних в інших регіонах. Відтак українці стали б ще вимогливішими до роботи обраних політиків. В результаті даної реформи виникло б таке явище як непряма конкуренція. Саме завдяки цій конкуренції місцеві політики були б додатково заохочувані для більш ефективнішої роботи. На думку багатьох вчених-правознавців, Україна ніколи не зможе еволюціонувати у справжню демократичну державу, якщо не відбудеться явне розширення повноважень місцевих політиків.

Отже, можна зробити висновок, що ідея децентралізації влади є сама по собі непоганою і вкрай необхідною для нашої країни, але зараз в Україні існують явні перешкоди для реалізації такої політики. Насамперед це відсутність чесних, добропорядних, освічених, висококваліфікованих та незалежних політиків, які б готові були пожертвувати власними інтересами заради державних і суспільних інтересів. Мабуть, Україна в особі законодавчої та виконавчої влади ще не готова до таких радикальних реформ як децентралізація. На моє переконання, децентралізована політика за умови повної і всебічної реалізації в Україні, могла б не лише збільшити підзвітність органів місцевої влади, а й виховати кандидатів для вищих щаблів влади, які довели свою професійну придатність, працюючи на місцевому рівні.

*Соколенко Владислав Вікторович
студент 1 курсу 4 групи ШКОЮ
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ГАЛИЦЬКЕ БОЯРСТВО: МІЦНА ОПОРА КНЯЗІВСТВА ЧИ П'ЯТА КОЛОНА МОЛОДОЇ ДЕРЖАВИ?

На сьогоднішній день «олігархія» залишається однією з найбільш своєрідних та суперечливих форм політичного устрою в державі. Не можна переоцінити і вплив олігархічного прошарку суспільства на формування, розвиток та занепад Галицького князівства. Між фахівцями - істориками досі не втихають дискусії з приводу Галицького боярства. Одні впевнені, що саме цьому соціальному класу слід завдячувати тим, що в період феодалної роздробленості під владою Галицької держави було об'єднано значні землі України. Інші ж вважають, що бояри є винуватцями занепаду та ліквідації князівства.

У цій роботі ми маємо за мету проаналізувати діяльність боярства протягом існування Галицького князівства і надати власну відповідь на питання - Галицьке боярство: міцна опора князівства чи п'ята колона молодій державі.

Витоки могутності знаті на Галицьких землях, на нашу думку, слід шукати ще в період існування на цій території окремих – Звенигородського, Теробовлянського, та Перемишльського князівств. Відносно пізніє створення на цій території автономних від Києва князівств призвело до того, що на той час у цих землях вже існувала своя родоплемінна верхівка. І в подальшому саме з цієї верхівки формується кістяк боярства у вищезазначеному регіоні. Цей факт суттєво відрізняв Галичину від центрально-руських князівств, оскільки там боярство формувалося з князівської дружини.

Другим фактором, що в подальшому визначив місцевих бояр як самостійну політичну силу, стало особливе територіальне положення новостворених князівств. Окрім Київських князів, що постійно намагалися поновити свій вплив на ці землі, існували угорці й поляки, які також вважали за мету загарбати Галичину. В умовах постійних міжусобиць та іноземної загрози Ростиславичі мусили залучити на свій бік місцеву боярську верхівку. Для цього існував єдиний шлях: надання посад і головне – маєтків. В подальшому це призвело до збагачення бояр і виокремлення з них найбільш впливових осіб, які могли безпосередньо приймати участь у державних справах і контролювати князя та його оточення.

Не можна обійти стороною і такий важливий фактор, що спричинив посилення боярства як його монолітність. У той час як в більшості інших Руських князівств між представниками цього стану точилися міжусобиці, галицькі бояри виступали єдиною політичною силою, здатною виступити проти князівської влади.

Ще однією важливою причиною, що зумовила посилення боярської еліти, стала велика кількість природних ресурсів і численні торгові шляхи, які проходили через територію Галичини. Це сприяло збагаченню місцевої верхівки і, як наслідок, посиленню її впливу на політичне життя.

Тепер розглянемо конструктивні та деструктивні елементи впливу бояр на Галицьке державотворення.

Одним з основних позитивних аспектів могутності бояр стала їх військова сила. В окремі періоди існування князівства боярські бойові загони завдяки своїй чисельності та спорядженості становили кістяк дружини і не раз допомагали захистити Галичину від польських та угорських загарбників. Зокрема, досить значну роль зіграли такі загони у конфлікті Володимирка з київським князем Володимиром Олеговичем.

Необхідно згадати і про важливий внесок боярства у економічний розвиток Галицької держави. Адже саме їм слід завдячувати розвитку торгівлі сіллю та продуктами сільськогосподарської діяльності, налагодженням видобутку заліза та охороною важливих торгових шляхів, що проходили крізь князівство.

Пропонуємо перейти до негативних аспектів гегемонії боярської еліти в Галичині.

Надмірне економічне й політичне посилення бояр на певних етапах розвитку Галицької держави завжди приводило до спроб останніх узурпувати владу. Як приклад можна привести і невдалу спробу скинути князя Володимирка Володаревича у 1145 році, і повне підпорядкування собі його сина Ярослава Володимировича, і, безумовно, зміщення з трону князя Володимира Ярославовича у 1189 році. Постійні спроби захопити владу, як показує історія, зазвичай призводили до послаблення князівства та спроб загарбати його територію з боку Угорщини та Польщі.

Таким чином, проаналізувавши основні аспекти діяльності боярської еліти в Галичині, ми можемо підбити певні підсумки. На нашу думку, бояри були досить корисні для розвитку Галицької держави в якості джерела військової сили. Необхідне віддати їм належне і за суттєвий вплив на розвиток торгівлі й сільського господарства в державі. Однак не можна однозначно вважати їх міцною опорою Галицького князівства через постійні спроби захопити владу, що були вкрай вигідні зовнішнім ворогам і стримували розвиток країни.

*Сорокопуд Анастасія Михайлівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України, НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ВИБОРИ ДО ЗАКОНОДАВЧОЇ КОМІСІЇ 1767-1768 РОКАХ В УКРАЇНІ: ПРОЯВ ІЛЮЗОРНО ДЕМОКРАТІЇ

Вибори 1767-1768 рр. є політичним ходом імператриці, що змогла «продемонструвати неспроможність» Законодавчої комісії, самостійно приймати рішення та діяти. Завдяки цьому Катерина змогла перейняти усі повноваження, аргументувавши це тим, що колегіальний орган є неефективними на відміну від влади одноосібного монарха.

Законодавча комісія 1767-1768 рр. - визначається як станово-представницький орган, який мав лише законодорадчі функції, навіть не законодавчі. Інакше кажучи, її призначенням було не схвалення нового зводу законів Російської імперії, а лише його підготовка для наступного розгляду і затвердження монархом.

Катерини II розпочала своє правління зі створення (скликання) однієї тимчасової, але дуже вагомий вищої установи, яка увійшла в історію як Законодавча комісія 1767-1768 років. Російській імперії вже були відомі аналогічні органи влади (доволі пригадати Комісію, яка затвердила Уложеніє 1649 р.). Проте за двома критеріями Законодавча комісія стала винятковою.

Насамперед, ця комісія мала широке представництво, а саме були запрошена міщани, знать, вільні селяни та козаки з усієї території Росії. Саме це виявляло демократизм комісії. Були представлені усі прошарки суспільства, навіть російські старообрядці, які проживали на території Малоросії. Отже, переважна кількість вільного населення підросійської України була залучена до участі в Законодавчій комісії. Заради цього російська адміністрація, частково визнала благородний статус козацької старшини, бо надала їй право обрати депутатів нарівно з російським дворянством. Тим самим піддала сумніву легітимність українських рангів.

Також усі накази Катерини II щодо комісії були сформовані на головних засадах ідей західних мислителів, наприклад, Монтеск'є та Беккарі. Це був прояв своєрідного відокремленого, штучного світу, який намагалася зображувати всьому світу Катерина II. Показуючи себе у гарному світлі правителя просвітника, щось на зразок «потьомкінських селищ».

Також підтвердженням того, що вибори до Законодавчої комісії були ілюзорними є те, що процедура виборів та формулювання наказів, які були передбачені маніфестами Катерини II, мали створити незалежні збори. Але на території Гетьманщини постійно втручалася місцева адміністрація. Петро Румянцев, який на той час був генерал-губернатором, особисто контролював вибори, бо хотів знищити невігідних кандидатів. Також він постійно вторгався в процес складання станових наказів зі своїми наполегливим пропозиціями. Особливо генерал-губернатор був обурений, коли шляхетство намагалася записати свої рекомендації відносно збереження й захисту українських прав і привілеїв, скасування податків на утримання російського війська, закріплення права на безмитну торгівлю. Адміністративними заходами генерал-губернатор сфальшував наказ чернігівської та стародубської шляхти, проте ніжинська і батуринська шляхта опиралася йому і навіть висунула вимогу виборів нового гетьмана. Тоді Румянцев удався до заміни депутатів, а непокірних притяг до суду під вигаданими звинуваченням. Однак, від глухівських, чернігівських і прилуцьких зборів було обрано Івана Скоропадського, непримиренного автономіста, про якого говорили як про можливого гетьмана. Надзвичайно неповажливо П.Румянцев поставився до виборів у містах. Він відібрав з усієї Гетьманщини тільки 14 міст, де були проведені вибори депутатів від міщан. Згодом під вигаданими підставами безжально анулював їхні накази і результати виборів.

Ще одним проявом ілюзорної демократії – це вибори серед козаків. Вони проходили, але з постійними порушеннями. Так, вибори від козаків мали проходити на рівні курінь-сотня-полк, але вони відбувалися переважно на сотенно-полковому рівні, під постійним контролем полкової старшини. Саме з

цієї причини майже в усіх полкових наказах не спостерігалось нарікань на козацьку адміністрацію, та також вони виражали більше уподобання не козаків, а старшини. Так само збігалися шляхетські й козацькі накази в сутності, наприклад: збереження автономії, прав та привілеїв, а в трьох наказах навіть містився заклик до обрання гетьмана. У більшості полкових наказів ішлося про збереження традиційної вибірності старшин, нагадувалась уряду необхідність ставитися до привілейованих воїнів-козаків як до дворян. Лише один чернігівський наказ, який був створений без допомоги старшини, притягував інтерес уряду до втрати козаками своєї землі і тому — самого суспільного статусу. Збереження української автономії було вагомою для соціально-економічного виживання козаків.

В історії Законодавчої комісії є людина, яку вибрали після Івана Скоропадського, це Григорій Полетика. Саме він перебрав на себе повноваження представника української делегації. Григорій Полетика обрав для себе інший спосіб, щоб захистити в Законодавчій комісії інтереси Гетьманщини. І як показала практика, цей спосіб був більш активний та дієвий, бо Полетика відмовився від радикальних політичних вимог до російського уряду, а саме збереження традиційного козацького устрою та відновлення гетьманства. Він підкорився російській адміністрації при застереженні всіх інших соціальних, економічних та політичних інтересів шляхти. Дослідники називають таку діяльність Полетики - шляхетсько-республіканською, в свою чергу Скоропадський відстоював традиційну козацьку автономію.

Таким чином, всю Законодавчу комісію можна визначити як прояв ілюзорно демократії та як говорили російські історики “абсолютно безцільну читальню і говорильню”. І як наслідок, у 1774 р комісія була розпущена, не зумівши виробити якогось реального документа, а імператриця перебрала до своїх повноважень видання законів імперії.

*Стародубцева Дар'я Олександрівна
студентка 1 курсу ІПКЮ
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ

Українська національна ідея - це ідея українців, що мають своїм об'єктом націю, або таку спільність, яка прагне до самовираження, наявності власної держави. Народи, які не усвідомили свої коріння інтереси, цілі та сутність, зникали як самобутні спільноти. Український етнос неодноразово ставав на шлях творення власної держави. Але утвердитися в минулому в якості самостійного політичного суб'єкта так і не вдавалося. Успіхи сучасного відродження в значній мірі залежить від критичного аналізу власного історичного досвіду.

Процес формування української національної ідеї можна відобразити трьома історичними періодами :

1. Від пізнього середньовіччя до доби Гетьманщини (кін. XV ст. -1648 р.)
2. Від поч. XIX ст. до розпаду УНР (поч. XIX -1919 р.)
3. Від відновлення незалежності України до сьогодні (від 1991 р.)

Особливу увагу хочу звернути на період гетьманування Богдана Хмельницького так, як саме тоді відбувається усвідомлення українцями себе як єдиного народу з самобутньою культурою та менталітетом; усвідомлення рівних із сусідніми народами прав на свободу. Загальне уявлення про систему поглядів Богдана Хмельницького на тогочасне українство і програму його дій дає позиція, висловлена Гетьманом перед послами короля Яна-Казимира у лютому 1649 р. «Виб'ю з лядської неволі руський народ увесь! - казав він. - Перше я за свою шкоду і кривду воював, тепер буду воювати за нашу православну віру...Поможе мені в тому чернь уся, границю війною не підю... Досить маю в Україні, Поділлі і Волині тепер... у князівстві моїм по Львів, по Холм і Галич». Важливо підкреслити, що релігійна ідея, питання про духовну свободу для Хмельницького й усього народу оцінювалось не менше, ніж про свободу соціально-економічну і політичну. Заради звільнення від католицького ярма, Гетьман, як це він не раз підкреслював, ладен був підпорядкувати український край навіть мусульманській Порті.

Другий період характеризується створенням літературної мови, формуванням власної політичної та наукової думки, театру та літератури, що свідчить про духовне осмислення власної національної ідентичності; прагнення до створення власної держави. Центральне місце в розвитку українського національного відродження у дев'ятнадцятому столітті відведене Тарасові Шевченку. У його віршах історія українського козацтва, його боротьба за незалежність та його слава стали світом, переплетеним зі суворими реаліями життя українського народу в дев'ятнадцятому столітті та з обіцяним баченням для наступних поколінь. Вивчаючи розвиток національної свідомості у двох сусідніх імперіях, можна ствердити, що дев'ятнадцяте століття було періодом відродження, політичне підґрунтя якого дало Кирило-Мефодіївське товариство в той час, як Шевченко створював (генерував) дух опору й оборону індивідуальної та національної свободи. Найчіткішу і найсильнішу заяву про право української нації на незалежність виголосив Юліян Бачинський у своїй книжці «Україна ірредента», яка вийшла друком 1895 р. у Львові. Від кінця дев'ятнадцятого століття ми бачимо постійний приплив українських політичних партій з національною орієнтацією.

Останній етап характеризує формальне утворення української нації. Не можна не згадати героїчну позицію Бандери, Стецька та інших членів ОУН, які були ув'язнені німцями за своє рішуче відстоювання принципу політичної незалежності України. Як сказав Степан Бандера про українську національну ідею: «Це уклад позитивних ідей і вартостей, які визначають зміст і форми життя та розвитку народу й одиниці в усіх ділянках, визнають їхню творчу волю у вселюдському поступі». Саме ці слова надихали українську молодь на боротьбу в лавах ОУН та Української Повстанської Армії (УПА) проти нацистів і проти комуністичного тоталітарного режиму. Національний ідеал свободи, незалежності й національного суверенітету залишився дороговказом до проголошення незалежності України у 1991 р.

У нинішніх умовах підвищення національної свідомості, формування української національної ідеї є нагальною потребою та одним з головних чинників забезпечення подальшого розвитку національної культури, існування незалежної держави. Національна ідея спроможна консолідувати суспільство, вберегти його від імплантації ідеологій інших держав, підпорядкування іншим державам, визначити перспективи розвитку держави й народу.

*Стеценко Ніна Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ПРИЙНЯТТЯ ПОСТАНОВИ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ ПРО СКАСУВАННЯ ФЕОДАЛЬНИХ ПОВИННОСТЕЙ (4 СЕРПНЯ 1789 РОКУ)

Цінності та ідеї, народжені Великою буржуазною французькою революцією, стали доленосними не тільки для Франції, а й для багатьох народів Європи. При цьому, саме після французької революції під поняттям «революція» розумівся швидкий переворот у державному й суспільному ладі країни, що супроводжувався, зазвичай, збройним протистоянням, охоплював широкі кола населення і характеризувався переходом політичної влади від одного суспільного класу до іншого. Французька революція визначалася як «французький шлях» удосконалення суспільства, що характеризувалося і законодавчою ліквідацією привілеїв, з подальшим зрівнянням усіх громадян у правах.

В епоху революції становлення буржуазного права та утворення буржуазного законодавства використовувалося французькою буржуазією для послаблення або й руйнування підвалин феодалізму та відображало безперервну боротьбу принципів і інтересів, іноді набуваючи драматичного характеру. Вже

на першому етапі революції (14 липня 1789 - 10 серпня 1792 рр.) Установчі збори, у яких переважали представники ліберального дворянства і великої буржуазії, намагалися провести ряд важливих антифеодальних заходів, у тому числі і щодо регулювання земельних відносин, що відбилися у Постанові Установчих зборів про скасування феодальних повинностей 4 серпня 1789 р. Селяни, у більшості своїй особисто вільні, були спадковими держателями земельних ділянок, за користування якими платили сеньйорам грошовий оброк і несли інші повинності, які у сумі складали 25-30 % вартості землі. У своєму повсякденному житті селянин цілком залежав від сеньйора, без дозволу якого не міг користуватися млином, пресом, а також ловити рибу у річці, полювати тощо. За дозвіл, зрозуміло, треба було платити. Надмірні податки лежали тягарем на плечах третього стану, оскільки духовництво та дворянство були звільнені від них. Метою скликання у 1789 році Генеральних штатів було встановлення нової системи податків, до яких входив і податок на землю, сплата якого передбачалася і першими двома станами – дворянством і духовництвом. Ці стани зустріли цю ідею з великим супротивом.

У першій статті Постанови Установчих зборів 4 серпня 1789 р. містилося положення про повне знищення феодального порядку, яке у подальших статтях піддається значним обмеженням, залишаючи величезні феодальні володіння дворян недоторканими. Норми вказаного документу про відміну феодальних прав були суто декларативними і не містили у собі конкретних заходів, вироблення яких передбачалося згодом. З огляду на перебіг революційних подій, дворянство і духовенство намагалися зупинити селянські антифеодальні настрої, після чого вже було неважко ліквідувати дані селянам обіцянки. Незважаючи на це, економісти, сільськогосподарські товариства, провінційні зібрання почали готувати значний аграрний рух. Вони вважали, що недостатньо перетворити корпоративну земельну власність в індивідуальну, а необхідно розділити маєтки приватних осіб. Подрібнення земель, за їх думкою, являлося соціальною необхідністю з метою збільшити кількість сільських власників.

12 серпня 1789 р. був утворений «Комітет феодальних прав», завданням якого було встановлення відмінностей законних прав від узурпованих і, знищивши останні, зберегти перші. Комітет розділив феодальні і доменіальні права на два класи: 1) особисті права, які накладали обов'язки безпосередньо на особистість (особиста кріпосна залежність, право «мертвої руки» тощо), і 2) реальні права (натуральні повинності і барщина, пічні, мірошницькі та інші монополії, право феодальної юстиції тощо), які зобов'язували особу тільки через посередництво землі, були засновані на самій землі і виникали в результаті її уступки, прикриваючись найчастіше феодальною формою, а в сутності являлися справжніми поземельними правами. Не було прийнято і будь-якого рішення

щодо захоплень землі, здійснюваних сеньйорами за рахунок сільських общин. Чи були ці общинні володіння уступлені сеньйорами, чи з глибокої давнини належали селянам? Відповідь на це питання Комітет не поспішав надавати.

Характерною рисою революції у Франції було об'єднання класових сил, провідна роль у якому належала буржуазії, яка під гаслом «Свобода, рівність, братерство» привернула на свій бік різні верстви населення, у тому числі і селян. Але як вбачається з Постанови Установчих зборів 4 серпня 1789 р., скасовуючи феодальний лад, представники буржуазії намагалися залишити свободу експлуатації.

Цей документ не знищив фактичні відносини між селянином і землевласником, забезпечивши останньому найбільш істотні права, у подальшому дозволивши селянам лише викуп. Терпець селян уривався. Після видання Постанови Установчих зборів 4 серпня 1789 р. вони очікували практичного її застосування. Що ж до сплати поземельної ренти, то селяни її сплачували і в 1789, і в 1790 рр. Що стосується найбільш значних сеньйоріальних прав, шампара і цензу, сеньйоріальної ренти, то їх скасування виявилось неможливим. Селянські повстання були єдиним виходом і являли собою більш небезпечне явище в силу кращої організованості. Селяни відмовляються сплачувати будь-що: «Ніхто не буде платити ренту, а хто заплатить, буде повішений». Які ж відповіді надавали Національні збори на енергійні та наполегливі вимоги села? Вони залишалися у полоні своєї системи і вперто зачинилися у ній. Першим їх рухом було прагнення захищати справу своїх рук, навіть за допомогою сили. А Феодальний Комітет пропонував органам самоврядування втілити у свідомість селян необхідність спокою та підкорення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексіс де Токвіль. Давній порядок і Революція.: / З фр. пер. Г. Філіпчук. - К.: ЮНІВЕРС, 2000. – 224 с. – с.5.
2. Филипп Саньяк. Гражданское законодательство французской революции / Перевод с французского Ольги Андреевны Старосельской-Никитиной / Москва. – 1928. – 367 с.
3. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – Том II.: Навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / За ред. члена кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре. – 1998. – 608 с.
4. Матвеева Т.О. Французька революція 1789 – 1794 років / Юридичний науковий електронний журнал / Запорізький національний університет. – № 1. – 2017. – с. 14 – 17.
5. Л.Новак-Каляєва. Парадокси теорії та практики реалізації концепції прав людини: досвід Великої французької революції / Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2012. – Вип. 10.
6. Чорна Л.В. Революція як спроба втілення суспільного ідеалу / Гуманітарний часопис. – 2016. – Вип. 2. – с.63 – 73.

Стещенко Дар'я
Студентка 1 курсу 3 групи Інституту
підготовки
кадрів для органів юстиції НЮУ ім. Ярослава
Мудрого

ЛЕВ ДАНИЛОВИЧ, КНЯЗЬ ГАЛИЦЬКИЙ, НАДАЄ ЦЕРКВІ СВЯТОГО СПАСА СЕЛО СТРАШЕВИЧІ (ДО 1301 Р.)

Князь Галичини, Лев Данилович у 1270 р. успадковує значні землі свого брата Шварна, до них належали Галичина, Перемишль, Холмщина, Волзька земля, Дорогочин. Починається кропіткий етап змін у територіальному а адміністративному устрої, у першу чергу це виявляється у перенесенні князівського столу об'єднаного Галицько-Волинського князівства до міста Лева – Львова. Згодом відбуваються й інші територіальні зміни, які у своїй більшості можуть тлумачитися двома чинниками: підтримання і задоволення інтересів великих землевласників та релігійними обставинами. Тому, значної уваги у писемних джерелах тієї доби приділяються діяльності князя у релігійному аспекті. Серед таких є і Указ Лева Даниловича щодо надання церкві святого Спаса село Страшевичі, що у Перемишлі.

Роздивимося мотиви і значення цього указу детальніше. По-перше, з'ясуємо коріння глибокої релігійності князя – це вплив його угорки-дружини Констанції. Вона походила з давнього мадярського роду і постійно втручалася у справи релігійного характеру. Підтвердженням цього є поступова зміна політики Лева до ордену ченців-латиністів, були скасовані заборони щодо заснування монастирів на своїй вотчині, а згодом – на території усієї Галичини. Також, чернецьке та православне духовенство було зрівняно в правах і мало багато привілеїв (звільнення від мит, частково – оподаткування).

По-друге, внаслідок вираження такої зацікавленості до латинських орденів, служителі православної церкви вимагали певних вигод і для себе, часто компенсаторним засобом заспокоєння православної церкви слугували особисті привілеї (знову ж таки, податкові). Іншим засобом ставало залучення нових територій (пастви) і її підпорядкування конкретній церкві. Звичайно, що робилося це не тільки з мотивів заспокоєння невдоволених, а також і задля оптимізації розташування громади якоїсь території до церков, храмів тощо.

Про існування села Страшевичі ми дізнаємося із грамоти Лева Даниловича, наприкінці XII ст., воно було доволі численним, про що ми можемо дізнатися з податкових відомостей, згідно яких Страшевичі сплатили у гривнях майже той самий податок, що і невелике містечко Козельці на Чернігівщині (відоме ткацькими і швейними цехами). До того ж, не слід забувати про те, що при церквах на той час існували школи, у яких діти селян могли отримати базову освіту. Тобто передача земель Страшевичів також зумовлена і чинником

урбанізації, підвищення освітнього і культурного рівнів населення, а також його духовної консолідації.

Отже, ми з'ясували, що князь Галицько-Волинський (який до речі мав титул короля) був дуже релігійною особою, яка приділяла велику увагу духовному становленню нації. Навіть існує припущення, що він заповів поховати себе у монастирі Св. Онуфрія на Львівщині, заснування якого деякі дослідники приписують теж Леву. Але підтвердження цього у офіційних джерелах немає, відомо тільки, що дійсно, Лев Данилович був пострижений у ченці і деякий час жив у цьому святому місці, яке належало до князівської вотчини (грамота короля Лева 1293 р.).

У даному випадку безумовно мало місце і владнання інтересів верстви феодалів, оскільки це була поширена практика князя Лева. Існує багато документів, щодо передачі невеликих (чи навпаки) сел у власність впливових локальних магнатів: це грамота про надання братам-литовцям з роду Тутеніїв села Дробаневичі або указ про передачу прибуткового права до церкви Успіння на села та околиці. Також, передача невеликих територій дозволяла полегшити оподаткування, поширити православ'я у всіх куточках галицько-волинської землі та зміцнити своє положення як царя.

*Терентьєв Михайло Віталійович
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 4 група*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЄСТРОВОГО КОЗАЦТВА

Термін "козак" на письмі вперше згадується в Початковій монгольській хроніці під 1240 р. й означав самітню людину, "схильну до завоювання". У словнику половецької мови це слово під 1303 р. трактувалось як "страж", "конвоір". Що ж до українських козаків, то перше письмове повідомлення про них міститься у "Хроніці" М.Бельського, який під 1489 р. повідомляв про козацьку допомогу війську сина польського короля Яна Ольбрехта наздогнати татарський загін на Брацлавщині. Проте реєстрове козацтво як окремий соціальний стан згадується значно пізніше. Оскільки реєстр не був природньою для козаків правовою формою власної організації глибоке жослідження причин його впровадження та відповідного механізму правового регулювання реєстрового козацтва залишається актуальним.

Наміри взяти козацьке військо на державну службу сягали 20-30-х років XVI ст. Вони пов'язувалися з проектами великого князя литовського Сигізмунда I та черкаського старости Остафія Дашкевича. Але через брак коштів у скарбниці Великого князівства Литовського та незначну кількість осілої заможної верстви козацтва, на яку уряд міг би спертися, цим намірам судилося залишитися

намірами. Згодом правлячі кола Великого князівства Литовського ще декілька разів зверталися до козаків, пропонуючи службу і плату при замках (востаннє 1568 р.), однак безрезультатно.

Шляхта Речі Посполитої пропольська за своєю орієнтацією ставилася до козаків зверхньо вважаючи що вони є лише бедумною силою що потребує контролю з боку влади. Стурбовані чисельним зростанням козацтва і поширенням антифеодального руху в Україні, правлячі кола Литви і Польщі намагалися розколоти козацтво: узяти на державну службу частину заможних козаків, використовувати їх як проти народних мас, так і для охорони південно-східних кордонів від агресії з боку Туреччини і Кримського ханства.

Датою початку існування реєстру став 1572 рік – рік прийняття Універсалу польського короля який проводячи реформування своєї армії почав брати козаків на державну службу. Невдовзі реєстр припинив існування, але ненадовго. У 1578 р. новий польський король Стефан Баторій, проявивши законодавчу ініціативу в сеймі республіки, скористався правом наймати на військову службу корони чужинців. Це право він поширив і на козацтво.

Офіційно реєстрове козацтво стало називатися "Низовим" або "Запорізьким Військом". Це пояснювалося тим, що воно, за наказом уряду, мусило відбувати службу за дніпровськими порогами, утримуючи там залогу. Поступово реєстровці організовувалися в десятки, сотні та полки, які спочатку називалися за іменами їх керманичів. У 1625 р. уряд офіційно затвердив військово-адміністративний устрій Війська Запорізького реєстрового, за яким воно поділялося на 6 полків по тисячі чоловік у кожному. Залежно від розквартирування полки йменувалися за назвою найбільшого міста — Білоцерківський, Корсунський, Канівський, Черкаський, Київський і Переяславський.

Створення реєстру, по суті, санкціонувало відокремлення козацтва в адміністративно-правовому відношенні від решти населення Речі Посполитої та оформлення його в окремий соціальний стан, що інтенсивно розширювався за рахунок "покозачення" насамперед селянства і міщан. Проте процес формування козацького стану був складним та довготривалим і, за словами М. Грушевського, лише на рубежі XVI—XVII ст. українське козацтво переросло в окрему станову групу зі своїми особливими інтересами, економічними й суспільними прерогативами.

Фактично подібна організація брала свій початок від моменту закладення першої Запорізької Січі під керівництвом Дмитра Вишневецького. Саме тоді козаки вперше були зорганізовані у структурне утворення. Уряд Речі Посполитої проаналізувавши дії козаків Виговського та побачивши їхню ефективність у протидії турецькій експансії поступово усвідомив що реєстр

може стати не лише засобом поширення розбрату серед козацтва а й стати корисним військовим інструментом. В подальшому окремі елементи організації козаків реєстрового козацтва були запозичені Гетьманщиною в процесі розбудови її війська.

Варто наголосити що потреба в реєстрі виникла не одразу. Козацтво зацікавило державу лише після тривалого шляху свого становлення і розвитку коли самі козаки перетворилися з купи розбійників і втічків у реальну військову силу. Правовий статус надавався реєстровим козакам по тих причинах, що їх не можливо було помітити, так як вони набували могутності, вони були необхідні тодішній державі як військо, і їх створення мало на меті розколоти козацтво. Реєстрові козаки, отримавши деякі привілеї, фактично прирівнювалися до безгербової шляхти (без політичних прав).

Отже можна говорити про відокремлення реєстрового (городового) козацтва від низового (запорізького) козацтва, і тому більшість дослідників виділяє два види козацтва: реєстрове і нереєстрове. Іноді й виділяють третю категорію тих, хто не мав ніякого правового статусу, але вів козацький спосіб життя.

Ткач Діана Володимирівна

Студентка 1 курсу 10 групи Інституту підготовки

кадрів для органів юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ РІШЕННЯ ЗЕМСЬКОГО СОБОРУ ПРО ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНИ ДО СКЛАДУ РОСІЇ (1653 Р.)

50-ті роки XVII ст. характеризуються процесами становлення абсолютної монархії російської держави, про що свідчить, наприклад, зменшення значення Земських соборів. Але перед тим як остаточно ліквідуватися, цей інститут наостанок вирішило важливе питання щодо внутрішньої та зовнішньої політики Росії – возз'єднання з Україною. Для цього були скликані собори та р., однак остаточне рішення, яке було належно задокументованим сталося лише на останньому (у повному сенсі цього слова) Земському соборі 1653 р.

Питання про приєднання українських земель було вельми проблемним, оскільки Росія на той час мала мирний договір з Польщею, у складі якої перебували етнічні українські території. Слід також зазначити, що війна за незалежність українського народу проти Речі Посполитої не могла бути успішною без допомоги ззовні, тобто, російської держави, про що наголошував сам гетьман Богдан Хмельницький. Проте, військова допомога Війську Запорозькому означала повномасштабну війну з поляками, до чого Москва була не готова. Тому, на Земському соборі 1651 р. ставиться питання про доцільність Поленівського договору з Польщею, яка його регулярно порушувала. Патріарх

Йосип дозволив порушити мир, якщо польський король визнає свою неправоту – тільки за цієї умови було можливо укласти союз із запорожцями.

Два роки і десятки прохальних листів поспіль – «отправляеми були до короля великі послы і посланці говорити про гетьманську честь і просити покарання її образника», питання про возз'єднання України і Росії остаточно було вирішено на Земському соборі 1653 р. А оскільки задоволення прохання Богдана Хмельницького прямо призводило до відкритої війни з Польщею, то одночасно зі скликанням собору відбулися і оглядини війська. До того ж, про це особисто прохав Богдан Хмельницький – навіть прислав свого посланця Лавріна Капусту прохати, щоб цар велів послати свої війська (воевод, ратних людей хоча б 3000 чоловік) в Київ та інші міста, оскільки кримський хан з ордою і татари вже прийшли і стоять під Білою Церквою. Отже, захід відбувався в два етапи. Під час першого було опитано всі чини, навіть «майданні люди», тобто особи, що під час засідання собору стояли на майдані (площі). Була складена грамота, особливістю якої стало те, що її більша частина містила опис утисків українців, хиткому і слабкому положенню України та неможливості консенсусу між Військом Запорізьким та Річчю Посполитою.

1 жовтня гетьмана разом з козацьким військом та територією, на яку розповсюджується їх влада, «государ своєю милістю прийняв під свою високу руку в ім'я християнства і божої церкви». Через тиждень для прийняття і підписання українською стороною умов договору вирушає посольство В. Бутурліна, який був представником боярства. Ця подія стане поворотним моментом в історії української державності, і донині викликає багато суперечностей щодо доцільності прийняття Богданом Хмельницьким такої угоди. Адже Земський собор був передумовою укладання ще більш значущого нормативного акту – Переяславських статей 1654 р.

Було багато причин, чому козаки погодилися на союз із Росією. Хоча, доцільніше використовувати терміни «були змушені» та «протекторат», чи навіть «залежність від Росії». Богдан Хмельницький, попри всі свої дипломатичні уміння, чудово розумів небезпечне становище України під час національно-визвольної війни, яка окрім військових здобутків продемонструвала одну річ – ненадійність будь-яких політичних домовленостей заради війни проти Польщі. Молдавани, турки та Кримське ханство могли легко порушити договір, до того ж, велике значення мав релігійний фактор. З огляду на ці причини, союз із Москвою здавався вже не таким поганим, хоча б точки зору етнічної та релігійної спорідненості. Тому ще на початку війни за незалежність козацької держави, було направлено посольство до Росії. За досить короткий час відбувається значне зближення з Москвою: відсутність мита на торгівлю хлібом та горілкою, масове покозачення, створення нових поселень. Отже, перспектива

союзу здавалася вже не такою поганою, але слід підкреслити два вирішальних моменти. По-перше, на союз та військову допомогу Росії Богдан Зиновій Хмельницький погодився не одразу (і не в першу чергу звернувся до такого імовірного варіанту), а лише вичерпавши усілякі дипломатичні засоби з іншими країнами. Тільки переконавшись у їх ненадійності, було вирішено врешті-решт звернутися до росіян. По-друге, союз з будь-якою державою був неминучим: для продовження війни за незалежність (збереження нації) необхідно було мати союзника. Відмова від війни з поляками означала б добровільну втрату українцями своєї нації та самобутності.

Торубара Богдан Ігорович

Студент 1 курсу ІІ групи Інституту підготовки кадрів для органів юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА МОСКОВСЬКОГО

Велике князівство Московське було створене у середині XIV ст. шляхом розростання Володимиро-Суздальської землі. У політичному відношенні князівство було нестабільним, оскільки на його теренах точилася боротьба за владу, іноді претенденти на стіл навіть залучали татаро-монголів, аби мати військову підтримку у завоюванні не тільки влади, а й нових територій. Поступово, відбувається приєднання Нижнього Новгороду, Тверського князівства та поділ всіх земель на уділи. Таким чином, Москва з неслов'янського нерозвиненого князівства претендує на звання спадкоємиці Київської Русі. Особливо це посилюється з приєднанням Чернігово-Сіверських земель.

Питання про входження Чернігово-Сіверського князівства до складу Московщини ставало дедалі гострішим з приходом литовців та поляків. Найбільші землевласники – князі та шляхта були занепокоєні імовірністю втрати свого багатства, національної самобутності та спольщення (головним чином – окатоличення). Була спроба переговорів Литви із князями Чернігово-Сіверщини щодо проголошення автономії, але оскільки це означало у подальшому повне злиття, то пропозицію була відхилена. Натомість, активізувалося Московське князівство, яке бачило в українських землях привабливий ресурс і бажання консолідувати всі руські землі аби титулуватися «Самодержцем Русі», створивши «Третій Рим».

Входження українських земель документально оформлюється відмовою Литви від територіальних зазіхань на українські території. У подальшому це деталізується положеннями Вічного миру 1686 р. із Річчю Посполитою (основою якого слугував Андрусівський мир). Видаються спеціальні нормативні акти

щодо врегулювання положення новопридбаних земель, наприклад спеціальна конституція-ординація, прийнята сеймом на початку XVII ст. передбачала особливий порядок управління землями. Тепер до кожного шляхтича, який очолював і представляв конкретну місцевість, було приставлено московського боярина. Складається щось на кшталт дуумвіратської системи управління. До того ж, існував певний порядок спадкування московського столу, за яким старший спадкоємець зосереджує таку кількість територій, що значно переважає володіння інших спадкоємців. І значну складову цих земель складало саме Чернігово-Сіверське князівство (власне слугувало обмінною монетою).

Але незважаючи на такий статус, варто зазначити, що землі князівства не подрібнювалися на численні вотчинні землі, а були доволі єдиною консолідованою територією, чітко розподіленою на уділи. Управління здійснювалося за двірцевою (державною) та вотчинною структурою. На чолі стояв князь, який призначав волосних та повітних управлінців, якими зазвичай були локальні феодала чи нижчі дворяни. Вони у свою чергу здійснювали адміністративне, податкове, військове та судове керівництво на відповідних землях. Найнижчим рівнем територіального управління стала сільська община, яка знаходилася на самоврядному положенні і скеровувалася отаманами. Фактично вони мали той самий обсяг повноважень, що й намісники, але у межах своєї общини. Головним завданням було зібрання та розподіл податей на користь князя та Москви (мала натуральний характер).

Таким чином, Чернігово-Сіверське князівство зберігало (або у незначній мірі модифікувало) ту систему територіального устрою, яка існувала у Київській Русі та Гетьманщині. Безумовно, через постійні військові конфлікти та загрозу сепаратизму земель, територія всього Московського князівства чітко структурувалася задля здійснення контролю. Це викликало певні невдоволення та заворушення, московські бояри-наглядачі нерідко поводитися свавільно, через що Сіверське князівство намагалася долучити своїх представників до загальної князівської ради та взагалі приєднатися до іншої територіальної одиниці – Київщини. Власне саме князівство було поділене на дві частини – Чернігівську та Новгород-Сіверську. До речі, єдиної та загальноприйнятої назви для Чернігово-Сіверських територій не було: в одних документах ці землі іменувалися «Чернігівські землі», в інших – «Чернігівщина та Сіверщина».

Чернігово-Сіверщина територіально перетворювалася з князівства на воєводство, полк та врешті-решт губернію. Попри такі зміни, що ставили на меті розпорошення української національності, ці землі залишалися осередком автономістських виступів. Навіть у повстанні декабристів, чернігівці брали активну участь (хоча виступ був жорстоко придушений). З приходом

більшовиків територія Чернігово-Сіверщини зазнала змін і частина її земель відійшла до Брянської губернії.

*В.С.Троян
I курс, 4 група,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України*

УТВОРЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТСЬКИХ ПАЛАТ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 19 СТ.

Зараз сучасна українська юриспруденція знаходиться в бурхливому і динамічному розвитку. Цьому вона може завдячити історичному західноукраїнському досвіду, який заклав перші цеглини правової сфери, а саме сфери адвокатської діяльності. Цінним у цьому плані є вивчення інтелектуальних надбань галицьких адвокатів та їх уміння організовувати свою роботу, що фактично і стало базою для зародження інституту адвокатури на Західній Україні.

Як нам відомо, Галичина після першого поділу Польщі відійшла під владу Австрії. Займатися адвокатською діяльністю довгий час продовжували за старим законодавством Польщі. І тільки в 1781 р. у законі про судоустрій Австрії був визначений правовий статус інституту адвокатури. Коли починаємо досліджувати цей закон, а саме статті з 410 по 429, то дуже добре видно, що отримати статус адвоката у той період було досить таки не легко. Відповідно до статті 411 кандидат на цю посаду повинен мати австрійське громадянство, юридичну освіту, отримати науковий ступінь доктора права та пройти відповідне стажування в прокуратурі, суді або в адвокатурі (3 роки для тих, хто має ступінь доктора права і 5 років для тих, у кого його не було), а також показати свою працьовитість, майстерність і наполегливість у цій сфері. Кожен адвокат повинен був знати звичаї та правовий устрій країни. І останнім кроком був екзамен, на якому треба було скласти проект судового рішення, написати апеляційну скаргу на прийняте судове рішення, підготувати позовну заяву, скласти проект контракту і написати протокол судового засідання, а також дати усні відповіді на питання з усіх галузей права. Зазначимо, що деякі вимоги до адвокатів залишилися і до сьогодні.

Переломним моментом у діяльності адвокатів був надворний декрет 1802р., за яким адвокатська професія перестає бути вільною, тобто, кандидат на цю посаду не міг просто скласти екзамен без спеціального дозволу цісаря. Причиною цього декрету, як вважала сама австрійська влада, стала велика кількість адвокатів у державі. У такому стані адвокатура знаходилася до 1826 р., коли законом від 2 лютого 1825 і 6 квітня 1830 р. було встановлено конкретна кількість адвокатів для окремих земель та міст. Отже, вперше в Австрії

запроваджувався принцип *numerus clausus*, який регулювався міністерством юстиції.

Революційні події 1848-1849 р.р пробудили дух адвокатів і налаштували їх на боротьбу проти правил номінації. Дійсно, цей принцип можна порівняти з ярмом, яке постійно обмежувало свободу і незалежність цього інституту. Правозахисники примусили австрійську владу прийняти закон про адвокатів 1849р. - «*Ustawa prawizoryczna o Adwokatach*». Він запровадив основну діяльність адвокатури, хоча, як зазначають вчені, все ж таки обмежував самоуправління адвокатури в Австрії. З цього моменту і починаються розбіжності істориків, що стосується визначення точної дати утворення першої адвокатської палати, адже в законі 1849р. було зазначено, що адвокати, які мали свої канцелярії на території судового округу земського суду, мали засновувати адвокатські палати. Тому вчені і дійшли до висновку, що такі палати мусили виникнути у 1849 р. або хоча б у 1850р. Але, якщо ми почнемо досліджувати велику кількість архівних матеріалів, то виявимо, що перша палата адвокатів була створена набагато пізніше, а саме у 1862р., бо недільна газета у Львові («*Gazety Lwowskiej*»), починаючи з 1855 р. згідно з вимогами кримінального процесу Австрії від 29 липня 1853р. оприлюднювала списки крайових адвокатів. Але у тих повідомленнях до 1862р. не згадувалася жодна адвокатська палата в Галичині.

У березні 1862 р. відбулися установчі збори адвокатів, на яких і було засновано Львівську палату адвокатів. Одразу ж були обрані її виконавчі органи, а найголовніше прийнятий Статут, який затвердив порядок діяльності палати. Відповідно до цього статуту, якщо у конкретній місцевості є 3-5 адвокатів, то вони мають право організувати адвокатські палати. Це сприяло до збільшення кількості самих адвокатів, адже починаючи з 1865р. створюється Станіславська, Краківська, Тернопільська палати адвокатів. Важливою подією стало скасування принципу номінації у 1868р. і адвокатура нарешті повернулася до тих часів, коли ця професія була вільною. Треба відзначити, що в архівах знайдено тільки Статут Львівської палати адвокатів, тому можемо припустити, що він став базою і для інших палат.

Отже, перша адвокатська палата в Галичині утворилася у 1862р. Незважаючи на різноманітні закони, надворні декрети, розпорядження австрійської влади, щодо обмеження кількості адвокатів у державі, Львівська палата адвокатів все ж таки змогла затвердити свій власний статут, який надав повну незалежність в їх діяльності. Адвокати, віданні своїй професії, змогли відвоювати право на захист простих людей від свавілля влади. Діяльність правозахисників у цьому не обмежувалася, бо згодом вони намагалися брати активну участь і в політичному житті країни.

ОРДИНАЦІЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО 1638 РОКУ, ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ

Метою даної роботи є розкриття основних положень історичного документу «Ординація Війська Запорізького», вплив та значення постанови для козацтва та українського народу в цілому.

Перед тим як перейти до висвітлення основного змісту «Ординації Війська Запорізького», необхідно зазначити передумови виникнення документу.

Козацькі війни (козацько-селянські повстання) кін. XV - поч. XVI ст. проти посилення національного та кріпосницького гніту, непослідовної політики польського уряду щодо українського козацтва закінчилися поразкою. Таку ситуацію чітко пояснює сучасний дослідник війн козаків С. Леп'явко:

«Політична неповноцінність козацтва була закладена в ньому на генетичному рівні. За походженням воно було дрібним військовим станом, який довгий період часу вперто боровся лише за право «бути за слугу» котромусь із сюзеренів. Маючи велику військову силу, козацтво врешті-решт примусило володарів інших держав рахуватись із собою, хоча заплачена за це ціна була неспівмірна з результатом. Але на більше, ніж на самоутвердження в ролі законно визнаної військової корпорації воно так і не піднялося. Козаки не змогли (за виключенням окремих осіб) усвідомити себе повноцінним суб'єктом суспільно-політичних відносин, господарем на власній землі, відповідальними за свій народ.».[2]

Постанова була видана сеймом Королівства Польщі у лютому (березні) 1638 року після придушення повстання 1637-1638 рр. під проводом К. Скидана і П. Павлюка. Вона повністю ліквідувала усі пільги та прибутки козаків.

Було відмінено виборність козацької старшини і ліквідовано козацький суд. Козацький реєстр складався із тисячі козаків з кожного полку – 6 тисяч осіб. До реєстру входили лише ті, хто не брав участі у повстанні.[3]

Отаманами та сотниками могли бути тільки ті козаки, які мали певні заслуги перед Річчю Посполитою. Виключені з реєстру зобов'язані були повернутися до свого попереднього соціального стану. Замість гетьмана призначали старшого комісара козацького війська, який був відповідальним перед коронним гетьманом Польщі. Йому віддавалась уся судова і військова влада в реєстрі, доручалося рішуче придушувати будь-яке свавілля з боку козаків. Резиденцією комісара стало місто Трахтемирів. Посади полковників і осавулів заміщали винятково шляхтичі. А представникам козацького стану дозволялося жити лише в королівських маєтностях Черкаського, Корсунського

та Канівського староств. Міщанам і селянам суворо заборонялося вступати у козаки і навіть віддавати своїх дочок заміж за них.

Решта пунктів ординації спрямовувалася проти Запорозької Січі. Аби допомагати запорожцям відбивати напади татарського війська і перешкоджати їхнім походам у Крим і Туреччину повинні були постійно перебувати на Січі два полки реєстровців. На Запоріжжя козак міг потрапити лише у тому випадку, коли мав паспорт, затверджений комісаром. Ординацією також передбачалося відбудувати Кодак і розмістити в ньому сильний гарнізон, що складався з 600 піхотинців і 100 найманих драгунів. [1]

У результаті можна сказати, що запроваджувався суровий режим військово-територіального прикріплення реєстрових козаків: вони не мали права покидати місце служби без відповідної санкції гетьмана коронного; без виданого комісаром паспорта козаки у жодному разі не могли відходити на Запорозжя. Реєстровий полковник також зобов'язаний був виконувати свої функції, не залишаючи територію свого полку. Служба в реєстровому війську ставилася в пряму залежність від козацького землеволодіння - припинялася приписка до реєстру осіб, які не мали такого землі. Для виконання цієї норми створювалася спеціальна урядова комісія. Водночас представникам козацтва не дозволялося мешкати в українських містах на татарському пограниччі (окрім Корсуня, Черкас та Чигирин) і мати там нерухомість.

Таким чином «Ординація Війська Запорізького» постала як засіб ліквідації польською владою усіх тих здобутків, які усіма силами змогли дістати для народу козаки. Використовуючи реєстрове козацтво не лише для військових походів і охорони кордонів, а саме для придушення опору народних мас - у такий спосіб польська влада намагалась розколоти українське суспільство.[4]

*Циклаурі Олександр Анатолійович
Студент 1 курсу 3 групи Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції НЮУ ім. Ярослава
Мудрого*

**ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕЛЯЦІЇ ВОЗНОГО В.
СІКОРСЬКОГО ПРО КРИВАВЕ ПОБИТТЯ СЛУГАМИ МАГНАТА С.
ЛЮБОМИРСЬКОГО МІЩАН МІСТЕЧКА ЯНУШПОЛЯ
(6 СЕРПНЯ 1643Р.)**

Реляція возного В. Сікорського є нормативним актом, який дає нам змогу дослідити тогочасне кримінальне право, виконавче провадження, слідство та міру покарання за нанесення тілесних ушкоджень шляхтичу. На той час, у XVII ст. діяло право литовських статутів, положення якого ще залишалися актуальними, випереджаючими час і все ж таки, феодальним за своїм характером. Ще практикувалося публічне виконання кари, необґрунтована і

негуманна міра покарання: четвертування, спалення, тілесні покарання, вигнання за межі общини тощо. Реляція є унікальним документом, оскільки можна отримати уявлення про причини скоєння тяжких злочинів проти феодалів, міри покарання та місце возного у притягненні винних осіб до відповідальності.

По-перше, возні наділялися повноваженнями судових урядовців, які повідомляли осіб про обов'язок з'явитися до суду (вручали щось на кшталт повістки), повідомляли сторін про хід судового процесу, після винесення рішення судом у цивільному провадженні – здійснювали його виконання. Під час самого судового процесу, возні наглядали за дисципліною у судовій залі (чи дворі, якщо це був княжий суд), тобто виконували функції розпорядників. У даному випадку, возний В. Сікорський прибуває на місце злочину, аби зафіксувати тяжкість тілесних ушкоджень. З тексту реляції ми дізнаємося, що процедура опису наслідків побиття (у даному випадку з летальним наслідком) відбувається у присутності трьох свідків «пана Федора Машанецького, пана Сигізмунда Сірацького і пана Щесного Трицинського».

Характер тілесних ушкоджень кваліфікує їх як умисні тяжкі і небезпечні для здоров'я, тобто такими, що загрожують життю людини чи закінчилися смертю (проникаючі пошкодження черепної порожнини та грудини, відкриті переломи кісток, втрата органу – ока, забиття кийками, «увесь хребет синій, синій» тощо). За нормами Литовського статуту злочини проти феодалських землевласників та заможної шляхти каралися найсуворіше, оскільки стояли в один ряд із злочинами проти державності. Враховуючи той факт, що злочин було скоєно групою осіб, які належали до найнижчого стану – слуг, то смертна кара була вірогідним варіантом покарання.

У інших випадках для приведення смертної кари до виконання засуджений нерідко, якщо злочин не відносився до категорії державних або релігійних, видавався обвинувачу (потерпілому, його родичам). Засуджений міг вступити в угоду з обвинувачем і відкупитися від смерті або передати себе йому в рабство. Однак законодавець XVII ст. вже не визнає цього і навіть загрожує репресіями особам, які визволяли винного від смертної кари. Тілесні покарання («членовредительные» і хворобливі) застосовувалися в основному до простих людей. При цьому у засудженого відрубувала рука (вуха, ніс, інший орган), йому заподіювалися інші фізичні страждання, тобто відбувалося відплата, яке мало служити залякуванням і попередженням для інших.

Імовірно, що причиною жорстокого групового нападу слуг на міщан містечка Янушполя були відносини, що впливали із феодалської залежності перших. Це могли бути ненормована кількість годин відробітків на наділах, нелюдське поводження зі слугами, обтяжливий податок. Прості слуги і ті категорії осіб, що не належали до привілейованих станів все ж таки на межі XVII-

XVIII ст. залишалися незахищеними у правовому та соціальному відношенні. Норми кодифікованого Литовського статуту хоч і потроху змінювалися у гуманний бік, але це був дуже повільний процес, у якому людський фактор відігравав вирішальну роль – особливо це залежало від князівської внутрішньої політики. Але видання Реляції свідчить про процеси подальшого упорядкування кримінального права та процесу, про його пристосування та видозміну відповідно до потреб суспільства та держави.

*Цокоров Павло Дмитрович,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 4 група*

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ НАСТАСЬКОЇ ШЛЯХТИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ПОСТОЇВ ВІЙСЬК

Вивчення такої правової дисципліни, як історія держави та права України є основоположним елементом підготовки професійного юриста, адже вивчення права взагалі, неможливе без розгляду історичних аспектів його виникнення, розвитку і функціонування. Розглядаючи перелік тем цієї дисципліни, неможливо окремо не виділити період формування української національної державності. Говорячи про цю тему, ми, звісно, маємо на увазі першу українську національну державу – Військо Запорізьке.

Почувши назву цього державного утворення, мимоволі в голові починають виникати образи великої козацької національно-визвольної війни з-під гніту Речі Посполитої під проводом Богдана Хмельницького. Перед очима з'являється архетип українського козака, який ладен відати своє життя за рівність і свободу власного народу, козака-воїна, козака-захисника, людини без вад. Але чи були всі козаки такими, як оспівують їх у піснях і розповідають у літературних творах? Саме це питання я поставив перед собою досліджуючи низку універсалів доби Хмельниччини, а саме універсал 15 січня 1654 року «про звільнення натаської шляхти від військової служби та постоїв військ».

Щоб зрозуміти причини прийняття цього документу необхідно дослідити козацьку історію українського села Рокитнянського району Київської області – Насташки (у «Реєстрі Війська Запорозького 1654 року» також зустрічається альтернативна назва селища – Настаська).

Перемога Богдана Хмельницького у Корсунській битві 16 травня 1648 року, значним результатом якої було знищення переважної більшості війська Речі Посполитої, що тоді знаходилася на українських землях, та полонення майже усього керівного складу королівського війська, дало поштовх для

розгортання всезагального козацько-селянського повстання, яке пізніше, як ми знаємо, переросло у національно-визвольну війну українського народу проти Речі Посполитої. Таким чином, після цих подій, населення селища Насташка вперше зустрілося з козацько-селянськими загонами на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким. У липні 1649 року Насташка стає сотенним містом Білоцерківського полку, де за вищевказаним «Реєстром», налічувалося 122 козаки та 11 шляхтичів (за деякими редакціями цього реєстру, таких шляхтичів було 12), а загальна чисельність населення переформованого містечка складала 2917 осіб. Аналізуючи ці цифри, можна стверджувати, що при екстремальних умовах війни, коли потрібно було максимально об'єднати та мобілізувати увесь народ, дана чисельність населення, яка виступала потенціальною військовою одиницею, могла стати необхідною стратегічною силою.

Само собою виникає питання, для чого було ставити хрест на можливій військовій перевазі, прийняттям універсалу про звільнення населення Насташки від військової служби? Відповідь криється на поверхні. Ми знаходимо її у першоджерелі: «іж уволнилисмо шляхту настаскую з того, аби у войско не ішли і жеби їм ніхто жадной і найменшой кривди чинити не важилися і в домах їх жадних становисков, ночлегов і попасов не отправовал, а іжели би хто-колвек легце соби уважаючи писание наше, в чим і найменшую кривду вчинити... таких без жадной милости до нас отсилати». Також розглядаючи цей універсал, некоректно було би не згадати про наступні два, які безпосередньо впливали на населення Насташки – універсал 3 липня у Києві та 14 жовтня 1654 року у Рокитному, за якими козакам заборонялося завдавати кривди міщанам та шляхті містечка Насташки, а також місцева шляхта звільнялася від надання своїх помешкань для тимчасового розквартирування козацьких військ.

Отже, це дає змогу нам зрозуміти, що деякі представники тогочасного козацтва зловживали своїми привілеями і ставили себе вище за інших представників українського народу, що проявлялося у завданні шкоди та збитків селянству, вільному поводженні з майном міщанства, та вередуванні військовим постоем (тимчасове проживання або ночівля у будинку в кого-небудь; перебування військових частин у певному населеному пункті; розквартирування військ). Все це впливало на авторитет козацтва та довіру до нього. Тому прийняття перелічених універсалів вважалося за необхідне для Богдана Хмельницького, аби ізолювати простий люд від утисків з боку привілейованого населення, оскільки козацтво аж ніяк не могло втратити підтримку міщан і селян, які «годували» національно-визвольну війну. Авжеж можна розглядати причини прийняття цього універсалу і з індивідуальних впливових чинників у обличчі української шляхти, підтримка якої була неабиякою важливою для гетьмана Війська Запорізького, адже в універсалі 15 січня 1654 року чітко прописана

необхідність відчуження настаської шляхти від будь-яких видів кривди з боку «жаби єсть кого».

На мою думку, саме таке тремтливе і обережне ставлення Богдана Хмельницького до усіх верств населення тогочасної України та підтримка суворої військової дисципліни козацтва дало змогу досягти значних успіхів у введенні національно-визвольної війни і створенні першої української держави у формі Війська Запорізького, історичний спадок якої і досі лунає у багатьох сферах культурного життя сучасного українського народу.

Цололо Володимир Володимирович
аспірант кафедри теорії держави і права
НЮУ ім.Ярослава Мудрого

ЩОДО РОЗУМІННЯ СУТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини і право – це не різні, незалежні одне від одного поняття і феномени. Вони є взаємопроникаючими та взаємозумовлюючими, оскільки визначають людину своїм змістом, творцем та адресатом. Являючи собою першоджерело та безпосередній вияв самої сутності права, права людини представляють загальноісторичне та соціокультурне надбання всього людства, завдяки яким особа реалізує власні інтереси, стає рівною державі та заявляє про себе, як істоту політичну [1., с. 86].

Проте, права людини розумілись таким чином не завжди. Лише відносно нещодавно, у ХХ столітті, традиційна парадигма зазнала змін, зробивши людину центром тяжіння для будь-якого права. Ціна, яка була за це сплачена – надзвичайно велика: дві Світові війни, численні революції, масові порушення прав людини, безневинні жертви. Все це стало тривожним сигналом для світового товариства та ознаменувало виокремлення міжнародного права прав людини, тих мінімальних стандартів, якими ми сьогодні оперуємо, говорячи про права людини, ефективна дія яких спрямована на глобальне утвердження, верховенство та їх захист.

Проблематика прав людини, будучи вкрай актуальною у ХХІ столітті, визначає той ціннісний орієнтир, якому мають відповідати держави та їх правові системи, що йменуються демократичними та такими, де панує верховенство права. У наш час суперечки з приводу того, що являють собою права людини – юридичну або ж моральну категорію та яким чином вони співвідносяться з державою, не вгасають. А дискусії з приводу того, чи існують універсальні права людини для всіх людей, в чому полягають відмінності між правами людини та правами громадянина, чи можливо обґрунтувати права людини, і відповісти на питання чому людина має права, носять полемічний характер.

Це все свідчить про те, що проблематика прав людини, якою б дослідженою вона не здавалась на перший погляд, далека від вирішення. Навіть просто намагаючись визначити, що представляють собою права людини та надати їм дефініції, обов'язково натикаємось на безліч варіацій та понять, більшість з яких характеризують права людини як: 1) певні блага, потреби та інтереси; 2) вимоги людини, адресовані державі; 3) можливості людини, що їй необхідні для нормального існування та розвитку [2., с.50].

Через неможливість виведення єдиної дефініції, яка б узгодила у собі безліч існуючих визначень прав людини як у науковій літературі, так і в міжнародних актах, та задля кращого розуміння того, що закладено в основу розуміння концепту прав людини у тому вигляді, в якому він сприймається сучасними західними демократіями, вбачається необхідність виокремити певні фундаментальні ідеї, що більш повно розкривають зміст, сутність і цінності феномену, під назвою права людини. Ними є такі:

1. Жодна державна влада не є безмежною;
2. Людина має певну сферу приватного простору, куди жодна влада не має права втручатись, а права і свободи людини повинні визнаватись державою;
3. Існування процедурних механізмів обмеження державної влади та захисту прав людини, яка цілком свідомо заявляє про необхідність такого захисту у разі порушення, маючи на це право;
4. Наявність доступу для кожного до демократичного процесу прийняття рішень;
5. Держава має не тільки повноваження на управління від імені народу, але і конкретні зобов'язання по відношенню до нього, необхідність виконання яких диктується волею народу;
6. Всі права та свободи належать в рівній мірі всім людям без винятку [3., с.1-2].

Як бачимо, вищенаведені ознаки свідчать про особливе відношення у сфері права між державою та людиною. Те, що права людини завжди мають своїм адресатом державу, яка зобов'язана їх дотримуватись, не є випадковістю, оскільки в центрі будь-якої держави стоїть людина, а в центрі будь-яких прав людини – поняття гідності, задля забезпечення якої, власне, і функціонує держава.

Не будучи чимось абсолютним та необмеженим, права людини виникають незалежно від юридичних установлень і лише визнаються в законодавстві (в широкому сенсі) як вираз моральної гідності людини. Вони спрямовані на утримання найважливіших цінностей людського життя й утвердження людини як найважливішої соціальної цінності, а їх визначення, обґрунтування та потребують додаткових досліджень у цій сфері [4, с. 116].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пуховська, А. С. Еволюція розуміння прав людини в контексті юридичного позитивізму / А. С. Пуховська // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. – С. 86–91.

2. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.

3. Wiktor Osiatynski / Human Rights and Their Limits / Cambridge University Press. – 2009. – 241 p.

4. Максимов С.І. Універсальність прав людини // Філософія права і загальна теорія права. - № 1. – 2013. – с.110-117

Чуб Вікторія Олександрівна
аспірант кафедри теорії та історії
держави і права СНУ імені Лесі Українки

ПРАВОВІ ОСНОВИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Зважаючи на сучасний розвиток ринку праці і недосконале трудове законодавство, одним із засобів забезпечення трудової дисципліни на сьогодні продовжують залишатись заходи юридичної відповідальності, що можуть застосовуватись до працівників, які порушують встановлені правила внутрішнього трудового розпорядку.

Відповідно до положень Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1].

Загальні засади притягнення до відповідальності встановлені ст. 61 Конституції України, згідно з якою ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення [1]. Варто відмітити, що за порушення законодавства про працю винні особи зобов'язані відшкодувати матеріальну шкоду, а також можуть нести дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність. Проте, незважаючи на ґрунтовні дослідження, проблеми юридичної і матеріальної відповідальності в трудовому праві не втратили своєї актуальності. Досить спірними і донині залишаються питання щодо визначення матеріальної відповідальності загалом і чи підлягають матеріальній відповідальності неповнолітні працівники, зокрема? Ці та деякі інші питання трудового законодавства залишаються дискусійними і потребують чіткого законодавчого врегулювання.

Проблеми юридичної відповідальності і, зокрема, матеріальної відповідальності в трудовому праві досліджувалися в роботах С.С. Алексеєва, С.М. Братуся, В.С. Венедиктова, І.О. Галагана, В.М. Кудрявцева, В.В. Лазарева,

І.С. Самощенко, М.С. Строговича, М.Х. Фарукшина, Н.М. Хуторян та багатьох інших вчених.

Перш за все, варто зазначити, що у теорії права немає єдиного підходу до визначення поняття матеріальної відповідальності. Зокрема, А. Саркісов зазначає, що матеріальна відповідальність – це не лише «відповідальність-обов'язок, але й ряд взаємокореспондуючих прав і обов'язків як у працівника, так і у власника» [5, с. 116-117]. На думку О. Кузніченко, матеріальна відповідальність працівників повинна розглядатися лише в ретроспективному аспекті як відповідальність за правопорушення в єдності всіх його елементів [3, с. 22-28]. Разом з тим, автори одностайні в тому, що для притягнення до матеріальної відповідальності, необхідно вчинення працівником трудового правопорушення.

На нашу думку, досить цікавою є позиція В. Мироненко, яка стверджує, що матеріальна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності, становить собою обов'язок однієї сторони трудового договору – працівника або власника (уповноваженого ним органу) відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну внаслідок винного, протиправного невиконання або неналежного виконання трудових обов'язків у встановленому законом розмірі й порядку [4, с. 53].

Відповідно до статті 188 КзПП не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років [2]. Проте є певні виключення, коли за згодою одного з батьків або особи, що його замінює, для виконання легкої роботи можуть залучатися особи по досягненні ними чотирнадцятирічного віку.

Варто наголосити, що неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [2].

Зважаючи на той факт, що особа, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором або ж бажає займатися підприємницькою діяльністю, набуває повної цивільної дієздатності, тобто здатна повною мірою самостійно набувати цивільних прав та обов'язків, виконувати їх та нести відповідальність за їх невиконання, підлягає і матеріальній відповідальності. Але неповнолітні працівники не можуть нести повну матеріальну відповідальність на підставі договору про індивідуальну чи колективну (бригадну) матеріальну відповідальність.

Таким чином, інститут юридичної відповідальності загалом і матеріальної відповідальності, зокрема, виступає гарантом обов'язкового виконання

сторонами трудових правовідносин своїх обов'язків і дотримання норм чинного законодавства. Матеріальна відповідальність може бути покладена на будь-якого працівника, який уклав трудовий договір з роботодавцем. Не виключає законодавство притягнення до матеріальної відповідальності і неповнолітніх працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>.
3. Кузніченко О.В. Правові питання притягнення працівників органів внутрішніх справ до матеріальної відповідальності за заподіяну ними шкоду : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2001. – 235 с.
4. Мироненко В.П. Поняття матеріальної відповідальності працівників у трудовому праві / В.П. Мироненко // Юридична наука. – 2012. - № 1. – С. 52-58.
5. Саркисов А.Р. Правовой механизм повышения эффективности и качества труда рабочих и служащих. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 181 с.

*Шарапова Валерія Віталіївна,
студентка 1 курсу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

СИНТЕЗ ПОЛІТИКИ ТА РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ ЯК ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

В світі існує значна кількість релігій, які в свою чергу впливають на держави, їх правові системи і суспільства в цілому. Ступінь впливу релігійних норм на правову систему є одним із критеріїв типологізації держави. Якщо у загальному цивілізаційному критерії звернути увагу на таку культурологічну ознаку як релігія, то можна виділити світську, теократичну та клерикальну модель держави. До першої моделі належать такі держави, в яких релігія відокремлена від публічної сфери. Світською державою є і Україна, що закріплено в ст.35 Конституції України («Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова»). При цьому кожній людині гарантується право на свободу думки, совісті і релігії (ст. 18 Загальної декларації прав людини). Дане положення знайшло відображення і в Конституції України. Так, ст.35 гарантує, що кожна особа має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Основою правового регулювання відносин держави і релігійних організацій в Україні є Закон України від 23 квітня 1991 року " Про свободу совісті та релігійні організації". Одними з завдань цього Закону і правового регулювання позначеної сфери суспільних відносин в цілому є (а) подолання негативних наслідків державної політики щодо церкви; (б) визначення обов'язків держави щодо релігійних організацій; (в) визначення обов'язків релігійних організацій перед державою і суспільством. Із законодавчих актів випливає, що в Україні однозначно закріплений секуляризований характер державно-правових відносин, тобто релігія (релігійні організації) чітко відмежовані від держави. Водночас, аналіз реальної політики, існуючих практик взаємодії держави і релігії в Україні, демонструє, що подекуди закріплений в Конституції і законах баланс суттєво порушується.

Забезпечення свободи совісті в Україні, побудова цивілізованих відносин з релігійними організаціями є важливим і досить складним аспектом внутрішньодержавної політики. Це пов'язано передусім з тим, що Україні у спадок від радянського минулого дісталася відсутність сформованих традицій у сфері релігійно-церковного життя, його автономного й органічного співіснування з державою. Здобувши незалежність, українська держава засудила незаконні дії радянської влади щодо віруючих, релігійних організацій та релігії в цілому, стала на шлях побудови цивілізованих взаємин між церквою і державою, взяла на себе обов'язок реального забезпечення свободи совісті. Це відбувається в доволі специфічних умовах, як з огляду на певні особливості релігійних спільнот в Україні, так і з огляду на відсутність сформованих високих стандартів демократії та політики в українській державі.

Зокрема, для значної частини наших співгромадян питання релігійності не входить до основних. Релігійність сприймається ними скоріш як данина традиціям, ніж потреба сьогодення. Вона обмежується відвідуванням церкви під час великих релігійних свят та проведенням обрядів вінчання, хрещення дитини, відспівування та поминання тощо. Водночас, у релігійних організацій є доволі широкі можливості впливати на думки віруючих, їх оцінку важливих соціальних подій чи потенційно конфліктних соціальних ситуацій і явищ. В контексті цього набирає обертів процес синтезу політики та релігії в Україні і сформована проблема надмірного взаємозв'язку політичних та релігійних процесів.

З однієї сторони, певна взаємодія релігії і держави вписується в парадигму інтеграції суспільства. З іншої сторони, якщо така взаємодія набуває (замість локального, фрагментарного формату) певного універсального характеру, коли релігійні організації використовують державу для зміцнення власної влади і навпаки, вона стає проблемою. Яскравими прикладами надмірності залучення релігії до публічного простору, що суперечить стандартам світської держави, є

наступні. Виборчий процес, під час якого суб'єкти політики для досягнення своїх цілей намагаються спертися на авторитет релігії. Намагання використовувати останній посадовими особами державних органів. З боку церкви та духовенства також простежується орієнтація на певні політичні сили. Вони добровільно залучаються до політики, а деякі навіть практикують виступи під знаменами та гаслами політичних партій. Політики за допомогою консолідації з церквою намагаються впливати на суспільство, а церква за допомогою такого союзу хоче лобювати свої інтереси у владних структурах. Ознакою політизації релігії є й вживання стосовно церкви таких, притаманних політичній сфері, термінів, як "незалежність" і "самостійність" замість понять "автокефальність" та "автономність". Одним із найпереконливіших свідчень політизації релігії в Україні є створення партій конфесійного спрямування, зокрема таких, як Християнсько-демократична партія України, Республіканська християнська партія України, Українська християнсько-демократична партія, Партія мусульман України тощо.

Отже, в суспільно-політичному та релігійно-церковному житті України спостерігається одночасний процес політизації релігії та сакралізації політики. Таке явище можна називати синтезом, який має негативні наслідки у функціонуванні держави і права. Це проявляється перш за все в порушенні чинного законодавства про правовий статус релігії і церкви. Також відбувається посилення засад традиційного суспільства, що гальмує правовий розвиток суспільства, знижує правові стандарти захисту і гарантування прав людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доц. кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого –Біля-Сабадаш Ірина Олександрівна.

Шевченко Л. С.

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції,
1 курс, 10 група*

БАТУРИНСЬКІ СТАТТІ 1663 Р.

1663 рік: обранець «чорної ради», Іван Брюховецький завдяки умінню впливати на натовп зумів завоювати прихильність козацьких низів, протиставляючи себе заможній козацькій старшині, тобто стає гетьманом. У результаті Сомко і Золотаренко арештовані й страчені царським урядом, українська держава розкололася на два береги, а Лівобережжя отримало слухняного проросійського гетьмана. Брюховецький вирішив не чинити опору російській стороні (можливо, з міркувань недоцільності війни проти царату, який на той час мав достатню міць), тож був першим гетьманом, який відвідав Москву і навіть одружився на московській княжні. Загалом, він відзначився активною

політикою, особливо укладанням Московських статей та Андрусівського перемир'я. Посеред таких значущих для української історії актів, Батуринські статті не здаються особливо гучними. Проте, вони були першим документом, що ознаменував цілу епоху російського гніту, реалізованого під час гетьманування Брюховецького.

Серед причин укладення статей можна висунути декілька теорій. Скоріш за все, Іван Брюховецький був невпевнений до кінця у своєму становищі (оскільки підтримка козацьких низів вельми мінлива), тож шукав підтримки у зовнішньополітичних факторах. За іншою версією, гетьман особисто до Москви не тяжів, але влаштувати відкритий конфлікт не хотів, адже це була програтна війна, що коштувало б йому авторитету серед козаків та, можливо, життя.

Але повернемося до умов статей, перш за все слід зазначити, що статті мали в основному суто економічний характер. Так, наприклад, одним із пунктів була заборона на ввезення та продаж тютюну та спиртних напоїв (горілки, браги) на певні території, точніше – російські. Цар вбачав у Лівобережжі лише ринок збуту своїх товарів, але для більшого ефекту потрібно було обмежити розповсюдження популярної української продукції. Деякі схожі вимоги стосувалися і Правобережжя та торгових стосунків із Кримським ханством – ввезення та продаж хліба був заборонений. Отже, економічно Лівобережна Україна залежала від російського сусіда, який в економічному відношенні був монополістом.

Одне з положень, що обурювало не тільки пересічних козаків, а і старшину – це розміщення (розквартирування) російських військових частин на території Лівобережжя. Фактичне утримання спричиняло значні витрати бюджету (котрі в незначній мірі компенсувалися царатом, але вигоду від цього отримувала лише старшина на чолі з гетьманом; рядове козацтво та селяни тільки страждали від цього, не кажучи про почуття приниження національної гідності), загрожувало суверенітету та доступно демонструвало залежний стан українських земель. Крім цього, українська сторона зобов'язувалася схоплювати та депортувати зі своєї території російських втікачів. Хоча, в альтернативі ці втікачі могли долучитися до лав козацьких військ та допомагати відстоювати українську державність.

Але найбільш неприйнятним та особливо болючим для козаків був пункт про підтвердження умов Березневих (1654 р.) та Переяславських (1659 р.) статей. Адже це означало повний контроль: гетьмана та старшину утверджують за погодженням московського царя, українська церква підпорядковується московській, у великих українських містах розквартирувалися російські гарнізони, родючі землі та родовища сировини були у розпорядженні Москви.

Також особливі умови стосувалися козацького реєстру, його обсяг у 60 тис. мав бути чітко дотриманий.

Батуринські статті, на відміну від суперечливих Березневих та Переяславських, можна чітко ідентифікувати як не вигідні для української держави. Демагогічна політика, яка звела на гетьманство Брюховецького, сама ж і погубила його – у 1668 р. через загальне невдоволення і повстання гетьмана було вбито. Серед багатьох провин, які приписували Івану Мартиновичу, у тому числі фігурувало підписання Батуринських статей. Політика співіснування російської влади та козацької верхівки дозволила останній збагатитися, у подальшому гарантувати собі привілеї рівноцінні дворянським титулам, але доля простого українського народу була смутною. Незважаючи на близьке слов'янське походження, російська сторона ніколи не була надійним і добрим соратником для українців. Проблема Брюховецького полягала у неправильному виборі ворога, що відобразилося на самих статтях.

В цілому статті проклали шлях до проникнення царату у всі сфери українського життя: економічний, військовий та політичний контроль був справжньою перепорою на шляху об'єднання українських земель та їх становлення в одне ціле – соборну, незалежну та самостійну Українську державу, що було одвічним прагненням народу. На жаль, до омріяної повної незалежності доведеться почекати триста двадцять вісім років.

*Штабська Христина Дмитрівна,
студентка 1 курсу 11 групи факультету
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ВИТІСНЕННЯ НОРМ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА І ЛІКВІДАЦІЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Магдебурзьке право є феодальним правом на самоврядування, що надавалося окремим містам з XIII ст., починаючи з німецького містечка Магдебург. Ця система норм визначала економічну діяльність, майнові права, суспільно-політичне життя, становий поділ міщан за власною системою правових норм, що перетворювало міста на потужні виробничі і товарно-грошові центри. Особливістю також було те, що це перша загальна і універсальна норма, яку можливо було пристосувати до будь-якого торгівельного чи ремісничого міста, роблячи його основним принципом доступ до самоврядування.

Магдебурзьке право базується на Саксонському зеркалі 1225 р. – збірник німецького феодального права та статуті м. Магдебурга. Зазвичай ці документи окреслювали організаційні форми ремісництва, торгівельної справи, порядок обрання й діяльності локального самоуправління, об'єднання ремісників та

купців у цехи та гільдії. Додаткове регулювання здійснювалося нормами Литовського статуту та звичаєвим (часто локальним) правом. На українських територіях магдебурзьке право було запроваджене у Сянку (1339 р.), Львові (1351 р.), Кам'янці та Бересті (бл. 1389 р.). Київ отримав право самоврядування лише на початку XVI ст.

Городяни міст з магдебурзьким правом належали до вільного населення, хоча і відбували деякі зобов'язання на користь держави (найпоширеніша – військова повинність) та міської адміністрації. Отже, особиста залежність була скасована, а місто було звільнене від втручання феодала у судовій та адміністративній сфері управління.

Процес ліквідації звичаєвого та магдебурзького права на українських територіях був обумовлений низкою особливостей. Після I поділу Речі Посполитої чинний правовий устрій скасовувався сеймовими рішеннями на підставі того, що магдебурзьке право не відповідає діяльності городян (на той час превалювало землеробство, аніж ремісництво та торгівля). Але слід зазначити, що практика скасування грамот на самоврядування не набула широко поширення. Польський уряд, побоюючись радикальних виступів, не наважувався змінювати на польський мотив форму адміністративного керівництва окремих земель з чисельними корінними етносами.

За II поділом, українські землі опинилися під російською владою, чия політика щодо самоуправління міст була категоричною і однозначною на противагу полякам – його було ліквідовано. Це пояснюється політикою уряду на уніфікацію та упорядкування системи управління містами. Завдяки реформам планувалося передати управління до загальних міських дум та створити низку виконавчих органів. Проте, в один момент повністю скасувати попередній устрій і запровадити новий було неможливо, тож магістрати на чолі з бурмистрами деякий час функціонували, маючи судово-розпорядчі повноваження.

Таким чином, слід зазначити, що магдебурзьке право поруч із звичаєвим довгий час регулювало суспільні відносини та публічну сферу управління. Поступово система управління змінюється, в основному це спричинено зовнішніми факторами – розпадом могутньої Речі Посполитої. Однак, на новопридбаних українських землях навіть радикально налаштована російська влада не поспішала докорінно змінювати адміністративний устрій. Навіть запровадивши міські думи, їх коло повноважень і внутрішня організація багато в чому нагадувала магістратську: нагляд за виконанням судових рішень у цивільних справах, здійснювали військовий набір, керував торгівельними лавами та ремісницькими цехами. Навіть залишилася та ж сама система швидкого усного судочинства для незначних категорій справ.

Але що головне – скасування права на самоврядування не завжди дорівнювало фактичній ліквідації самоуправління. Наприклад, деяким містам України, таким як Львів, австрійською владою було надано привілей міста-столиці: фактично магдебурзьке право не діяло, але магістратську систему управління відновили. Отже, на певному історичному етапі така система самоврядування була дієвою і звичною для сприйняття, але з плином часу застаріла, оскільки поступово занепадає звичаєве право, традиції якого важко зберігати в умовах територіальної і національної роздробленості.

*Шутько Вікторія Сергіївна
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
Господарсько-правовий факультет
2 курс, 1 група*

МЕХАНІЗМ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ В УКРАЇНІ

Неузгодженість дій гілок влади, а частіше пряме протистояння між ними не є чимось новим для країн з демократичною формою режиму, але в процесі розвитку демократії в країнах Європи сформувалися певні механізми та інститути конструктивного вирішення конфліктів. Як свідчить досвід країн-членів ЄС, надійним засобом усунення негативних явищ, що виникають у процесі організації та функціонування державної влади, є система стримувань і противаг, що надає необхідної самостійності органам державної влади у виконанні своїх функцій та, водночас, забезпечує їх взаємодію в процесі реалізації напрямів загальнодержавної політики. Оскільки Україна позиціонує себе як європейська демократична держава, то необхідним є детальне дослідження цього аспекту в чинному законодавстві [1, с. 56].

На сьогодні принципу стримувань і противаг притаманні наступні ознаки:

- 1) він застосовується лише в країнах, де реалізований принцип поділу влади;
- 2) системність і цілісність його елементів, котра означає, що цей механізм діє як внутрішньо узгоджена система, окремі елементи якої не здатні власними силами забезпечити збалансованість державної влади та здійснювати ефективне управління державними справами;
- 3) реалізується через систему політико-правових засобів втручання однієї гілки влади у сферу компетенції іншої, при чому зберігається незалежний самостійний політико-правовий статус кожної з них;
- 4) за його допомогою відбувається запобігання узурпації влади, для чого створюється система комплексних елементів контролю за діяльністю гілок державної влади;

5) його залежність від характеру та рівня розвитку державного механізму країни, стану економіки, від історичних, національних, політичних та інших традицій, які склалися в суспільстві;

б) він забезпечує гарантування основних прав людини, тим самим створюючи базу для існування демократичної правової держави [2, с. 69].

Для повного дослідження механізму стримувань і протигаг необхідно розглянути, що становить собою кожна з гілок влади, тобто надати її характеристику.

Почнемо з законодавчої влади. В Україні її уособлює Верховна Рада, до виключної компетенції якої належить прийняття законодавчих актів, які мають найвищу юридичну силу і яким повинні відповідати нормативно-правові акти всіх інших державних органів. Разом з цим законодавча влада здійснює низку інших функцій, зокрема, контроль за бюджетом, визначення засад державної політики та програм суспільного розвитку, формування деяких державних органів, парламентський контроль за діяльністю різних органів державної влади, визнання міжнародних договорів та ін. Таким чином, ці повноваження свідчать про існування механізму взаємодії парламенту з іншими гілками влади.

З метою уникнення можливої узурпації влади Верховною Радою України, в Конституції закріплено цілу низку стримувань і протигаг щодо парламенту. Слід розрізнити правові та інституційні протигаги. Серед правових протигаг – ускладнена процедура внесення змін до Конституції, особлива процедура прийняття законів і т.д. Що ж стосується інституційних протигаг, то слід відзначити, що до них відноситься наділення певних органів спеціальними повноваженнями для стримування влади парламенту. В Україні такими повноваженнями наділений Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Національне Антикорупційне Бюро України.

Так, до системи стримувань і протигаг щодо нашого парламенту з боку Президента слід віднести:

1) призначення Президентом всеукраїнського референдуму щодо змін до Конституції (п. 6 ч. 1 ст. 106);

2) можливість дострокового припинення Президентом повноважень парламенту, якщо протягом тридцяти днів пленарні засідання не можуть розпочатися;

3) у сфері законодавства Президент України має свої важелі впливу на парламент. Зокрема:

- право законодавчої ініціативи Президента у Верховній Раді України, причому законопроекти, визначені Президентом, як невідкладні, розглядаються Верховною Радою позачергово (ч. 2 ст. 93 Конституції України);

- Президент підписує й офіційно оприлюднює закони, прийняті парламентом. Важливо, що він може скористатися правом вето, хоч і відкладального, та не підписати законопроект [3].

Одним із найголовніших засобів впливу на Верховну Раду з боку Кабінету Міністрів України слід назвати право уряду розробляти державні програми соціально-економічного розвитку та розробляти й виконувати закон «Про державний бюджет» (у якому, зокрема, міститься план видатків на утримання законодавчого органу). Цим самим певною мірою спрямовується діяльність Верховної Ради України. Проте конфлікти, що виникають між парламентом і Кабінетом Міністрів, як правило, закінчуються не на користь останнього. Це й зрозуміло: адже уряд позбавлений права ставити перед Президентом питання про дострокове припинення повноважень Верховної Ради, тоді як вона може висловити недовіру урядові [4].

Щодо противаг з боку Конституційного Суду України, то він наділений повноваженнями вирішувати питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених нею випадках інших актів (ч. 1 ст. 147 Конституції) [5].

Верховний суд також має «стримувальні» повноваження, а саме звернутися до Конституційного Суду України з питанням щодо конституційності законів та інших правових актів України [6, с. 302].

Також необхідно зазначити, що іще рік тому в Україні був відсутній орган досудового розслідування, який би мав повноваження відкривати провадження стосовно посадовців. Тільки в Національного Антикорупційного Бюро з'явилася компетенція щодо протидії кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Досліджуючи систему стримувань і противаг українського парламенту, слід також вказати і на ті повноваження парламенту, які дозволяють йому стримувати інші гілки влади, а отже, збалансувати цю систему.

Так, Верховна Рада України «противажає» Президентові, передусім, тим, що вона вповноважена усунути Президента з поста в порядку імпічменту. Не дивлячись на те, що ця процедура доволі чітко виписана в Конституції України, на практиці вона є майже не виконуваною. Також парламент має право подолати президентське вето більшістю у дві третини голосів від конституційного складу, хоча, як свідчить практика інших країн, наприклад США, більш доцільним є встановлення кворуму у кількості двох третин присутніх депутатів [7, с.149].

Що стосується уряду, то тут головним важелем впливу є те, що Верховна Рада за пропозицією Президента або не менш як однієї третини народних

депутатів від конституційного складу може розглядати питання про відповідальність Кабінету Міністрів і прийняття резолюції недовіри.

А от щодо судової гілки влади, то тут засоби впливу парламенту значно збузилися після Судової реформи 2016 року. Адже раніше Верховна Рада надавала згоду на затримання, тримання під вартою або арешт суддів, а наразі це прерогатива Вищої ради правосуддя. Тому в контексті принципу стримувань і противаг щодо судової влади парламент обмежується лише правом призначення шести суддів Конституційного суду і обранням двох членів Вищої ради правосуддя.

Політико-правова практика поступово формує нові інституційно-правові та інституційно-політичні складові у системі стримувань і противаг, що зумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Науковий керівник – к. ю. н. Прийма Сергій Васильович

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жук Н. Система стримувань і противаг у державному апараті: витоки та основний зміст// Вісник Академії правових наук України. – 2003 . – № 4 (35). – С. 55-62.

2. Сало І. С. Механізми стримувань і противаг у політичних системах країн ЄС та в Україні // Національний інститут стратегічних досліджень. Стратегічні пріоритети, 2009. – № 2 (11). – С. 63-69.

3. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр>

4. Закон України «Про Кабінет Міністрів» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

5. Закон України «Про Конституційний Суд» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр>

6. Ремескова Ю.О. Роль судової влади в системі стримувань і противаг за Конституцією України // Конституція України – основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23-24 черв. 2011 р. – С.301-303.

7. Воронін І.О. Право «вето» як складова принципу стримувань і противаг у системі поділу влад в Україні // Демократія у країнах Східної Європи: конституційно-правовий вимір (Тодиківські читання) : зб. тез наук. доп. і повідомл. четвертої міжнар. наук. конф. молодих вчених, асп. і студ. (27-28 трав. 2011 р.) - С.149.

Глюшин Владислав Олегович

студент першого курсу НЮУ ім. Ярослава

Мудрого

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ У СКЛАДІ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО

На мою думку, тема правового становища України за часів гетьмана Івана Виговського є дуже актуальною, тому що саме з початку правління Виговського

почались смутні часи, що засвідчується листом Івана Мазепи до польського короля Лещинського в 1707 році, де описувалось зруйнування державної єдності.

Правління Виговського почалося з відібрання гетьманської булави у Юрія Хмельницького, мотивуючи це тим, що Юрій неповнолітній. 26 серпня 1657 року старшинська рада в Чигирині дала наказ передати булаву Виговському і вже 25 жовтня цього ж року в Корсуні генеральною радою було визнане гетьманство Виговського.

Одразу після зайняття посади, Виговський уклав Корсунський договір зі Швецією, за яким передбачалося створення україно-шведського союзу і гарантування незалежності і цілісності української держави. За умовами договору шведський король Карл X повинен був домогтися визнання незалежності України Річчю Посполитою. Також до складу Гетьманщини повинні були увійти Берестейське і Полоцьке воєводство, але через початок воєнних дій між Данією і Швецією та складна внутрішньо-політична ситуація в країні не дозволила реалізувати умови Корсунського договору.

Україно-шведський союз не сподобався російському уряду, оскільки цей союз міг бути використаним проти Росії. Також активна міжнародна політика Виговського викликала обурення у російського уряду, через що у лютому 1658 в Україну був направлений посланець Богдан Хитров, який вимагав перебування російських воєвод у Ніжині, Чернігові та Переяславі, а не тільки у Києві, заборонив підтримувати договірні відносини зі Швецією, а також домагався вивести козацькі загоны з Білорусі.

Щодо внутрішньої політики, то Виговський хотів посилити владу козацької старшини, української шляхти та духовенства, що зіграло йому не на руку і восени 1657 на Лівобережжі піднялось селянське повстання на чолі з Довгалем, Іскрою та Зеленським. Вони вимагали повернення козацької вольності (право варити горілку, обирати гетьмана на «чорній раді», вільно переходити на Запоріжжя). Також наприкінці 1657 було підняте повстання під проводом Пушкаря та Барабаша, до яких приєдналося більше 20-ти тис. учасників селянського повстання.

Виговський спробував домовитися з повстанцями, але йому не вдалося це зробити і, як результат, 6 лютого 1658 40-ка тисячні загоны Пушкаря та Барабаша розгромили вщент гетьманські частини під командуванням Богуна та Сербина. 11 червня 1658 був другий бій, у якому Виговський одержав перемогу і спалив Полтаву та ще багато українських міст, а інші віддав татарам на пограбування.

У вересні 1658 Виговський підписав Гадяцький договір з Польщею та Литвою, за умовами якого Україна ставала Великим князівством Руським з Чернігівським, Брацлавським та Київським воєводствами і входила до складу Речі Посполитої як окрема держава; законодавча влада належала Національним

зборам; виконавчу владу здійснював гетьман, який обирався довічно; гетьман очолював збройні сили; православні зрівнювалися у правах з католиками.

Через укладання Гадяцького договору та незадоволення зовнішньою політикою гетьмана була зібрана козацька рада, де було вирішено усунути Виговського від гетьманства та поставити на його місце Юрія Хмельницького.

Отже, політика Івана Виговського мала невдалий характер, оскільки не один із договорів він реалізувати не зміг, своє положення йому було важливішим, ніж державне, і саме з цього гетьмана почалися смутні часи в Україні.

*Удовенко Діана Григорівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України, 1 курс, 3 група*

«РУКОПИСАННЯ» КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬКОВИЧА (БЛИЗЬКО 1287 РОКУ)

У процесі свого становлення Галицько-Волинське князівство пройшло декілька етапів. Один з найтяжчих періодів історії розвитку держави припав на правління Волинського князя Володимира Васильковича. Попри всі труднощі, у період свого князювання він намагався підвищити авторитет Галицько-Волинського князівства.

Володимир Василькович з дитинства знав всі переваги та недоліки перебування на престолі, оскільки народився в родині князя Василька Романовича і його дружини Єлени Білої. Подружжя мало лише одну дитину, тому він повинен був стати головним спадкоємцем. Володимир Василькович посів престол у 1269 році, але це був дуже непростий час: Київська держава розпалась на окремі князівства, а через напад монголо-татар князі відмовилися об'єднуватись навколо Києва, тому врегулювати відносини в суспільстві було досить складно. До того ж Волинський князь не уникав війни, якщо не можливо було вирішити справу мирним шляхом. Наприклад, у 1274 році Володимир був змушений розпочати війну з литовським князем Тройденом, який спустошував волості у Володимирі.

Поряд з цим, відкритість культури забезпечувала міцні зв'язки з Європою, активний культурний діалог з різними народами, що зумовлювало поліфонізм культурних спрямувань. Відбувається господарське піднесення, розвиток і збагачення міст. Це зумовлювалося поглибленням суспільного поділу праці, розвитком ремесла та пожвавленням торгівлі. З розширенням міст будувалися міські укріплення, різні цивільні і культові споруди.

Князь Володимир Василькович збудував храми у Більську, Бресті, Любомлі. У місті Володимирі заснував монастир Святих апостолів, в якому за

власні кошти була розписана церква Святого великомученика Дмитрія. Єпископам Перемишльської і Чернігівської Володимир Василькович подарував Євангеліє, прикрашене перлами, сріблом, дорогоцінним камінням та емаллями.

З літописів відомо, що князь був великим книжником та філософом, тому багато уваги приділяв удасконаленню законодавства. Безумовно, не можна залишити без уваги «Рукописання» князя Володимира Васильковича, оскільки воно є визначною пам'яткою права.

В Іпаліївському літописі зазначено, що датою створення даного твору можна вважати 1287 рік, проте вона є лише умовною. Датовані події XIII ст. в інших літописах свідчать про те, що представлений тексту був складений значно пізніше, тому прямі хронологічні вказівки не можуть прийматися беззастережно.

«Рукописання» свідчить про існування в період роздробленості права успадкування феодального володіння у Володимиро-Волинському князівстві, а також певного порядку передавання князем права експлуатації феодально залежного населення своїм спадкоємцям.

Як відомо з літописів, основною частиною населення у Володимиро-Волинському князівстві були селяни. Смерди володіли господарством і були незалежними, а холопство зустрічалось дуже рідко. Проте всі селяни побинні були сплачувати податки своєму князю і нести військову службу. За користування землею селяни мали платити ренту землевласникові і виконувати різні повинності. Тому спираючись на вищезазначене, можна сказати, що «Рукописання» дає ще можливість вивчити організацію управління селами й містами Південно-Західної Русі.

Отже, князь прожив недовге життя, оскільки мав серйозне захворювання, але встиг залишити після себе велику спадщину. Його «Рукописання» є одним з ключових джерел права XIII століття і у подальшому основою для написання майбутніх літописів.

*Рукас Софія Максимівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України, 1 курс, 3 група*

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГРАМОТИ РУСЬКИХ КНЯЗІВ ВОЛОДИМИРА – АНДРІЯ І ЛЬВА ЮРІЙОВИЧА ДО ВЕЛИКОГО МАГІСТРА НІМЕЦЬКОГО ОРДЕНА КАРЛА (9 серпня 1316 р.)

На початку 14 століття Галицько-Волинське князівство активно розвивалося. Разом з тим розвивалося і право як важлива ознака держави. Спочатку воно базувалося на таких джерелах як звичаї та традиції, згодом з'явилися такі джерела як: Руська правда, церковне право та законодавство князів. Правотворча діяльність за часів Галицько-Волинської держави мала свої

особливості: князі могли самостійно вносити поправки у чинні руські джерела права а також приймати нові нормативно-правові акти. Такі зміни у правовій системі були зумовлені соціально-економічним та політичним розвитком Галицько-Волинського князівства.

На той час галицько-волинські князі не видавали законів. Під поняттям «закон» розумілося Божі приписи та заповіді Святого Письма. Тому князі видавали такі юридичні документи як грамоти. До нас дійшло невелика кількість цих історичних пам'яток. Основною причиною цього є те, що Галицько-Волинська держава втратила свою незалежність і внаслідок цього основні грамоти князів було знищено. Але декілька грамот дійшло до наших часів і вони є унікальною пам'яткою культури і історії України. Такою пам'яткою є: «грамота руських князів Володимира-Андрія і Льва Юрійовича до великого магістра німецького ордену Карла».

Грамота руських князів Володимира-Андрія і Льва Юрійовича до великого магістра німецького ордену Карла – це дипломатичний акт, який був націлений на встановлення дружніх зовнішніх відносин між Галицько-Волинським князівством та Пруським орденом хрестоносців. За попередніх князів Галицько-Волинське князівство мало дружні стосунки з орденом, але за часів правління Володимира-Андрія і Льва Юрійовича відносини значно погіршились. За допомогою грамоти руські князі прагнули поліпшити відносини з орденом. Дослідники вважають, що даний документ був помилкою, оскільки був використаний проти Галицько-Волинської держави. Дану грамоту було також підтверджено князем Юрієм II. Також відомо, що грамоту було підписано представниками Боярської ради. Це свідчить про те, що бояри на той час мали великий вплив на князівську владу.

Головним положенням грамоти руських князів Володимира-Андрія і Льва Юрійовича до великого магістра німецького ордену Карла було: встановлення «довічного» оборонного союзу між Галицько-Волинським князівством та Пруським орденом хрестоносців проти Литви, Польщі і татар. Галицько-Волинські князі обіцяли надати зі свого боку охорону від татар та від будь-якого іншого ворожого нападника, наскільки вистачить змоги та як випаде нагода. Можна сказати, що Галицько-Волинське князівство хоч і було під владою Золотої Орди, але все одно мало можливість проводити свою зовнішню політику. Також до основних причин поліпшення стосунків із Тевтонським орденом можна віднести економічний і сировинний інтерес. Руські князі були дуже зацікавлені у поставках зброї та стратегічної сировини. Грамота була видана за проханням племінника галицько-волинських князів графа Зіггарда Шварцбурга.

Отже, у висновку можна сказати, що у грамотах руських князів траплялися постанови міжнародного та публічного права і «грамота руських князів

Володимира-Андрія і Льва Юрійовича до великого магістра німецького ордену Карла» є яскравим прикладом цього. Галицько-Волинські князі прагнули добитися дружніх стосунків із Тевтонським орденом, видавши для цього спеціальну грамоту, яка була використана проти руських земель. Тому можна вважати, що вона мала більш негативний характер ніж позитивний.

*Павліченко Ангеліна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ІПКОЮ, 1 курс, 3 група*

ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЖАЛУВАНОЇ ГРАМОТИ КОРОЛЯ КАЗИМИРА ЛИТОВСЬКОМУ, РУСЬКОМУ І ЖМУДСЬКОМУ ДУХОВЕНСТВУ, ДВОРЯНСТВУ, РИЦАРЯМ, ШЛЯХТІ, БОЯРАМ І МЕСТИЧАМ (2 травня 1457року)

Починаючи від XIII століття закінчуючи XVI століттям, приблизно три сотні років, існувало своєрідне самостійне державне утворення – Велике князівство Литовське. Особливість полягала в тому, що держава була збудована у формі конфедерації. Це пояснюється тим що до неї входили удільні князівства Литви, Білорусії, України на чолі з владою Великого князівства Литовського. Вони перебували в союзницьких відносинах і створювали об'єднання держав. Також слід відмітити, що це відбилося і в правовій системі Литовського князівства, оскільки кожен з таких удільних князів, на своїх землях так би мовити творив своє право. Тож після приєднання до князівства земель Київської Русі правова система складалася з двох підсистем: українсько-білоруської, основу цього правового режиму складало давньоруське право та литовського. Після економічного піднесення князівства удільна система розпалася, тож і не дивно, що центральній владі було вигідно щоб на всю територію князівства поширювався єдиний закон, творцями якого виступатиме ця влада. З цього періоду починається процес створення загальнодержавних законодавчих актів, які поширюватимуть свою дію на всі без винятку литовські, білоруські, українські землі.

Таким чином відбувається зростання загальної культури та освіти населення. Починають формуватися основні поняття та терміни які притаманні литовсько- руському праві.

Слід також відмітити, що велику роль у творення нової правової системи відіграла саме релігія. І перед владою стояло питання про врегулювання співіснування двох основних напрямів християнства – католицизм та православ'я.

Проте не можливо виділити в головний якийсь один із них. Православна релігія зародилася ще в X столітті, її дотримувалася переважна більшість

населення Київської Русі. Проте і католицизм був визнаний державною релігією у Великому князівстві Литовському. Це визначилося під час укладення Кревської унії у 1385 році. Починаючи з середини XV століття було видано низка нормативно правових актів, якими було зрівняно правове становище православних та католицьких феодалів і духовенства.

Саме у Жалуваній грамоті Казимира найпоширеніше почали застосовувати таке поняття як «християнське право». Так у грамоті зазначалося: «Також за проступку, каковоль коли проступить, ниhto иный только тот виноватец, хто проступить, подлуг права христьянского имать быти казнен».

У загальному вигляді грамота Казимира характеризується як перший на українських землях загальноземський акт, який з фактичної точки зору мав силу закону. Загально земський він був тому, що поширював свою дію на всю територію Литовсько- Руської держави.

Грамота складається зі вступу та основної частини. вступ має форму інформаційного характеру та по своїй структурі нагадує преамбулу. У ньому зазначаються звернення в ім'я Боже, вказується хто є її автором, а також умови видання які носять соціальний характер.

Основну частину Грамоти складають норми, які регулюють різні сфери суспільного життя. Загалом до них відносяться відносини у галузях державного та суспільного ладу, прав на маєтки, порушуються питання щодо здійснення судочинства, також зачіпаються сімейні відносини. Проте слід також сказати, що у системі розташування норм відсутній будь який логічний зв'язок, в сою чергу вони і не утворюють певної системи.

Нормам, які містяться в Жалуваній грамоті Казимира, притаманний абстрактний, так і казуїстичний характер. Абстрактність норм полягає в тому, що зміст норми викладається в абстрактних поняттях, тобто не має індивідуалізованої спрямованості. Цей факт також свідчить про більш високий рівень юридичної техніки та сфери застосування таких правил поведінки. Казуїстичність за своєю природою являється повною протилежністю абстрактності.

У Грамоті закріплений принцип індивідуальної відповідальності, він полягає у тому, що до відповідальності притягується та особа яка вчинила правопорушення. Також вперше в нормотворчій практиці був сформований принцип презумпції невинуватості. Суть його у тому, що особу не може бути притягнуто до відповідальності, док його вину не буде доведено.

Тож, проаналізувавши зміст Жалуваної грамоти короля Казимира, можна дійти висновку що нормативно правові акти у вигляді грамот дуже схожі за своїм змістом на привілеї. Цей факт може бути доказом того, що вплив

західноєвропейського права на правову систему Великого князівства Литовського був дуже великим.

Билбас Антон

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ІПКОЮ, 1 курс, 3 група

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ДО 1648 РОКУ

Формування української держави проходило досить довго та носило складний характер. Територія сучасної України була розподілена між різними князівствами. Це безумовно спричиняло уповільнення розвитку української національної держави, не говорячи вже про неможливість утворення територіально цілої держави, а й навіть насадження культурних цінностей з боку влади під підпорядкуванням якої знаходилися частини українських земель.

Стан феодальної роздробленості на Русі вніс великий вплив на подальшу політику відокремлених князівств. Навіть під час цих процесів за політичної та економічної відокремленості відбувався стрімкий розвиток феодального способу виробництва. Також слід відмітити, що поступово припинялося дроблення на частини окремих земель, та навіть з'явилися причини для їх об'єднання.

Дещо складніша ситуація у цьому плані була на території Південно-Західної Русі. Численні війни та постійні навали робили сильний удар по господарству та ускладнювали хід політичного об'єднання у цих регіонах. І хоча не зовсім швидко, але поступову на цих територіях почалися утворюватися об'єднанні південно-західні князівства. Але нажаль з часом такі процеси припинилися і не мали тенденції до продовження. Так сталося із спробою об'єднання Галицько-Волинських князів. Роблячи посильне протистояння від посягань з боку феодальної Угорщини, Польщі, Литви, вони наполегливо робили кроки до об'єднання підлеглих їм земель. У зв'язку із сукупністю політичних та економічних факторів, забракло сили протистояти таким державам, і внаслідок чого Галицько-Волинське князівство було загарбане та поділене між декількома державами.

Такі ж тенденції спостерігалися і в іншій частині, тобто в Південно-Західній Русі. Але не зважаючи на такі ускладнення, на цих територіях відбувалося зародження таких важливих елементів, які в подальшому відіграли велику роль у формуванні української державності, такі як українська народність та конкретна територія їх розселення.

Безумовно сильний гніт, щодо подавлення української державності робила Польща, Угорщина, Литва, тобто ті держави під владою яких була Південно-західна частина Русі. Загалом населення зазнавало соціальних утисків, мусило

безумовно коритися нововведенням з боку пануючих князівств, відбувалися політичні, економічні, релігійні гноблення.

Проте слід відзначити, що Литва до початку тенденції зближення з Польщею вела досить лояльну політику щодо українських земель. Створювалися належні умови для культурного, релігійного, економічного, політичного розвитку цих частин. Але із зміною своєї політичної спрямованості, погіршилося і ставлення до українських князівств.

За для юридичного закріплення певних змін на українських землях, які були підпорядковані Польщі, Литві та Угорщині почалося укладення різного роду уній та угод які спрямовувалися на поступову ліквідацію самостійності земель та поширення влади польських феодалів над населенням. Серед них Кревська унія, Віленська угода, вирішальну роль у цьому ланцюгу зіграла Люблінська унія, яка затвердила злиття Польського королівства та Великого князівства Литовського. Наслідки такої цього були сумними, оскільки відбулося ще більше посилення влади польських феодалів, закріпачення українського селянства, політичне, національне, релігійне гноблення населення.

З посиленням таких утисків населення просто не витримувало, тому почалися формуватися певних антифеодальних рухів, а згодом а згодом і взагалі почалась національно-визвольна боротьба українського народу. Їх прояви були різні починаючи від втечі селян від феодалі, до речі це був найпоширеніший зі способів, закінчуючи збройними повстаннями.

У XIV столітті виникають козацькі укріплення, які згодом і формують Запорізьку Січ, яка стала невід'ємною частиною національно-визвольної боротьби українського народу. За участю козаків відбулося велика кількість збройних повстань, хоча вони і не були вдалими, але призвели до деяких економічних, соціально-політичних перетворень. Ці зміни загалом напрямлені на повалення феодально-кріпосницької системи, поряд з цим безумовно відбувалося і зміцнення самовизначення українського народу.

Таким чином, можна зробити висновок, що за рахунок посилення повстань відбулося пробудження національної свідомості українського народу. Відбувалося поступове запровадження, точніше відновлення власної культури, мови, звичаїв, традицій, які є невід'ємними елементами існування нації. Що у свою чергу стало поштовхом до формування незалежної держави.

Єнікєєва Каріна Ринатівна

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого,*

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
I курс, II група*

ПОХІД РУСЬКОЇ ДРУЖИНИ ПІД ПРОВОДОМ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА НА КОРСУНЬ. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА (988-989 Р.)

Хрещення Русі, що відбулося 1030 років тому, нерозривно пов'язане з подіями, що відбувалися в ті часи на території Криму. А саме з походом київського князя Володимира на візантійський Корсунь – так називалося місто, більш відоме сьогодні як Херсонес, що знаходиться у межах міста Севастополя. Володимир вирішив прийняти хрещення в Корсуні в 988 році, після довгих вагань, на яку релігію пристати. Дізнавшись про це, молодий імператор Василь II Багрянородний уклав з київським князем військовий союз. За ним Володимир допомагав утримати візантійському правителю престол, на який зазіхав спочатку командувач східними арміями Варда Склір, а потім бунтівник Вард Фоку. За умовою договору Володимир укладав шлюб із сестрою короля – Анною. Але після перемоги над бунтівними воєначальниками, імператор не став виконувати свої домовленості, після чого почався похід восени 988 року.

Офіційно прийнятою датою походу і хрещення вважається 988 рік. Цю хронологію підтверджує, наприклад, «Повість временних літ», де детально описано взяття Корсуня. Але «Житіє князя Володимира», складене ченцем Яковом задовго до появи «Повісті», дає інший рік – 987-й. Є й інші давньоруські літописи, з датами від 986-го до 989-го. Про те, що Володимир прийшов до Криму саме в 989-м, повідомляє і візантійський історик Лев Диякон. В основному відомості черпаються з «Повісті временних літ» – літописи, справжність якого істориками не заперечується. На початку весни 988 року Володимир дав наказ посадовити на 120 човнів шість тисяч «варяг, словен, кривичів і болгар» і попрямував з ними вниз по Дніпру. Перетнув пороги, і вийшов в Чорне море. Корсунь був укріпленим містом-фортецею, оточеною з усіх боків стіною з багатьма вежами, при цьому товщина стіни була близько 4 метрів, а висота сягала десяти. Ймовірно, корсунці, побачивши перед собою велике військо, не наважилися його атакувати і замкнулися в місті, сподіваючись на міцність стін.

Облога Корсуня йшла півроку: з квітня до вересня. Падіння ж фортеці пов'язано зі зрадою одного з його мешканців: хтось на ім'я Анастас пустив в сторону княжого війська стрілу з запискою, де було вказано місце, в якому можна перекопати міський водогін, що йде за межами фортеці. Його перекрыли, захисники знемогли від спраги і здалися. А зрадник згодом посів чільне місце

при дворі князя і після повернення Володимира до Києва став настоятелем знаменитої Десятинної церкви, яку побудували після походу дружини Володимира в Крим.

Таким чином, похід був відповідною реакцією князя Володимира на невиконання домовленостей. А Василь волів бачити нареченого своєї сестри – хрещеного монарха. Після підкорення Корсуня з Константинополя приїхали священники разом з принцесою Анною. Вони похрестили князя і заручили його з коханою. Після захоплення Корсуні, між Руссю і Візантією протягом 55-років панував мир, що на ті часи чимало. А Багрянородна (тобто та, що має безперечне право на престол Візантії) Анна назавжди залишилася в пам'яті народу, як мудра княгиня, яка присвятила себе поширенню християнського вчення серед слов'ян.

Цікавий факт, що легендарний похід, який закінчився хрещенням князя, відзначений в Севастополі двома соборами, і обидва – Володимирські. Але чому відразу двома? З цим пов'язана історія, яка починається з відвідин міста російським імператором Олександром I у 1825 р., коли він висловив побажання увіковічити хрещення Володимира. Після царського візиту в Херсонесі екстрено провели археологічні розкопки і виявили руїни храму, який стали вважати місцем княжого хрещення. Відразу ж почалася робота зі створення проекту нового собору на цьому місці і незабаром севастопольські підрядники вже розпочали закладання собору. Але через кілька років командувач Чорноморським флотом адмірал Лазарев звернувся до імператора з проханням «спорудити храм не в Херсонесі, а в самому Севастополі, де він з користю для жителів буде частіше відвідуватися». Дозвіл було отримано, причому імператор сам вказав на плані місце для будівництва – центральний міський пагорб, там, де нині «каплиця адміралів». Але і собор в Херсонесі не перестали будувати, вирішивши, що два нових «знакових» християнських місця, краще, ніж одне.

*Радзівіл Анна Богданівна
Студентка Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
I курс 10 група*

КОНСТИТУЦІЯ КНР 1954 РОКУ

Конституція Китайської Народної Республіки - основний закон Китайської Народної Республіки. Після проголошення Китайської Народної Республіки (КНР) в 1949 році в країні чотири рази змінювалися Конституції. Попередні Конституції КНР приймалися в 1954, 1975 і в 1978 роках. Четверта, чинна Конституція КНР була прийнята в 1982 році. У 1988, 1993, 1999 і 2004 роках у неї вносилися зміни. Проект Конституції був затверджений на першій сесії ВЗНП 20 вересня 1954. Конституція 1954 р. складалася зі вступу і 106 статей,

об'єднаних у чотири розділи: глава 1 «Загальні положення» була присвячена суспільного устрою, глава 2 «Державна структура» - системі державних органів, глава 3 - основним правам та обов'язкам громадян і глава 4 визначала державні символи і столицю. Як зазначалося у вступі, ця Конституція ґрунтувалася на Загальній програмі НПКРК і була її подальшим розвитком. В ст. 4 Конституції як завдання державного будівництва визначалося створення соціалістичного суспільства. Крім того, в традиційному для соціалістичного «конституціоналізму» дусі говорилося про дружбу з соціалістичними країнами і боротьбі за мир. Конституція 1954 р. передбачено створення посади Голови КНР. Головне джерело сучасного державного права Китаю - Конституція КНР 1982 р., Що складається з вступу і чотирьох розділів, в яких об'єднані 138 статей. Підготовка цієї Конституції тривала близько двох років, її проект пройшов більш ніж піврічне всенародне обговорення. У порівнянні з попередніми двома конституціями Конституція 1982 містить цілий ряд нововведень, зокрема в ній відновлений заснований ще Конституцією 1954 р. пост Голови КНР, передбачено створення Центральної військової ради, відновлено волосне ланка органів влади, у складі урядів різних рівнів передбачена система ревізійних органів, усунуті найбільш одіозні формулювання обов'язків громадян КНР. Дана Конституція вже тричі зазнавала змін (останній раз у 1999 р.), Яка відображає трансформацію підходу КПК до багатьох суспільних явищ. У результаті внесених змін на конституційному рівні з'явилися такі новаторські (і ревізійні з точки зору ортодоксального марксизму) поняття, як соціалістичне правове держава, соціалістична ринкова економіка та ін Разом з тим деякі формулювання були «очищені» від тенденційної соціалістичної термінології (наприклад, у ст. 28 Конституції в 1999 р. термін «контрреволюційна діяльність» був замінений на «злочинна діяльність») або викладені більш невизначено (так, замість фрази «Китай знаходиться на початковій стадії соціалізму» у введенні з'явилося формулювання: «Китай буде протягом тривалого часу знаходитися на початковій стадії соціалізму»). Слід зазначити, що хоча в цілому ці новели не змінюють загальну оцінку Конституції Китаю як соціалістичної, однак внесок є дуже серйозні нюанси. Крім того, якщо загальний напрямок змін, хоча б у такому повільному темпі, збережеться, то в результаті може скластися текст Конституції, який у цілому буде мало чим, за винятком слова «соціалістичний», відрізнитися від конституцій більшості країн світу. Конституція КНР і документи Комуністичної партії Китаю (КПК) оперують великими соціально-структурними спільнотами як найбільш значущими для китайського суспільства і для управління ним: використовуються такі звичні для соціалістичного «конституціоналізму» поняття, як класи, робітники, селяни, інтелігенція, народи.

Реальну і гостру соціальну проблему являє собою в КНР безробіття. І хоча згідно з частинами другою та четвертою ст. 42 Конституції «держава різними шляхами створює умови для працевлаштування, покращує охорону та умови праці, а також на основі розвитку виробництва підвищує оплату праці та матеріальний добробут трудящих», а крім того, «здійснює необхідне трудове навчання громадян до влаштування їх на роботу», виконання державою цих конституційних обов'язків у Китаї (як, втім, і в багатьох інших країнах) ще дуже далеко від завершення. Тому Конституція не могла залишити без уваги цю проблему. У ст. 4 сформульовані основні принципи національної політики держави: рівноправність національностей, заборона національної дискримінації і гноблення, дій, що підривають згуртованість національностей, свобода вживання і розвитку національної мови і писемності, збереження і зміни вдач і звичаїв; державна гарантія законних прав та інтересів нечисленних національностей, допомогу районам їх проживання в прискоренні темпів економічного та культурного розвитку, районна автономія в районах їх компактного проживання. Конституція відновила основні автономні права національних районів, які раніше проголошувалися Конституцією 1954 р., у тому числі й права на видання положень про автономії та окремо діючих положень (місцевих законів, що враховують національну специфіку), на формування у разі необхідності в межах державної системи військового будівництва з санкції Державної Ради загонів суспільної безпеки для охорони громадського порядку в районах національної автономії (ст. 120). Разом із тим, Конституцією вперше встановлено правило обіймання деяких посад в органах самоврядування районів національної автономії громадянами «тих національностей, які користуються районною автономією» (ст. 114). їм резервуються пости голів урядів національної автономії та голів або заступників голів Постійних комітетів Зборів народних представників цих одиниць. Проте в чинній Конституції КНР, як і в усіх попередніх, немає визначення права не-ханьських народів на самовизначення та державність. Чинна Конституція КНР названа Основним законом держави і має найвищу юридичну силу. Структура Конституції: Вступ (Преамбула), чотири глави (138 статей). Конституція КНР 1982 р. має реальний характер. Проголошений нею курс на реформування китайської економіки проводиться динамічно та результативно.

Слід, звичайно, мати на увазі, що регулятивна роль Конституції, та й взагалі закону в Китаї відносно невелика. Для чиновника і громадянина більше значення мають поточні адміністративні вказівки, ніж норми писаного права. Судовий захист цих норм досить обмежена. Вони являють собою свого роду загальний орієнтир, відхилення від якого в поточній діяльності вважається допустимим. Можна лише сподіватися, що зміцнення в економіці ринкових

принципів і загальне підвищення рівня освіченості населення призведуть згодом до демократизації політичної системи і створення справжнього правопорядку.

Кривуц Богдан Сергеевич
Студент 4 ф-та, 1 курса, 15 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ВЛИЯНИЕ БИТВЫ В УРОЧИЩЕ СИННИЕ ВОДЫ

В своих тезисах, я бы хотел подробно рассказать про влияние и про последствия битвы, которая состоялась в 1362 году на Синих Водах, вблизи крепости Торговица и которая сыграла решающую роль в истории Европы.

Как мы знаем в период с XII по XVI век, Киевская Русь находилась в состоянии феодальной раздробленности и часто подвергалась набегам монголо-татар. Однако, в XIV веке Ольгерд, великий князь литовский, воспользовавшись благоприятной политической ситуацией, смертью хана Бердибека и междоусобной войной ханов за престол, решил присоединить Киев к Великому Княжеству Литовскому и дать отпор монголо-татарам. Так, Ольгерд со своими племянниками отправились в поход против монголо-татар.

Полагаясь на хронику Матей Стрыйковского было два этапа битвы, на первом этапе татары с энтузиазмом начали бой, засыпав литовско-русинских союзников густым железным дождем из стрел, было несколько стычек, монголо-татары нанесли мало потерь из-за правильного построения войска Ольгерда, на втором этапе войска Ольгерда с его союзниками перешли в наступление, монголо-татары не выдержали такого натиска и испуганные начали убегать в просторные поля, оставив на поле битвы своих убитых ханов.

В результате битвы на Синих Водах, великий князь литовский –Ольгерд, присоединил большинство украинских земель к Великому Княжеству Литовскому, также он положил начало освобождению всех славян от золотоординского ига, системы даннической и политической зависимости русских княжеств от Татаро-Монгольской имерии.

В конечном итоге Великое Княжество Литовское позаимствовало политическую, административную и религиозную систему Украины. Православие активно распространялось на территории Великого Княжества Литовского. При переходе под власть Великого Княжества Литовского украинская знать оставляла за собой родовые земли, а также зачастую, получала возможность занимать должность в государственных органах.

Подводя итоги, можно сказать, что битва на Синих Водах была одной из самых значимых в XIV веке, именно она положила начало разрушению системы даннической и политической зависимости русских княжеств, ослабила позиции монголо-татар в Европе. Положительным аспектом является и то, что украинская

культура активно развивалась в период пребывания украинских земель под властью Великого Княжества Литовского, строились школы, большое значение получила украинская крепостная архитектура, также активно развивалось и православие, также литовцы переняли право Киевской Руси, «Русскую правду» и законы отдельных княжеств. Литовцы применяли правило «Старое не разрушаем, новое не строим» и за счет этого украинская культура активно развивалась, однако такая литовская политика длилась до конца XIV века, после подписания Кревской унии, права украинцев начали притеснять.

СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧACTKY Y CПAДЩИНІ

На даний момент існують проблемні аспекти регулювання майнових відносин у сфері спадкування серед суб'єктів права на обов'язкову частку.

Свобода заповіту обмежується відповідно до закону шляхом наділення визначеного кола осіб правом на обов'язкову частку у спадщині (ст. 1149 ЦК України). Обов'язковою часткою у спадщині є вид соціального захисту людей, які більшою мірою, є недостатньо матеріально забезпеченими, котрі після смерті спадкодавця мають ризик позбавитися засобів існування.

Спадкодавець має право визначити у заповіті кому саме заповідати своє майно, а кого позбавити права на спадкування. Однак, він не ладен позбавити цього права осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

Обов'язкова частка у спадщині становить половину від тієї частки, котра належала б кожному зі спадкоємців, які мають право на неї, при спадкуванні за законом, незалежно від змісту заповіту.

Перелік осіб, які мають право на отримання частки спадкового майна є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає, відповідно до ст. 1241 Цивільного Кодексу України (далі ЦКУ). До цього переліку входять малолітні особи (до 14 років), неповнолітні (від 14 до 18 років), повнолітні непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені), непрацездатний вдівець (вдова), непрацездатні батьки (усиновителі) спадкодавця та діти, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені після відкриття спадщини.

З цього можна зробити висновок про те, що спадкоємці за законом другої черги, спадкоємці, які спадкують за правом представлення цю частку, не мають права на обов'язкову частку. Відповідне право не може залежати від згоди інших спадкоємців на її отримання, а також від того, чи проживав відповідний спадкоємець разом із спадкодавцем, чи окремо від нього.

Спадкування обов'язкової частки є правом спадкоємця, а не його обов'язком, тому він може подати заяву до нотаріуса про те, що він не бажає отримати свідоцтво на обов'язкову частку і відповідно не отримає свідоцтво про право на спадщину. Спадкоємець, який відмовляється від цього права, повинен подати про це заяву до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини. У випадку, якщо обов'язковий спадкоємець не прийме обов'язкову частку спадщини у встановлений законом строк, майно переходить до спадкоємців за заповітом.

Неповнолітні або представники малолітніх дітей, представники недієздатної чи обмежено дієздатної особи мають право подати заяву про відмову від обов'язкової частки лише за згодою органів опіки та піклування.

Непрацездатність може виникати внаслідок двох різних причин. Це може бути внаслідок непрацездатності за віком, тобто у разі досягнення особою пенсійного періоду. Тако це може бути непрацездатність за станом здоров'я. Йдеться про інвалідів I, II і III груп, якщо їх інвалідність встановлена МСЕК.

Якщо спадкодавець серед родичів не має вищеперелічених осіб, то право на обов'язкову частку у спадщині є відсутнім. Проте якщо такі особи є, то при оформленні спадщини їх обов'язкова частка має бути визначена. Інакше це буде порушенням прав спадкоємців.

Якщо неповнолітня особа набуває повної цивільної дієздатності (у разі реєстрації шлюбу особи, яка не досягла повноліття, або у випадку, якщо особа, яка досягла шістнадцяти років, працює за трудовим договором, а також якщо неповнолітня особа записана матір'ю або батьком дитини), вона також зберігає за собою право на обов'язкову частку.

Особа, яка досягла пенсійного віку, але продовжує працювати, не позбавляється права на обов'язкову частку у спадщині.

Проблемним є питання щодо спадкування інвалідами обов'язкової частки.

Інструкція про встановлення груп інвалідності, яка затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.09.2011 N 561, визначає порядок встановлення групи інвалідності. Вищій групі інвалідності відповідають нижчі критерії життєдіяльності людини, до яких належать: здатність до самообслуговування, пересування, контролю своєї поведінки, спілкування, навчання, виконання трудової діяльності.

Отже, положення ч. 1 ст. 1241 ЦКУ, яке визначає, що дані особи «мають право на половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом» є недоцільним, оскільки рівень непрацездатності цих осіб різний.

З цього можна зробити висновок, що особи з нижчим рівнем працездатності повинні отримувати обов'язкову частку у більшому розмірі.

Було б доцільним внесення змін до ст. 1241 ЦКУ щодо розміру обов'язкової частки, і визначення її розміру в межах від повного обсягу частки, на яку дана особа має право за законом, до половини такої частки, а сам розмір обов'язкової частки повинен бути встановлений судом в кожному окремому випадку з урахуванням його особливостей.

Абзац другий частини першої даної статті встановлює, що: «Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення».

Доцільно було б зробити акцент не на відносинах між спадкодавцем і спадкоємцем, а на матеріальному становищі осіб, які мають право на обов'язкову частку. У ЦКУ в ст. 1224 зазначені обставини усунення від права на спадкування, і тому при вирішенні питання про право на обов'язкову частку мають бути врахованими норми цієї статті, а відносини між спадкодавцем і спадкоємцем не повинні суттєво впливати на розмір його частки.

*Анісімова Л.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України, 2 курс, 11 група*

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Основним геополітичним завданням України є вступ держави до Європейського Союзу. Відповідно до умов вступу до ЄС, визначених на Копенгагенському саміті Європейської Ради у червні 1993 року, Україні належить адаптувати законодавство до права Європейського Союзу. Згідно зі статтею 1 Закону України "Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу": "Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу - це поетапне прийняття та впровадження нормативно - правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу".

Однією з підгалузей цивільного права, що перебуває на етапі розвитку, є право інтелектуальної власності України. Рушійними силами розвитку цієї сфери виступають як внутрішні (в певній мірі внутрішні потреби та політична воля країни), так і зовнішні чинники (тиск з боку провідних країн, міжнародні вимоги). Взагалі, особливістю національної системи права інтелектуальної власності є значний вплив на її формування міжнародно - правових актів. Традиційно, матеріальні норми такої системи повторюють положення договорів Всесвітньої організації інтелектуальної власності. До таких договорів можна віднести: Паризьку конвенцію про охорону промислової власності 1883 р., Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів 1886 р., Договір ВОІВ про авторське право 1996 р., Угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності 1994 р., та інші.

Зобов'язання України перед Європейським Союзом щодо вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності вперше були закріплені 1 червня 1995 року Тимчасовою угодою про торгівлю та торгівельні відносини між Європейською Спільнотою, Європейською Спільнотою з Вугілля та Сталі та Європейською Спільнотою з Атомної Енергії, з одного боку, і Україною, з

іншого. Дана угода вступила в силу 1 лютого 1996 року та діяла до 1 березня 1998 року - строку вступу в силу Угоди про партнерство та співробітництво. Так як Тимчасова угода набула чинності 1 лютого 1996 року, то строк виконання зобов'язань був визначений 1 лютим 2001 року, що потім підтвердила УПС. Треба відзначити, що незважаючи на конкретні вимоги робота щодо приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності в Україні до законодавства ЄС не була проведена в строк. Законодавець не вніс ніяких змін до законів України з урахуванням положень права Європейського Союзу, тобто не тільки законодавства ЄС, а й принципів, цінностей, правової культури. До того ж не були запроваджені достатнім чином ефективні засоби забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності.

Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову "Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 12 червня 1998 року №852, в якій визначався перелік міністерства та інших центральних органів виконавчої влади, відповідальних за адаптацію законодавства України. Головною організацією за виконання завдань в даній сфері було визначене Державне патентне відомство. До даної роботи також залучались Міністерство Юстиції України, Міністерство економіки України, Антимонопольний комітет та інші. Пізніше, у 2000 році, Президентом України була схвалена Програма інтеграції України до Європейського Союзу. Окремий розділ Програми а саме розділ 6.1.3 було присвячено захисту прав інтелектуальної власності. У нього визначались короткострокові (2000 - 2001 р.) та середньострокові (2002 - 2003 р.) пріоритети в галузі адаптації, також було надано аналіз існуючої ситуації в даній сфері. Суттєвим кроком на шляху до адаптації було прийняття в 2003 році Цивільного Кодексу України.

Наразі в Україні існує 10 спеціальних законів в сфері інтелектуальної власності, які надають змогу регулювати відносини щодо набуття, здійснення та захисту прав на всі об'єкти права інтелектуальної власності. Положення законодавства регулюються відповідними механізмами, які містяться у приблизно 100 відомчих нормативно - правових актах. Також в Україні діє 48 міжнародних договорів і угод, що ратифіковані Верховною Радою Україною, була підписана та ратифікована Угода про асоціацію між Україною та ЄС, 12 міжурядових угод з питань охорони інтелектуальної власності.

Законодавство України в сфері інтелектуальної власності внаслідок адаптації до законодавства Європейського Союзу значно змінилось в позитивний бік. Водночас, на сьогодні існують певні проблеми імплементації міжнародних стандартів щодо захисту прав інтелектуальної власності. До них відносять: недостатньо ефективно державне управління, відсутність координації діяльності органів державного управління щодо охорони прав інтелектуальної власності,

застаріле законодавство; безпідставно ускладнені процедури державної реєстрації та захисту даних прав, які містять дискримінаційні та корупційні ризики через їх непублічність та непрозорість, тощо. Неврегульованими залишаються такі питання: колективного управління авторськими та суміжними правами; володіння та управління правами на об'єкти інтелектуальної власності, які створені за рахунок коштів державного бюджету та централізованих загальнодержавних фондів; не визначено, в яких конкретних випадках, в якому випадку держава може набувати та використовувати права власності на об'єкти інтелектуальної власності та інші.

Підсумовуючи вищевикладене, бачимо, що на сьогодні багато проблем в сфері інтелектуальної власності залишаються невирішеними. Саме тому основним орієнтиром при визначенні завдань та цілей політики держави є узгодження пріоритетів соціально - економічного розвитку з цілями європейської інтеграції.

*Грищенко Катерина Костянтинівна
студентка 2 курсу 11 групи Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

САМОЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Фізичні та юридичні особи, будучи суб'єктами цивільних правовідносин, набувають певні права та обов'язки, що становлять зміст конкретних правовідносин. Повнота та реалізація здійснення суб'єктивних прав залежить від того, наскільки ефективними є їх захист у випадку порушення. У зв'язку з цим, з метою забезпечення належних цивільних правовідносин, необхідно гарантувати можливість захисту прав у будь-якій передбаченій законом формі. Після набуття Україною незалежності були прийняті Конституція України, Цивільний та інші кодекси України, в яких крім раніше встановлених можливостей правового захисту цивільних прав, законодавець закріпив нову – самозахист.

Самозахист є основною неюрисдикційною формою захисту суб'єктивного цивільного права й інтересу, які підлягають правовій охороні. Відповідно до ст. 55 Конституції кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. У ст. 19 ЦК самозахист визначається як застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. У цій статті не вказується, яким чином має здійснюватися самозахист, а лише зазначається, що способи самозахисту мають відповідати змісту порушеного права, характеру дій правопорушника, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Способи і засоби самозахисту є доволі різноманітними і можуть визначатись положеннями договору або актів цивільного законодавства, або ж безпосередньою особою, яка реалізує своє право на самозахист.

При здійсненні самозахисту потрібно дотримуватися відповідно таких вимог: по-перше, потрібно, щоб були порушені цивільні права або мало місце небезпека його порушення, по-друге, в особі є необхідність зупинити порушення власними зусиллями, і в останнє, заходи самозахисту повинні бути визначені законом, не виходити за межі дозволеного.

Враховуючи те, що при застосуванні самозахисту є можливість заподіяти шкоду цивільним правам та інтересам іншій особі, то обраний захід повинен бути необхідним. Він вважається таким у наступних випадках: а) якщо застосування іншого засобу буде неефективним; б) шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам має бути менш значною; в) реальна небезпека, яка загрожувала цивільним правам особи за цих обставин, не могла бути усунена іншими засобами. Застосування цього способу у вказаних межах звільняє від відповідальності особу за шкоду, заподіяну третій особі, яка порушила або порушує права та інтереси того, хто захищається. Адже згідно із ч.1 ст. 1169 ЦК шкода, завдана особою при здійсненні нею права на самозахист від протиправних посягань, у тому числі у стані необхідної оборони, якщо при цьому не були перевищені її межі, не відшкодовується.

Самозахист права, відповідно до ст. 19 ЦК, відноситься до форм захисту цивільних прав від порушень і протиправних посягань шляхом застосування особою засобів протидії. Можна виділити такі способи самозахисту: 1) завдання шкоди у стані крайньої необхідності; 2) необхідна оборона; 3) притримання майна кредитором; 4) інші засоби, не заборонені законом.

Завдання шкоди у стані крайньої необхідності припускає завдання шкоди невинуватій особі з метою відвернення небезпеки, за умови, що завдана шкода менша, ніж та, яка загрожувала.

На відміну від крайньої необхідності зміст необхідної оборони повністю не розкривається. Ознаки необхідної оборони знаходяться у ст. 36 КК. Сутність необхідної оборони полягає у правомірному завданні шкоди особі, яка здійснює суспільно небезпечне посягання, особою, яка реалізує своє право на захист інтересів, що охороняються, від суспільно небезпечних посягань, тому питання про відповідальність відпадає. Особливістю дій по захисту в умовах необхідної оборони є й те, що вони повинні бути спрямовані безпосередньо проти нападаючої особи. Не можуть бути визнані необхідною обороною дії особи, що у відповідь на напад одного заподіює шкоду іншим особам, наприклад, його родичам.

Одним із способів забезпечення виконання зобов'язання і способів самозахисту є притримання (ст. 594 ЦК). Право притримання як спосіб самозахисту підлягає розгляду як юридична визначена можливість управомоченої у зобов'язальних правовідносинах особи притримати річ у себе до моменту належного виконання боржником його зобов'язання по її оплаті або відшкодуванню кредитору пов'язаних з нею витрат. Згідно із ч. 2 ст. 594 притримання речі можуть забезпечуватись і інші вимоги кредитора, якщо інше не встановлено договором або законом.

Отже, закріплення основних особистих прав, хоча і є однією з конституційних гарантій, але разом з тим є недостатнім для дійсної реалізації цих прав. Стаття 19 Цивільного Кодексу визнає можливість особи захистити свої права власними силами без звернення до суду або до інших суб'єктів захисту. Тому, на мою думку, самозахист це один із дієвих способів захисту і позитивно, що він застосовується з меншим примусом із позицій сторін. Завдяки самозахисту може бути забезпечено оперативний, дієвий та економний захист. Це сприяє зростанню соціальної активності і правосвідомості, укріпленню законності. Так як право на самозахист є новелою цивільного законодавства України, то необхідно розвивати даний інститут захисту цивільних прав та інтересі, оскільки це своєрідний індикатор правової обізнаності суспільства і його розвитку.

*Книжник Катерина Вікторівна
студентка 3 курсу ІПКЮ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В НОВОМУ ЦПК

Після Революції Гідності нова влада стала на шлях реформування судочинства в Україні.

Реформування судочинства, зокрема, цивільного, є одним із пріоритетних напрямків розвитку України на шляху до євроінтеграції нашої держави. Як відомо, прості і водночас ефективні процесуальні форми відправлення правосуддя характеризують цивільне судочинство. Вони забезпечуватимуть доступ кожної особи до справедливого суду та нададуть їй можливість отримати повний та своєчасний захист її порушених прав та охоронюваних законом інтересів.

15 грудня 2017 року вступив у силу Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII. Уперше у ЦПК поряд із іншими внесено правило про те, що суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, а

також практику Європейського суду з прав людини як джерело права, цим зміщуючи акценти у правовому регулюванні судочинства.

Кожна нова норма діючого ЦПК потребує окремого розгляду, однак у першу чергу необхідно проаналізувати один із основних принципів правової держави – верховенство права, яке закріплене у статті 10 чинного ЦПК.

Так, зокрема, за старими нормами судочинства суддя міг сумніватися в конституційності закону, а за діючим – ні. Якщо раніше суд ініціював перевірку конституційності акту до вирішення справи (для усунення сумніву), то зараз суддя не застосовує закон, вирішує справу на основі Конституції України, і лише після ухвалення рішення ініціює «конституційну перевірку».

Така зміна хоч і посилює як значимість суду, так і вагу Конституції, але вона містить також істотні ризики.

По-перше, кожен суддя де-факто стає суддею конституційного рівня, а тому може обійти застосування будь-якого закону чи правового акту. Суддя сам у рішенні дає змістовну оцінку закону як неконституційному. Тоді постає питання про функціонування Конституційного Суду.

По-друге, незрозуміло суддя має право чи зобов'язаний звертатися до Верховного Суду з ініціативою конституційної перевірки, які строки, і яка форма цього звернення.

По-третє, не передбачений алгоритм дій, якщо Верховний Суд вніс подання щодо конституційності закону, Конституційний Суд розглянув і не знайшов підстав неконституційності, а сотні рішень вже ухвалені і, можливо, набрали сили та виконані. Постає питання, чи потрібно переглядати ці рішення.

Розглядаючи вищесказане, можна назвати ситуацію, що склалася, дещо дивною. Це можна побачити на прикладі: суд першої інстанції, вважаючи закон неконституційним, його не застосовує і вирішує справу на основі Конституції, і звертається до Верховного Суду. Далі йде процедура подання до Конституційного Суду, який є єдиним органом конституційної юрисдикції. Конституційний Суд вирішиє, що закон відповідає Конституції. Це означає, що закон слід було застосовувати під час вирішення справи в суді першої і наступних інстанцій. Отже, суди помилилися, рішення ухвалене з порушенням норм права. Воно не повинно залишатися в силі і його слід скасувати, але це зробити неможливо, бо немає процесуальних підстав.

Отже, для того, щоб в подальшому механізм, який закріплений у статті 10 ЦПК, діяв ефективно і не виникало в подальшому суперечностей, необхідно удосконалити дану норму цивільного судочинства.

КОВАЛЬОВ НІКІТА СЕРГІЙОВИЧ
Студент 3 курсу 1 групи
міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Без належного рівня забезпечення населення комунальними послугами, такими як: природний газ, електроенергія, водозабезпечення тощо, важко уявити собі сучасне цивілізоване суспільство. А тому, існує необхідність встановлення усіх особливостей структури правовідносин у житлово-комунальній сфері. Передусім, це стосується суб'єктів правовідносин, оскільки саме за їх допомогою відбувається їх виникнення, зміна та припинення.

Як відомо, найрозповсюдженішою підставою виникнення правовідносин в житлово-комунальній сфері загалом є договір. З урахуванням цього, беззаперечним є той факт, що учасниками правовідносин з постачання цих послуг є власник, споживач, виконавець, виробник.

Спочатку, необхідно визначити, що виробник може бути виконавцем послуг, як слідує з положень статті 19 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 24 червня 2004 року № 1875-IV (далі – закон). Виконавцем послуг з централізованого постачання для об'єктів усіх форм власності є суб'єкт господарювання, що провадить господарську діяльність з централізованого постачання цих послуг.

Однак, незважаючи на цілком недвозначну позицію законодавця в даному питанні, на практиці нерідко виникають досить заплутані, конфліктні ситуації. Так, непоодинокими є випадки перекладення обов'язків виконавця послуги з централізованого постачання на інші організації та об'єднання (об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), житлово-експлуатаційні організації (ЖЕО), житлово-будівельні кооперативи (ЖБК) тощо). Прикладом цього є деякі ситуації стосовно теплопостачання.

В даному контексті заслуговує на увагу думка Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, з даного питання. У листі від 08.04.2015 № 3295/15/61-15 комісія зазначила, що відносини у сфері надання житлово-комунальних послуг (постачання електричної енергії, холодне та гаряче водопостачання тощо) мають встановлюватися шляхом укладення договору про надання відповідних житлово-комунальних послуг між власником/балансоутримувачем/управителем будинку та кінцевими споживачами (споживачами послуг) – власниками чи орендарями житлових/нежитлових приміщень (членами ОСББ, житлово-комунальних організацій), наголошуючи при цьому, що теплопостачальна організація не

зобов'язана виконувати функції з надання конкретних житлово-комунальних послуг населенню.

Проте, така позиція уявляється досить спірною, зважаючи, перш за все, на імперативне положення закону, що визначає теплопостачальну організацію виконавцем послуг з централізованого постачання гарячої води.

Крім того, є хибним твердження про альтернативний характер визначення виконавця послуг, оскільки на даний час законодавство України не надає право власникам житлових будинків чи органам місцевого самоврядування на власний розсуд визначати виконавців послуг з централізованого постачання гарячої води. Це порушує приписи статей 6 та 627 Цивільного Кодексу України.

Також необхідно зазначити, що відповідно до частини 1 статті 19 закону відносини між учасниками договірних відносин у сфері житлово-комунальних послуг здійснюються виключно на договірних засадах, проте пункт 5 частини 3 статті 20 цього ж закону передбачає зобов'язання споживача укласти договір. Ці приписи явно протирічать один одному та викликають питання.

Ще один цікавий аспект договору постачання житлово-комунальних послуг витікає з постанови ВСУ від 20 квітня 2016 року: хоч у частині першій статті 19 закону й передбачено, що відносини між учасниками договірних відносин у сфері житлово-комунальних послуг здійснюються виключно на договірних засадах, проте, як зазначено в постанові, факт відсутності договору про надання житлово-комунальних послуг сам по собі не може бути підставою для звільнення споживача від оплати послуг.

Таким чином, можна зробити висновок, що такий вид договору як договір постачання житлово-комунальних послуг, заявляється як суто цивільно-правове явище, але імперативні приписи закону протирічать цьому.

Нажаль, законодавцем, навіть з прийняттям нового Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 9 листопада 2017 року № 2189-VIII, який вступає в дію з 10.06.2018, не врегульовано в повному обсязі вищенаведені колізії, які закріплені у чинному на сьогодні законі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №2 НЮУ ім. Ярослава Мудрого Бірюкова А.Г.

*Крупа Ірина Олександрівна
Студентка 2 курсу 11 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗМІСТ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ. СПАДКУВАННЯ ЗА СЕКРЕТНИМ ЗАПОВІТОМ.

На сьогодні будь-яка дієздатна особа може встановити подальшу долю свого майна на випадок смерті. Таке веління називається заповітом. Особа має право розподілити між призначеними нею спадкоємцями спадкове майно на власний розсуд. Якщо особа не хоче аби належне їй майно успадкували спадкоємці за законом, то вчинення заповіту є просто необхідним. Інакше, можлива ситуація, коли майно після смерті особи успадковують ті учасники цивільних відносин, яким померла особа не бажала його заповідати.

Слід зазначити, що складання заповіту має суто особистий характер. А отже вчиняти заповіт через представника, члена сім'ї, родича заповідач не може. Важливе значення для дійсності заповіту має форма, в якій вчиняється заповіт. Як правило заповіт посвідчується нотаріусом у встановленій законом формі. Слід розглянути такий різновид нотаріального заповіту, як секретний заповіт. Відповідно до ст. 1249 ЦК України секретним є заповіт, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом. Це означає, що заповідач складає такий заповіт, з яким ніхто, навіть нотаріус, не має можливості ознайомитися.

Особа, яка склала секретний заповіт, віддає його нотаріусу в заклеєному конверті. На конверті обов'язково має бути підпис заповідача. Нотаріус має поставити на конверті також свій підпис, скріпити його печаткою, а потім в присутності заповідача покласти його в інший конверт і опечатати його. Далі секретні заповіти поміщаються в окремий пакет, після чого зберігаються в залізних сейфах. Якщо заповідач поставив підпис на конверті не в присутності нотаріуса, то він повинен підтвердити, що підпис належить саме йому.

За процедурою, визначеною ст. 1250 ЦК України, після одержання інформації про відкриття спадщини, нотаріус призначає день, коли буде проголошений зміст секретного заповіту. Про це нотаріус повідомляє родичів та членів сім'ї спадкодавця. Якщо нотаріусу не відоме їх місце проживання, то він інформує про це в друкованих ЗМІ. У призначений день конверт відкривається і заповіт оприлюднюється у присутності зацікавлених осіб і двох свідків. Про оприлюднення заповіту складається протокол. Протокол підписують нотаріус і свідки. У складеному протоколі міститься інформація про відповідальність свідків, що може настати, якщо вони розголосять відомості, що містяться в секретному заповіті.

Нотаріуси посвідчують секретні заповіти, попередньо не ознайомлюючись з їх змістом. Тому слід зазначити, що нотаріус повинен повідомити заповідача про те, що заповіт, складений останнім, не має містити незрозумілі та нечіткі вказівки. Текст заповіту має бути викладений таким чином, щоб волевиявлення заповідача не викликало неясність чи суперечність після відкриття спадщини. Адже, враховуючи не високу правову освіченість громадян, більшість не може грамотно виразити свої думки та побажання у відповідності до спадкового законодавства. В такому випадку можлива ситуація, коли секретний заповіт після відкриття спадщини буде визнано недійсним.

Будь-який заповіт підлягає обов'язковій державній реєстрації у Спадковому реєстрі. Не виняток і секретні заповіти.

Факт складання секретного заповіту не є таємницею, таємним є лише його зміст. Але слід зазначити, що відповідно до статті 1255 ЦК та статті 8 Закону України «Про нотаріат» нотаріус не має права до відкриття спадщини розголошувати відомості щодо факту складення заповіту, його змісту, скасування або зміни заповіту.

Відповідно до ЗУ «Про нотаріат» секретні заповіти можуть посвідчувати тільки працівники державних та приватних нотаріальних контор. Посадові особи органу місцевого самоврядування також вправі посвідчувати заповіти, але окрім секретних. Але існують ситуації, коли особи не можуть звернутися до нотаріуса аби посвідчити заповіт через деякі причини. Таким причинами можуть бути перебування в місцях позбавлення волі, на лікуванні, у від'їзді за кордоном тощо. Тоді право на посвідчення заповітів таких осіб надається посадовим особам, які прирівняні до нотаріальних. Вичерпний перелік таких осіб надано у ст. 1252 ЦК України.

Враховуючи вищесказане можна зробити такі висновки. Так, при вчиненні секретного заповіту постає чимало проблем. По-перше, вчиняючи секретний заповіт, заповідач може, навіть не бажаючи цього, написати його нечітко чи з порушенням норм спадкового законодавства, і тоді заповіт вважатиметься недійсним. Змінити заповіт особа, що його склала вже не буде в змозі, адже секретний заповіт може бути визнаним недійсним лише при його оголошенні. По-друге, не кожна особа може скласти секретний заповіт. Коло таких осіб обмежується тими, хто в змозі його написати власноруч. Так, наприклад, особи з певними фізичними вадами вчинити секретний заповіт не можуть. По-третє, конкретного строку оголошення змісту секретного заповіту законодавством не встановлено. Тому така форма заповіту як секретний заповіт має бути чітко регламентована в законодавстві, аби не з'являлося суперечностей та неясностей. Але, слід пам'ятати, що головною метою створення секретного заповіту в цивільному законодавстві України є прагнення заповідача максимально

захистити таємницю вчиненого ним заповіту. Тому саме з цією метою, законодавство дозволяє заповідачеві вчинити заповіт, ознайомитися зі змістом якого не можуть будь-які сторонні особи, в тому числі і нотаріус.

*Приходько А.С.,
студентка 10 групи 5 курсу ІПКЮУ
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СПРОЩЕНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

В Україні була проведена реформа процесуального законодавства, яка впровадила багато нововведень. Вона була спрямована на те, щоб пристосувати правові норми до сучасного життя та створити умови для надання можливості щодо здійснення правосуддя більш ефективно та в межах розумних строків. Так, було введено в дію інформаційні технології, що полягають в електронних засобах звернення до суду та проведення судових засідань тощо. Змінено також особливості оскарження судових рішень та запроваджено нову процедуру примирення сторін – врегулювання спору за участю судді. Проте досить цікавим та недослідженим залишається нововведення у вигляді спрощеного провадження.

Відповідна новела регламентується окремим розділом та додатковими нормами, що розпорошені по різних статтях ЦПК.[1] Встановлено, що спрощене провадження є однією з форм позовного провадження, тобто така процедура існує поряд із загальним позовним провадженням, доповнюючи його. Можна зробити висновок, що в окремому та наказному видах цивільного судочинства дана процедура не може бути застосована. Це пов'язано з особливістю таких видів судових процесів, яка полягає в тому, що в таких випадках не здійснюється підготовче провадження взагалі.

Слід сказати, що важливим питанням серед науковців є визначення поняття та природи спрощеного провадження, отже слід звернути увагу на наступне. Єдиної точки зору щодо того, що являє собою спрощене провадження поки немає через недослідженість даного виду цивільного судочинства. Проте можна навести як приклад визначення, запропоноване Зубом О.Ю., який характеризує даний вид цивільного судочинства як специфічну, додаткову форму розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході в його застосуванні, характеризується усіченим складом процесуальних правил у порівнянні із загальним порядком розгляду цивільних справ та закінчується постановленням судового рішення особливої форми. [2] Дійсно, не можна не погодитись із запропонованим визначенням поняття, головними ознаками якого виділено додатковість та усічений склад процесуальних дій.

Усічений характер даної процедури полягає в зміні послідовності проходження справи постадійно. Так, застосування спрощеного провадження ніби розвантажує процес через уникнення стадії проведення підготовчого провадження. При цьому не мається на увазі, що особа позбавляється права на справедливе та ефективне правосуддя, а лише прискорюється здійснення цивільного судочинства. Додатковість натомість передбачає звернення до такої процедури як допоміжної при наявності основної – загального позовного провадження.

Законодавець закріплюючи цю процедуру, ставить пріоритетом важливість швидкого розгляду справи. Можна зробити висновок, що в основі лежить поєднання принципу пропорційності між складністю справи та тим, наскільки швидко потрібно отримати рішення суду для захисту прав особи. Для цього в процесуальну термінологію введено категорію малозначних справ, які поряд із трудовими можуть розглядатися в спрощеному порядку. Проте не слід плутати малозначну справу із неважливою. Насамперед підставою розмежування звичайних справ від малозначних виступає ціна позову та їх складність. Якщо позов може бути розглянуто без стадії підготовчого провадження, то це мінімізує витрати та заощадить час учасникам процесу, які отримають більш швидкий результат судового розгляду.

Важливим при доречному призначенні даного виду судового судочинства є врахувати ціну позову та визначити, чи може така справа розглядатись в порядку спрощеного провадження. Тут на перший план виходить питання компетентності судді в правильному визначенні випадків застосування спрощеного провадження. Так, носій судової влади має брати до уваги доречність призначення такого виду судочинства. Хоча це прямо не передбачено в законодавстві, суддя зобов'язаний врахувати випадки неможливого уникнення проведення підготовчого провадження через певні особливості справи, які можуть виникнути під час судового розгляду. При цьому суддя має враховувати думку сторін щодо можливості застосування даної процедури та інші обставини, перелічені в процесуальному законодавстві.

Важливим є положення ЦПК, де окремо зазначено про заборону розгляду окремих категорій справ в даному порядку. Насамперед це пов'язано із неоднозначністю таких справ, їх суспільної та державної важливістю і складністю. Якщо у таких випадках не буде проведено підготовчого провадження, суддя не зможе розглянути справу на належному рівні. Тому суддя має правильно визначати категорію справи, до якої відноситься кожен окремий позов. Будь-які інші справи, що не підпадають під обмеження застосування даної процедури, можуть за клопотанням осіб розглядатись у спрощеному порядку.

Отже, сутність спрощеного провадження полягає в тому, що певна категорія справ не потребує проведення підготовчого провадження до розгляду справи по суті, що з огляду на нескладність та інші особливості таких справ могло бути лише зайвою судовою тяганиною. Така процедура передбачена для того, щоб впровадити можливість здійснення більш швидкого та ефективного правосуддя з урахуванням уникнення деяких судових дій. На мою думку, даний вид позовного провадження є досить важливим нововведенням та може стати доцільним у разі правильного його застосування. Отже, судді та особи, які беруть участь у справі, мають враховувати можливість розгляду справи в спрощеному позовному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 16. — Ст. 1088.
2. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства / О. Ю. Зуб // Проблеми законності. - 2015. - Вип. 131. - С. 62-70. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_131_9.

*Сметаніна Анастасія Олександрівна
Факультет підготовки кадрів для органів
юстиції, Студентка 2 курсу 11 групи*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА

Питання банкрутства вже давно потребує певного правового врегулювання оскільки воно є необхідним і дійовим інструментом ринкової економіки за допомогою якого розв'язуються питання щодо неплатоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності. Наразі в Україні дане питання регулюється лише Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992р. та статтями 209-215 Господарського кодексу України.

Важливими джерелами для регулювання правовідносин, що виникають при банкрутстві, є узагальнення судової практики: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 15 від 18.12.2009 р. "Про судову практику в справах про банкрутство", Рекомендації Вищого господарського суду України "Про деякі питання практики застосування Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" № 04-5/1193 від 04.06.2004 р.

Взагалі поняття «банкрутство» слід розуміти як неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Питання правового регулювання відносин банкрутства в Україні досліджувалися такими авторами як Афанасьєв Р.Г., Бірюков О.Н., Малига В.А., Поляков Б.М., Степанов А.А. та ін.. Даними вченими було запропоновано нові напрямки подальшого розвитку законодавства України стосовно сфери банкрутства. Так, на сьогоднішній день було внесено чимало змін і доповнень до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

З економічної точки зору банкрутство є неспроможністю продовження суб'єктом своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості. Суб'єкт підприємництва має стільки боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їхні вимоги будуть пред'явлені у визначені для цього строки, то майна суб'єкта - активів у ліквідній формі - не вистачить для їх задоволення.

Юридичний аспект банкрутства полягає насамперед у тому, що у суб'єкта є кредитори, тобто особи, що мають підтверджені документами майнові вимоги до нього як до боржника. Це майнові правовідносини банкрутства, здійснення яких у встановленому законом порядку може призвести до ліквідації суб'єкта підприємництва.

Таким чином, учасниками процедури банкрутства є: боржник, кредитори, які виступають сторонами в справі про банкрутство, а також арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, господарські суди.

Фактичною підставою для порушення господарським судом справи про банкрутство може бути лише письмова заява до господарського суду, з якою може звернутися будь-хто з кредиторів (об'єднання кредиторів) і, за певних обставин, сам боржник. Справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Набуття статусу банкрута можливе лише за рішенням господарського суду, а до цього часу в боржника ще може з'явитися можливість вийти з такого стану. Діяльність суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного рішенням господарського суду банкрутом, припиняється шляхом його ліквідації. Такі дії здійснює ліквідатор, яким є фізична особа і якій рішенням господарського суду надано право здійснення ліквідаційної процедури стосовно боржника.

В Україні вирішення всіх організаційних питань пов'язаних з банкрутством, покладено на державну госпрозрахункову установу Агентство з питань банкрутства. Ця установа була утворена відповідно до Указу Президента

України від 15.12.1999р. «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» та постанови Кабінету Міністрів України від 24.04.2000р. і підпорядкована Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції України. Діяльність Агентства здійснюється згідно з положенням про державну госпрозрахункову установу «Агентство з питань банкрутства», затвердженого Мінекономіки наказом від 06.06.2000р.

Отже, можна зробити висновок, що загалом на сьогоднішній день питання банкрутства майже повністю врегульовано національним законодавством, однак з розвитком економіки, науки, техніки необхідність постійного вдосконалення даного питання з кожним днем зростає. Так, наприкінці лютого 2018 року група народних депутатів передала до Верховної Ради для ознайомлення та опрацювання проект Кодексу України з процедур банкрутства. Проте з огляду на склад ініціаторів законопроекту, його прийняття доволі вірогідне, але не найближчим часом.

*Холодна Євгенія Євгенівна,
НЮУ ім. Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції
України, 3 курс, 7 група*

ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

В умовах судової реформи 2017 року цивільне процесуальне законодавство України зазнало суттєвих змін. Зокрема, уваги потребує Глава 4 Розділу III ЦПК, присвячена врегулюванню спору за участю судді.

Актуальність даного дослідження обумовлена низкою причин, серед яких, передусім, істотне навантаження судів, складність і тривалість судового процесу. Водночас, саме судове врегулювання спору не завжди відповідає інтересам сторін як у морально-етичному (псування ділових, особистих відносин), так і в матеріальному аспектах, оскільки включає судовий збір, додаткові витрати на представників тощо. Також постає необхідність відмежування зазначеного правового інституту від медіації, оскільки побутує хибна думка, що запровадження врегулювання спору за участю судді – це спроба монополізувати медіацію судьями.

Варто зауважити, що в останні роки Європейський Союз закликає до правової позиції, відповідно до якої забезпечення верховенства права і кращого доступу до правосуддя можливе лише при органічному поєднанні судових і альтернативних способів вирішення спорів (АВС), тому важливе значення має з'ясування питання віднесення досліджуваного інституту до АВС.

Так, Романадзе Л. Д., наполягає на тому, що врегулювання спору за участю судді – це лише гібридна примірювальна процедура, нова в українській практиці, оскільки є частиною судового процесу.

На противагу, Н. Л. Бондаренко-Зелінська вважає, і я поділяю таку думку, що альтернативні способи врегулювання спорів можуть використовуватися не тільки замість правосуддя, а і як складовий елемент судового провадження, аргументуючи це тим, що вирішення правового конфлікту за участю судді має місце до розгляду справи по суті, тобто до ухвалення рішення по справі.

Дослідниця Н. Вознюк врегулювання спору за участю судді відносить до комбінованих альтернативних процедур (серед яких наразі міні-суд (mini-trial), приватний суд (private judging), незалежний висновок експерта (expert determination), судові конференції (settlement conference) тощо), як синтез трьох «чистих» форм: переговори, посередництво, третейський суд.

Необхідно зазначити, що вирішення спору за участю судді у жодному разі не можна плутати з таким альтернативним способом вирішення правових конфліктів як медіація. Відмінних рис багато, однак основними слід виокремити наступні.

Суддя, що входить до складу суду, яким розглядається справа, не може бути медіатором у цій справі навіть у зовні подібній внутрішній присудовій медіації. При вирішенні ж спору за участю судді саме суддя спрямовує проведення врегулювання конфлікту.

Також медіатори обов'язково проходять додатково до своєї основної освіти професійне навчання, яке включає теоретичний і практичний курси, а, наприклад, в Австрії взагалі закріплена професія медіатора. У процесі вирішення спору за участю судді, на противагу, цього не відбувається, оскільки врегулювати конфлікт допомагає суддя-професіонал.

Ще однією підставою можна відокремити те, що інститут медіації підлягає застосуванню на будь-якій стадії цивільного процесу. Допустиме навіть неодноразове звернення сторін до медіатора, а врегулювання спору за участю судді можливе виключно до початку розгляду справи по суті і тільки один раз.

Доречно відмітити, що, незважаючи на прогресивність, цілі демократизації та гуманізації цивільного процесу, інститут врегулювання спору за участю судді – неідеальна процесуальна концепція.

По-перше, врегулювання спору за участю судді буде проводитися суддею, в провадженні якого вже перебуває справа. Як результат, ціль зменшення навантаження на суди не реалізується повною мірою, оскільки у суддів фактично залишиться тотожна кількість справ.

По-друге, відсутність детальної регламентації процесуального статусу, прав і обов'язків судді може мати наслідком необґрунтоване розширення його повноважень. Тому положення ст.203 ЦПК мають бути більш конкретизованими. Доцільним є впровадження відповідальності судді за

порушення положень ч.6 ст.203 ЦПК стосовно неупередженості і «невтручання» у справу.

По-третє, зменшення формалізації процедури не відбудеться, оскільки фактично посередник матиме повноваження органу судової влади. Досвід зарубіжних країн, зокрема Канади, продемонстрував, що для реального досягнення поставленої цілі, насамперед, необхідні зміни у свідомості суддів. Суддя має володіти певними додатковими знаннями, навичками та особистими якостями. У такому аспекті доцільними могли б бути тренінги чи інше навчання суддів. Також варто враховувати бажання судді на участь у такому врегулюванні спору.

Підсумовуючи викладене, слід дійти висновку, що: 1) врегулювання спору за участю судді і медіація – це два різні способи врегулювання правового конфлікту; 2) врегулювання спору за участю судді, незважаючи на певні недоліки, пов'язані із недостатньою правовою регламентацією і відсутністю досвіду застосування такого процесуального інституту, беззаперечно, прогресивний крок у цивільному процесуальному законодавстві, оскільки пропонує реальні шляхи спрощення судової процедури.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого.*

*Цюрик Анна Олександрівна
Студентка 2 курсу 11 групи
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Особисті немайнові права мають особливу юридичну природу, оскільки вони є невід'ємними від самої фізичної особи, яка наділена ними від народження і володіє довічно. Особливістю таких прав є те, що у них відсутній економічний зміст. Тому особисті немайнові права повинні забезпечуватися так само ретельно як і майнові права, а отже необхідно визначити, які є способи захисту особистих немайнових благ.

У ч.1 ст.275 ЦКУ визначено: «фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 цього Кодексу». Зокрема ч.2 ст.16 ЦКУ дає перелік способів захисту цивільних прав та інтересів, це: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, що існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна і припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової шкоди) та визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади, органу влади

АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Зазначені способи широко використовуються для захисту майнових прав, а от використання цих універсальних способів для охорони особистих немайнових прав призводять до низки проблем. Вся справа в тому, що особисті немайнові права пов'язані з психологічними, соціальними чинниками, які притаманні кожній людині і при їх порушенні також варто брати до уваги те, що вони не завжди піддаються відновленню. Так ,наприклад, при розголошенні медичної таємниці інформація стає відома широкому колу осіб, також існує ризик розірвання сімейних, ділових відносин, а тому не один з вище наведених способів не зможе відновити попереднє становище особи. Тому слід ретельніше обирати систему заходів спрямованих на запобігання порушень особистих немайнових прав шляхом посилення відповідальності винних осіб.

Загалом виділяють загальні та спеціальні способи захисту особистих немайнових прав. Так загальні зазначені в ст. 16 ЦКУ, а до спеціальних відносять поновлення порушеного особистого права, спростування недостовірної інформації і заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права. Поновлення порушеного права (ст. 276 ЦК України) полягає у тому, що порушник повинен вчинити необхідні дії для негайного поновлення порушеного особистого немайнового права. Якщо дії, необхідні для негайного поновлення порушеного права не вчиняються, суд може постановити рішення щодо поновлення порушеного права, а також відшкодування моральної шкоди, завданої його порушенням. Однак даний спосіб не можна використовувати до всіх немайнових прав. Про спростування недостовірної інформації (ст.277 ЦК України) можна сказати, що даний спосіб застосовується незалежно від вини того хто її поширив, а також спростування інформації проводиться у спосіб яким її було поширено. У випадку зі заборонаю поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК України) має місце заборона розповсюдження відповідної інформації, навіть, якщо вона є правдивою, але незважаючи на це, порушує особисті немайнові права (наприклад, право на таємницю про стан здоров'я, сімейне життя).

Варто зазначити, що існують інші види способів захисту особистих немайнових прав. Так, наприклад, Стефанчук Р.О., не розділяє позицію щодо поділу способів захисту на загальні і спеціальні, а натомість пропонує свою класифікацію залежно від цільової спрямованості на превентивно-пресікальні, відновлювальні і компенсаційні способи захисту. Перша група спрямована на припинення чи попередження порушення собистого немайнового права. До превентивно-пресікальних способів захисту відносять визнання права, зміна правовідношення, визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу

місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб тощо. Відновлювальні способи захисту мають за мету відновити порушене право, це може бути відновлення становища, яке існувало до порушення, визнання правочину недійсним. Компенсаційні способи захисту, тобто ті, які спрямовані на додаткове компенсування завданої шкоди, шляхом порушення особистих немайнових прав (відшкодування майнової шкоди чи моральної шкоди). Також в Цивільному Кодексі зазначено, що особисте немайнове право можна захистити і іншим способом при умові якщо це відповідає змісту цього права, способу його порушення та наслідкам, що спричинили порушення. Варто додати, що у разі невиконання рішення про усунення порушення особистого немайнового права суд може накласти на винну особу штраф.

Можна зробити висновок, що гарантією нормального здійснення фізичними особами особистих немайнових прав є їх належна цивільно-правова охорона, яка виявляється у застосування до винних осіб різноманітних за своїм призначенням способів захисту.

Клімов Павло Андрійович
студент II курсу міжнародно-правового
факультету 3 групи Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Інтерес до проблеми розмежування публічних і приватних товариств триває ще з 2014-го року. На той час експерти та представники бізнесу сигналізували громадським обранцям про те, що для підйому України в рейтингах країн за критерієм простоти ведення бізнесу нашої державі потрібно наздоганяти європейське законодавство, яке врегульовує діяльність компаній. Ішлося також про те, що повинне існувати різне регулювання для тих компаній, які діють виключно в інтересах власників, тобто приватних компаній, і для компаній, в яких є безліч стейкхолдерів, внаслідок чого підвищується інтерес до їхньої діяльності, іншими словами – публічних компаній. Результатом винесення даного питання в публічну площину стало: закріплення в Коаліційній угоді у 2014 році необхідності вдосконалити законодавство про товариства з обмеженою відповідальністю, і надалі – робота над законопроектом № 4666 "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" (робота в напрямі реформування приватних компаній); робота з розроблення законодавства, що поліпшує регулювання діяльності акціонерних товариств (робота в напрямі реформування публічних компаній). Поглиблення ж розмежування між приватними та публічними акціонерними товариствами стало другим напрямком роботи дослідників-реформаторів. Завдання було не з легких, бо досі це розмежування було досить формальним, за кількісним критерієм:

якщо кількість акціонерів перевищувала 100 осіб або воно створювалося для провадження банківської діяльності, тоді воно визнавалося публічним. В будь-якому іншому випадку товариство могло існувати як в якості ПАТ, так і в якості ПрАТ. Ускладнювало завдання також те, що майже не відрізнялися між собою вимоги до корпоративного управління та порядку розкриття інформації обох видів АТ. Першим кроком на шляху до вирішення поставленого завдання стало розроблення та прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інвесторів», прийнятий 7 квітня 2015 року. В результаті було усунене обмеження за кількістю акціонерів (і, як наслідок, можливість товариства з числом акціонерів, наприклад, тисяча, змінити тип товариства з публічного на приватне; з'явився так званий інститут «незалежного директора» як незалежного від решти акціонерів члена наглядової ради, завданням якого перш за все було забезпечення прозорості прийняття рішень у компанії та дотримання прав міноритарних акціонерів та кредиторів; переобрання членів наглядової ради: у ПАТ – щорічно, у ПрАТ – раз на три роки; закріплення зобов'язання для всіх ПАТ пройти процедуру лістингу (включення до біржового реєстру) як мінімум на одній фондовій біржі.

Далі були підвищені вимоги до лістингових компаній, а з урахуванням вищевказаних фактів – до всіх ПАТ. Ці реформи проводила НКЦПФР, яка 06.08.2015 року внесла зміни до Положення про функціонування фондових бірж, тим самим підвищивши вимоги до компаній, які можуть бути допущені до лістингу на біржі. Яскравим прикладом таких вимог було підвищення мінімального рівня середнього значення ринкової капіталізації емітента: для першого рівня лістингу – до 1 000 000 000 гривень (у 10 разів), для другого рівня – до 100 000 000 гривень (у два рази), а також вимога до введення посади корпоративного секретаря для емітентів першого рівня лістингу. На практиці цю процедуру пройшли станом на 01.05.2016 пройшли 7 емітентів, а на жовтень 2017 року – всього 6. Окрім того напередодні 01.01.2018 і відповідно набрання чинності вимогою про обов'язкове проходження лістингу всіма ПАТ кількість останніх стала швидко скорочуватися. Якщо на 01.01.2016 в країні налічувалося 4149 ПАТ, то станом на 01.12.2017 їхня кількість скоротилася до 2274, а кількість ПрАТ відповідно зросла з 3486 до 5017. Дмитро Ткачук припускає, що НКЦПФР розраховували на більш активну динаміку переходу ПАТ у ПрАТ. За статистикою понад 2000 ПАТ мали зустріти 2018 рік з порушеннями положень законодавства про АТ. Членам бізнес-спільноти довелося спільними зусиллями шукати вихід із ситуації, що склалася. У зв'язку із ситуацією, що склалася, регулятор бажав продовжити гармонізувати вітчизняне законодавство із європейським і роботу із розмежуванням «справжніх» та «квазіпублічних» ПАТ. Окрім цього, НКЦПФР не збиралася далі ігнорувати ситуацію з великою

кількістю ПАТ, які явно не встигали вчасно здійснити перехід до ПрАТ. Виходом стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» від 16.11.2017. Даний закон є компромісним насамперед тому, що пом'якшує імперативний відтінок Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» у тій частині, яка стосується безпосередньо зобов'язання ПАТ проходити процедуру лістингу. За новим законом, ПАТ, які не пройшли процедуру лістингу, набувають законного визначення в якості ПрАТ. До того ж цей закон зменшує зарегульованість у діяльності приватних компаній шляхом надання більшої диспозитивності для ПрАТ. Винятком з цього правила залишаються банки, яким, з одного боку, дали можливість змінити тип на ПрАТ, проте, з іншого боку, враховуючи істотну роль, яку банки відіграють в економіці країни, а також підвищений суспільний інтерес до банків, залишили режим регулювання ПАТ у частині вимог до корпоративного управління та розкриття інформації. Однією з найважливіших змін, які вносить даний закон, є новий підхід до визначення ПАТ. З цього часу до публічних відносять лише ті АТ, які здійснили публічну пропозицію акцій (пропозиція необмеженої кількості осіб про придбання частини акцій ПАТ на умовах, визначених НКЦПФР) або подали заявку на допущення акцій на фондову біржу в якості біржового реєстру. Далі цей закон вимагає від ПАТ створити максимально прозору і, що не менш важливо, збалансовану систему прийняття рішень усередині компанії та розкрити практично всю істотну інформацію про компанію її стейкхолдерам. На думку представників НКЦПФР, абсолютна прозорість публічних компаній є платою таких компаній за можливість залучення дешевих фінансових ресурсів, які ПАТ може отримати шляхом виходу на ринок капіталу. Автори закону вважають, що відповідальність за забезпечення необхідного рівня прозорості в компанії та побудова в ній ефективного та незалежного процесу управління має лягти на плечі членів наглядової ради. Задля цього новий закон надає нове розмежування повноважень між органами управління ПАТ, зокрема: створення наглядової ради є обов'язковим для всіх ПАТ і банків, незалежно від кількості акціонерів (у ПрАТ, приміром, тільки якщо кількість акціонерів перевищує 10 осіб); наглядова рада прямо визначається як орган управління товариством (раніше – орган, що здійснює функції контролю); наглядова рада затверджує значні правочини аж до правочинів, вартість яких становить (або перевищує) 100 % від вартості активів ПАТ (при цьому загальні збори акціонерів ПАТ позбавлені права попередньо схвалювати значні правочини).

Також не можна не зазначити про інформаційний аспект закону, зокрема: впроваджується нова шкала порогів акцій, про перевищення/зменшення яких

мають повідомляти покупці та продавці таких акцій, до яких віднесено такі значення: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 50, 75 і 95 % акцій; покупець 50 % (і більше) акцій зобов'язаний повідомити ПАТ про придбання пакета акцій у перевищення зазначених вище порогів і розкрити ланцюжок володіння аж до бенефіціарних власників такого покупця; додатково підлягає розкриттю інформація про наявність між акціонерами ПАТ акціонерної угоди, а також інформація про внесення змін до статуту, пов'язаних зі зміною обсягу прав акціонерів. Таким чином, проблема розмежування була вирішена за допомогою прийняття Законів України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів" внесла зміни до Положення про функціонування фондових бірж. Ці зміни поглибили розбіжності між визначеннями ПАТ і ПрАТ. Перший закон усунув обмеження за кількістю акціонерів ПрАТ, ввів інститут «незалежного директора», розмежував також переобрання членів наглядової ради (у ПАТ щорічно, у ПрАТ – кожні три роки), закріпив зобов'язання про проходження процедури лістингу; другий пом'якшив імперативні методи першого, у частині зобов'язання ПАТ пройти процедуру лістингу. Згідно з положеннями нового закону, до ПАТ, що не пройшли процедуру лістингу, застосовується режим ПрАТ; внесення змін до положення суттєво підвищило вимоги до компаній, які допускаються до лістингу на фондовій біржі, наприклад, для допущення акцій емітента до першого рівня лістингу чистий дохід має перевищувати 1 000 000 000 гривень.

Манець Анастасія Кирилівна

*Студентка 2-го курсу 1-ї групи міжнародно-
правового факультету НЮУ ім. Ярослава
Мудрого*

СТРОКОВИЙ ТРУДОВИЙ ДОГОВІР: ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ

Одним із основних прав людини, є право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Право на працю може бути реалізовано шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. За загальним правилом трудовий договір укладається на невизначений строк (безстроковий трудовий договір).

Строковий трудовий договір відповідно до частини другої статті 23 КЗпП укладається лише у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника, та в інших випадках, передбачених законодавчими актами. Роз'яснення понять «характер наступної роботи», «умови її виконання» міститься в листі Міністерства праці та соціальної політики України від 3.02.2003р. № 06/2-4/13: характер майбутньої роботи означає, що робота не може бути постійною, а є такою, що виконується протягом певного строку (сезонні роботи тощо); умови виконання роботи - такі обставини, за яких трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений термін, навіть коли сама робота за характером є постійною. Зокрема, мова йде прийняття на роботу особи для заміщення тимчасово відсутнього працівника, за яким відповідно до закону зберігається це робочемісце. Зацікавленість працівника у встановленні трудових відносин на визначений строк може бути зумовлена сімейно-побутовими обставинами. Підставою для укладення строкового трудового договору на вимогу працівника є його заява про прийняття на роботу, в якій вказуються обставини або причини, що спонукають працівника найматися на роботу за строковим трудовим договором, а також строк, протягом якого він працюватиме. При укладенні трудового договору на визначений строк цей строк встановлюється погодженням сторін і може визначатись як конкретним терміном, так і часом настання певної події (наприклад, повернення на роботу працівника з відпустки по вагітності, родах тощо, або виконанням певного обсягу робіт). Строк, на який працівник наймається на роботу, обов'язково має бути вказаний у наказі про прийняття на роботу. Правове становище працівників, що уклали строкові трудові договори не відрізняється від правового становища працівників, що уклали трудові договори на невизначений строк. Слід зазначити,

що можливість укладення строкових договорів передбачена також певними законодавчими актами, також те, що строкові трудові договори, переукладені один чи кілька разів, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 23 КЗпП, вважаються такими, що укладені на невизначений строк (ч. 2 ст. 39-1 КЗпП). Пленум Верховного Суду України в постанові «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 06.11.1992 року № 9 (пункт 9) зазначив, що укладення трудового договору на визначений строк при відсутності умов, зазначених в ч. 2 ст. 23 КЗпП, є підставою для визнання його недійсним у частині визначення строку.

В загалі припинення строкового трудового договору відбувається в разі спливу строку договору, у разі його дострокового розірвання на вимогу однієї зі сторін та в інших випадках, передбачених статтею 36 КЗпП. Сплив строку трудового договору не тягне за собою автоматичного звільнення працівника, тому роботодавець до закінчення цього строку повинен видати наказ про звільнення працівника, при цьому заява працівника не вимагається. Наказ про звільнення може бути виданий в останній день дії строкового трудового договору або до цього із зазначенням дати звільнення, що обумовлена строком трудового договору. Днем звільнення в будь-якому випадку повинен бути останній день роботи, який визначений трудовим договором. Підставою для звільнення працівника є п. 2 ст. 36 КЗпП. Однак, як це передбачено ст. 184 КЗпП, звільнення у зв'язку з закінченням строку трудового договору вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років – ч. 6 ст. 179), одиноких матерів при наявності дитини віком до 14 років або дитини-інваліда з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається тільки з обов'язковим працевлаштуванням. При цьому, на період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців з дня закінчення строкового трудового договору. Власник має право за своєю ініціативою достроково звільняти працівників, з якими укладено строкові трудові договори, за наявності підстав, передбачених статтями 40 і 41 КЗпП. За правилами ст. 39 КЗпП строковий договір підлягає розірванню достроково на вимогу працівника в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором, порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного або трудового договору, а також у випадках, передбачених ч. 1 ст. 38 КЗпП. В ч. 1 ст. 38 КЗпП зазначено, що працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні. У разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена неможливістю продовжувати роботу (переїзд на нове місце проживання; вступ до навчального закладу; вагітність; догляд за дитиною до

досягнення нею 14 років або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї тощо), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, заявлений працівником. Якщо після закінчення строку трудового договору власник не видавав відповідний наказ про звільнення, трудові відносини фактично тривають, і жодна зі сторін не вимагає їх припинення, дія трудового договору вважається продовженою (ч. 1 ст. 39-1 КЗпП). Спори про дострокове розірвання будь-якого трудового договору вирішуються в загальному порядку, встановленому для розгляду трудових спорів.

*Мішустіна Кристина Дмитрівна,
студентка 7 факультету, 2 курсу, 1 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТРУДОВОГО ПРАВА В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Євроінтеграційний курс, взятий Україною, ставить перед нашою державою та законодавцем досить складні задачі, адже економічна, політична, культурна, соціальна та інші сфери життя так чи інакше повинні відповідати європейським стандартам. Стандарт – це визначення очікуваної якості, затверджена модель, яка є основою процесу оцінки; документ, що складений у результаті консенсусу спеціалістів, схвалений спеціалізованою організацією й спрямований на досягнення оптимального ступеню впорядкованості у даній сфері. Такими документами в ЄС являються акти, прийняті Європейським Союзом та Радою Європи, кількість яких на даний час перевищує 160. Вони дають змогу забезпечити гідний рівень захисту прав людини у сфері праці, єдиний підхід до питання регулювання трудових відносин та можливість результативного вирішення основних завдань, що постають перед трудовим правом.

На сьогодні законодавство нашої держави у даній галузі потребує запровадження єдиних стандартів та норм сфери трудового права. Йдеться мова про необхідність застосування механізму імплементації законодавства Європейського союзу до права України.

Термін «імплементація» походить від латинського `impleo` - наповнюю. Процесу імплементації європейського права у національне певною мірою приділяли увагу такі науковці як О.М. Ярошенко, І.З.Брацук, М.М. Грекова, В.В. Пелих, О. А. Телічко та інші. Деякі з них зазначають, що «імплементація» – це процес діяльності держави в особі уповноважених органів, спрямований на запровадження європейського права у право України за допомогою відповідних засобів та елементів, які визначаються на рівні держави та передбачають специфіку втілення стандартів, визнаних міжнародною спільнотою, з урахування національних особливостей.

Згідно з «Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 27.06.2014, Україна впевнена в необхідності впроваджувати політичні, соціально-економічні, правові та інституційні реформи та зобов'язується забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до acquis ЄС відповідно до напрямів, визначених у Угоді. Основна частина Європейських стандартів праці передбачені Європейською соціальною хартією, окремі статті якої присвячені саме трудовій сфері. Їх положення спрямовані на захист основних трудових прав: на працю і забезпечення зайнятості; на справедливі умови праці; на безпечні і здорові умови праці; на об'єднання; представників працівників на підприємстві; на колективні переговори; працівників і підприємців на колективні дії; охорона праці молоді; вагітних жінок і жінок-матерів; на професійну орієнтацію; на професійне навчання; інвалідів; працівників-мігрантів на допомогу і захист; працівників на інформацію і консультації; працівників брати участь у визначенні і поліпшенні умов праці і виробничого середовища; працівників на захист своєї гідності під час роботи; працівників з сімейними обов'язками.

На разі одним з прикладів впровадження стандартів права ЄС у національне законодавство у сфері трудового права може виступати «Програма гідної праці МОП для України» на 2016-2019 роки, яка спрямована на просування гідної праці і як ключового компонента політики розвитку, і як цілі національної політики уряду та соціальних партнерів. Вступна частина акту наголошує, що «Програма є системою середньострокового планування, що спрямовує роботу МОП у країні відповідно до пріоритетів і завдань, погоджених із тристоронніми партнерами МОП. У ній враховані заходи з планування розвитку, що здійснюються у країні, та міжнародні програми дій, зокрема, Рамкова програма партнерства Уряду України з ООН на 2012-2016 роки, Стратегія подолання бідності та Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»».

Додержуючись стандартів європейського права та імплементуючи положення актів ЄС у національне законодавство нашої держави у сфері трудового права, Україні треба звернути особливу увагу на європейську стратегію зайнятості, важливими елементами якої є: створення робочих місць, якість роботи, продуктивність праці, гідна оплата праці, соціальна безпека, професійні та соціальні навички. Також, необхідно раціонально вибрати якими способами необхідно імплементувати європейське трудове право у законодавство України, створити єдиний кодифікований акт та постійно здійснювати моніторинг за змінами законодавства ЄС у сфері праці.

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

У сучасному світі постає потреба у посиленні правового захисту трудових прав працівників. Традиційно в Україні існує два варіанти вирішення індивідуальних трудових спорів: комісією по трудових спорах (КТС) та в судовому порядку. У той же час, розвиток відносин соціального діалогу вимагає запровадження нових альтернативних способів захисту трудових прав працівників.

У науковій літературі було запропоновано визначення поняття альтернативних способів вирішення трудових спорів, зокрема як сукупність не заборонених законом процедур, спрямованих на мирне врегулювання суперечностей між сторонами на основі узгодження їхніх позицій та інтересів, які здійснюються сторонами конфлікту або іншими особами, залученими для вироблення взаємоприйняттого рішення, що має на меті врегулювання конфлікту [1, с. 46].

До альтернативних способів вирішення трудових спорів можна віднести медіацію, котра широко поширена у західних країнах та викликає зростаючий інтерес громадськості України.

Медіація, як спосіб вирішення трудового спору, передбачає добровільний порядок його вирішення шляхом проведення переговорів між сторонами спору за допомогою одного або декількох посередників (медіаторів) з метою досягнення ними взаємоприйняттого рішення про врегулювання спірних стосунків.

Правове регулювання інституту медіації забезпечено певними міжнародними актами. Серед них можна виділити Рекомендацію Res (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах від 18 вересня 2002 р., Рекомендацію № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах від 21 січня 1998 року та інші.

Згідно зі ст. 2 проекту Закону України «Про медіацію» медіація – альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу самостійно на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора.

Вітчизняним законодавством використання посередництва у вирішенні трудових спорів передбачено лише стосовно колективних трудових конфліктів.

У Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» передбачена можливість залучення незалежного посередника з метою врегулювання колективного трудового спору. Також Указом Національної комісії посередництва і примирення від 18 листопада 2008 р. № 133 затверджено Положення про посередника.

Для проведення медіації необхідні такі умови: наявність мотивації у всіх учасників конфлікту, готовність до відкритого обговорення суті спору, уважно вислухати опонента та прийняти зважене рішення.

Фахівцями було висловлено точку зору, що серед переваг медіації з-поміж інших альтернативних способів вирішення трудових спорів можна виділити наступні:

- медіатор є нейтральною третьою особою, що має на меті надати допомогу сторонам конфлікту та сприяти пошуку компромісу на основі взаємних поступок;
- медіації притаманний конфіденційний характер процедури;
- медіація може бути перервана або припинена у будь-який час за ініціативи кожного з учасників;
- широке застосування при вирішенні індивідуального трудового спору медіаційної процедури сприятиме розвантаженню судів від значної кількості справ, що виникають із трудових відносин;
- медіація збільшує вірогідність збереження стосунків між сторонами індивідуального трудового спору після його розв'язання. [3, с. 238-239]

Розвиток інституту медіації в Україні та її запровадження у сферу врегулювання трудових спорів потребує виконання багатьох завдань, серед яких найважливішим є прийняття Закону України «Про медіацію».

Таким чином, вважаємо, що запровадження медіації на законодавчому рівні сприятиме ефективному розв'язанню трудових спорів, що виникають у сфері трудових правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альтернативні способи вирішення трудових спорів / Бурак В. Я., Кулачок-Тітова Л. В., Пилипенко П. Д., Чудик-Білоусова Н. І. ; під ред. У. Гелльманна, П. Д. Пилипенка. — Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. — 172 с.
2. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів / Н. В. Дараганова // Юридична наука. - 2011. - № 6. - С. 77-83. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_6_10
3. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки : 36. наук, праць. — Львів : Видавництво «Растр-7», 2017. — Вип. № 5. — 292 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІНИ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Основним пріоритетом правової, соціальної, демократичної держави є ефективне забезпечення реалізації й захисту прав та свобод людини і громадянина, а також приведення їх у відповідність з європейськими та світовими стандартами. Важливе місце в системі прав людини і громадянина належить трудовим правам, оскільки трудова діяльність є однією з найголовніших, адже саме праця визначає матеріальні умови життя громадянина й має прямий вплив на його положення в суспільстві. В сучасних умовах реформування і оновлення трудового законодавства України вивчення і врахування зарубіжного досвіду правового регулювання трудових відносин взагалі і питань зміни змісту трудового договору, зокрема, набуває великого значення. У таких умовах особливої актуальності набувають дослідження усіх без винятку складових, що формують основу правової реформи в Україні. Саме тому розгляд зміни змісту трудового договору в контексті відповідності міжнародним стандартам є одним з актуальних завдань як в теорії, так і на практиці.

Відповідно до ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, який Україна ратифікувала у 1973 р., держава визнає право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема: справедливу заробітну плату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці; умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни та однакову для всіх можливість просування по роботі на відповідні більш високі ступені виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації [1]. Уведення у 1988 р. до трудового законодавства поняття «зміна істотних умов праці», яке було викликане перебудовою економіки та фінансово-економічної нестабільністю, коли роботодавець був вимушений вдаватися до змін в організації виробництва і праці, суттєво вплинуло на праворозуміння й правозастосування норм трудового законодавства у сфері зміни умов трудового договору. Питання зміни істотних умов праці залишаються актуальними й викликають у науці трудового права багато наукових дискусій [2, с. 208].

Зміна трудових правовідносин характеризується зміною суб'єктивних прав та юридичних обов'язків працівника та роботодавця або за їх власним бажанням, або у зв'язку зі зміною норм законодавства про працю, колективного договору, угоди, локальних нормативних актів, або внаслідок настання певних подій. Зміна трудового договору, як правило, являє собою зміну прав та

обов'язків працівника та роботодавця, що є похідними від раніше встановлених ними істотних умов трудового договору, в результаті здійснення сторонами відповідних дій.

У науковій літературі з питання зміни трудового договору висловлюються різні точки зору. Більшість науковців переконані, що під зміною трудового договору необхідно розуміти зміну однієї або декількох його істотних умов як тих, що погоджені сторонами трудового договору при його укладанні, так і позадоговірних (похідних), тобто передбачених законодавством про працю, колективним договором, угодою, а також локальними нормативними актами [3; 4]. Зокрема Л. Ю. Бугров визначає умови праці як правила, що встановлені єдиними, галузевими, локальними нормативними актами, а також угодою сторін трудового договору у сфері праці робітників і службовців [5].

Пленум Верховного Суду України у п. 10 Постанови «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 року № 9 навів приклади можливих змін. Це – раціоналізація робочих місць, введення нових форм організації праці, у т.ч. перехід на бригадну форму організації праці, і, навпаки, впровадження передових методів, технологій тощо [6].

Відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», у разі, якщо роботодавець планує звільнення працівників з причин економічного, технологічного, структурного чи аналогічного характеру або у зв'язку з ліквідацією, реорганізацією, зміною форми власності підприємства, установи, організації, він зобов'язаний за три місяці до початку нововведень розпочати консультації з профспілковою організацією даного підприємства про заходи щодо запобігання звільненням чи зведенню їх кількості до мінімуму або пом'якшення несприятливих наслідків будь-яких звільнень [7].

В зарубіжних країнах зміни умов праці допускаються лише при глибоких змінах в організації виробництва і праці [8, с. 107].

Зближення трудового законодавства України та європейських країн є важливим для розвитку відносин України та Європейського Союзу, що в сучасних умовах набувають значної актуальності. Використання міжнародного досвіду, зокрема під час роботи над прийняттям нового Трудового кодексу, як вказує М. Якименко, має важливе теоретичне та практичне значення [9, с. 54].

Вважається за доцільне використати досвід інших країн та в трудовому законодавстві України не виділяти окремі способи зміни трудового договору (тим більше, що детальна їх регламентація в законодавстві відсутня, що породжує неоднозначність застосування норм), а ввести одну юридичну категорію «новація умов трудового договору», яка б замінила «переведення», «переміщення» та «зміну умов договору», що, в свою чергу, спростило б застосування норм інституту трудового договору.

Таким чином, під зміною трудового договору більшість науковців у галузі трудового права розуміють зміну як договірних, так і позадоговірних умов трудового договору. Зміна змісту трудового договору являє собою зміну його істотних умов, які притаманні вже іншій роботі порівняно з обумовленою трудовим договором. Істотні умови трудового договору характеризують зміст трудового договору як угоди між працівником та власником або уповноваженим ним органом, а істотні умови праці – зміст трудових правовідносин, що виникає у зв'язку з укладенням сторонами трудового договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042).
2. Марченко В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття "істотні умови праці" / В. В. Марченко // Право і Безпека. – 2010. – № 3. – С. 208-211.
3. Некрошюс И. Вопросы совершенствования правоприменительной практики гражданского и трудового законодательства / И. Некрошюс. – Вильнюс, 1989. – 130 с.
4. Панина А. Б. Трудовое право : учеб. пособие / А. Б. Панина. – М.: Форум, 2004. – 272 с.
5. Бугров Л. Ю. Проблема свободы труда в советском трудовом праве : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук / Л. Ю. Бугров. – М., 1992. – 28 с.
6. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 року № 9 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України. – Ч. 1. – К., 1995. – С. 166-183
7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року № 104 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.
8. П'янкova Є.О. Правове регулювання змін умов трудового договору за законодавством України та зарубіжних країн / Є.О. П'янкova // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 6. – С. 106-109
9. Якименко М. Реалізація міжнародних правових стандартів у проекті Трудового кодексу України / М. Якименко // Трудове право. – 2007. – № 2. – С. 53-57

*Вапнярчук Богдан В'ячеславович,
студент 3 курсу
військово-юридичного факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РОБОЧИЙ ЧАС»

В умовах постійного технологічного оновлення методів та засобів виробництва, підвищення інформатизації суспільства, розвитку нових форм організації праці, виникає потреба у перегляді старих моделей регулювання робочого часу та часу відпочинку працівників з метою підвищення їх ефективності праці, стимулювання працівників до набуття нових знань і навичок та підвищення їх професійної компетентності. Враховуючи відповідні тенденції, у провідних європейських країнах, спостерігається поступове зменшення

тривалості робочого тижня, наприклад, в Ірландії, Німеччині, Данії, Франції тривалість робочого тижня встановлюється в межах 35-38 годин, натомість в Україні нормальна тривалість робочого часу вже протягом багатьох десятиліть залишається 40 годин на тиждень і проект Трудового кодексу України, який знаходиться на розгляді у Верховній Раді України, не змінює цю тенденцію. Водночас, вирішення нових практичних проблем, пов'язаних із урегулюванням робочого часу працівників, не можливе без всебічного та ґрунтовного дослідження цього явища.

Необхідно відмітити, що питання робочого часу завжди знаходилося у центрі підвищеної громадської уваги, оскільки саме від правильного управління трудовою активністю та відпочинком залежить ефективне виконання працівниками своєї трудової функції. На даний час в Україні занепокоєння викликають випадки збільшення роботодавцями робочого часу, який не оплачується, що, у свою чергу, обумовлює пошук шляхів вирішення вказаної проблеми у процесі реформи трудового законодавства, вектором якої виступають європейські стандарти у сфері праці.

Таким чином, виникає особлива потреба у дослідженні питання робочого часу, розкриття його сутності та значення, визначення нових засад підвищення ефективності використання робочого часу, а також шляхів удосконалення й оптимізації існуючого механізму правового регулювання даної сфери. Інноваційний науковий підхід до дослідження проблематики робочого часу сприятиме позитивним змінам в аспекті демократизації суспільства та гуманізації державної політики, підвищення іміджу й авторитету працівника як суб'єкта трудового права.

Доцільність дослідження цієї тематики підтверджується тезою відомої вченої Л. Муксиної, яка зазначає: «суспільне багатство країни практично створюється в межах нормального робочого часу» [1, с. 14].

Категорія робочого часу є однією із ключових у трудовому праві, а норми, що регулюють його особливості, види та режими складають цілісний правовий інститут у межах галузі трудового права. Саме в межах робочого часу працівник безпосередньо та фактично виконує свою трудову функцію, на нього поширюється ряд визначених законодавством гарантій, а також він наділений відповідними правами й обов'язками, перебуваючи з роботодавцем у безпосередніх трудових правовідносинах. Як відзначає З. Я. Кравців, одним із центральних інститутів трудового права України є робочий час. Інститут робочого часу торкається інтересів як працівника, так і роботодавця. Правові норми цього інституту покликані забезпечувати працівникам права на відпочинок та на закріплення міри праці, що стосується інтересів обох сторін трудового договору. [2, с. 149].

Щодо поняття «робочий час», то варто відмітити, що науковці застосовували та застосовують різні підходи до його визначення, і навіть не завжди ці підходи відносяться до сфери дослідження трудового права. Приміром, філософський підхід трактує робочий час як буття праці, де людина є основною виробничою силою суспільства. Найбільш поширеним та усталеним є викладений у юридичній, енциклопедичній та навчальній літературі погляд на робочий час, як на час або частину визначеного календарного періоду, упродовж якого працівник відповідно до правил внутрішнього розпорядку організації та умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки, а також інші періоди часу, які згідно із законами та іншими нормативними правовими актами відносяться до робочого часу. Свого часу, ще О. І. Процевський стверджував, що робочий час є вирішальним фактором установа міння міри праці. Зокрема, вчений наголошував, що межа робочого часу коливається між фізичними і соціальними межами [3, с. 4]. На думку О. М. Ярошенка, робочий час – це час, протягом якого працівник повинен виконувати обов'язки, визначені трудовим договором і правилами внутрішнього трудового розпорядку [4, с. 451].

У той же час у Кодексі законів про працю України [5] не міститься визначення даного поняття, хоча його законодавче закріплення могло б позбавити необхідності наукову спільноту дискутувати з цього приводу. Хоча у проекті Трудового кодексу України визначення даного поняття наявне. Так, згідно зі ст. 130 робочий час – це час, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку і умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки [6].

На підставі детального аналізу наукової літератури, нормативно-правових актів на предмет визначення поняття «робочий час» можемо запропонувати власне трактування даного терміну.

Отже, робочий час – це визначений законодавчими, підзаконними, локальними нормативно-правовими актами та угодою сторін трудових відносин календарний період часу, впродовж якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку зобов'язується перебувати на своєму робочому місці, виконуючи при цьому свої трудові функції, а інша сторона трудових відносин – роботодавець, зобов'язаний забезпечити його необхідними умовами та засобами праці відповідно до чинного законодавства та домовленостей сторін.

*Крушніцька Оксана Володимирівна
Аспірант кафедри правосуддя
ЧНУ ім. Юрія Федьковича*

МОНОПОЛІЯ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ, ЗА ЧИ ПРОТИ?

На початку потрібно відзначити, що «монополію» адвокатів на представництво в судах, про яку роками дискутували юристи, тепер можна вважати такою, що відбулася. Її уведено Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (реєстраційний номер 3524) в редакції від 26 січня 2016 р. [1].

Свого часу навіть Конституційний Суд України розглядаючи даний законопроект дійшов узагальненого висновку від 30 січня 2016 р. № 2в/2016 що він відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, та не висловив щодо цього жодних застережень [2].

Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права. Саме так судом була розтлумачена норма Конституції. Надаючи висновок про відповідність вищезгаданого законопроекту нормам Конституції, які встановлюють пряму заборону скасування чи обмеження прав і свобод людини й громадянина, Конституційний Суд виходив з того, що у разі заміни поняття «правової» допомоги поняттям «професійної правничої», закріплення адвокатської монополії ніяким чином не обмежить прав людей, а свобода вибору полягатиме у тому, що «кожна особа є вільною у виборі захисника своїх прав серед адвокатів» [2]. Така позиція дещо не збігається з тією, яка була сформована раніше і тлумачила надані Конституцією України права (№23-рп/2009 від 30.09.2009 р. у справі №1-23/2009), оскільки сьогодні особа може обрати у якості представника будь-якого фахівця у галузі права, а у разі прийняття законопроекту – зробити вибір можна буде лише між адвокатом і... адвокатом (незалежно від виду процесу). Чим, якщо не обмеженням, є така норма?

Так, зокрема, судді Конституційного суду України Сліденко І. Д., Вдовіченко С. Л. та Сас С. В. вирішили скористатися своїм законним правом на висловлення окремої думки й зазначили, що виключне право адвоката на представництво у суді спричинить обмеження прав людини, а положення наданого висновку, які стосуються цього питання, не є достатньо обґрунтованими. Наприклад, суддя Сас С. В. вважає: «Практичний аспект реалізації права на правову допомогу у варіанті, запропонованому Законопроектом, полягає в недоступності послуг адвоката для широких верств

населення. Запровадження монополії на представництво інтересів особи в суді виключно адвокатами спрямоване на обмеження конституційного права особи на вільний вибір захисника своїх прав» [2].

Проте обговорення питання за і проти такої монополії і досі залишається актуальним, особливо у колі юристів, адже саме їхня більшість виступала проти таких нововведень, відповідно особи, що мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України виступали за свою монополію.

Отже, здійснюючи аналіз різного роду висловлювань за та проти можна їх згрупувати у такий список.

Прихильники, що були за «монополію» адвокатури стверджували, що така реформа:

- покращуватиме якість правосуддя;
- розвантажуватиме суди від «процесуального брухту»;
- сприятиме запровадженню єдиних високих професійних стандартів на судове представництво;
- буде сприяти ефективнішому забезпеченню прав і гарантій учасників процесу та реалізація права на справедливий суд;
- буде сприяти реалізації принципу рівності можливостей в змагальному процесі;
- буде давати змогу запобігти зловживанню та корупції в судовій системі;
- буде сприяти підвищенні репутації адвокатів у громадян та посилить її незалежність і вплив на державні й суспільні процеси;
- прийняття даної реформи буде кроком до створення не лише сильної адвокатури, а й сильної єдиної юридичної професії.

Ті ж хто був проти монополії адвокатів, вважають, що таке реформування:

- вона повністю знівелює поняття «правова допомога» шляхом заміни його на невизначений та незрозумілий термін «професійна правнича допомога»;
- така реформа звужує зміст та обсяг конституційного права кожного на правову допомогу всупереч ст. 22 Конституції України;
- вона знижує конституційний статус адвокатури з важливого інституту захисту прав, свобод людини і громадянина до суміжного інституту в системі правосуддя;
- ускладнить доступ громадян та юридичних осіб до правової допомоги та правосуддя, зокрема, через звуження права кожного на вибір захисника своїх прав та ймовірне збільшення витрат на правову допомогу;
- скасує здатність юридичних осіб особисто здійснювати процесуальні права через представництво в судах їх керівними органами та штатними юрисконсультами, штучно нав'язуючи юридичним особам договірне представництво адвокатів;

- стане інструментом скасування незалежності адвокатури через посилення контролю над адвокатами з боку адвокатської бюрократії та держави;
- створить умови для корупції при доступі до професії адвоката через штучне підвищення попиту на отримання статусу адвоката серед значної кількості юристів;
- покладе на юрисконсультів та їх роботодавців невинуватий тягар, пов'язаний із необхідністю значних витрат часу та коштів для набуття статусу адвоката та подальшого його підтриманням (складання кваліфікаційних іспитів, участь в адвокатському самоврядуванні зі сплатою щорічних внесків, підвищення кваліфікації тощо).

Відповідно, на мою думку досить суперечливою є норма ч. 3 ст 131-2 Конституції України «Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення». В цьому плані Україна стала першою державою що закріпила дану норму на конституційному рівні [3].

В свою чергу ч. 4 ст 131-2 Конституції України закріплено, що «Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена» [3]. В даній нормі немає визначення які саме спори відносяться до «малозначних», що являється прогалиною.

Стаття ж 59 Конституції України зазначає, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [3]. Але відповідно монополія так чи інакше звужує право особи на правову допомогу, і відповідно не кожна особа має можливість та кошти для звернення до адвоката, адже як відомо їх послуги коштують дорожче від послуг юриста.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст.532 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року № 1в/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001v71016/print1459262616155274>
3. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р.; зі змін. і доповн. № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

ПРОБЛЕМА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Проблема злочинності неповнолітніх є однією з найбільш актуальних в сучасному українському суспільстві. Низький рівень правової культури, моральна заангажованість неповнолітніх, а тим паче вчинення ними злочинів, вимагають підвищеної уваги з боку держави та вжиття всіх необхідних заходів для подальшого недопущення таких проявів поведінки [2].

Ч. 1 ст. 22 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. У ч. 2 цієї ж статті КК України встановлюється вичерпний перелік злочинів за які особа, яка їх вчинила, підлягає кримінальній відповідальності у віці від 14 років [1].

Призначення покарання неповнолітнім викликає ряд проблем. Це у зумовлено недосконалістю системи покарань, яка закріплена в ст. 98 КК України і, як наслідок, конструкцією санкцій Особливої частини Кодексу. Через те, що не усі покарання можуть бути застосовані до неповнолітніх, кількість альтернативних санкцій щодо них зменшується, а це у свою чергу призводить до різкого зниження можливості індивідуалізації покарання [2].

Підтвердженням вищесказаного є санкції статей Особливої частини КК України. Багато з них містить лише два альтернативних види покарання: обмеження волі та позбавлення волі на певний строк (наприклад: ст. 110, ст. 116, ч. 1 ст. 189, ст. 237 КК України). Відповідно до ч. 3 ст. 61 КК України, такий вид покарання як обмеження волі не застосовується до неповнолітніх осіб, можна дійти висновку, що за вчинення деяких злочинів, неповнолітньому може бути призначено покарання лише у вигляді позбавлення волі. Таким чином, він потрапляє у гірше становище порівняно з дорослим злочинцем, якому суд може призначити одне із двох покарань [1].

Стосовно осіб, які вчинили злочини у віці від 14 до 16 років можна навести такий приклад: санкція ч. 1 ст. 122 КК України передбачає такі альтернативні види покарань як виправні роботи, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк. З огляду на положення статей 57, 61, 98 та 100 КК України, із усіх цих покарань суд може призначити такому неповнолітньому лише покарання у вигляді позбавлення волі.

Варто додати про безкарність деяких злочинів, вчиненими неповнолітніми віком від 16 до 18 років . Наприклад, санкції ч. 2 ст. 203, ст. 203-1, ч. 1 ст. 224 КК України передбачають можливість застосування лише такого основного виду покарання, як обмеження волі. А відповідно до частини 3 статті 61 КК України обмеження волі до неповнолітніх не застосовується. Це є підтвердженням необхідності внесення змін до КК України, і не лише до санкцій відповідних статей, а у першу чергу до системи покарань, що можуть призначатися неповнолітнім особам [1].

Призначаючи покарання неповнолітньому, суд має, в першу чергу, керуватися загальними засадами призначення покарання, викладеними у статтях 65-67 КК та обов'язково враховувати наступне: 1) умови життя та виховання; 2) вплив дорослих; 3) рівень розвитку; 4) інші особливості особи.

Отже, враховуючи вищевикладене, система покарань, що застосовується до неповнолітніх підлягає реформуванню з метою унеможливлення порушення принципу їх рівності перед законом.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Родіонов В. В. Проблемні питання кримінальної відповідальності неповнолітніх // Юридична Україна. – 2007. № 1

3. Павловська А. А. Кримінальна відповідальність неповнолітніх: особливості. – 2013.

4. Криминологія. Особа неповнолітнього злочинця: http://lib-net.com/content/9342_Osoba_nepovnolitnogo_zlochincya.html

Гладкий В'ячеслав В'ячеславович
магістр права, Вища менеджерська школа у
Легниці
ORCID: 0000-0003-2499-0937

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПОГЛЯД НА РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЕФЕКТУ КОРУПЦІЇ

Корупція – це явище, котре означає деформацію усталеного порядку прохання-надання-отримання публічних благ чи замах на непорушність цього порядку, що об'єктивно обумовлюються девіантними (у юридичному та/або соціальному контексті) діями, які здійснюються: (1) людиною, котра має владу та, володіючи реальним впливом (як результат того, що ця особа займає певну посаду у публічній або муніципальній службі, або ж виконує особливу роль у житті суспільства), зловживає цією владою та впливом в обмін на предмети та/або послуги, що задовольняють її приватний інтерес або ж інтерес окремих груп людей, які знаходяться під її неправомірним заступництвом; (2) людиною, яка бажає отримати благо для себе чи для третіх осіб (також – позбавити блага будь-кого), пропонуючи (а так само – надаючи) особі, котра має

владу та/або володіє відповідним реальним впливом, неправомірну корупційну вигоду з тим, щоби отримати відповідне благо; (3) людиною, котра сприяє активними чи пасивними діями здійснюванню корупційної практики [1]. Корупція здійснюється у різних формах, що постійно еволюціонують, модифікуються, а також у різних масштабах, відтинках [2, с. 4002–4009]. Утім, попри багатоманітність проявів корупції, розглядуваний феномен завжди визначається однією особливістю – невідповідним поєднанням публічного з приватним. Ця невідповідність, на думку вчених, має місце тоді, коли корумпований чиновник вирішує отримувати прибуток від займаної ним публічної посади [3, с. 3]. Вочевидь, безспірною є теза про те, що «невідповідність поєднання публічного з приватним» у дійсності є тим, що відверто суперечить сучасній цивілізації, ставить цивілізаційний розвиток держав під сумнів [4, с. 50–52]. Саме тому, корупція розглядається науковцями як паразитарне для суспільства явище.

Між тим, вказуючи на те, що практично всі сучасні вчені (зокрема, також і незалежні вчені, дослідники) осмислюють корупцію та корупційну поведінку виключно у негативному контексті (тобто, скрізь призму «корупція – це однозначне зло»), слід підкреслити, що в спеціальних наукових дослідженнях також заявляються й протилежні або ж більш зважені позиції з цього питання.

У науковій літературі викладаються думки, котрими, як зазначає вчена Р.Ф. Пустовійт, доводиться, що «окремі форми корупції є більш прийнятними, ніж інші (зокрема, кумівство є менш проблематичним порівняно з олігархічним лобіюванням, а проблеми корупції послаблюються, коли клептократичні правителі здатні оптимально збирати хабарі)» [5, с. 32]. В той же час, окремі вчені висловлюють сумніви з приводу того, що корупція завжди має негативний вплив на суспільство та процеси у ньому, перш за все, якщо розглядати відповідний вплив скрізь призму економічної теорії. Зокрема, Дж. Лайтцель (Jim Leitzel), розглядаючи сутність корупції у Росії перехідного періоду (відзначимо, що дані висновки можуть бути також співвіднесені і з Україною, котра, як правило, оперативно відображає корупційну практику РФ), відзначав не лише негативний, але й «позитивний» економічний ефект корумпованості цієї держави. До «позитивних» наслідків корупції Лайтцель відносить: (1) збільшення сприйнятливості законодавчих норм до зміни обстановки, тобто, підвищення їх еластичності; (2) виникнення можливості відхилення від встановленої моделі поведінки та звільнення від деяких податків і зборів в найбільш раціональній формі; (3) поява можливості обходити недіючі норми; (4) поява у посадових осіб стимулу працювати більш ефективно; (5) зниження деяких витрат (зокрема, ціна хабара, як правило, виявляється меншою у порівнянні з ціною офіційного штрафу, котрий має сплатити відповідна особа); (6)

можливість судити за станом корупції та організованої злочинності про якість та ефективності чинного законодавства, що сприяє проведенню відповідних реформ; (7) можливість доступу до влади деяких другорядних соціальних груп [6, с. 12].

«Позитивні» аспекти корупції також фрагментарно розглядаються вченими та дослідниками і на пострадянському просторі. Зокрема, Я.І. Виклюк та Б.М. Гаць, аналізуючи окремі наукові дослідження та визнаючи паразитарність корупції, вказують й на те, що корупція може позитивно впливати на економіку та стимулювати її ріст. «Одним із аргументів на користь корупції є те, що її можна розглядати як “швидкі гроші”, які зменшують затримку в русі документів в адміністративних кабінетах. Крім того, прискорюються повільні черги за отриманням різного роду дозволів, ліцензій» [7, с. 225].

У свою чергу К.В. Качура звертає увагу на те, що багато авторитетних економістів зовсім не бачать в корупції того, що здатне спричинити прямої шкоди економічним процесам. Вчений також наголошує й на тому, що корупцію можна розглядати й як те, що приносить «умовну користь» (хоча дослідниця підкреслює, що на її думку, корупція приносить в переважній мірі шкоду, ніж користь), адже цей соціально-правовий феномен дозволяє: (1) боротися з недосконалістю законодавства, яке часто не відповідає політичним й економічним реаліям і практиці, що склалася; (2) утримувати на державній службі кваліфікованих кадрів (недоступність для держслужбовців корупційних можливостей, за умови відсутності у них прийнятних доходів, обумовлює у них втрату відповідної мотивації, результатом чого стане те, що «в держапараті не буде фахівців, здатних піднімати економіку, боротися зі злочинністю, забезпечувати безпеку країни»); (3) підвищити суспільний добробут в силу того, що корупція «знижує надмірне регулювання та дозволяє побудувати систему адекватного винагороди праці недостатньо оплачуваних держслужбовців» [8, с. 1–2]. Багато в чому повторює позицію, викладену К.В. Качура, М.А. Александрова, визначаючи, що «користь корупції для держави» полягає у наступному: (1) в утриманні на державних посадах кваліфікованих кадрів; (2) у результаті корупції відбувається перерозподіл фінансових ресурсів від еліти до інших верств суспільства без прямого зіткнення між ними; (3) корупція знімає низку бюрократичних заборон, що багато у чому стимулює підприємництво; (4) в окремих випадках корупціонери, «збагачуючи свій гаманець, можуть приносити фінансову, соціальну користь і державі» [9, с. 68–69].

У той же час, необхідно звернути увагу на те, що багато в чому уявлення про «позитивні» сторони корупції є необ'єктивними, уявними. На цю обставину звертають увагу також норвезькі вчені О.-Х. Фьелдстад (Odd-Helge Fjeldstad) та Б. Тунгодден (Bertil Tungodden), котрі досліджують вплив корупції на сферу

податкової політики держави. Вчені відзначають, що, хоча зростання корупції здатне призвести до збільшення доходів держави в короткостроковій перспективі, у цілому ж, в довгостроковій перспективі цей феномен зумовить зворотний ефект. Крім того, прийняття державою стратегії використання корупції саме в якості інструменту для збільшення податкових надходжень може підірвати цінності демократії та принцип належного врядування [10, с. 1460, 1462–1463].

Тим часом, необхідно також враховувати ту обставину, що одні й ті ж соціально-правові явища можуть здійснювати різний ефект на різні суспільства та на близькі за характеристиками суспільства, однак за різних умов, в яких знаходяться ці суспільства. Дана обставина була помічена норвезьким та американськими вченими, котрі вказують на ту обставину, що, хоча в спеціальній літературі вченими та дослідниками, як правило, передбачається, що менш корумповані і більш демократичні держави виявляються більш економічно розвиненими, однак, фактичні дані не дозволяють робити настільки однозначні висновки. Аналізуючи різні показники економічного потенціалу 158 держав, вчені звертають увагу на те, що корупція здійснює різний вплив на економічне зростання держав, в залежності від типу політичного режиму, який має місце у відповідних державах: корупція виявляється менш шкідливою для економічного зростання автократичної держави, аніж для анократичної держави. Більш того, деякі країни, а саме диктатури, досягли високого економічного зростання, незважаючи на свавілля корупції в цих державах, в той час, як держави, що знаходяться на перехідному етапі або ж держави т. зв. «молодої демократії» з меншим рівнем розгулу корупції в найбільшій мірі страждають від цього негативного соціально-правового феномену [11, с. 337–338, 350].

З викладених позицій вчених випливає, що феномен корупції може також осмислюватися і в рамках нетрадиційного підходу, а саме в якості явища, що сприятливо впливає на ті чи інші обставини об'єктивної дійсності. Цей підхід з першого погляду, хоча і може здатися провокаційним та неетичним, разом з тим, ігнорування відповідних закономірностей не може вважатися у повній мірі виправданим, адже, визначення позитивних сторін корупції зовсім не припускає те, що автор, який описує ці сторони, є прихильником корупційної практики у тій мірі, в якій вчений, котрий виокремлює та описує позитивні сторони накопичення вуглекислого газу в атмосфері, не обов'язково є прихильником глобального потепління. Більш того, так само як оперування знаннями про шкоду та користь парникових газів зможе сформувати об'єктивну картину глобального потепління та дозволити згенерувати найбільш оптимальне рішення відповідних проблем, також і розуміння «корисності» корупції дозволить оптимізувати та підвищити ефективність антикорупційної діяльності, в силу

можливості осмислення значно більшого спектру проблеми толерантності суспільства до корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладкий В.В. Об'єктивні прояви пенітенціарної корупції // Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 6. С. 201–205. DOI: 10.5281/zenodo.1202420.
2. Гладкий В.В. Проявления коррупции в Восточной Европе // Traektoriâ Nauki = Path of Science. 2018. Vol. 4(1). P. 4001–4012. DOI: 10.22178/pos.30-5.
3. Johnson R.A., Sharma S. About Corruption // The Struggle against Corruption: A Comparative Study / ed. by R.A. Johnson. New York: Palgrave Macmillan, 2004. P. 1–20. DOI: 10.1057/9781403981004.
4. Гладкий В.В. Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в свете антикоррупционной политики // Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 19-20 трав. 2017 р.): у 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 50–53. DOI: 10.5281/zenodo.575875.
5. Пустовійт Р.Ф. Інституціональні фактори клептократичної економіки // Економіка України. 2015. № 12 (649). С. 26–38.
6. Leitzel J. Corruption and Organized Crime in the Russian Transition // The National Council for Soviet and East European Research. Washington, D.C.: Brookings Institution, 1996. 14 p.
7. Виклюк Я.І., Гаць Б.М. Можливості формалізації корупційної діяльності в туристичній галузі // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Проблеми моделювання та автоматизації проектування. 2008. Вип. 7 (150). С. 224–234.
8. Качура К.В. Коррупционная практика как индикатор эффективности государственного управления // Материалы Международного молодежного научного форума «Ломоносов-2013» / отв.ред. А.И. Андреев, А.В. Андриянов, Е.А. Антипов, К.К. Андреев, М.В. Чистякова. М.: МАКС Пресс, 2013. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см.
9. Александрова М.А. Грех на руку // Вестник Новгородского филиала РАНХиГС. 2016. Т. 5, № 2-2 (6). С. 68–72.
10. Fjeldstad O.-H., Tungodden B. Fiscal Corruption: A Vice or a Virtue? // World Development. 2003. Vol. 31, Iss. 8. P. 1459–1467. DOI: 10.1016/S0305-750X(03)00089-5.
11. Alon I., Li S., Wu J. Corruption, regime type, and economic growth // Public Finance and Management. 2016. Vol. 16, No. 4. P. 332–361.

*Кисіль Оксана Вікторівна,
студентка 2 курсу, 1 групи
Міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПОДОЛАННЯ КОЛІЗІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

За тлумачним словником «колізія» - гостра суперечність, зіткнення протилежних сил, інтересів, переконань, мотивів, поглядів. Колізія у праві – це результат неузгодженості між деякими нормами закону, їх дублювання, взаємна невідповідність правових норм, які регулюють однакові суспільні відносини. Причинами виникнення колізій у праві є нехтування законодавцем правил

законодавчої техніки, недотримання принципу системності кримінально-правових норм. Колізії негативно позначаються на ефективності правового регулювання, призводять до незручностей та сумнівів у правозастосуванні.

Аналізуючи КК України, помічаємо, що окремі його положення щодо призначення покарання є суперечливими, тобто маємо справу з колізією.

В літературі зазначається, що колізія кримінально-правових норм призводить до ускладнень при кваліфікації злочинів і спричиняє численні судові помилки. Як свідчить судова практика, найчастіше такі помилки трапляються у справах про відповідальність за вимагання чужого майна (ст. 189 КК); розбій (ст. 187 КК); вбивство в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК); заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких сталася смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), умисне вбивство (ст. 115 КК) і вбивство у стані перевищення меж необхідної оборони, (ст. 118 КК) тощо.

Колізії кримінально-правових норм мають місце і серед статей Загальної та Особливої частини КК.

Як відомо, положення Загальної частини КК поширюють свою дію на приписи Особливої частини КК. До складу Загальної частини КК входять норми, які мають універсальний характер. Як зазначає М.І. Панов «це те загальне, що виокремлено із особливого, винесено за його межі». В якості прикладу таких колізій можна навести ч.4 ст.28 Загальної частини КК, де вказано мету, задля якої створюється злочинна організація – «вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації». Тобто, виходячи зі змісту цієї статті, така організація відсутня, якщо декілька осіб зорганізовані для вчинення одного злочину. У той же час, ст. 255 КК, встановлюючи відповідальність за створення злочинної організації, вказує, що це відбувається «з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину», - тобто такий злочин вказано в однині. Тут спостерігаємо наявність суперечностей між статтями Загальної та Особливої частини КК, які обумовлені використанням різних ступенів узагальнення. Аналогічний приклад наявний щодо бандитизму (ст.257 КК) та деяких інших норм.

Таким чином, аналіз деяких випадків колізій кримінально-правових норм засвідчив існування певних недоліків у нормотворчій діяльності, що значно ускладнює процес застосування норм на практиці і засвідчує дефект у роботі законодавця. Отже, окремі положення КК України потребують вдосконалення та доопрацювання задля усунення всіх розбіжностей, суперечностей та дублювання норм.

Науковий керівник: Зінченко І.О., к. ю. н., доцент кафедри кримінального права №2 НЮУ імені Ярослава Мудрого.

МНОЖИННІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

На сьогоднішній день питання множинності злочинів постає дуже гостро, що вимагає особливої деталізації сукупності, повторності і рецидиву в кримінальному кодексі України. З огляду на високий ступінь суспільної небезпечності повторності, сукупності, і рецидиву злочинів законодавець не тільки дає визначення цим видам множинності, а й вказує на їх правові наслідки (ст. 35 КК України). Крім того, у багатьох статтях Особливої частини кримінального кодексу України повторність і рецидив злочинів визначаються як кваліфікуючі ознаки окремих складів злочинів, що тягнуть за собою при їх встановленні більш суворе покарання. У зв'язку з цим можна наголосити на тих загальних властивостях множинності, що визначають її соціальну характеристику:

1. Якщо вчиняються два або більше злочинів, це значить, що заподіюється велика шкода об'єктам посягання, ставиться під загрозу заподіяння шкоди більш широке коло суспільних відносин, соціальних цінностей. Так, якщо особа або група осіб вчинила крадіжку і вбивство, то шкода заподіюється не лише відносинам власності, а й такій найбільш охоронюваній соціальній цінності, як життя потерпілого. Якщо об'єкт злочину передусім визначає ступінь суспільної небезпечності вчиненого, то посягання на два або більше об'єкти свідчить про значно більшу небезпечність вчиненого.

2. Вчинення однією особою або співучасниками двох чи більше злочинів свідчить про стійку анти соціальну спрямованість злочинних діянь, є показником більшої схильності винних до вчинення злочинів, а часто і до зайняття злочинною діяльністю професійно. Все це визначає і підвищену небезпечність особи таких злочинів.

3. Вчинення двох, а часто і більшого числа злочинів негативно впливає й на інших нестійких членів суспільства, породжуючи в них ілюзію безкарності, створює часом ореол романтизму.

4. Нарешті, множинність - поширене явище в структурі і динаміці злочинності. Майже кожен другий засуджений вчинив не один, а два і більше злочинів або раніше засуджувався за вчинення злочину (злочинів). Причому рецидивісти вчиняють переважно тяжкі злочини – вимагання, розбій, посягання проти особи, тяжкі види хуліганства.

Отже, підсумовуючи викладене слід зазначити, що повторність, сукупність та рецидив є різновидами множинності злочинів, які враховуються при кваліфікації злочинів, при призначенні покарання, при вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності, при вирішенні питань про можливість звільнення від покарання.

Якщо повторне вчинення злочину або спеціальний рецидив визнаються кваліфікуючими ознаками, то, як правило, це впливає на ступінь тяжкості злочину і відповідно на суворість покарання за нього.

При призначенні покарання згідно з п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України вчинення особою злочину повторно і рецидив злочинів визнаються обтяжуючими покарання обставинами. Це означає, що за наявності вказаних видів множинності, суд має право призначати засудженому більш сувору міру покарання в межах санкції статті, що передбачає відповідальність за вчинений злочин.

Крім того, виходячи із суспільної небезпеки множинності злочинів, суду у відповідності з ст.70 КК України, надано право призначати остаточне покарання при сукупності та рецидиві злочинів більш суворе, ніж те, що передбачене в санкціях статей, за якими засуджується особа.

Наявність повторності, сукупності і рецидиву злочинів виключає можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі статей 45-48 КК України.

Лісняк Ольга Сергіївна

студентка 2 курсу, 12 групи

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПОГРОЗА» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Характерною особливістю чинного українського кримінального законодавства є наявність в ньому значної кількості оцінних понять.

Оцінні поняття використовуються не тільки в правознавстві, а й у логіці і філософії. Кажучи про правову науку, даний термін трактується як поняття, що не має чіткого закріплення в нормативно-правовому приписі і конкретизується в процесі правозастосування.

Погроза – одне з найпоширеніших оцінних понять в кримінальному законі. Відсутність однозначного законодавчого визначення даного поняття ускладнює теоретичне розуміння і практичне застосування даної категорії.

Наукові дослідження щодо визначення поняття погрози почалися давно, оскільки погроза є стародавнім злочином. Серед досліджень українських науковців найбільш успішними стали дослідження Самоценка І.В. Він визначив погрозу як виражене ззовні залякування, здатне викликати обґрунтовані підстави

вчинення шкоди. Дане визначення є досить вдалим, проте не дає достатнього розуміння суті даного терміну як злочину і як способу вчинення злочину.

Відсутнє єдине розуміння і щодо об'єкта погрози. Більшість з науковців визначають саме особисту безпеку як об'єкт погрози. При погрозі шкода особистій безпеці відбивається в руйнуванні відчуття безпеки особи та створенні обстановки, при якій потерпілий може відчувати занепокоєння і тривогу відносно захищеності благ, які охороняються правом. Слід відзначити також і підхід Ф. фон Ліста, котрий висловив думку, що об'єктом посягання при погрозі слід вважати «особистий правовий світ». «Особистий правовий світ» – це впевненість у забезпеченості права, довіра до органів правопорядку і органів, що здійснюють охорону цих прав.

Кажучи про погрозу як про повноцінний злочин слід в першу чергу визначити статті Кримінального Кодексу, які передбачають кримінальну відповідальність за дане діяння. Об'єктом будь-якого злочину є суспільні відносини. Об'єктами погроз за Кримінальним Кодексом України є відносини у сфері життя і здоров'я особи, власності, громадської безпеки, правосуддя, авторитету органів держави, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, журналістської діяльності, військової служби і порядку її несення. Тобто, ті особи, до котрих застосування погроз є кримінально караним володіють спеціальним статусом і наділені певними повноваженнями. Виняток становить лише ст.129 ККУ. Цей виняток зумовлений тим, що життя людини є найвищою цінністю і повинна всебічно охоронятися.

Більшість дореволюційних кримінологів слушно зазначали, що погроза вчинення певного діяння не означає, що особа має умисел вчинити дане діяння. На думку А. Лохвицького погроза – це всього лише «порожні» слова котрі використовуються з метою залякування потерпілого для досягнення певної мети. Тобто, визначити чи несе в собі погроза реальну небезпеку вкрай складно. На практиці склалося, що незалежно від того чи збирався винний втілити свою погрозу в життя, перш за все, враховується реальне побоювання потерпілого з приводу даної погрози.

З усього викладеного можна зробити висновок, що дати однозначне визначення поняття погрози вкрай складно, оскільки дане поняття не є сталим і не закріплене у законодавстві. Численні дослідження і розбіжності у поглядах науковців з приводу даної проблеми лише підтверджують складність теоретичного розуміння даного терміну і, на мою думку, лише виходячи з судової практики можна зрозуміти зміст такого поняття як погроза.

ПРАВИЛА КВАЛИФИКАЦИИ ОСОБЫХ СЛУЧАЕВ ПРЕВЫШЕНИЯ ПРЕДЕЛОВ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ

В ряде случаев объективные признаки эксцесса обороны могут совпадать с объективной стороной других, более опасных преступлений (при убийстве 2-х и более посягающих; убийстве одного посягающего и причинении тяжких телесных повреждений другим; умышленном причинении тяжких телесных повреждений, повлекших смерть посягавшего; причинении тяжкого вреда посягающему в состоянии сильного душевного волнения и т.д.). Поэтому на практике возникает вопрос о квалификации данных деяний. Отметим некоторые особенности.

Само по себе совпадение в деянии некоторых признаков различных составов преступлений еще не свидетельствует об их тождественности. В то же время нельзя согласиться с высказанными в литературе предложениями квалифицировать эти деяния по совокупности преступлений. В таких случаях имеет место не совокупность, а конкуренция составов преступления, или конкуренция норм уголовного права. Теория уголовного права устанавливает правила для случаев конкуренции общих и специальных норм: при конкуренции общей и специальной нормы всегда должна применяться специальная норма. Если же из общей нормы выделяются две самостоятельные специальные нормы, возникает конкуренция специальных норм. В таких случаях применяется та специальная норма, которая предусматривает смягчение ответственности.

Характерная особенность умысла при эксцессе обороны состоит в том, что он возникает внезапно, в момент нападения, которое, по общему правилу, неожиданно. Но и в тех случаях, когда обороняющийся предвидел возможность нападения, подготовился к его отражению, умысел на превышение пределов необходимой обороны возникает при осуществлении посягательства, так как до этого неизвестны все те конкретные обстоятельства, от которых зависят пределы обороны. Поэтому в литературе высказывалось мнение, что в связи с этими особенностями субъективной стороны превышения пределов необходимой обороны приготовление к этим преступлениям и покушение на них невозможно.

Также интересен вопрос – возможна ли квалификация такого превышения пределов необходимой обороны, при котором действия обороняющегося могли повлечь смерть посягающего, однако причинили только тяжкие или средней тяжести телесные повреждения. Как правило, в отношении не наступившего тяжкого последствия (смерти) у оборонявшегося имеется косвенный или прямой

не конкретизований умисел. При косвенном умисле покушение возможно. Но и при наличии прямого умысла было бы неправильным вменять обороняющемуся не наступившее последствие. Общественная опасность превышения пределов необходимой обороны, которое могло повлечь смерть нападающего, но причинило ему тяжкое или телесное повреждение, заключается не в том, что могла наступить смерть, а в том, что причинен тяжкий вред посягающему. За умышленное причинение этого вреда должен отвечать превысивший пределы защиты, что и закреплено в ст. 124 Уголовного Кодекса Украины. Как правило, превышение пределов необходимой обороны должно квалифицироваться в зависимости от наступивших последствий. При этом криминальная ответственность за превышение пределов необходимой обороны наступает только в случаях, предусмотренных ст. 118 и ст. 124 Уголовного Кодекса Украины (ст.36 УК Украины).

*Недашківська Маргарита Вадиміна
студентка 3 курсу 4 групи 4 факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЗНАЧЕННЯ ДІЙОВОГО КАЯТТЯ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ЗВІЛЬНЯЄ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АБО ОБСТАВИНИ, ЯКА ПОМ'ЯКШУЄ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Дійове каяття, як інститут кримінального права, має вагомим практичне значення. Чинне законодавство не містить визначення загального поняття дійового каяття, не зважаючи на те що дійове каяття у кримінальному законодавстві є самостійною кримінально – правовою категорією: виступає підставою звільнення від кримінальної відповідальності та обставиною, що пом'якшує покарання. Свої роботи питанню дійового каяття у різні роки присвятили Л. Б. Алексєєва, Ю. В. Баулін, Г. І. Глобенко, М. Г. Стойко, М. С. Григор'єва, А. О. Булейко, Т. О. Біліченко та інші науковці. Метою цієї роботи є надання загального поняття дійового каяття.

Перш за все необхідно з'ясувати місце дійового каяття в галузі кримінального права. На мою думку, дійове каяття, поряд із добровільною відмовою належить до інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Інститут права – це виокремлена група норм права, які регулюють певний вид однорідних суспільних відносин. Про те, що добровільна відмова є інститутом звільнення від кримінальної відповідальності стверджує Ю. В. Баулін. Так, на його думку, до моменту добровільної відмови суб'єкт вчиняє діяння, які мають склад незакінченого злочину (готування чи замаху), тобто в його діянні наявна підстава, що звільняє від кримінальної відповідальності. Тому

добровільна відмова служить підставою саме звільнення особи від кримінальної відповідальності за незакінчений злочин, а не виключення такої відповідальності. Таким чином, тлумачення дійового каяття не обмежується лише статтею 45 Кримінального кодексу, а є ширшим поняттям.

Дійове каяття може бути застосоване, як обставина, що звільняє від кримінальної відповідальності та обставина, що пом'якшує покарання. Перш за все розглянемо дійове каяття, як обставину, що звільняє від кримінальної відповідальності. Підставами звільнення від кримінальної відповідальності є: 1) вчинення злочину вперше 2) за ступенем тяжкості вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості, за винятком корупційних. Передумовами звільнення особи від кримінальної відповідальності згідно зі ст. 45 ККУ є її дійове каяття. Таке каяття характеризується трьома складовими елементами, а саме: 1) щирим каяттям, 2) активним сприянням розкриттю злочину, 3) відшкодування завданих збитків у повній мірі або усунення заподіяної шкоди. Варто зазначити, що відсутність хоча б однієї із зазначених ознак дійового каяття виключає звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК України.

Слід зазначити, що питання про те, чи повинні бути наявними в діянні особи всі ознаки дійового каяття чи тільки декілька, викликає дискусію в літературі. Зокрема, є спірним питання, чи повинні правоохоронні органи, які мають право звільняти від кримінальної відповідальності (суд) з'ясовувати, чи щиро розкалася особа у своєму злочині, чи причини повідомлення про вчинене діяння були іншими. Щире розкаяння передбачає визнання особою факту вчинення злочину, справжнє, а не уявне визнання своєї провини у вчиненому певному злочині невеликої тяжкості, щирий жаль з приводу цього та осуд своєї поведінки. Так, Л. В. Головка вважає, що у терміні “дійове каяття” важливіше значення мають об'єктивно виражені дії особи, а не його суб'єктивне ставлення до вчинюваного. Таким чином, щире каяття не має бути обов'язковим елементом дійового каяття. Прихильники даної позиції стверджують, що на практиці, об'єктивне встановлення щирого каяття викликає певні труднощі та пропонують замінити цей елемент дійового каяття на інший, наприклад на повне визнання особою своєї вини.

Однак висловлюються і протилежні думки. Зокрема, Л. В. Лобанова зазначає, що щире каяття – обов'язкова умова звільнення від кримінальної відповідальності, і правоохоронні органи зобов'язані встановити ставлення особи до вчиненого і мотивів відшкодування нею шкоди спричиненої злочином. Таку думку поділяють і інші дослідники. Наприклад, С. П. Щерба та А. В. Савкін висловлюють думку, що “при явці з повинною необхідне повне і правдиве визнання вини у вчиненому злочині”.

Дійове каяття, як обставина, що пом'якшує покарання має застосовуватися за наявності однієї з таких підстав: 1) з'явлення із зізнанням; 2) щире каяття; 3) активне сприйняття розкриттю злочину. Окрім того, чинним Криміналом кодексом передбачено, що обставиною, яка пом'якшує покарання є добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди. Дана обставина може бути врахована, як ознака дійового каяття, яка включає також надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину. Передумовою застосування дійового каяття, як обставини, що пом'якшує покарання є вчинення особою злочину будь-якої тяжкості.

Незважаючи на певні складнощі встановлення дійового каяття у діях особи, його доволі широко застосовують у судовій практиці. Так, у 2014 р. в Україні було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям 1,7 тис. осіб, або 7,9 % від загальної кількості осіб, щодо яких було закрито кримінальні провадження, а в 2015 році ці показники становили відповідно 1,3 тис. осіб, або 6,9%. [1; с. 58]

Окрім того, необхідно встановити співвідношення добровільної відмови та дійового каяття. Деякі науковці відносять добровільну відмову до видів звільнення особи від кримінальної відповідальності. Так, В. Сверчков, говорить: "Злочинне діяння, яке особа відмовляється довести до кінця містить в собі склад незавершеного злочину, застосовувати кримінальну відповідальність у зв'язку з яким не доречно. І добровільна відмова, і дійове каяття повинні бути здійсненими в силу будь-яких мотивів. Винна особа повинна примиритися з потерпілим і компенсувати шкоду, завдану фактичними діями, що свідчить про зменшення загальної небезпеки." У зв'язку з цим можемо ми сказати, що дійове каяття є широким поняттям і включає в себе добровільну відмову.

Значення дійового каяття як обставина, що звільняє від кримінальної відповідальності або пом'якшує кримінальну відповідальність полягає в тому, що: а) стимулює позитивну поведінку осіб, після вчинення злочину; б) має велике значення не лише для виявлення і розкриття злочинів, але й для реалізації принципів гуманізму та справедливості під час вирішення кримінальних справ; в) дозволяє скороти матеріальні витрати суспільства на утримання засуджених; г) профілактичне і превентивне значення дійового каяття полягає в стимулюванні окремих категорій осіб, які вчинили злочин, добровільно компенсувати нанесену ними шкоду; д) підвищує ефективність діяльності боротьби з організованою злочинністю шляхом залучення окремих учасників організованих злочинних групувань до співробітництва із правоохоронними органами.

Отже, можна зробити висновок, що дійове каяття – такі дії особи, які свідчать про ширий осуд вчиненого нею злочину і про прагнення залагодити

його наслідки. На сьогодні існує необхідність у законодавчому закріпленні поняття “дійове каяття”.

*Ніколенко Анастасія Михайлівна
студентка 2 курсу 2 групи
Міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОКАРАННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НЕДОЛІКИ ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Неповнолітня осудна особа в Україні притягується до кримінальної відповідальності на підставі складу злочину згідно з законом про кримінальну відповідальність, в якому закріплено особливий підхід до видів покарання та порядку їх призначення для зазначеної категорії правопорушників. Аналіз сучасного стану кримінально-правової політики провідних країн Європи засвідчує, що її визначальною рисою є гуманізація кримінально-правової репресії. Чинне кримінальне законодавство України включає в себе ряд спеціальних норм, які регулюють правовідносини у сфері кримінальної відповідальності обраної нами категорії осіб. Однак, перелік покарань, що застосовуються до неповнолітнього, по відношенню до осіб, які досягли повноліття, суттєво обмежений, а сам їх характер є певною мірою застарілим, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Стаття 98 Кримінального кодексу України (далі – КК) містить вказівку стосовно того, що до неповнолітніх як основні покарання можуть бути застосовані лише штраф, громадські та виправні роботи, арешт і позбавлення волі на певний строк, а як додаткові – штраф і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Відповідно до ч. 1 ст. 99 КК штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний доход, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Однак на сьогоднішній частині неповнолітніх осіб, які мають офіційний самостійний доход та власні кошти, є достатньо невелика. Через це, вважаємо, що цей вид покарання не є ефективним з урахуванням сучасного економічного стану в країні. У 2016 р. зазначений вид покарання застосовувався до 316 засуджених неповнолітніх, що становить 9 % від їхньої загальної кількості. Наведена статистика знов-таки свідчить про те, що реального поширення на практиці штраф по відношенню до неповнолітніх не має.

Істотно пом'якшені порівняно з повнолітніми й такі види покарань, як громадські та виправні роботи. Згідно зі ст. 100 КК ці види покарання можуть бути призначені тільки неповнолітнім у віці від 16 до 18 років. У 2016 р. згідно

зі статистикою виправні роботи взагалі не призначались, а частка громадських робіт становить 8,2 %.

Відповідно до ст. 101 КК арешт полягає в триманні неповнолітнього в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах і може бути призначений тільки неповнолітнім, які досягли на момент постановлення вироку шістнадцяти років (у 2016 р. арешт призначався у 33 випадках, що становить 0,9 %). Позбавлення ж волі згідно з ч. 2 ст. 102 КК взагалі не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості.

З наведеного вище випливає, що через ті або інші обставини суд фактично позбавлений можливості призначити неповнолітньому окремі види покарань, що не відповідає положенням Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»).

Відповідно до пункту 5.1 цих Правил заходи впливу на неповнолітніх мають визначатися з урахуванням не лише тяжкості вчиненого ним правопорушення, а й особливостей особистості підлітка. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. В свою чергу чинна редакція КК України практично не дає можливості суду призначити неповнолітній особі таке індивідуалізоване покарання.

Можна стверджувати, що простежується негативна тенденція, відповідно до якої позбавлення волі на певний строк – найтяжчий вид покарання, серед тих, які можуть бути застосовані до неповнолітніх злочинців, – призначається судами в декілька разів більше, ніж інші види покарань. В 2017р. до реального відбування покарання у виді позбавлення волі засуджено 15 % неповнолітніх, звільнено від відбування покарання з випробуванням з призначенням іспитового строку – 57 %.

Треба зазначити, що спеціальні покарання для неповнолітніх, не пов'язані з ізоляцією, передбачаються кримінальним законодавством більшості європейських країн. Наприклад, фундаментальний принцип ювенального кримінального права Німеччини полягає у виховній ідеї, згідно з якою основною метою кримінально-правових заходів, що застосовуються до неповнолітніх, виступає спеціальна (індивідуальна) превенція.

Вікові особливості неповнолітніх, специфіка вчинюваних ними злочинів свідчать про необхідність розробки таких заходів покарання, в яких акценти зміщуються з каральних на виховні та попереджувальні аспекти.

Отже, необхідно погодитись із вченими, які пропонують доповнити норми КК України новими покараннями, які були б розраховані тільки на неповнолітніх злочинців. Можливо доцільно сформувані окрему систему покарань, схильючись до більш модернізованих та новітніх заходів виховного характеру,

які, насамперед, вплинуть на внутрішнє ставлення неповнолітніх до скоєних ними злочинів.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права НЮУ імені Ярослава Мудрого В. В. Смеляненко.

*Рудковська Мирослава Романівна
студентка 2 курсу 15 групи ІПКЮ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ

Відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Звідси окремі науковці роблять висновки, що ніяких інших форм вини, окрім умислу та необережності кримінальний закон не знає; злочин може бути лише умисним або необережним [4, с. 98]. Однак, КК України передбачає склади злочинів, які за формою вини не є ні умисними, ні необережними. Такі склади злочинів вважаються зі змішаною формою вини.

Дійсно, використання лише необережної чи лише умисної форми вини не дозволяє повністю охарактеризувати психічні процеси, що відбуваються у свідомості особи при вчиненні деяких злочинів, проте це не виключає вимоги про цілісний розгляд психічного ставлення винного до злочину [1, с. 162].

В кримінально-правовій літературі виділяють два види змішаної форми вини: 1) обов'язковими є діяння і один наслідок, де діяння з необхідністю викликає настання наслідку. До діяння суб'єкт злочину ставиться умисно, а до наслідку – з необережністю. Наприклад, злочини проти безпеки виробництва (ст.ст. 271-275 КК України); 2) обов'язковими є одне діяння і два наслідки, де умисне діяння з необхідністю викликає їх настання. Ці два наслідки настають один за одним, до першого наслідку у суб'єкта злочину лише умисне ставлення, а до другого наслідку – ставлення виключно необережне. Наприклад, у ч. 2 ст. 121 КК України («Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого») до першого наслідку – тяжкого тілесного ушкодження – умисне ставлення, а до другого наслідку – загибелі людей чи інших тяжких наслідків – необережне ставлення [4, с. 103-105].

Верховний Суд України на засіданні Судової палати у кримінальних справах 28 травня 2015 р., розглядаючи справу № 5-25кс15, висловився про те, що склад злочину, передбачений частиною другою статті 121 КК України, належить до особливих (складних) злочинів і виділений законодавцем в окремий вид необережного заподіяння смерті, оскільки за своєю суттю, природою речей заподіяння смерті відбувається єдиним засобом – завданням тілесних ушкоджень. Верховним Судом України було роз'яснено, що якщо смерть

потерпілого настала від тяжкого ушкодження, заподіяного сильним ударом кулака в голову, то такого характеру діяння винуватого мають розцінюватись як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, та кваліфікуватися за частиною другою статті 121 КК України лише за наявності умислу винуватого щодо тяжких тілесних ушкоджень і необережності щодо смерті (тобто при змішаній формі вини) [4, с. 102].

Що стосується судового тлумачення, то аналіз чинних постанов Пленуму Верховного Суду України дозволяє зробити висновок про те, що вища судова інстанція України не приділяла цим питанням належної уваги. Пленум не створив системи правил, якими слід керуватися для правильного визначення форми вини при вчиненні того чи іншого злочину. Зокрема, в його постановках не визначено будь-яких загальних правил, відповідно до яких певні категорії злочинів можуть визнаватися тільки умисними, або тільки необережними, або такими, що вчиняються умисно або через необережність. І лише окремі положення постанов розкривають питання щодо психічного ставлення особи при вчиненні того чи іншого злочину [6, с. 83-84].

Таке становище породжує суттєві складнощі у правозастосовній діяльності, оскільки не виключає можливості різного тлумачення форми вини в окремих злочинах. З приводу наведеного зауваження доцільною видається позиція Н.О. Гуторової, що діяння, вчинене з необережності, доцільно визнавати злочином лише в тому випадку, коли це спеціально передбачено відповідною статтею Особливої частини КК України. А з цього випливає, що всі злочини, при описанні яких законодавець у статті Особливої частини окремо не вказує на необережну форму вини, можуть бути вчиненими лише умисно. Така позиція є цілком переконливою і в подальшому може бути прийнята українським кримінальним законодавством [2, с. 237].

На думку М.І. Хавронюка, існують підстави вважати, що злочин треба визнати вчиненим з прямим умислом, якщо у статті Особливої частини КК України: 1) в якості суб'єктивної ознаки складу злочину вказані мета, мотив чи спосіб вчинення діяння; 2) мета або мотив хоча і не вказані як ознака складу злочину, але маються на увазі; 3) злочин описано як готування або замах на злочин; 4) злочин описано як дії, характерні для організатора, керівника, підбурювача або пособника, і відображені в статті Особливої частини КК словами «організація», «керівництво», «фінансування» тощо [6, с. 84-85].

Законодавець не у всіх складах злочинів прямо вказує в диспозиції статті кримінального закону на те, що ці злочини можуть вчинятися лише у формі прямого умислу. В деяких випадках він вказує на це шляхом закріплення способу вчинення таких діянь. Ще одним із способів визначення умисної форми вини в складі злочину, у випадку коли вона не передбачена в диспозиції статті

Особливої частини КК є те, що в кримінально-правовій нормі описано мотив вчинення злочину.

Таким чином, закон, в багатьох випадках не вводячи в диспозицію прямої вимоги відповідної форми вини (умислу чи необережності), як елемента складу даного злочину, все ж дає ключ для вирішення цього питання. Тож, форма вини має доповнювати склад злочину в кожному випадку, коли вона прямо не передбачена в кримінально-правовій нормі, шляхом визначення думки законодавця через інші елементи складу злочину.

У випадках, коли форма вини прямо не визначена у КК, не виключається можливість різного тлумачення цієї ознаки при застосуванні кримінального закону. Таке становище не відповідає принципам справедливості й законності, а тому необхідно вдосконалити кримінальне законодавство в цій частині. Зокрема, щодо суспільно небезпечних діянь, які вчиняються з необережності передбачити форму вини безпосередньо в диспозиції статті.

Доцільність виокремлення змішаної форми вини полягає в тому, що вона надає можливість: 1) конкретизувати ступінь суспільної небезпечності злочину; 2) визначити правильну кваліфікацію; 3) відмежувати близькі за об'єктивними ознаками складу злочинів. Так, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, від яких сталася смерть, кваліфікуватиметься як умисне вбивство (ст. 115 КК України), якщо щодо тілесного ушкодження і щодо смерті був умисел; якщо ж і щодо тілесного ушкодження, і щодо смерті була необережність, то особа відповідатиме за вбивство з необережності (ст. 119 КК України). Лише за наявності умислу щодо тяжких тілесних ушкоджень, а щодо смерті – необережності (тобто при змішаній формі вини) матиме місце склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 121 КК України, – умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого [4, 106].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисов В.І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: Монографія / В.І. Борисов, Г.С. Крайник. – Харків: Юрайт, 2012. – 296 с.
2. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384 с.
3. Крайник Г.С. Змішана форма вини у теорії кримінального права та судовій практиці / Г.С. Крайник // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2015. - № 2 (5). – С. 97-110.
4. Кримінальний кодекс України: офіц. текст: за станом на 5 грудня 2012 р. (Із змінами і доп.) [Електрон. Ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Хавронюк М.І. Деякі проблеми встановлення вини / М.І. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 2. – С. 79-86.

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ У ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Об'єкт злочину є обов'язковим елементом складу будь-якого, передбаченого кримінальним законом, суспільно небезпечного винного діяння, вчиненого суб'єктом злочину. Теорія об'єкта злочину детально досліджена у юридичній науці, проте його визначення є одним з найбільш дискусійних питань кримінального права.

Ще з часів римського права вважається, що об'єкт злочину є однією з найважливіших характеристик, яка дозволяє визначати і виокремлювати злочини з-поміж інших протиправних дій. Від усвідомлення сутності цього поняття залежить вирішення багатьох проблем кримінально-правового регулювання [1, с. 34].

На цей час у вітчизняній кримінально-правовій доктрині сутність і визначення об'єкта злочину розглядається крізь призму суспільних відносин, благ, цінностей, людини.

Слід зазначити, що проблемі об'єкта злочину присвячено багато наукових праць. Наприклад, М. Й. Коржанський зазначав, що об'єкт злочину – це суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального закону. В. К. Глистин, в якості об'єкта кримінально-правової охорони, суспільні відносини розумів як сукупність елементів – учасників відносин, предмет (об'єкт) відносин і зв'язок між учасниками з приводу конкретного предмету. Схожої позиції щодо розв'язання проблеми об'єкта злочину притримувався В. Я. Тацій, який вважав, що методологічно правильним є визначення об'єкта злочину у якості суспільних відносин лише через розкриття складових частин суспільних відносин [2, с. 96].

Сучасній кримінально-правовій доктрині також відомі підходи, згідно з якими об'єктом злочину пропонується визнавати не суспільні відносини, а відповідний результат їх функціонування. Так, О. К. Зателєпін об'єктом злочину визнає охоронювану кримінальним законом соціальну безпеку, тобто стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, на які посягає кримінально каране діяння [3, с. 132].

У своїй праці С. Б. Гавриш під об'єктом злочину розуміє правове благо як певну цінність, тобто матеріальні явища: життя, здоров'я, гідність, майно, природні об'єкти тощо [4, с. 49, 56]. В. Є. Фесенко пропонує визнати об'єктом злочину цінності, що охороняються законами, проти яких спрямовано злочинне діяння, яким завдається або може бути завдана шкода [5, с.14-16].

На думку П. П. Андрушко, об'єкт кримінально-правової охорони – це ті цінності, які законодавцем беруться під охорону шляхом прийняття

кримінально-правової норми, тобто цінності, які потенційно можуть стати об'єктом злочину (злочинного посягання). Такими цінностями є: 1) права, свободи і правоохоронювані інтереси фізичних осіб, інтереси юридичних осіб, суспільства (громадські інтереси), територіальних громад, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування та держави; 2) потерпілі (фізичні та юридичні особи, суспільство і держава); 3) соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації належних їм прав, свобод та інтересів, у тому числі у формі правовідносин у разі їх врегулювання нормами права [6, с. 10].

Не має сумніву, що благам, цінностям, інтересам заподіюється шкода або створюється загроза такого заподіяння під час вчинення злочину, проте усі вони виникають у процесі взаємовідносин між особами, тому в результаті посягають на суспільні відносини.

У науці кримінального права висловлена точка зору, згідно з якою об'єктом злочину є людина. Проте не можна не погодитись з аргументами Вітко О. Ю., який стверджує, що неможливо визнати об'єктом злочину людину як біологічну істоту ізольовано від суспільних відносин. Немає жодних сумнівів, що в кінцевому результаті від злочину потерпають конкретні люди. Людина, потрапляючи в правове поле, набуває певного правового статусу та стає учасником суспільних відносин. Крім цього, людина може створити юридичну особу, яка теж наділена правовим статусом та є суб'єктом суспільних відносин. Виходячи з цього, в правовому плані немає ніякої різниці між фізичною й юридичною особою (крім природних відмінностей), адже право розглядає фізичних і юридичних осіб як рівних учасників суспільних відносин.

Таким чином, кримінальним правом охороняється не людина – біологічна істота, а суб'єкт суспільних відносин. Отже, внаслідок скоєння злочинного посягання, особам завдається шкода, саме як учасникам суспільних відносин [2, с. 98].

Можна зробити висновок, що в науці існує плюралізм підходів до проблеми визначення об'єкта злочину, у процесі якого спостерігається звуження змісту об'єкта злочину до певного елемента суспільних відносин.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тютюгін В. І.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухонос, В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика [Текст]: монографія / В.В. Сухонос, В.В. Сухонос (мол.). – Суми: Університетська книга, 2018. – 200 с.
2. Вітко О. Ю. Поняття об'єкта злочину / О. Ю. Вітко // Юридична наука. - 2012. - № 2. - С. 95-100. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_2_14.
3. В. Я. Тацій, Об'єкт злочину [Текст] : стаття / В. Я. Тацій // Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1) - Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_8.pdf

4. Гавриш, С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства [Текст]: монографія / С. Б. Гавриш. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2002.

5. Фесенко Є. В., Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони [Текст]: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08/ Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2004.

6. Андрушко П. П. Объект уголовно-правовой охраны, объект преступления, объект преступного посягательства и объект преступного воздействия: основное содержание понятий и их соотношение [Текст] : статья /Андрушко П. П. - Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/adv_2011_11_1.pdf.

*Уланова Юлия Владиславовна
Студентка 3 курса, 1 группы
Международно-правового факультета
НЮУ им. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЛЕГИТИМАЦИОННЫХ ЗНАКОВ В ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ

На сегодняшний день не наблюдается единства мнений по поводу вопроса о признании так называемых легитимационных знаков - номерков, жетонов, талонов и т.п., которые дают право на получение имущества, - предметом исследуемой категории преступлений. Словосочетание «легитимационные бумаги и знаки» ввел в правовую лексику М.М. Агарков. Терминологически оно является производным от термина «легитимация», что означает признание или подтверждение законности какого-либо права, полномочия. Технический прогресс и потребности гражданского оборота могут расширять общее количество и виды легитимационных бумаг и знаков до бесконечности. Легитимационные знаки, как правило, изготавливаются из металла, пластика, картона и других материалов. Правовое регулирование отношений, складывающихся в сфере их функционирования в гражданском обороте, иногда осуществляется на недостаточном уровне и имеет существенные пробелы.

На основании экономического признака чужого имущества сегодня существует два вида легитимационных знаков, а именно: 1) те, которые имеют меновую и потребительскую стоимость и, соответственно, является предметом преступлений против собственности; 2) те, которые такой стоимости не имеют и выступают исключительно в качестве средства совершения преступлений. В зависимости от сферы применения существуют такие виды легитимационных знаков:

1. Которые имеют только удостоверяющее значение. Они удостоверяют личность, уровень ее профессиональной квалификации, принадлежность к соответствующей социальной группе.

2. Проездные документы. К ним относятся билеты, удостоверяющие право проезда железнодорожным, морским, речным и воздушным транспортом, документы на перевозку грузов и войсковые проездные документы, билеты для проезда городским наземным транспортом.

3. К третьей группе относятся знаки почтовой оплаты: почтовые марки, конверты и открытки (почтовые карточки) с марками. Их функциональным назначением в гражданском обороте является удостоверение оплаты соответствующих почтовых услуг.

4. Легитимационные знаки, обслуживающие денежное обращение, а именно: чековые и депозитные книжки, денежные, имущественные и расчетные чеки; бланки финансирования и страхования; аккредитивы; бланки доверенностей на получение денежных средств, пенсий, имущества; сертификаты качества, а также на право ввоза или лицензии, налоговые (например, акцизные) или таможенные марки.

5. Билеты, дающие право на посещение музеев, выставок, концертов, театров, цирка и других подобных мероприятий. При предъявлении основное их правовое значение - это удостоверение факта оплаты.

6. Талоны, приглашения, купоны и другие подобные бумаги, дающие право на приобретение определенных товаров. Сами по себе они не всегда дают их держателю право требования. Право, основанное на их владении, зависит еще и от дополнительного юридически значимого акта - факта оплаты указанного в них товара.

7. Лотерейные билеты и страховые свидетельства (полисы и сертификаты). Подлежат рассмотрению когда на лотерейный билет выпал выигрыш, а в отношении страхового свидетельства или полиса - наступил страховой случай, тогда они и становятся ценными, а их владельцы приобретают право требования.

Кража легитимационных знаков с целью последующего незаконного получения по нему чужого имущества представляет собой приготовление к мошенничеству. Ответственность за похищение официальных документов, а также штампов или печатей, не связанное с завладением имуществом, наступает за приобретение или сбыт официальных документов и государственных наград.

Завладев легитимационным знаком или именованным денежным документом, преступник пока еще сам реально не обогатился и ущерба собственнику имущества не причинил, тем более, что у последнего имеются и иные возможности обосновать свое право на получение имущества. Завладение чужим имуществом произойдет тогда, когда субъект воспользуется похищенным или

найденным знаком или документом и получит это имущество. В таком случае, предъявляя похищенные или найденные номерок, квитанцию, аккредитив с целью за владения имуществом, субъект с их помощью вводит в заблуждение лиц (организации), которым это имущество вверено, утверждая таким образом, что он является законным собственником или владельцем имущества или уполномочен ими на получение имущества, т. е. совершает мошенничество. Представляется поэтому, что похищение легитимационного знака или именной ценной бумаги — это само по себе лишь приготовление к последующему завладению личным или социалистическим имуществом (в зависимости от рассмотренных выше обстоятельств) путем мошенничества.

Шигапова Еліза Ігорівна

Студентка 2 курсу, 2 групи, міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Статистичні дані свідчать, що останніми роками в Україні зростає кількість самогубств. Так у 2016 році за фактами вчинення самогубств громадянами було зареєстровано 8311 проваджень, а роком раніше у 2015-му таких справ було 8824. При цьому з 2011 по травень 2017 року в Україні винесено всього п'ять вироків за статтею доведення до самогубства (ст. 120 КК). Зазвичай, правоохоронні органи припиняють провадження у справах про самогубство, не знайшовши слідів насильства на тілі загиблих. Версію доведення до самогубства належним чином не розслідують або й, взагалі, ігнорують.

Приводом для змін кримінального законодавства, щодо доведення до самогубства, стало кримінальне провадження у відношенні Євгенія Кривошеєва за статтею 120 КК України, якого підозрювали у доведенні до самогубства через інтернет дев'яти молодих жінок, проте, не було підстав для притягнення до кримінальної відповідальності через відсутність у диспозиції даної статті такого способу скоєння злочину

Прийнятим Законом України «Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства» від 08.02.2018 р. було визначено нову редакцію частини першої статті 120 КК, яка наразі, згідно з останніми змінами, є такого змісту: «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства,

а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства, -караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк».

Новелою порівняно з попередньою редакцією, є введення поняття «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства», яке, на нашу думку, може у майбутньому призвести до проблеми тлумачення і застосування цієї статті через свій оціночний характер, неоднозначність і невизначеність, хоча диспозиції статей КК низки зарубіжних країн також встановлюють кримінальну відповідальність за будь-які дії, результатом яких є самогубство іншої особи. До таких держав належать: Литовська Республіка, Республіка Болгарія, Республіка Польща, Киргизька Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Аргентина, Нідерланди, Данія, Норвегія, Австрія, Іспанія, Швейцарія, Японія, Туреччина, Республіка Сан-Марино. Крім того, у законодавстві цих країн наявні норми, які передбачають кримінальну відповідальність не тільки за доведення до самогубства, але й за схилення до самогубства, надання допомоги у вчиненні самогубства або сприяння у вчиненні самогубства.

Позитивним оновленням стала зміна положення «примусу до протиправних дій» на «примусу до дій, що суперечать її волі», оскільки особу фактично можна довести до самогубства і шляхом примушування до дій, які не є протиправними. Це можуть бути небажані для потерпілого, але правомірні дії, або зловживання правом, яке не є правопорушенням.

Отже, проведений аналіз вітчизняного законодавства, дає підстави для висновку, що законотворець зробив позитивні кроки у вдосконаленні кримінальної відповідальності за доведення до самогубства, які, на нашу думку, позитивно будуть сприйняті практикою застосування ст. 120 КК України.

Kovalevskaya Katerina

5th year student, 1 group

University of prosecution and criminal justice

Yaroslav Mudriy National Law University

SOME PROBLEMS OF VICTIMOLOGY OF ECONOMIC CRIMES

With the development of technology and living standards, the 21st century poses problems for the legal science that can not be solved by the efforts of a single branch of scientific knowledge. This explains the appearance in recent years of a whole series of new areas of scientific research. So, in order to combat criminality in the economic sphere, it requires integration according to certain laws, economic and legal knowledge, like judicial accounting and economic and criminalistics analysis.

The most promising direction for studying is victimology. The object of victimology is a person to whom the offender caused harm. However, a number of theoretical positions — to study the specificity of the victim as an independent object of study, the need for an integrated approach to the study of personality and behavior

of victims not only during criminal assault him, but in the subsequent period, the mandatory accounting of the role and influence of victim on the development of criminal events — has been used by forensic methods of detection and investigation of crimes against the person.

The problem is that the victimology of the investigation of crimes against the individual is closed, or it is possible to talk about Victimology in economic crimes. Is it possible to expand the regularities of the relationship between the criminal and the victim in the economic sphere.

Our study of the accounting of one of the means of managing the economic activity of an enterprise made it possible to derive such properties as are designated as "protective", which naturally influence the choice of the method of committing criminal acts. Moreover, practice shows that with a certain composition of a criminal group, the account is intentionally adjusted to future illegal activity in order to reduce its ability to generate evidentiary information. As a rule, the property does not refer to the accounting system as a whole, but to the accounting of certain types of economic transactions. The unsatisfactory state of the protective properties of accounting can make a specific economic transaction "vulnerable", i.e. to a certain extent provoking the perpetration of criminal acts under the guise of or in the process of its implementation. The study of the real state of the protective properties of accounting is one of the directions of the "victimological" analysis of behavior.

Criminalistic analysis of the registration process in the methods of identifying and investigating the crimes of the economic system of the enterprise, which determines certain methods of committing crimes.

Already this circumstance allows, within certain limits, to extend a number of provisions of victimology to crimes committed in the sphere of the economy, to use the already established conceptual apparatus. In particular, it is possible to introduce into the scientific circulation such a term as "potential victimization of an economic object." In this case, it is about such characteristics of the latter that can be used for certain criminal purposes by specific performers, for example, potentially victimized from the point of view of committing to of them accounting crimes, it is possible to recognize enterprises that have on their balance sheet large amounts of unclaimed payables.

In addition to the potential victimity of the economic object, one can also single out such a characteristic as the potential victimization of certain types of economic operations. Here it is necessary to recognize that the weak security of an economic operation by means of accounting is not the only factor that gives it a similar quality. One of the factors that impose an increased victimization on certain types of economic operations is the absence of legal norms regulating them or their specific features. The ability of criminal activity to adapt to the peculiarities of the current legislation is quite

obvious for today. Thus, the difference in the tariff rates of customs payments for certain groups of imported values led to the fact that under the guise of goods, the rate for which was minimal, other goods were imported. Granting privileges for similar operations to certain subjects of entrepreneurial activity was one of the motives for committing a number of high-profile violent crimes.

In this regard, further research in the field of victimology of economic crimes is associated with an approach that is commonly referred to in the special literature as "economic and legal analysis." It is a question of studying the regular links between the system of legal norms regulating economic activity and criminal activity carried out in the process and under the guise of legitimate economic relations. The results of such an analysis should be actively used for the purposes of victim crime prevention in the sphere economy.

*Гапонова Єлизавета Андріївна
студентка 5 курсу 2 групи Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

РЕАЛІЗАЦІЯ УГОД ПРО УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЯК АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

Провідним чинником розвитку соціально-економічної сфери України та підвищення рівня конкурентоспроможності на світових ринках є формування сприятливого інвестиційного клімату та позитивного інвестиційного іміджу нашої країни. Наразі за міжнародними оцінками Україна розглядається як інвестиційно неприваблива держава. За показниками Звіту 2013-2014 рр. про глобальну конкурентоспроможність (Global Competitiveness Report) Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum) позиції України в секціях «вплив податку на інвестиційні стимули» (місце 145), «загальна податкова ставка, відсоток від прибутку» (126-те місце з 55,4 відсотками), «стійкість банків» (місце 143), «доступність фінансових послуг» (місце 126) свідчать про системні недоліки фінансової та податкової сфер України в аспекті гарантування інвестиційної привабливості, значне податкове навантаження на підприємницькі суб'єкти. Тому вкрай **актуальним** буде дослідження питання реалізації угод про уникнення подвійного оподаткування як відповідного важеля для активізації притоку іноземних інвестицій в українську економіку.

У податковому праві кожної країни виокремлюють відносини, що мають місце на території певної країни, але в яких або об'єкт оподаткування, або платник податку є іноземними, а також дії національних осіб на території інших країн. У такому разі виникає проблема подвійного оподаткування, тобто оподаткування одного податкового об'єкта або окремого платника тим самим (чи аналогічними) податком за один податковий період. У результаті виникає ідентичність податкового платежу, тотожність об'єкта й суб'єкта оподаткування і термінів сплати податків. Така ситуація викликає негативні наслідки у вигляді зниження ділової активності підприємств, погіршення інвестиційного клімату у відповідних країнах, зменшення доходів бюджету та “відплив капіталів” за кордон.

Основними причинами виникнення міжнародного подвійного оподаткування науковці називають: 1) визнання одного і того ж суб'єкта (юридичної або фізичної особи) резидентом у двох або більше країнах; 2) кваліфікація одного і того ж доходу/ майна таким, що має джерело походження у двох або більше країнах; 3) різниця у дефініціях, класифікаціях доходів між

державами; 4) різниця у порядку та розмірах заліку понесених витрат; 5) обкладення одного і того ж доходу/майна у одній державі на підставі критерію резиденства, а в іншій - у відповідності до законодавства про джерело доходів; 6) відсутність у внутрішньому законодавстві однієї із зацікавлених держав положень про залік окремих видів податків, сплачених у іншій зацікавленій державі.

В усуненні подвійного оподаткування доходів і майна зацікавлені не тільки платники податків, податковий тягар яких багаторазово зростає при послідовному оподаткуванні одного й того самого об'єкта в різних країнах, а й самі держави, що прагнуть до залучення іноземних інвестицій та підвищення конкурентоспроможності економіки. З огляду на це, фахівці для усунення подвійного оподаткування виділяють переважно два способи, одним із яких виступає подолання колізій податкових норм на основі міжнародних угод з оподаткування. Переважна більшість держав-членів ЄС під час розробки і укладення договорів про уникнення подвійного оподаткування керуються положеннями Типової конвенції ОЕСР про усунення подвійного оподаткування доходів і капіталу 1977 р. з подальшими змінами. Станом на 2017 рік України ратифікувала 74 міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування.

На законодавчому рівні аспект уникнення подвійного оподаткування закріплено у статті 103 Податкового кодексу України, яка визначає, що застосування правил міжнародного договору України здійснюється шляхом звільнення від оподаткування доходів із джерелом їх походження з України, зменшення ставки податку або шляхом повернення різниці між сплаченою сумою податку і сумою, яку нерезиденту необхідно сплатити відповідно до міжнародного договору України.

Проте, при реалізації угод про уникнення подвійного оподаткування виникає низка проблем: від недосконалості юридичної техніки і банальних граматичних помилок у тексті і до проблем, що стосуються введення в дію таких договорів. Також, варто звернути увагу на наявність розбіжностей між українським та іншомовним текстом у деяких міжнародних угодах про усунення подвійного оподаткування. Окрім того, у деяких з цих угод український та іншомовний тексти містять відмінні ставки оподаткування щодо одних і тих самих видів доходів.

Проблеми з адекватністю перекладу зумовили виникнення аналогічних проблем і з початком дії договору про уникнення подвійного оподаткування України з Кіпром від 08.11.2012 р. У п. 1 ст. 26 договору з Кіпром передбачено, що договірні норми набувають чинності з дня отримання останнього письмового повідомлення сторін одна одній про завершення всіх необхідних

внутрішньодержавних процедур, однак її положення “будуть застосовуватися” з 1 січня року, який настає за роком набрання відповідним договором чинності як стосовно податків, які утримуються з доходів, що виплачуються після цієї дати, так і стосовно податків, які стягуються під час податкових періодів чи років, що починаються після такої дати. З іншого боку, п. 2 ст. 26 того ж договору передбачає, що з моменту набрання чинності таким договором припиняється дія Угоди між Урядом СРСР та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна 1982 р.

При буквальному тлумаченні української редакції договору з Кіпром можна дійти до висновку про існування часового проміжку між набуттям чинності новим договором і введенням в дію його норм, протягом якого положення попереднього договору вже не діють, а положення нового договору ще не діють. Але в цьому випадку українською та кіпрською сторонами досягнута домовленість про виправлення технічної помилки у тексті українською мовою п. 2 ст. 26 Конвенції, а саме: слова “припиняє дію з моменту набрання цією Конвенцією чинності” змінено на “припиняє дію з дати застосування цієї Конвенції” (лист МЗС України від 10.10.2013 р. № 72/14-612/1-3330). Тому доцільним буде проведення перевірки українського та іншомовного текстів угод про усунення подвійного оподаткування з метою виявлення розбіжностей між текстами та негайного вжиття відповідних заходів щодо їх усунення.

Аналіз вітчизняної податкової договірної практики дозволяє визначити такі особливості механізму введення в дію угод про уникнення подвійного оподаткування: надання можливості застосування більш вигідних умов попереднього договору протягом визначеного строку, незважаючи на набуття чинності новим договором (угоди з Нідерландами, Сполученим Королівством, Фінляндією); неприпустимість утворення часового лагу між припиненням дії норм попереднього договору і введенням в дію норм нового договору (угоди з Кіпром, Румунією); необхідність врахування вимог бюджетного законодавства при поданні на ратифікацію відповідних договорів, зокрема, передбачених у п. 3 ст. 27 Бюджетного кодексу України.

Отже, наявність проблем та колізій у національній податковій сфері створює серйозні перешкоди для покращення інвестиційного клімату України. Одним із факторів зниження інвестиційної привабливості нашої країни є великий податковий тягар та випадки подвійного оподаткування доходів та майна фізичних і юридичних осіб. За нашим переконання, реалізація угод про уникнення подвійного оподаткування позитивним чином впливатиме на залучення капіталу іноземних інвесторів в економіку України, а також

підвищення міжнародної комерційної активності, збільшення обороту капіталу між державами, захисту населення від подвійності оподаткування їх доходів.

Науковий керівник: доцент кафедри фінансового права Котенко Артем Михайлович

Гуцу Світлана Федорівна

Доцент кафедри права

Національного аерокосмічного університету ім

М.С.Жуковського «ХАІ»

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

Сучасні темпи глобалізації світу, інформатизація всіх сфер функціонування суспільства і людини породжує створення нової реальності і якості життя. Інформаційні системи різних держав інтегруються до єдиної світової інформаційної системи, породжуючи єдиний інформаційний простір без кордонів, меж і контролю. І в цьому світі істотно посилився вплив засобів масової комунікації. Створені на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та відповідного програмного забезпечення вони перетворюються в ефективні засоби інформаційно-психологічного впливу як на особистість, так і суспільні утворення. Ці засоби є невід'ємним компонентом так званого віртуального простору, або віртуальної реальності. Людина є головним «творцем», користувачем і одночасно об'єктом впливу у цьому світі, а поняття, значення і цінність інформаційної безпеки набуває в ньому нового змісту.

Аналізуючи наукову полеміку, що точиться навколо поняття «інформаційна безпека особистості», бачимо, що серед науковців не має єдності щодо визначення цього терміну. Крім того, по-різному визначаються навіть об'єкти захисту від негативних впливів. А цей момент є принципово важливим, бо від цього залежить все подальше дослідження, вивчення і аналіз небезпек, що впливають на особистість конкретної людини і на суспільство в цілому. Ряд авторів вважає, що об'єктом посягань є психічний стан людини. А під інформаційно-психологічною безпекою особистості розуміється стан захищеності психіки людини від негативного впливу, який здійснюється шляхом упровадження деструктивної інформації у свідомість і (або) у підсвідомість людини, що приводить до неадекватного сприйняття нею дійсності [1]. Інші вважають, що інформаційною безпекою є стан захищеності інформаційного простору людини. А інформаційна безпека особистості визначається як стан людини, в якому його особистості не може бути завдано істотної шкоди шляхом здійснення впливу на навколишній інформаційний простір.

На мій погляд, інформаційна безпека особистості повинна розглядатися як синтез трьох аспектів: технічного, соціального, біологічного. На сьогодні найбільш розглянута і врегульована інформаційно-технічна безпека людини. Що

включає доступ до інформаційних ресурсів, розвиток і за потреби захист власних інформаційних ресурсів, використання новітніх інформаційних технологій створення, обробки та поширення інформації, забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності приватної інформації, в тому числі інтелектуальної власності. За роки незалежності створено значну нормативну базу в цьому напрямі, зокрема, прийнято Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII; Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР; Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII; Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. Але залишаються неврегульованими багатьох питань щодо захисту інформації в мережі інтернет, доступу до персональних даних і їх використання, доступу до правдивої і повної інформації щодо діяльності державних органів влади, тощо.

Соціальна складова особистої інформаційної безпеки полягає в забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення сприятливого правового клімату в національному інформаційному просторі, збереження загальнолюдських та національних моральних цінностей. Тобто забезпечення сприятливих умов існування людини в соціумі, чітке і прозоре визначення правил поведінки, компетенції учасників суспільних відносин. При цьому з точки зору захисту прав людини і громадянина в інформаційній сфері найбільш знаковою є ст. 34 Конституції України. Відповідно до цієї статті кожному гарантується «право на свободу думки й слова, на свободу вираження своїх поглядів і переконань», а також «право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або іншим способом за своїм вибором».

Найбільш складною для визначення, правового врегулювання і захисту є біологічна складова інформаційної безпеки. Жоден нормативний акт не містить терміну «інформаційна безпека особистості». Чинне законодавство, а саме Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» визначає інформаційну безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави,…» Отже, законодавець не враховує того факту, що людина як біологічна істота має властивості, які не притаманні таким утворенням як держава і суспільство. Це, в свою чергу, виключає можливість ідентичного трактування «стану захищеності» таких різних суб'єктів інформаційних відносин. У науковій і навчальній літературі ми можемо зустріти термін «інформаційно-психологічна безпека людини», який розкриває стан захищеності особи саме через її біологічні особливості. Наприклад такий: **інформаційно-психологічна безпека особистості** – це захищеність психіки й свідомості людини від небезпечних інформаційних

впливів: маніпулювання свідомістю, дезінформування, спонукання до образ, самогубства тощо. Даний стан дає змогу людині сформувати і відповідно належно використовувати систему адекватного сприйняття реальності й відношення до оточуючого світу і самої себе, що стає основою для подальшої соціальної поведінки людини; цей стан забезпечує цілісність людини як активного соціального суб'єкта й надає можливості для розвитку в умовах інформаційної взаємодії з оточуючим світом [2].

Таким чином, вважаємо, що інформаційна безпека особистості повинна розглядатися як самостійна правова дефініція. Звичайно, інформаційна безпека особи є невід'ємною складовою національної безпеки. Але внаслідок біологічних факторів потенційні інформаційні загрози, методи і засоби впливу на людину мають свої особливості. Інформаційна безпека людини має бути визначена через призму трьох складових: інформаційно-технічної, соціальної і інформаційно-психологічної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коротченко Е.Г. Информационно-психологическое противоборство в современных условиях / Военная мысль, 1996. – С. 9
2. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты. М.: Изд-во РАГС, 1998. – 125 с.

*Голод Олександр Олександрович
студент 2 року навчання ОР «Магістр»
КНУ імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ МЕДИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО ЗДОРОВ'Я

У 2016 році держава обрала курс побудови в нашій країні електронної системи охорони здоров'я, що забезпечить спрощене і прозоре надання населенню медичних послуг. Водночас при обробці медичної інформації особливо гостро постає проблема захисту такої інформації, оскільки її розголошення здатне завдати особі, якої вони стосуються, значної шкоди. Первинним має бути створення саме нормативних умов схоронності медичної інформації пацієнтів шляхом вивчення чинних положень законодавства, правового статусу медичної інформації, яка обробляється в електронній системі охорони здоров'я та надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів.

Електронна система охорони здоров'я складається із двох компонентів: центрального (ключова база даних всієї інформації з системи) та різного роду медичних інформаційних систем (надалі - МІС) (які застосовуються лікарями для автоматизації своєї роботи і доступу до центрального компоненту).

Центральний компонент представлений державним підприємством, коли МІСи – приватними підприємствами.

Також варто зазначити, що інформація, яку отримують і в подальшому обробляють МІСи, набагато ширша ніж та, яка потім передається до центрального компоненту. Пов'язано це з тим, що під час своєї роботи лікарні збирають великий масив інформації про пацієнтів і лише його частина (згідно нормативних актів) зберігається у системі електронного здоров'я. Тобто, в умовах сучасної моделі системи електронного здоров'я створені два рівні обробки медичної інформації пацієнтів: 1) та, яка обробляється центральним компонентом, і 2) та, яка обробляється в МІС.

Згідно абз. 2 ст. 8 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» встановлюється правило, що державні інформаційні ресурси та інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлено законом, повинні оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації (надалі - КСЗІ) із підтвердженою відповідністю. Так центральний компонент, який є державним, вимагає створення КСЗІ в рамках електронної системи охорони здоров'я, однак відкритою залишається потреба застосування КСЗІ щодо другого рівня обробки медичної інформації в МІС.

На жаль, законами не визначено яка інформація з обмеженим доступом вимагає захисту, проте п. 4 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» від 29.03.2006р. № 373 (надалі - Постанова) передбачає, що захисту в системі підлягає, зокрема, інформація, яка становить державну або іншу передбачену законом таємницю. Для забезпечення захисту інформації в системі створюється КСЗІ, у складі якої повинні використовуватися засоби захисту інформації з підтвердженою відповідністю. І хоча Постанова фактично суперечить закону, адже Кабінет Міністрів України не наділений повноваженнями визначати захист якої інформації потребує КСЗІ, та саме вона зараз активно застосовується на практиці.

Враховуючи, що інформація про здоров'я пацієнта, яка стала відома медичному працівнику чи іншій особі у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків, становить лікарську таємницю (ст. 40 Основи законодавства України про охорону здоров'я), то згідно Постанови до інформаційних систем, де здійснюється обробка такої інформації висуваються вимоги стосовно наявності КСЗІ з підтвердженою відповідністю, а тому МІС також зобов'язані запроваджувати КСЗІ під час обробки медичної інформації другого рівня.

Загалом КСЗІ є атавізмом пострадянських систем на фоні всесвітнього визнання стандартів Міжнародної організації стандартизації (ISO). Крім дієвої системи управління ризиками інформаційної безпеки на підприємстві, викладену у стандартах сім'ї ISO 27k, також передбачається зрозуміла, гнучка і не затратна процедура підтвердження відповідності цим стандартам. При цьому через уніфікацію стандартів захисту інформації зі світовими тенденціями закладається сприятливе підґрунтя для глобалізаційних процесів і уникнення бюрократичних процесів під час інтеграції медичних реєстрів України із реєстрами інших держав.

Складності із сертифікацією на недержавних підприємствах обговорювалися вже давно. Наприклад, в Верховній Раді України розглядався законопроект змін до Закону «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» щодо обробки інформації в системах хмарних обчислень. Проект пропонував поряд із сертифікатом на КСЗІ від Держспецзв'язку встановити можливість підтвердження належного рівня захисту інформації в системі сертифікатом на відповідність стандартам ISO/IEC 27001 від належно акредитованої організації. Схоже положення вже прописано у Законі України «Про публічні закупівлі».

Отже, з огляду на зазначені проблеми законодавчої невизначеності порядку повноцінного захисту медичної інформації в електронній системі охорони здоров'я і суттєві недоліки в сучасній системі правового забезпечення її захисту через гарантії запровадження КСЗІ, вважається за доцільне у спеціальних нормативних актах у сфері функціонування електронної системи охорони здоров'я передбачити положення, відповідно до якого як альтернативу застосування КСЗІ для захисту медичної інформації передбачити можливість підтвердження належного рівня захисту інформації в системі сертифікатом на відповідність стандартам ISO/IEC 27001.

Капліна Владислава Андріївна

*студентка 2 курсу Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України НЮУ імені
Ярослава Мудрого*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ», «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ» ТА «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ»

В останні роки питання публічного адміністрування досліджується як невід'ємна частина таких явищ як державне управління, публічне управління, належне урядування та електронний уряд. Але досі в наукових колах точиться дискусія щодо розмежування публічного адміністрування, державного управління та публічного управління. В цьому розділі ми спробуємо розібратися в чому ж полягає відмінність між цими трьома явищами та як їх можна співвіднести.

Розпочнемо з таких категорій як «публічне адміністрування» та «державне управління». Для проведення порівняльної характеристики перш за все необхідно надати визначення понять. «Публічне адміністрування» – це планомірно-організована, владна діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, яка виражається у виконанні чинного законодавства шляхом прийняття відповідних рішень та надання встановлених законом адміністративних послуг [1, с. 101]. Тобто, для публічного адміністрування невід’ємним є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Відповідно до енциклопедії державного управління поняття «державне управління» – це діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами [2, с. 157]. З цього випливає, що для державного управління важливим елементом є держава та державна влада.

На перший погляд публічне адміністрування та державне управління є доволі схожими поняттями, але ідея їх ототожнення є помилковою, адже поняття «публічне адміністрування» є ширшим ніж «державне управління», оскільки перше включає до свого складу і органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, в той час коли друге – лише органи виконавчої влади. Другою відмінністю є те, що державного управління характерне для авторитарного виду управління, а публічне адміністрування – для демократичного [3, с. 43]. Заслуговує на увагу ще й те, що публічне адміністрування вважається проміжною ланкою між державним та публічним управлінням.

Важливим також вважаємо розмежування понять «публічне адміністрування» та «публічне управління». На думку Катерини Колесникової «публічне управління» – це суспільне управління, яке здійснюється через надання влади суспільству – через децентралізацію, і чим більше управління стає децентралізованим – тим більше воно є публічним [3, с. 43].

Серед науковців існує дві версії співвідношення публічного адміністрування та публічного управління. Прихильники першого висловлюють думку, що публічне адміністрування трансформувалось у публічне управління. Наприклад, М. Міненко в своїй роботі вказує, що в державному секторі «бюрократична модель» (тобто публічне адміністрування) перетворилася у «ринкову модель» (тобто публічне управління) – акценти змістилися з виконання роботи згідно з інструкціями і чіткими правилами на роботу, що спрямована на надання якісних публічних послуг та досягнення ефективних результатів, що, в свою чергу, спонукало до того, що відбулася трансформація «державного

управління» в «публічне адміністрування», а з часом і у «публічне управління» [4].

Прихильники ж другого напрямку відстоюють думку, що публічне адміністрування є різновидом публічного управління. Серед них В. Мартиненко, який зазначає, що публічне адміністрування є формою реалізації публічного управління, яке здійснюють представницькі органи демократичного врядування через свої виконавчі структури [5, с. 20-21].

Таким чином, публічне адміністрування можна розглядати, по-перше, як явище, яке передувало та трансформувалося у появу публічного управління, а, по-друге, як явища, які знаходяться у родо-видовому відношенні, тобто публічне адміністрування є різновидом публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зуй В. В. Окремі теоретичні аспекти поняття та сутності публічного адміністрування / В. В. Зуй, В. А. Капліна. // Класичний приватний університет. – 2017. – №4. – С. 98–103.
2. Енциклопедія державного управління. [Текст] у 8 т. – Т. 1. Теорія державного управління / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-редкол.: Ю.В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. - К.: НАДУ, 2011. – 747 с.
3. Колесникова К. О. Співвідношення державного управління та публічного адміністрування у процесі суспільної трансформації [Електронний ресурс] / К. О. Колесникова // Публічне адміністрування. – 2013. - № 3. С. 41-45. – Режим доступу до журналу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-3/doc/1/06.pdf>
4. Міненко М.А. Трансформація системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства / М.А. Міненко // Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронне фахове видання [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=581>
5. Мартиненко В.М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики / В.М. Мартиненко // Публічне управління: теорія та практика: Зб.наук.праць - Х.: Вид-во "ДокНаукДержУпр", 2010. - № 1. – С. 16-22.

***КИЛИННИК НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА**
студентка 2 курсу, 2 групи,
Міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Питання ефективного функціонування інституту державної служби є досить важливим, адже від нього залежить вектор розвитку суспільства. І вирішення його неможливе без врахування зарубіжного досвіду. Яскравим прикладом для порівняння є США – одна з найбільш розвинутих країн світу з відкритою моделлю державної служби. Аналіз характеристики формування і діяльності державної служби дозволить зробити відповідні висновки і надати певні рекомендації для подальшого реформування державної служби в Україні.

Однією з основних відмінностей є модель формування державної служби в країнах, обраних для порівняння. Якщо США виступає представником відкритої моделі, то в Україні поки що панує змішана модель будівництва, для якої характерні такі основні риси як охоплення всієї владної вертикалі; існування нормативно-правового забезпечення; професійна діяльність державних службовців, які здійснюють управлінські функції; система їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації та забезпечення організаційних, процедурних і процесуальних засад діяльності всього державного апарату [4].

Ознаки відкритої моделі будівництва, яка притаманна США і до якої прагне наша держава, виокремила В. М. Шамраєва. До них відносяться: висока роль призначень у системі державної служби; залежність оплати праці і просування по службі в залежності від результатів виконаної праці; спрощені процедури звільнення службовців; децентралізація системи; уніфікація державних службовців та приділення особливої уваги професійній етиці службовця [6].

Наступним критерієм для порівняння є нормативно-правове регулювання державної служби. Якщо в Україні для вирішення важливих питань базою є закони, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та накази Головного управління державної служби в Україні, то у США найбільш важливими є лише закони, укази та кодекси, що пояснюється відсутністю такої посади як Прем'єр-Міністр і зосередження влади в руках Президента.

Також існують відмінності у процесі проходження державної служби в Україні та США. Науковці висловлюють різні думки щодо трактування цього терміну. Наприклад, О. П. Ноздрачєв тлумачить проходження державної служби як переміщення по службі після призначення на відповідну посаду [3, с. 78], а Д. М. Бахрах навпаки доводить, що цей процес є лише перебування на посаді [2, с. 128]. Основні етапи прийняття особи на відповідну особу полягають у публікації оголошення, подання заяви від кандидата, проходження конкурсу і ухвалення остаточного рішення про зайняття чи невідповідність такої особи бажаній посаді. І тут спостерігаємо різницю у суб'єкті формування та публікації оголошення: в Україні – це установа, що проводить конкурс, а в США – Комісія по управлінню персоналом. Не менш важливим є випробувальний термін на державній службі: в Україні він може тривати до 6 місяців, коли в США обов'язковий випробувальний термін становить 1 рік [1].

Надзвичайно важливим чинником для ефективного функціонування державної служби виступає законодавство тієї чи іншої країни. Одним із негативних аспектів є те, що формування інститутів державної служби за часів новоствореної держави почалося з реформування тих, що існували за часів СРСР. Очевидно, що це призвело до певних недоліків у законодавстві щодо

регулювання державної служби, бо значна кількість нормативно-правових актів була ухвалена ще до прийняття Конституції України. В той час, коли в США усі підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання державної служби вже видавалися на основі прийнятої Конституції [5].

Тому нагальним питанням для України є вивчення і врахування позитивного зарубіжного досвіду з питань функціонування та вдосконалення державної служби, зокрема, досвіду США щодо проведення конкурсу на заміщення вакантних посад, удосконалення нормативно-правової бази, оволодіння професійною етикою тощо. Цей аспект є вкрай необхідним для того, щоб зробити державну службу більш ефективною, бо вона існує задля виконання завдань та функцій держави з урахуванням інтересів громадян держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. №889-VIII. Дата оновлення: 20.01.2018 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 17.03.2018).
2. Бахрах Д.Н. Административное право: учебник. Москва: БЕК, 1997. 369 с.
3. Ноздрачев А.Ф. Государственная служба: учебник. Москва: Статус, 1999. 597 с.
4. Оболенський О. Ю. Державна служба: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2003. 344с. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/1214/76/> (дата звернення 17.03.2018).
5. Шамраєва В.М. Функціонування інституту державної служби в США. Державне будівництво: електрон. наук. фахове вид. 2007. Вип. 1(2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2007_1\(2\)_62](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2007_1(2)_62) (дата звернення 17.03.2018).
6. Шамраєва В.М. Забезпечення норм службової етики у структурах державної влади США. Актуальні проблеми державного управління: електрон. наук. фахове вид. 2009. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_1_50 (дата звернення 17.03.2018).

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Паровишник О.В.

*Ковальчук Ірина Анатоліївна
Студентка 2 курсу, 2 групи,
Міжнародно-правовий факультет
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Питання, щодо особливостей притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності є досить актуальними у наш час. Це пов'язане перш за все з тим що, згідно з статистичними підрахунками, рівень підліткових правопорушень є невтішно високим. За даними МВС України, станом на 2014 рік було виявлено близько 27,5 тис. неповнолітніх правопорушників, і з кожним роком це число лише зростає. Тому ми вважаємо, що зважаючи на те, що Україна стала на шлях демократичної, правової держави, де провідне місце займають

саме людські цінності, висвітлення проблематики законодавчого регулювання даного питання та пошук шляхів для його вдосконалення є вкрай необхідним. [3]

Загалом інститут адміністративної відповідальності неповнолітніх є досить актуальним у правовій науці, що обумовлено проблемами виховання підростаючого покоління та попередження правопорушень серед неповнолітніх. Дане питання у своїх працях висвітлювали десятки відомих адміністративістів, вчених та практиків. Серед них: С. Т. Гончарук, Н. М. Мироненко, Ю. О. Тихомирова та інші.

Перш ніж розкривати особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх, вважаємо за потрібне визначити причини ювенальної злочинності. На нашу думку, до них можна віднести негативні процеси, які відбуваються у суспільному житті: безробіття, низький життєвий рівень, економічна криза, високий рівень злочинності серед дорослих та інше. Усі перелічені фактори так чи інакше здійснюють негативний вплив на свідомість підлітка. [4, с. 90]. Це зумовлено перш за все особливостями їх психології, здатності до сприйняття будь-якого стороннього впливу, середовища, в якому вони виховуються.

Відповідно до статті 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення, особа може бути притягнена до адміністративної відповідальності, якщо вона досягла шістнадцятирічного віку. Проте, для неповнолітніх осіб, віком від 16 до 18 років існують певні особливості відповідальності. Перш за все це відображено у статті 24¹ КУпАП, де визначається вичерпний перелік заходів впливу, які можуть застосовуватись до неповнолітніх. До них належать: зобов'язання публічно або в іншій формі вибачитись перед потерпілим; попередження; догана або сувора догана; передання неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, або під нагляд педагогічному чи трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [1].

У адміністративно-правовій науці існує думка, що діюча концепція адміністративної відповідальності неповнолітніх є недіючою, адже не виконує свою основну функцію – боротьбу з девіантною поведінкою неповнолітніх. Адже ті адміністративні стягнення, які передбачені ст. 24¹ КУпАП мають переважно виховний характер і фактично не призводять до настання юридичних наслідків для правопорушника [2, с. 283]. Проте ми дотримуємося думки, що неповнолітніх легше та доцільніше виправити ніж карати, тому законодавство, зважаючи на особливості психіки неповнолітніх, повинно бути більш гуманним до неповнолітніх у каральному аспекті.

Проаналізувавши нормативні акти, що регулюють дане питання, можна виокремити такі особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх правопорушників:

- заходи впливу, які застосовуються до неповнолітніх, мають здебільшого морально-виховну мету;
- відповідно до статті 34 КУпАП неповнолітній вік правопорушника є обставиною, що пом'якшує відповідальність [1];
- переважна більшість процесуальних дій, з метою гарантій захисту неповнолітніх при притягненні їх до адміністративної відповідальності, проводиться в присутності їх законних представників;
- можливість перекладення відповідальності неповнолітнього на іншу особу (на батьків або осіб, що їх замінюють, при вчинення неповнолітнім проступку у віці від 14 до 16 років) та ін. [5, с. 126].

Отже, питання щодо адміністративної відповідальності неповнолітніх та ювенальної злочинності в цілому є одним з найбільш дискусійних в національному праві. Причиною цього є особливості психіки, яка притаманна для осіб, що не досягли 18 років. Не зважаючи на формальне закріплення у КУпАП низки норм, що здійснюють правове регулювання даної проблеми, національне законодавство потребує подальшого вдосконалення, з метою профілактики та запобігання підліткової злочинності та забезпечення реалізації й охорони прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. №8073-Х. *Відомості Верховної Ради України*. 1984 р. № 51. Ст. 1122.
2. Багаденко І.П. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх у проекті Кодексу України про адміністративні проступки. *Держава і право. Юридичні науки*. Київ, 2016. Вип. 49. С. 281–285.
3. Кукшинова О.О. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Митна справа*. 2015. №5. С. 55–63.
4. Тарануха В.П. Заходи впливу на неповнолітніх в адміністративно-деліктному процесі й особливості процедури їх накладення. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2011. Вип. 559. С. 89–92.
5. Ткаля О. Проблеми та перспективи правового впливу, що застосовується до неповнолітніх. *Підприємство, господарство і право*. 2017. №8. С. 125–129.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Паровишник О.В.

*Коломоєць Тетяна Олександрівна
доктор юридичних наук., професор,
Заслужений юрист України, член-кореспондент
НАПрН України декан юридичного факультету
Запорізького національного університету*

ДЕКЛАРУВАННЯ ПОДАРУНКІВ, ОДЕРЖАНИХ ПУБЛІЧНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ, ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ

Декларування подарунків, одержаних публічними службовцями, має розглядатися одночасно із спеціальними заборонами або ж обмеженими щодо одержання цими особами подарунків. Лише у поєднанні вони дозволяють реально використовувати засоби запобігання різного роду проявам корупції.

Аналіз зарубіжного та вітчизняного законодавства, а також практики його застосування дозволяє з упевненістю стверджувати, що подарунки є достатньо поширеним явищем для публічної служби. Незважаючи на наявність кількох базових моделей правового регулювання «подарункових відносин», як використовуються у різних державах, на жаль, стан справ вже протягом тривалого часу залишається незмінним. А саме: подарунки використовуються як засіб прихованого неправомірного впливу на публічних службовців, об'єктивність та неупередженість їх професійної службової діяльності. Сприяє цьому колізійність положень національного законодавства у частині заборони або обмеження одержаних подарунків, їх декларування, відповідальності за порушення публічними службовцями встановлених правових приписів. Визнати такий стан справ виправданим неможна, що й зумовлює потребу формулювання конкретних пропозицій щодо удосконалення «подарункового законодавства» у публічній сфері.

Перш за все, слід чітко усвідомити, що основним вектором у реформуванні відповідного законодавства має бути системний підхід до використання системний підхід до використання ресурсу декларування та спеціальних обмежень або ж заборон щодо одержання подарунків публічними службовцями.

Відомо, що взагалі заборонені подарунки для публічних службовців у Німеччині, Китаї (щоправда, окрім книг), в той же час спеціальні обмеження щодо одержання подарунків зазначеними особами закріплені у законодавстві США, Франції, України, Російської Федерації, Республіки Білорусь, великої Британії тощо [1]. При цьому різними є межі дозволеної поведінки для таких осіб. Одночасно законодавство цих держав регулює і питання декларування публічними службовцями одержаних подарунків, виокремлюючи умовно дві базові моделі: а) обов'язкове декларування всіх одержаних подарунків незалежного від їх вартості (наприклад, Франція, Данія, Норвегія); б) декларування лише тих подарунків, вартість яких перевищує вартісний ліміт (наприклад, України, Велика Британія, Бразилія). При цьому спостерігаються

нерідко колізії положень нормативно-правових актів, які визначають засади такого декларування. Наприклад, в Україні публічний службовець може отримати подарунок, якщо він не є забороненим, якщо вартість не перевищує 1 прожиткового мінімуму для дорослої працездатної особи на момент одержання подарунку (2-х мінімумів, якщо мова йде про сукупну вартість подарунків, оформлених протягом року з одного джерела). В той же час як обов'язок декларування у нього з'являється лише по відношенню до подарунків, вартість яких перевищує п'ять таких мінімумів. Виникає питання щодо подарунків, вартість яких коливається від 1 до 5 мінімумів, а отже й щодо обов'язку їх декларувати. На практиці це створює проблеми. Для вирішення їх доцільним вбачається обов'язкове декларування всіма публічними службовцями абсолютно всіх подарунків, одержаних ними. Такий підхід посилить контроль за «подарунковими відносинами» у публічній сфері, а також прозорість останніх. Доречним вбачається обов'язкове декларування публічними службовцями не лише самих подарунків, отриманих протягом року, а й вказівка джерел їх отримання. Останнє дозволить, з одного боку, з'ясувати вид подарунку, отриманого службовцем («дозволений», «заборонений», «звичайний», «офіційний» тощо), а отже й дотримання цією особою спеціальних заборон, або ж обмежень. З іншого боку, у разі наявності сумнівів щодо «докорів» надходження або ж коштів для надання таких подарунків, вчинити певні дії щодо з'ясування цих питань.

Нормативне закріплення засад декларування подарунків публічними службовцями має узгоджуватися із положеннями антикорупційного, податкового та деліктного законодавства, усуваючи тим самим, наявні колізії, прогалини, забезпечуючи уніфікацію правових положень, спрощуючи їх тлумачення та застосування, а в кінцевому результаті усуваючи передумови для різного роду проявів корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коломоєць Т.О. Подарунки для публічних службовців в Україні: заборона, обмеження чи дозвіл як оптимальна модель правового регулювання/ Юридичних наукових електронний журнал. 2018 № 1С. 92-96; Коломоєць Т.О., Лютіков П.С. Обмеження щодо одержання подарунків публічними службовцями: деякі питання нормативного закріплення у законодавстві. Підприємництво, господарство і право. 2017 № 12. С. 14-18.

*Коломоєць Тетяна Олександрівна,
декан юридичного факультету
Запорізького національного університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
член-кореспондент НАПрН України*

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЯК БАЗОВЕ ПОНЯТТЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ВИЗНАЧЕННЯ, ВИДИ, ЗАХОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ.

Аналіз правозастосовчої практики в Україні свідчить про стійку тенденцію виявлення фактів конфлікту інтересів у публічній службі, що, з одного боку, підтверджує активність суб'єктів запобігання корупції, а, з іншого боку, недостатній рівень правової освіти публічних службовців з питань визначення конфлікту інтересів та основних заходів його врегулювання. Це цілком є зрозумілим, враховуючи те, що законодавець ні у базовому Законі України «Про державну службу», ні у Законі України «Про запобігання корупції» не закріпив визначення конфлікту інтересів. Аналіз положень цих двох законодавчих актів (базових відносин державної служби та запобігання корупції) свідчить про те, що акцент уваги у правому регулюванні зроблено на розуміння конфлікту інтересів через визначення його основних різновидів. Так, наприклад, ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державну службу» передбачає, що терміни «потенційний конфлікт інтересів», «реальний конфлікт інтересів» вживаються у значенні, визначеному Законом України «Про запобігання корупції». Тобто, виділяючи основні види конфлікту інтересів, законодавець одразу ж відсилає до базового законодавчого акту з питань запобігання корупції. Останній, у свою чергу, у ст. 1 закріплює визначення видів конфлікту інтересів – «потенційного конфлікту інтересів», «реального конфлікту інтересів», а також «приватного інтересу» як базового поняття, що використовується при формулюванні визначень вищезазначених різновидів конфлікту інтересів, залишаючи саме визначення конфлікту інтересів без нормативного закріплення. Враховуючи розмаїття зовнішніх форм прояву конфлікту інтересів у публічній службі, бажано було б все ж таки не обмежуватися нормативною фіксацією лише двох його різновидів (тим більше, що аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання відповідного питання підтверджує домінування пріоритету нормативної фіксації базового поняття й відносно визначеного (або ж абсолютно визначеного) переліку різновидів). Цілком можливим було б у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» закріпити і визначення конфлікту інтересів, яке б містило вказівку на його основні ознаки. Серед таких: 1) спеціальний статус особи із її публічно-правовим обов'язком, зорієнтованим на задоволення публічного інтересу; 2) наявність у цієї особи приватного інтересу (інтересу, зумовленого її статусом як

приватної особи); 3) несумісність приватного інтересу особи та публічного інтересу, на задоволення якого ця особа наділена публічно-владними повноваженнями; 4) зіткнення (реальне або потенційне) цих інтересів, впливає (може вплинути) на неупередженість, об'єктивність рішень (дій, бездіяльності) цієї особи, її протиправні діяння; 5) реальна або потенційна загроза негативних наслідків діянь (дій, бездіяльності), рішень особи в умовах такого зіткнення інтересів. Саме ці ознаки й можуть слугувати базовими при формулюванні визначення конфлікту інтересів, наблизивши вітчизняне антикорупційне законодавство (у частині визначення базового понятійного ряду) до кращих аналогів зарубіжного нормотворення з питань запобігання корупції (наприклад, Закону Латвії «Про запобігання конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб») та міжнародних правових стандартів. При цьому бажаним є виважене використання тематичних слів, словосполучень (наприклад, «слід», «зіткнення», «ситуація» тощо), із акцентом на базові положення конфліктології, в т.ч. галузевої, задля закріплення послідовності реальних (або ж потенційних) фактів, їх наслідків тощо.

Законодавець нормативно фіксує лише два види конфлікту інтересів - реальний (наявний, дійсний, фактичний, такий, що вже має місце) та потенційний (уявний, перспективний, можливий, такий, що може мати місце у майбутньому, тощо), залежно від ступеню наявності відповідного зіткнення інтересів, ступеню реальності конфлікту. Втім, задля з'ясування реального ресурсу конфлікту інтересів, цілком можливою була класифікація його з використанням інших критеріїв, а отже й фіксація інших різновидів. Цілком можливим вбачається розподіл конфліктів інтересів залежно від безпосереднього суб'єкта, сфери такого конфлікту, характеру наслідків, зовнішньої форми прояву, змісту, територіального поширення, часових меж, зв'язку із діями (бездіяльністю) інших осіб тощо.

Задля усунування конфлікту інтересів передбачається ціла низка заходів – «заходів врегулювання» (цілком є виправданим використання словосполучення «заходи використання словосполучення «заходи врегулювання» із акцентом на напрацювання вчених-фахівців у галузі конфліктології, а отже «конфлікт врегулюється», а не «вирішується», «розв'язується» тощо). Саме розмаїття зовнішніх форм прояву конфлікту інтересів у сфері публічної служби (сфері, що дорівнюється) й зумовлює потребу наявності цілого ряду заходів їх врегулювання. З акцентом на вищезазначені критерії розподілу конфлікту інтересів на види, розмаїття останніх, цілком логічним виглядає такий погляд на основні заходи врегулювання конфлікту інтересів: 1) залежно від ініціатора врегулювання; а) ініціативні, самостійні (ті, що ініціюються особою, приватні інтереси якої не узгоджуються, суперечать публічному інтересу); б) зовнішні,

втручальні (ті, що передбачають втручання іншої особи у врегулювання конфлікту інтересів); 2) за спрямованістю зусиль особи на врегулювання конфлікту інтересів: а) внутрішні (безпосередньо з боку особи, відносно свого приватного інтересу якої є (можу бути) конфлікт із публічним інтересом); б) зовнішні (ті, що передбачають зусилля особи щодо врегулювання конфлікту приватного та публічного інтересу щодо іншої особи); 3) за складністю процедури врегулювання: а) прості (що не вимагають надмірних зусиль, значної кількості процедурних дій, які є доволі простими за кількістю та змістом дій); б) складні (ті, що передбачають певну послідовність кількох процедурних дій); 4) за часом: а) разові (одномоментні); б) тривалої дії; 5) за наслідками щодо статусу самої особи: а) які не впливають на статус особи суттєво, не змінюють його; б) ті, що змінюють статус особи, (радикальні); б) за змістом: а) у формі дій (активна поведінка самої особи); б) у формі бездіяльності (передбачає утримання від вчинення певних дій) тощо. При цьому слід зазначити, що законодавець передбачає не лише обов'язок врегулювати конфлікт особи, приватний інтерес якої суперечить публічному інтересу, а й інших осіб (керівника, уповноваженої особи тощо), що слід позитивно оцінити як додаткову гарантію забезпечення дотримання законодавства у відповідній частині. Вважається за доцільне узагальнення практики застосування вітчизняного законодавства з цього питання із тим, щоб підготувати, з урахуванням типових помилок у діяннях всіх суб'єктів відповідних правовідносин, науково-практичного коментаря до Закону України «Про запобігання корупції», методичних наочних матеріалів для публічних службовців задля підвищення рівня їх правової освіти з цього питання та активізації роз'яснювальної роботи загальнодержавного масштабу.

КРАСНОРУЦЬКА ЛЮБОВ ЄВГЕНІЇВНА
студентка 2 курсу, 2 групи,
міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРЕЗУМПЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Демократичні перетворення в країні завжди пов'язуються з реформування органів державної влади. Нині в Україні відзначається стрімке становлення нового органу центральної виконавчої влади — Національної поліції, повноваження якої помітно розширюються.

Презумпція правоти поліцейського полягає в обов'язку громадян виконувати законні вимоги поліцейського і лише потім оскаржувати його дії чи бездіяльність у суді.

Постає питання чи не суперечить це закріпленій у Конституції презумпції невинуватості особи та які тягне проблеми за собою?

По-перше, слід зазначити, Конституційний Суд України ухвалив, що презумпція невинуватості поширюється також і на адміністративні правопорушення. Так, у п. 4.1 рішення КСУ № 23-рп/2010 від 22.12.2010 р. зазначається, що Конституційний Суд України на підставі наведеного дійшов висновку, що адміністративна відповідальність в Україні та процедура притягнення до адміністративної відповідальності ґрунтуються на конституційних принципах та правових презумпціях, які зумовлені визнанням і дією принципу верховенства права в Україні[5].

Проте, у чинному законодавстві відсутня пряма норма про невинність особи, поки не винесуть постанову про накладення на неї адміністративного стягнення. Отже, в адміністративному праві презюмується вина особи.

Натомість, ст. 62 Конституції України передбачено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду[1]. Тобто згідно з Конституцією презумпція невинуватості стосується лише осіб, які підозрюються у вчиненні саме злочину, а не адміністративного проступку. Таким чином презумпція правоти поліцейського здається доречною.

Згідно з чинним законом «Про Національну поліцію України» на даний орган покладено безліч відповідальних завдань. І для належного їх виконання поліцейські безумовно мають бути захищеними не лише фізично, а і законодавчо. Вони повинні мати відповідні повноваження, а ми, громадяни, зобов'язані їх вказівки виконувати.

Проте цей принцип буде дієвим, якщо у громадян буде високий рівень довіри до поліцейських. Крім того, держава повинна гарантувати справедливі суди, які дійсно всебічно та об'єктивно розглянуть справу та зможуть оцінити законність дій поліцейського, якщо притягнена до адміністративної відповідальності особа матиме якісь сумніви. До того ж статистика більшості країн світу свідчить про те, що далеко не всі підозри поліцейських призводять до вироку суду. Отже, якщо знаходимося в правовій державі, то в законі ніяк не можемо зафіксувати, що поліцейський завжди правий, інакше втрачається сенс права як такого, сенс суду як такого, сенс правової держави як такої[4].

По-друге, імператив правоти передбачає імператив безправності особи, з якою спілкується поліцейський. Потрапляючи в такі умови, більшість громадян дійсно будуть підкорятись наказам. Але є ще й злочинна меншість, для якої жити поза законом – норма. Знаючи, що до них можуть застосувати зброю, вони

діятимуть на випередження. І навряд чи імператив правоти поліцейського призведе до зменшення втрат серед наших правоохоронців[3].

По-третє, можливість перевищення повноважень поліцейським, через надання ширших прав, призведе до тотального імперативу та беззаконності.

Отже, таким чином, внесення до Верховної Ради законопроекту про презумпцію правоти поліцейського може підготувати ґрунт для порушення прав людини і громадянина. Більш того, презумпція правоти поліцейського суперечить правовим презумпціям, що закріплені в Основному Законі України. Саме тому, презумпція правоти поліцейського буде порушувати конституційні права людини та громадянина, тим самим призводячи до правової колізії.

Використана література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.
3. Кузьменко О.В. Презумпція правоти поліцейського // Забезпечення прав і свобод людини засобами адміністративного права: Матеріали науково-практичного семінару / ред. колегія : О.В. Кузьменко (голова), І.Д. Пастух, О.К.Волох. — К.: Видавничий центр "Кафедра", 2017.— 180 с. без ілл.
4. Дацюк С. Імператив презумпції правоти поліцейських – це реакційна політика URL : https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/57e93aada6d53/view_print/.
5. Рішення Конституційного Суду України від 22.12.2010 р. № 23-рп/2010 (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/619> .

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Паровишник О.В.

Сисой Владислава Вікторівна
Студентка 2 курсу, 5 групи, 7 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Державний службовець, як носій спеціального правового статусу, є одночасно виразником публічних інтересів держави, а також носієм своїх приватних інтересів. У процесі виконання державними службовцями посадових обов'язків досить часто виникають ситуації, які в узагальненому вигляді отримали назву «конфлікт інтересів», коли особиста зацікавленість чиновників впливає (реальний конфлікт інтересів) або може вплинути (потенційний конфлікт інтересів) на виконання ними своїх посадових обов'язків. При конфлікті інтересів страждають інтереси служби, а саме, виникає протиріччя між належним виконанням державним службовцем покладених на нього посадових обов'язків і особистою зацікавленістю.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014, конфліктом інтересів є суперечність між особистими майновими, немайновими інтересами особи чи близьких їй осіб та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень. Норми зазначеного закону поширюються на осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та на прирівняних до них осіб. Приватним інтересом при цьому є будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами. До цього переліку входять й інтереси, пов'язані з членством або діяльністю в громадських, релігійних чи інших організаціях.

На думку багатьох науковців, конфлікт інтересів у системі державної служби за своєю природою і змістом є більшою мірою моральною колізією державних інтересів та особистих інтересів особи, що займає відповідну посаду. На практиці часто виникають спокусливі для державного службовця ситуації, в яких його приватні та службові інтереси перетинаються. При чому реалізація публічного інтересу «на свою користь», створює для чиновника чималу матеріальну, політичну чи іншу вигоду. Кожна особа за своєю природою прагне до першочергового задоволення своїх потреб, власної зручності, особистої вигоди, престижу.

Одним із принципів державної служби є принцип доброчесності - спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень. Відповідно до обов'язків державного службовця за статтею 8 Закону України «Про державну службу» входить запобігання виникненню реального, потенційного конфлікту інтересів під час проходження державної служби. Варто відзначити, що законодавець безпосередньо не визначає конфлікт інтересів як злочин із відповідною санкцією. Його можна назвати передумовою, причиною подальшого скоєння адміністративного правопорушення або злочину. Законодавством встановлена відповідальність саме за наслідки конфлікту інтересів у вигляді адміністративних та дисциплінарних стягнень.

Безперечно, конфлікт інтересів і механізм його подолання на державній службі вимагає подальшої розробки, вивчення і деталізації законодавцем. Неприйняття необхідних заходів з вирішення цієї актуальної проблеми сучасної України сприяє зниженню ефективності інституту державної служби, вчиненню корупційних правопорушень, зростанню недовіри до державних службовців з боку населення.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ ВІД ПОЧАТКУ ПОБУДОВИ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ І ДО СЬОГОДЕННЯ

У сучасному світі, де абсолютна більшість держав є поліетнічними, виникла гостра потреба формування міжнародного механізму захисту національних меншин від асиміляції, дискримінації та переслідування домінуючою більшістю, а також захисту їх прав. Правове регулювання статусу національних меншин зачіпає вельми делікатну і "вибухонебезпечну" сферу суспільних відносин, і будь-які прорахунки призводять до загострення міжнаціональних відносин.

Для України, як держави, на території якої проживають представники понад 130 національностей, дослідження цієї проблеми є особливо актуальним.

Ні Статут ООН, ні Загальна декларація прав людини не використовують термін «національні меншини». Термін «меншина» відсутній у списку можливих підстав дискримінації. Виняток до цієї загальної тенденції, становила Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р, стаття 14 якої закріпила підстави дискримінації, серед яких – належність до національних меншин.

Після проголошення Україною незалежності 24 серпня 1991 року, законодавець почав вирішувати проблему правової регламентації національних меншин на законодавчому рівні. Було видано багато важливих нормативно-правових актів, серед яких, насамперед, є Закон України «Про громадянство» від 08.10.1991р. Хоча він вже втратив свою законну силу, але за допомогою нього було передбачено «нульовий варіант» щодо набуття громадянства України - кожен мешканець України автоматично отримав право на громадянство України. Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25.06 1992 р. імплементував норми міжнародно-правових актів з прав національних меншин, а чомусь і перевершив їх. Саме ст.3 визначає, що національні меншини – групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

Конституційне закріплення даних норм відбулось в 1996 році. Деякі статті Основного Закону дають змогу національним меншинам отримати найважливіше нормотворче закріплення своїх мовних, етнічних, культурних прав а також право на навчання рідною мовою.

Сьогодні тривають гострі дискусії щодо надання національним меншинам можливості на навчання рідною мовою. Адже відповідно до нової редакції ЗУ «Про освіту», від 05.09.2017 р. а саме ст.7 зазначає, що «мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова.». п.2 ч.1 ст.7 цього Закону гарантує право на навчання в освітніх закладах лише на дошкільному на початковому рівні поряд з державною мовою вивчати мову певної національної меншини. З цього приводу Венеціанська комісія 08.12.2017 року зробила висновок, де вказала що, Україна має продовжувати забезпечувати достатню частку освіти мовами меншин у початковій та середній школі до кращого викладання та вивчення державної мови. Закріпивши дану норму, законодавець не позбавляє права вивчати мову відповідної національної меншини – він лише дозволяє цим громадянам краще вивчити державну мову та отримати право на вищу освіту, доступ до управління державними органами, тощо.

У 2018 році Рада Європи розпочне надавати підтримку Україні у забезпеченні захисту прав національних меншин. Українська сторона підтвердила свої міжнародно-правові зобов'язання у сфері захисту національних меншин та готовність вирішення проблемних питань щодо вдосконалення існуючої системи захисту прав національних меншин. Також зазначена важливість допомоги представникам деяких національних меншин у вивченні державної мови. Відповідно був сформований проект – «Зміцнення захисту національних меншин в Україні».

Отже, розв'язання проблеми закріплення та захисту прав національних меншин розпочалось ще з початку побудови незалежної Української Держави. На сьогоднішній час це повинно стати одним із пріоритетів внутрішньої політики країни, важливою умовою збереження миру й зміцнення стабільності в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Дахова Ірина Іванівна

*Ніколенко Анастасія Михайлівна
студентка 2 курсу 2 групи 7 факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПИТАННЯ ЩОДО ЩЕПЛЕННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: КОЛІЗІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ

Значна кількість випадків захворюваності на небезпечну хворобу кір знову вивела питання вакцинації у топ-теми для суспільства. І спалах кору – не перша, хоча і вагома причина, чому про профілактичні щеплення говорять знову і знову.

Питання можливості прийняття дитини до дошкільного навчального закладу без наявності довідки про проведення вакцинування є резонансним для суспільства, оскільки торкається дітей, а з юридичної точки зору фактично є

питанням про співвідношення права на освіту та права на охорону здоров'я. Суть цієї проблеми полягає в тому, що батьки, які не надають згоду на проведення щеплень своїх дітей, зіштовхуються з відмовою адміністрацій дошкільних навчальних закладів (далі – ДНЗ) приймати таку дитину навчатися до ДНЗ. У Ст. 27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» передбачено обов'язковість певних профілактичних щеплень, а також обов'язковість профілактичних щеплень для окремих груп населення.

Постановою Кабінету Міністрів від 12 березня 2003 р. № 305 «Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад» фактично встановлено необхідність проведення дітям профілактичних щеплень для отримання ними можливості відвідувати дошкільні навчальні заклади. Так, п. 6 вказаної Постанови визначено, що прийом дітей до дошкільного навчального закладу здійснюється керівником протягом календарного року на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють, медичної довідки про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад, довідки дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтва про народження.

Таким чином, наявність в цьому переліку довідки дільничного лікаря про епідеміологічне оточення фактично встановлює на рівні підзаконного нормативно правового акту можливість відвідувати ДНЗ тільки дітям, що пройшли вакцинацію. Як налідок реалізується позитивна відповідальність держави, шляхом гарантування санітарно-епідемічного благополуччя в ДНЗ.

Одразу зазначимо, що це положення прямо суперечить ст. 53 Конституції України: кожен має право на освіту; ст. 6 ЗУ «Про дошкільну освіту»: принципами дошкільної освіти є: доступність для кожного громадянина освітніх послуг, що надаються системою дошкільної освіти та Рішенню Конституційного Суду України від 04.03.2004 р. № 5-рп/2004: доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, означає, що нікому не може бути відмовлено в праві на освіту.

До вказаної Постанови 16 листопада 2011 року були внесені зміни, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1204, яка і викликала таку кількість протиріч. Наслідком внесення таких змін став новий спільний наказ Міністерства Охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 29.09.2014 № 1/9-500 / 04.01.16/28103 «Щодо вирішення окремих питань про зарахування до дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів дітей, у яких відсутні обов'язкові профілактичні щеплення», видання якого стало своєрідною спробою вийти з ситуації. Вказаним нормативно-правовим актом визначено, що питання щодо відвідування навчального закладу дітьми, батьки яких

відмовляються від щеплень, вирішується індивідуально лікарсько-консультативною комісією (для зарахування до загальноосвітнього навчального закладу з залученням епідеміолога).

Враховуючи вищевикладене, керівник навчального закладу зобов'язаний прийняти дитину до закладу за наявності відповідних медичних довідок встановленого зразка, а для дітей у яких відсутні обов'язкові профілактичні щеплення (незалежно від причин), додатково подається висновок лікарсько-консультативної комісії лікувально-профілактичного закладу державної (комунальної) форми власності, у якому зазначено, що дитина здорова і може відвідувати навчальний заклад.

Загалом, можна стверджувати, що цей наказ розширює положення Постанови Кабінету Міністрів від 12 березня 2003 р. № 305 та не має дискримінаційних обмежень. Але маємо наголосити, що з прийняттям спільного Наказу № 1/9-500 / 04.01.16/28103, фактична проблема не була вирішена, оскільки створення лікарсько-консультативної комісії в індивідуальних випадках фактично не вирішує питання співвідношення права на охорону здоров'я та права на освіту.

Існування об'єктивних проблем, таких як дефіцит вакцини через неможливість перереєстрації лікарських засобів, недофінансування, має бути вирішено шляхом прийняття належних управлінських рішень. Ці рішення повинні бути розрахованими на довгострокову перспективу, адже процес виробництва вакцини може займати до 2 років, що обумовлює необхідність прийняття стратегічних рішень. Сьогодні в Україні проходить реформа, і питання вакцинації має бути вирішено в ході її проведення.

Науковий керівник – к.ю.н. кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Паровишник О.В

*Прогонна Ольга Олегівна
студентка 3 курсу 1 групи
Міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВИЙ СТАТУС КРИПТОВАЛЮТИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЇХ ОБІГУ В УКРАЇНІ

Однією із суперечливих новацій сучасності є поява особливого виду валют - «криптовалюта»: Bitcoin, Litecoin, Ethereum, Ripple , ІОТА та інші. На сьогоднішній день єдиного розуміння сутності цифрової валюти у світі не існує.

Поширеним є визнання криптовалюти як виду цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на асиметричному шифруванні та застосуванні різних криптографічних методів захисту, таких як Proof-of-work і Proof-of-stake. Більшість науковців зазначене визначення вважать недосконалим, адже воно

відбиває лише технічні характеристики, що не дозволяє визначити економічну сутність цього феномену та нормативно врегулювати процедури емісії та обігу. У результаті виникає закономірний дисбаланс - економічні нововведення випереджають розвиток законодавства, що регулює взаємовідносини суб'єктів у сфері розрахунків і платежів.

Перші криптовалюти з'явилися у 2008 році, коли Сатоша Накамото вперше описав принцип роботи платіжної системи у вигляді однорангової (peer-to-peer, P2P – рівний до рівного) мережі, який в 2009 році був представлений ним у вигляді відкритого коду програми-клієнта, до якого також було створено спеціальний додаток – електронний гаманець, що містив BTC – монети в системі Bitcoin, що є криптографічними хеш-кодами, кожен з яких є унікальним і не може використовуватися двічі.

Криптовалюти набули широкого розповсюдження в багатьох країнах світу, але підхід до їх правового статусу значно різниться – від належного правового врегулювання до повної заборони.

США — одна із найбільш зручних у світі країн для ведення криптовалютного бізнесу. Однак правове регулювання цифрової валюти в США досить складне, що обумовлюється особливостями правової системи (наявністю федерального законодавства і законодавства штатів) і відсутністю єдиної позиції серед регуляторів відносно правового статусу криптовалюти. Так, цифрова валюта розглядається одночасно як гроші (їх аналог), як майно (property) і як біржові товари.

В Канаді закріплено правовий статус криптовалют як електронних грошей. Крім того, з метою кращого розуміння технології Blockchain держава розробляє цифрову версію канадського долара на його основі.

У Бразилії Центральний банк (Banco Central do Brasil) опублікував попередження про ризики, пов'язані з використанням цифрових грошей. З метою оподаткування криптовалютних транзакцій Федеральна податкова служба розглядає цифрову валюту в якості фінансового активу.

У Швейцарії прийняті досить сприятливі нормативні акти для обігу криптовалюти, яку було визнано як платіжний засіб, а національну валюту можна вільно обмінювати на Bitcoin. Крім того, операції з криптовалютами в цій країні звільнено від податку на додану вартість, що відповідає рішенням Європейського суду з прав людини від 22 жовтня 2015 року у справі «Хедквіст проти Швеції». У цьому позові суд ухвалив, що операції з біткойнами та іншими віртуальними валютами на території ЄС не повинні обкладатися податком на додану вартість.

У деяких країнах обіг віртуальних валют є незаконним. Так, уряд КНР повністю перекрив канали купівлі та продажу криптовалюти в Китаї.

Незважаючи на відсутність офіційного правового визнання в Україні, станом на початок 2017 р. країна визнана одним зі світових лідерів із застосування криптовалют. Відповідно до Листа Національного банку України від 08.12.2014 №29-208/72889 “віртуальна валюта/криптовалюта” Bitcoin розглядається як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства.

6 жовтня 2017 р. у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону № 7183 «Про обіг криптовалют в Україні». Метою законопроекту є надання офіційного статусу криптовалюти, регуляція правовідносин щодо її обігу, зберігання, володіння, використання та проведення криптовалютних операцій в Україні. Зокрема, законопроект визначає правовий статус криптовалют та правові засади організації та діяльності суб’єктів криптовалютних транзакцій.

Так, згідно з текстом законопроекту, криптовалюта – це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об’єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду). Суб’єкти криптовалютних операцій матимуть право вільно розпоряджатись криптовалютою, зокрема здійснювати операції з міни (обміну) криптовалют будь-яких видів на іншу криптовалюту, обмінювати її на електронні гроші, валютні цінності, цінні папери, послуги, товари тощо.

На сучасному етапі Україна повинна орієнтуватися та спиратися на досвід країн з розвинутою економікою (передусім ЄС), які зараз активно розробляють нормативне регулювання правового статусу та правового підґрунтя обігу криптовалют. Саме тому прийняття Закону «Про обіг криптовалют в Україні» може корінним чином змінити існуючі підходи до регулювання криптовалют та операцій із ними, усунути невизначеність їх правового статусу, і перевести їх у «легальну» площину.

Науковий керівник к. ю. н., асистент Овчаренко А. С.

*Лузан Аліна Олександрівна
студентка Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Однією з найбільш важливих і спірних фінансових проблем не тільки в Україні, але й за її межами є проблема подолання дефіциту бюджету. Як зазначає

Куніцин О.М., наявність у країні дефіциту державного бюджету спричиняє посилення інфляційних процесів, кризу у сфері державних фінансів, грошової системи, збільшення залежності від позичальників і, як наслідок, погіршення соціально-економічного стану в суспільстві. З цією точкою зору не можна не погодитися, адже дефіцит призводить до зазначених негативних наслідків і тим самим послаблює економічну систему держави.

Існує два основні підходи до визначення дефіциту бюджету:

1) як різниця між доходами та видатками - це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів бюджету та поверненням кредитів до бюджету). Дане визначення закріплене в п. 21 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України;

2) як результат фінансової діяльності держави - це підсумок операцій держави з фінансовими активами та зобов'язаннями. Таке визначення міститься в законодавстві країн Європейського Союзу (наприклад, ст.111 Основного закону Федеративної Республіки Німеччина).

Дані підходи є якісно різними. В Україні дефіцит пов'язується зі збалансованістю бюджету, співвідношенням доходів та видатків, а в ЄС увага зосереджується на сутності процесів, що виникають із появою дефіциту бюджету, складовими яких є оптимальність обсягів дефіциту бюджету, структури джерел фінансування та використання залучених коштів.

Одним із способів подолання дефіциту є законодавче закріплення граничного розміру державного боргу. Так, відповідно до ч. 2 ст. 18 Бюджетного кодексу України граничний обсяг державного і гарантованого державою боргу до ВВП не повинен перевищувати 60 % .

Цей показник в Україні запозичений з ЄС, а саме з «маастрихтських правил».

У Маастрихтському договірі визначено два критерії, які безпосередньо стосуються стану державних фінансів:

1) державний борг (а точніше, борг сектору державного управління) не має перевищувати 60 % ВВП;

2) бюджетний дефіцит не може бути вищим за 3 % ВВП.

У країнах ЄС правове регламентування бюджетного дефіциту включає, окрім маастрихтських критеріїв, фінансові санкції за їх порушення; моніторинг з боку Єврокомісії (із застосуванням скоригованого дефіциту для своєчасного виявлення негативних тенденцій, а також для вжиття запобіжних заходів); процедуру надмірного дефіциту, за результатом якої можуть вживатися фінансові санкції до країн-порушниць маастрихтських критеріїв. Зазначені податково-бюджетні обмеження дістали назву "фіскальні правила".

У минулому році дефіцит державного бюджету знизився як у Європейському Союзі, так і в єврозоні. ЄС в середньому вклався в маастрихтський норматив, який встановлює межу дефіциту державного бюджету в 3% від ВВП, але країни ЄС не вкладаються в маастрихтський критерій щодо боргу, який в нормальних умовах не повинен перевищувати 60 %. Минулого року найнижчий рівень боргу спостерігався в Естонії (9%), Люксембурзі (21,4%), Болгарії (26,7%), Латвії (36,4) та Румунії (38,4%). 17 країн ЄС мають рівень боргу вищий за 60%.

Для України обмеження, що стосуються дефіциту бюджету, є відносно новим явищем. Вітчизняне законодавство, зокрема, Бюджетний кодекс України, закони про Державний бюджет України останніх років містять окремі положення, які регламентують бюджетну збалансованість і безпосередньо стосуються діяльності у сфері бюджетної політики органів державної влади та місцевого самоврядування. До них, окрім здійснення державних запозичень у межах встановлених граничних розмірів державного боргу, належить насамперед ухвалення бюджетного дефіциту під час прийняття закону про державний бюджет лише у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування.

Зокрема, у ч.1 ст.15 Бюджетного кодексу України до джерел фінансування бюджету віднесено:

1) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) - щодо державного бюджету;

2) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

3) вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених Кодексом.

У ч. 2 ст. 15 Бюджетного кодексу закріплена заборона використовувати емісійні кошти Національного Банку України як джерела фінансування дефіциту.

Зазначені операції з фінансування бюджету мають на меті забезпечити покриття дефіциту, але в сучасних умовах вони є не досить ефективними. За даними Міністерства фінансів України, за підсумками шести місяців 2016 року дефіцит бюджету досяг 35,09 млрд грн (\$1,4 млрд), що в 16,6 рази перевищує показник за перше півріччя 2015 року.

Для подолання бюджетного дефіциту як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу необхідно приділяти більше уваги збільшенню доходів держави шляхом подолання безробіття, поліпшення податкової системи, поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання, тобто для скорочення

дефіциту необхідно акцентувати увагу не на державних запозиченнях, що призводить до зростання боргу, а на економічних можливостях держави.

*Глушко Денис Андрійович
студент 2 групи 5 курсу
Господарсько-правового факультет
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОХІДНИЙ ПОЗОВ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Останніми роками вітчизняне законодавство піддається численним змінам, які в тому числі пов'язані з приведенням у відповідність до вимог європейського законодавства. Одними із таких стали нововведення у сфері корпоративних відносин. Більше року тому вступив у силу Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» № 289-VIII, від 07 квітня 2015 року [1], основною новелою якого є впровадження в Україні інституту похідного позову.

Такі позови не є українським відкриттям, а лише частковим запозиченням іноземного досвіду та тенденцій, які вже чимало часу використовують у корпоративному праві різних систем права. Наприклад, цей метод захисту міноритарних учасників товариства, десятиліттями працює у Південній Кореї, США та Великій Британії. Виникнення інституту похідного позову пов'язане з тим, що дуже часто власники великих пакетів акцій та топ-менеджмент компаній зловживають своїми правами і діють не в інтересах компанії, а у своїх власних, при цьому завдаючи шкоди компанії, або ж не враховуючи права та інтереси акціонерів із невеликими пакетами акцій (міноритарних акціонерів).

Похідний позов — вимога про відшкодування збитків, завданих суб'єктам господарювання протиправними діями власників значних часток (пакетів акцій) у статутних капіталах або органів управління товариства. Зазвичай він подається міноритарними акціонерами (учасниками) в інтересах господарського товариства і від його імені. У багатьох країнах похідний позов показав себе як ефективний інструмент боротьби зі зловживаннями з боку менеджменту та мажоритарних учасників, які діють усупереч інтересам господарського товариства [2].

В Україні питання щодо запровадження цього інституту у чинне законодавство розглядалося достатньо довгий період. Зокрема, перша згадка датується 2004 роком, коли Конституційний Суд у своєму рішенні від 01.12.2004 № 18-рп/2004 надав акціонеру право захищати свої права шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорування чи невизнання самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства. Однак суд підкреслив, що порядок судового захисту порушених

будь-ким, зокрема третіми особами, прав чи охоронюваних законом інтересів акціонерного товариства, які не можуть уважатися тотожними простій сукупності індивідуальних охоронюваних законом інтересів його акціонерів, визначається законом [3].

З огляду на практику інших країн, Законом № 289-VIII внесено зміни в Господарський процесуальний кодекс, та передбачено можливість подачі учасником (акціонером) цього товариства, якому сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства, позовної заяви про відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою. Отже в Україні предметом похідного позову може бути лише відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою.

Наступною ознакою, яка відрізняє похідні позови в різних країнах, є мінімальний розмір частки учасника (акціонера), яка надає йому право для звернення до суду з таким позовом. Так у Російській Федерації згідно з п. 5 ст. 71 Закону РФ «Про акціонерні товариства» правом на похідний позов володіють акціонер (група акціонерів), які є власниками не менше 1% голосів товариства. Такий самий розмір частки в статутному капіталі необхідно мати для пред'явлення позову до органів управління компанії в ФРН. У Чеській Республіці, Італії, Іспанії, Словаччині цей ценз становить 5%, а в Австрії, Болгарії, Угорщині, Словенії та Швеції - 10%. Показовим є те, що на початку 20-х років в США не існувало обмежень щодо можливості подання непрямого позову. Це призвело до того, що акціонери буквально перевантажили компанії такими позовами. Крім того, в деяких країнах (наприклад у РФ) для подолання такого цензу, та подання позову міноритарним учасникам дозволяється об'єднуватись, у зв'язку з чим, їх частки сумуються та досягається встановлена законодавством межа. В Україні таким правом буде наділений учасник (акціонер) товариства, якому сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства.

Підсумовуючи вище викладене варто зазначити, що прийняття Закону № 289-VIII, дозволить покращити якість корпоративного управління в Україні, та підняти ефективність правових засобів захисту міноритарних учасників (акціонерів). Іншими словами, господарські товариства будуть змушені прислухатись до думки міноритарних учасників, які матимуть у своєму арсеналі новий правовий інструмент у боротьбі зі свавіллям їх багатших партнерів по бізнесу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від від 07.04.2015 № 289-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 25. — Ст. 188.

2. Мурашко Н. Упровадження похідного позову: в чому прорахувалися депутати [Електронний ресурс] // Forbes. — Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1413473-uprovadzheniya-pohidnogo-pozovu-vchomu-prorahuvalisya-deputati>

3. Павленко В. Щит чи меч для інвестора? [Електронний ресурс] // Закон і бізнес. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ru/print/117269-akcioneram_i_rukovoditelyam_predpriyatiy_sleduet_podgotovits.html

Коган Роман Віталійович
юрисконсульт ТОВ “А-ЛЕКС і ПАРТНЕРИ”

КОРПОРАТИВНІ СПОРИ УЧАСНИКІВ (ЧЛЕНІВ) ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Близько п'ятнадцяти років тому було прийнято Закон України “Про фермерське господарство” від 19.06.2003 № 973-IV. Даний Закон та подальші зміни до нього визначили фермерське господарство як форму підприємницької діяльності громадян, які бажають займатися виробленням сільськогосподарської продукції.

Проте, будь-які правовідносини мають свій розвиток та своє правове регулювання, яке часто не встигає за соціально-економічними відносинами.

На сьогоднішній день правове регулювання фермерського господарства має досить істотні прогалини, які частково покриваються правозастосовчою практикою. До таких прогалин або проблем можна віднести відсутність норм, які регулювали б вирішення внутрішніх конфліктів учасників господарства, на відміну від регулювання господарських товариств, які чітко віднесені до корпоративних юридичних осіб.

Так, зокрема, Закон України “Про фермерське господарство” прямо не визначає, що складений капітал поділяється між учасниками господарства; допускає одночасно у складі господарства учасників, які мають частку у складеному капіталі, та осіб, які можуть бути включені до господарства без частки у складеному капіталі як член господарства; не визначає порядок скликання загальних зборів та їх проведення, що призводить до зловживань серед учасників (членів), які мають частку складеного капіталу, та не визначає якими правами у таких зборах наділені особи без частки у складеному капіталі. Отже, для учасників фермерського господарства відсутнє коло правових інструментів для захисту своїх прав, за умови недосконалості статуту фермерського господарства.

Мета даного дослідження - визначити фермерське господарство, яке створене як юридична особа, корпоративною юридичною особою та описати яким чином можливо вирішувати локальні спори між учасниками фермерського господарства на рівні учасників господарських товариств. Наприклад, такої організаційно-правової форми як товариство з обмеженою відповідальністю.

Законодавець прямо не визначає фермерське господарство як господарське товариство, проте, зважаючи на характерні ознаки та правозастосовчу практику, його слід віднести до такого.

Господарським кодексом України передбачено, що залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб (стаття 63 ГКУ).

Господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку (стаття 79 ГКУ).

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України "Про господарські товариства" та ст. 113 ЦК України господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Відповідно до ст. 4 Закону України "Про господарські товариства" ст.ст. 87, 88 ЦК України та ст.ст. 57, 82 ГК документом, який визначає правовий статус юридичної особи, є статут.

В свою чергу, згідно з ч.ч. 1, 2, 4 ст. 1 Закону України "Про фермерське господарство" фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону. Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. Фермерське господарство діє на основі Статуту.

Дослідивши вищезазначені правовідносини, при вирішенні спору між учасниками (членами) фермерського господарства, Вищий господарський суд України у справі № 912/2732/16, порівняв фермерське господарство із господарським товариством, зокрема, товариством з обмеженою відповідальністю, та надав оцінку фермерському господарству як корпоративній

юридичній особі. Підкреслив, що ні законом, ні статутом господарства не визначений порядок скликання та проведення загальних зборів учасників (членів) фермерського господарства. Проте, для вирішення спору, слід використовувати аналогію закону, відповідно до статті 8 Цивільного кодексу України. У зв'язку з чим суд застосував до спірних правовідносин, які не врегульовані спеціальними нормами законодавства та Статутом фермерського господарства, положення Закону України "Про господарські товариства" та ЦК України.

При цьому, суд дійшов висновку про те, що прийняття рішень про виключення засновника з фермерського господарства, зміна розміру часток інших засновників фермерського господарства, затвердження нової редакції статуту - належить до компетенції зборів учасників (членів) фермерського господарства.

Таким чином, визначивши фермерське господарство корпоративною юридичною особою, при вирішенні внутрішніх спорів необхідно користуватися правозастосовною практикою для вирішення корпоративних спорів, зокрема Постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 24 жовтня 2008 року "Про практику розгляду судами корпоративних спорів".

УДК 346.3:001.895

*Шапошник Анастасія Олександрівна
аспірантка кафедри
господарського права
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПОСЛУГ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Однією з провідних тенденцій теперішнього часу є швидкий темп зростання сфери послуг, низку сегментів якої в теперішніх умовах неможливо розвивати без залучення інновацій. Поточний рівень становлення провідних країн демонструє динамічний розвиток різних видів послуг і їх ринків, в тому числі із залученням інноваційних процесів.

Окремим аспектам становлення та розвитку інновацій присвячені роботи багатьох науковців, зокрема: Ю.Є. Атаманової, О.А. Беяневича, Р.П. Бойчука, О.М. Давидюка, Д.В. Задихайла, К.Ю. Іванової, В.С. Мілаш, О. Д. Святоцького та інших, але питання правової природи послуг в інноваційній сфері та їх договірної – правове забезпечення не отримали достатньої уваги з боку вітчизняних науковців.

До недавнього часу, як економічна, так й правова література присвячена інноваціям, в тому числі в сфері міжнародної торгівлі, концентрувалася практично тільки на виробничому секторі. Дане логічно, тому що основна частина міжнародної торгівлі протікала промисловими та сировинними

товарами, а інновації традиційно асоціювалися з новими або вдосконаленими якісними характеристиками товарами. Сектор послуг ігнорувався, оскільки виробництво і споживання послуг, відбувалося в більшій мірі в межах національних кордонів, ніж на світовому ринку. Також це відбувалося певною мірою через несформованість законодавчого підходу щодо розуміння інноваційних послуг як різновиду інновацій та як наслідок складність визначення об'єму інновацій у цій сфері, відмінностями у інноваційних процесах в межах різних галузей сфери послуг. Однак наростаюча кількість вивчень нинішніх спрямувань інноваційних процесів допомогли дізнатися, що витрати на науково – дослідну роботу складають лише частку всіх витрат підприємства на інновації. У тому числі і у промисловості науково – дослідні витрати складають лише приблизно п'ятдесят відсотків загальних інвестицій в інновації, а в сфері послуг дана частина ще менша.

Сфера послуг та інновацій, що мають стрімкий розвиток за нинішніх умов господарювання, розглядаються країнами як потенційний ресурс динамізму для національних економік та, зокрема, як спосіб подолання «пастки середнього доходу».

Основні чинники, які стримують інноваційну діяльність, зокрема надання послуг в інноваційній сфері, пов'язані з нестабільністю фінансового стану та браком власних коштів індустриальних підприємств, надмірними кредитними ставками банків і відсутністю довгострокового кредитування, відсутністю належної допомоги в інвестиційній та інноваційній сфері держави, слабкими мотиваційними чинниками впровадження інновацій, незацікавленістю інвесторів в інноваційному інвестуванні, нерозвиненою вітчизняною інноваційною інфраструктурою тощо. Фрагментарне законодавче забезпечення інноваційної діяльності загалом та послуг в інноваційній сфері зокрема сприяє правовій невизначеності суб'єктів господарювання та як наслідок відсутності чітко окреслених меж здійснення господарювання. Нормативно – правове регулювання має здебільшого застарілий характер та не відповідає умовам сьогодення, оскільки останні зміни до галузевого законодавства датуються 2012 роком, а як вже зазначалось, інноваційна сфера перебуває у стрімкому підвищенні свого потенціалу та потребує своєчасного й впорядкованого законодавчого закріплення, зокрема у вигляді кодифікованого закону щодо інноваційної сфери загалом, або спеціальних законодавчих актів, на зразок щодо надання послуг в інноваційній сфері, котрий визначить основні терміни, суб'єктів здійснення даного виду діяльності, їх права та обов'язки, закріпить договірні конструкції та відповідальність сторін.

Сфера послуг визначається активним ростом обсягу наукових вивчень і досліджень, при цьому дане стосується практично всіх типів послуг, в тому числі

послуг в інноваційній сфері. На доктринальному рівні існують спроби аналізу окремих видів послуг в інноваційній сфері або здійснюється їх розгляд в контексті інноваційних продуктів, з огляду на це виникає потреба у подальшому дослідженні даної галузі та її модернізації.

Нормативно – правове регулювання надання послуг в інноваційній сфері є важливою складовою реформування економіки країни, спрямованого на підвищення стійкості до впливів зовнішнього середовища в умовах кризи світової економіки. Проте, питання правового регулювання послуг в інноваційній сфері залишаються поки маловивченими. В існуючій науковій літературі, в основному, вивчаються правові питання, які, за своєю суттю, повинні ґрунтуватися на економічному змісті інновацій.

В даний час під послугами в інноваційній сфері потрібно розуміти не просто новий спосіб задоволення потреб споживача, але такий новий спосіб, який забезпечує можливість отримання додаткового економічного або соціального ефекту. У разі відсутності такого ефекту, навіть за умови суттєвих якісних змін в характеристиках послуги, її можна визначити, як «новостворену».

Усе вищевикладене актуалізує необхідність подальшого наукового осмислення послуг в інноваційній сфері задля формування теоретичних засад їх господарсько – правового регулювання, визначення особливостей надання та формування на їх основі пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, зокрема в частині їх договірно – правового забезпечення.

*Авраменко Аліна Анатоліївна
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 11 група*

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В ІНТЕРНЕТІ

Інтернет надзвичайно вплинув на спосіб спілкування, роботи та відпочинку людей. Свобода вираження поглядів у Інтернеті є важливою для розуміння потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій з метою посилення захисту прав людини по всій планеті.

З розвитком Інтернету збільшилися можливості для вираження власних поглядів, проте, зросли й обмеження.

Право людини на свободу вираження поглядів закріплюється у численних міжнародних нормативно-правових актах, а також в ст. 34 Конституції України. Відповідно до ст. 19 Загальної Декларації «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів». Отже, положення «будь-які засоби» застосовується до будь-якого ЗМІ, зокрема і до Інтернету.

У 2012 році Радою ООН з прав людини було прийнято резолюцію «Про сприяння, захист та здійснення прав людини в Інтернеті». В резолюції зазначено, що «права, які людина має офлайн, мають однаковою мірою бути захищені онлайн, зокрема, свобода вираження поглядів, яка застосовується незалежно від кордонів та щодо будь-яких обраних особою ЗМІ, відповідно до ст. 19 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права».

Європейський Суд з прав людини у своїй практиці застосовує ті ж принципи для тлумачення ст. 10 у справах, пов'язаних як з онлайн, так і з офлайн. При цьому Суд обов'язково враховує такі характеристики Інтернету, як доступність, тривалість та асинхронність інформації.

Величезна активність в Інтернеті викликає зворотну реакцію зі сторони органів державної влади. Значного поширення з боку держави набули обмеження доступу до Інтернету та контроль за його використанням завдяки спеціальним технологіям, до того ж, через побоювання проявів соціальної чи політичної активності, відбувається процес криміналізації певних форм вираження поглядів у Інтернеті.

Через відкритий доступ до Інтернету держави, переживаючи за збереження суверенітету, позбавляються здатності відстежувати, який тип контенту, ідей,

поглядів чи інформації є доступним та поширеним серед громадян. Однак Інтернет стає підґрунтям для розвитку нових технологій, котрі дозволяють державам здійснювати контроль за ним. Також набувають популярності інструменти, які забезпечують анонімність автору контенту, котрі багато держав хотіли б заборонити. Такими інструментами є віртуальні приватні мережі (VPNs) та програми, що забезпечують анонімність. Це означає, що Інтернет об'єднує в собі як старі, так і нові виклики щодо свободи вираження поглядів, та права одержувати і транслювати інформацію, не зважаючи на місце перебування.

Усі обмеження свободи вираження поглядів державою мають бути обґрунтованими. Такі обмеження повинні: бути встановлені законом; переслідувати одну чи декілька правомірних цілей; бути необхідними у демократичному суспільстві. У ч. 2 ст. 10 Конвенції міститься доволі великий список підстав для обмеження, а саме: задля інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, для запобігання заворушень чи злочинів, для охорони здоров'я чи моралі, захисту репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету і безсторонності суду.

У 2012 році у справі «Ілдірим проти Туреччини» заявник оскаржував заходи, вжиті державною владою, пов'язані із блокуванням доступу до його Інтернет-сайту, які були безпосереднім втручанням у його права. Суд розглянув питання щодо правомірності мети, задля якої втручалися у право заявника на свободу вираження поглядів, закріплене в законі, та щодо потреби відповідного втручання у демократичному суспільстві відповідно до ч. 2 ст. 10 Конвенції. За результатами розгляду справи Суд визнав обтяжуючою обставиною те, що сьогодні Інтернет є одним із основних засобів здійснення права на свободу вираження поглядів та інформації. Суд проголосив обмеження непропорційним, тому що воно вплинуло на свободу вираження поглядів третіх осіб і тому воно не було необхідним для досягнення правомірної мети.

В Україні правовий статус віртуального просту на законодавчому рівні не врегульовано, внаслідок чого виникають проблеми щодо вирішення справ національними судами. Проте є деякі випадки, пов'язані з Інтернетом, за які українськими судами було призначено покарання. Так, наприклад, 2 жовтня 2017 року Деснянський районний суд Києва виніс вирок щодо 35-річного жителя столиці за репост публікації «ВКонтакте». У записі йшлося про необхідність скинути чинну владу. Незважаючи на те, що підсудний не був автором цієї публікації, суд визнав його винним у поширенні чужої ідеї і засудив до 2 років позбавлення волі (з випробувальним терміном в 1 рік).

Перед тим як публікувати щось в Інтернеті, необхідно враховувати, що свобода слова не безмежна, а зайве бажання висловитися може бути покараним.

Проте, всі держави і інші суб'єкти повинні дотримуватися, гарантувати та захищати право на свободу вираження поглядів в Інтернеті. Здійснюючи це, вони мають протидіяти виникненню нових перешкод і поважати чинні правила і стандарти у сфері прав людини, які застосовуються також до свободи вираження поглядів у Інтернеті.

*Анісімова Лілія Володимирівна
студентка 2 курсу 11 групи
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
України НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗМІ В ІНТЕРНЕТІ

Наприкінці 90 – х років ХХ століття поряд із пресою, радіо та телебаченням з'явився ще один вид медіа – Інтернет. Спочатку Інтернет не міг розглядатись як загальнодоступний засіб масової інформації, як, наприклад, преса, тому не виникало нагальної проблеми правового регулювання цієї сфери. Однак, з часом до мережі приєдналась велика кількість користувачів, що призвело до неконтрольованого поширення інтелектуальних продуктів.

На теперішній час Інтернет-ЗМІ є вагомою складовою нашого повсякденного життя, важливим джерелом інформації для користувачів мережі. Згідно з дослідженням, що було ініційовано Інтернет Асоціацією України та проведено FactumGroupUkraine, за підсумками 2017 року кількість вітчизняних користувачів мережі становить 21,0 мільйон. Проте, наразі, в законодавстві України відсутня дефініція засобів масової інформації в мережі Інтернет, норми, що визначають їх нормативно-правовий статус, засади діяльності тощо.

Виділяють два різновиди засобів масової інформації в Інтернеті: Інтернет-сторінки традиційних ЗМІ, особливо друкованих, та окремі Інтернет-видання. В Україні на законодавчому рівні за Інтернет-виданнями не закріплено статусу ЗМІ. Проте, вітчизняними законодавцями все ж робились спроби правової регламентації даної сфери. Були опрацьовані проекти таких нормативно-правових актів: Указ Президента України від 31 липня 2000 року №928 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», наказ Міністерства транспорту та зв'язку від 27 квітня 2005 року №153 «Про затвердження Порядку проведення державної реєстрації електронних інформаційних ресурсів», розпорядження Кабінету Міністру України від 18 лютого 2009 року №185-р «Про затвердження орієнтовного плану законопроектних робіт на 2009 рік» та інші. Однак, дані проекти в силу різних причин так і не були прийняті.

Набула поширення ризикова практика використання посилань на мережні матеріали друкованими ЗМІ. Адже, в разі використання неправдивої інформації, ніякі посилання на Інтернет-ЗМІ як першоджерело, не звільняють від відповідальності. Цієї ситуації можна було б уникнути шляхом створення офіційного національного реєстру Інтернет-ЗМІ.

У серпні 2012 року Комітет Незалежної медіа-профспілки України сформував остаточну позицію щодо реєстрації Інтернет-ЗМІ. НМПУ виступає за добровільну недержавну реєстрацію Інтернет-видань. Вона наголошувала на тому, що така реєстрація не повинна бути державною та дозвільною, щоб гарантувати право на свободу слова.

В Україні робилась спроба закріплення на законодавчому рівні реєстрації Інтернет-видань. Міністерство транспорту та зв'язку України прийняло 27 квітня 2005 року наказ «Про затвердження Порядку проведення державної реєстрації електронних інформаційних ресурсів». Пізніше Указом Президента України від 1 червня 2005 року «Про деякі заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики» вищезазначений наказ було скасовано, як такий, що не відповідає принципам державної регуляторної політики в сфері інформатизації.

Необхідно звернути увагу на думку Верховного Суду України: він роз'яснив, що у разі, якщо недостовірна інформація, що порочить честь, гідність чи ділову репутацію, розміщена на інформаційному ресурсі в мережі Інтернет, зареєстрованому в установленому законом порядку як засіб масової інформації, то при розгляді судами відповідних позовів необхідно використовувати законодавство, що регулює діяльність засобів масової інформації (абзац 4 пункт 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року №1 «Про судову практику в справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»).

В той же час, член ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Д. Міятович, під час свого візиту в Україну, сформувала свою позицію стосовно перспективи реєстрації Інтернет-ЗМІ: «Реєстрація веб-сайтів або контроль за вільним потоком інформації в Інтернеті — це безперечно порушення з боку держави. Якщо це станеться, це означатиме, що Україна, як член ОБСЄ, порушує свої зобов'язання щодо забезпечення свободи ЗМІ».

Взагалі, жодна країна світу не має кодифікованого законодавства стосовно Інтернет-мережі. Виділяють два глобальні підходи правового регулювання інформаційної діяльності Інтернет-ЗМІ. «Східний» підхід ґрунтується на жорсткому контролі з боку органів державної влади над усіма правовідносинами в інформаційній сфері, а «західний» підхід — на вільному користуванні інформаційними ресурсами, встановленні розумного балансу між державним регулюванням та саморегуляцією.

В країнах Європейського Союзу правовий статус Інтернет-ЗМІ визначається як загальними для всього ЄС актами, так і внутрішньодержавним законодавством. В основі законодавства ЄС в сфері регулювання обміну інформації в Інтернеті та електронної комерції лежать такі нормативно-правові акти: Директива Європейського Парламенту і Ради 2006/24/ЄС про збереження даних, що стосуються загальнодоступних послуг електронного обміну даними від 15 березня 2006р, Директива Європейського Парламенту і Ради про доступ та з'єднання електронних комунікаційних мереж та пов'язаного оснащення від 7 березня 2002р. (Директива про доступ 2002/19/ЄС), та інші.

Опираючись на вищесказане, бачимо, що в Україні все ж таки стоїть нагальна проблема врегулювання діяльності Інтернет-видань на законодавчому рівні. Так, наша країна не відноситься до держав з тотальним контролем над розповсюдженням інформації, але визначення нормативно-правового статусу засобів масової інформації в Інтернеті стане ще одним кроком на шляху до вдосконалення системи національного законодавства. Прийняття спеціального нормативно-правового акту дасть змогу вирішити такі проблеми: отримання підстав акредитації Інтернет-ЗМІ; відшкодування шкоди, завданої порушення авторських прав; притягнення до відповідальності за поширення недостовірної інформації, що порушує честь та гідність тощо.

*Книжник Катерина Вікторівна
студентка 3 курсу ІПКЮ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ САМОСУДУ

Право на життя є основоположним і невід'ємним правом кожної людини. Якщо в людини відсутнє це право, то втрачають сенс інші права – особисті, політичні, економічні, соціальні. Охорона особи є найважливішим завданням держави. У ст. 3 Конституції України сказано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», стаття 27 нашої Конституції закріплює: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини».

Але інколи трапляються випадки розправи над справжнім або удаваним злочинцем без звернення до державних органів, спостерігається явище охлократії. Однак, це суперечить діючій у всьому світі презумпції невинуватості. Принцип презумпції невинуватості закріплений положеннями ч.1 ст.11 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в

законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту».

Розчарування в правоохоронній і судовій системі, війна на сході – все це призводить до підвищення рівня агресії в українському суспільстві, люди починають самостійно вирішувати свої проблеми, вдаючись до самосуду. Навіть, якщо суд виніс справедливе рішення, населення його не сприймає через існуючі стереотипи.

У давні часи в багатьох країнах як правовий звичай діяв принцип закону – «око за око», що дозволяв родичам мститися, самотужки розправляючись, приміром, з убивцями своїх рідних. Це була не тільки надана державою можливість, а й схвалений соціумом обов'язок представників роду потерпілого. Навіть після юридичної заборони цього звичаю (покарання за дуель в європейських монархіях або за вендету в Італії) сила суспільної думки підживлювала його, спонукаючи родичів мститися за своїх кровників.

Так, 30 листопада 2017 року в Нікопольському суді Дніпропетровської області пролунали вибухи тільки-но суддя оголосив про перенесення судового засідання по справі вбивства Різвана Топаєва. По даній справі відбулось вже 20 судових засідань, і, зневірившись у судовій системі, батько потерпілого вчинив самосуд над кривдниками.

Також необхідно згадати подію, яка спричинила суспільний резонанс у 2012 році, вбивство та зґвалтування Оксани Макар. Даний злочин був скоєний 9 березня, а вже 10 березня троє підозрюваних (яких назвала дівчина) були заарештовані. Всю недолугість судової системи України показав той факт, що 12 березня 2012 року двоє з трьох підозрюваних у причетності до злочину було відпущено під підписку про невіїзд. Під вартою залишився лише той, хто безпосередньо душив, а потім підпалював дівчину. Тоді ж місцеві журналісти повідомили, що один з відпущених підозрюваних – син колишньої глави Єланецької райдержадміністрації, а другий – ніби-то син колишнього прокурора Центрального району Миколаєва. У зв'язку з убивством Оксани Макар населення України розділилося в своєму ставленні до самосуду над злочинцями.

Було проведено опитування серед населення, проаналізувавши результати якого, експерт зауважив, що майже 50% респондентів очікують, що розслідування цієї справи і суд будуть справедливими. У той же час 33% опитаних у це не вірять і більш схильються до самосуду.

Історія людства насичена тривалими війнами, революціями, воєнними переворотами, під час яких кожна людина виступала в ролі судді. Більшість людей вважає вчинення самосуду не чим іншим, як пробудження в

собі тваринного начала. Хоча в залежності від ситуації люди допускають факт самосуду, наприклад, при розправі над гвалтівником або педофілом.

Блискучий художній аналіз цього явища і його причин дав Станіслав Говорухін у фільмі «Ворошиловський стрелок», поставленому за романом Віктора Проніна «Женщина по средам». Його герой, ветеран Великої Вітчизняної війни, колишній залізничник, зневірившись домогтися справедливості законним способом, сам розправляється з трьома покидьками, які згвалтували його онуку. Фільм був прийнятий глядачами настільки тепло, що викликав серйозну дискусію не тільки кінознавців, а й психологів, соціологів і правознавців. Висловлювалися по його приводу і представники влади, яких, очевидно, фільм і реакція на нього суспільства просто налякали.

Однозначну відповідь на питання чи допустимий самосуд не можна дати, тому що ставлячи себе на місце, вбитої горем матері або батька, можна допустити думку про самосуд, а розмірковуючи більш тверезо і раціонально розумієш, що порушуєш всі зафіксовані правові норми і не завжди можна з впевненістю сказати, що саме ця людина є злочинцем, а отже, буде покарана невинна особа.

КОНОПЛЬОВА МАРИНА СЕРГІЇВНА

студентка 2 курсу, 12 групи,

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Проблема подвійного громадянства є актуальним питанням, яке однаковою мірою хвилює як світову спільноту, так і український народ.

Подвійне громадянство(біпатризм) - це перебування особи одночасно в громадянстві двох чи більше держав. У наш час подвійне громадянство в Україні не визнається, однак, ні Конституція, ні закони нашої держави не містять чіткої заборони стосовно даного явища. Навіть якщо громадянин України отримав іноземне громадянство, то у своїх правовідносинах з нашою державою він визнається лише громадянином України, відповідно до п.2 ст.2 Конституції України. Також Конституція говорить про те, що добровільне набуття громадянства іншої держави є однією з підстав для припинення громадянства України, однак на практиці, отримання іноземного громадянства та неповідомлення про це органам державної влади ніяким чином не санкціонується, а тому і не створює жодних негативних наслідків для громадян.

В країнах Європи також відсутній єдиний підхід до питання про подвійне громадянство. Р.Бедрій у своїй монографії присвяченій дослідженню конституційно-правових основ громадянства України запропонував поділити

країни Європи на 4 групи за критерієм врегулювання питань подвійного громадянства:

- ті держави, законодавство яких прямо допускає подвійне громадянство(Литва, Росія);
- ті держави, законодавство яких прямо забороняє існування подвійного громадянства(Казахстан, Грузія);
- ті держави, які не визнають подвійного громадянства, але їх законодавство прямо не забороняє його(Україна, Латвія);
- ті держави, чії конституції взагалі не торкаються проблеми подвійного громадянства, яка позитивно розв'язується на рівні відповідних законів (Туркменістан, Білорусь) [1,с.107]

Серед науковців існує дискусія стосовно питання можливості запровадження інституту подвійного громадянства в Україні. Прихильники запровадження цього інституту вважають що він сприятиме більшій євроінтеграції нашої держави, натомість противники переконані у тому, що подвійне громадянство є серйозною загрозою для національної безпеки України.

Переваги запровадження подвійного громадянства в Україні полягають у наступному:

- це покращить соціальний та правовий захист українських громадян за кордоном, тому, що зберігаючи зв'язки з Україною вони, маючи подвійне громадянство, матимуть такі ж права та обов'язки, як і громадяни країни у якій вони проживають;
- це дасть змогу значно простіше перетинати кордон та подорожувати країнами Європи;
- наявність великої кількості осіб із подвійним громадянством сприятиме покращенню зв'язків між державами;
- створить можливість уникнення високих податків;
- значно спростить процедуру вступу до іноземних університетів для отримання освіти;
- гарантоване право на повернення та збереження громадянства у змішаному шлюбі;
- ведення бізнесу стане простішим.

Разом з тим запровадження цього інституту нестиме за собою велику кількість недоліків:

- це дасть змогу злочинцям уникати судових або кримінальних переслідувань;
- подвійне громадянство може створити для особи додаткові обов'язки, виконання яких є дуже обтяжливим(наприклад, виконання військової повинності у двох або більше державах);

- особи з таким громадянством користуються меншим дипломатичним захистом;
- особа не може одночасно виконувати обов'язки кількох держав і цим підриває суверенітет останніх;
- може використовуватись для ухилення від військового обов'язку;
- у правовому контексті ефективність множинного громадянства і для особи, і для держави мінімальна – особа може повноцінно користуватися правами та виконувати обов'язки лише перед однією державою, права ж і обов'язки перед іншою державою фактично є декларативними [2,с.11];
- може загальмувати процес формування спільних цінностей, сприяючи погіршенню єдності народу;
- подвійне громадянство створює загрозу послаблення зв'язку між державою та громадянином;
- особа не здатна брати однакову участь у соціально-політичному житті кількох держав;
- зменшені можливості впливу держави на своїх громадян за кордоном.

Таким чином, можна зробити висновок, що подвійне громадянство в Україні має свої переваги та недоліки. Проблему подвійного громадянства реально розв'язати тільки шляхом визнання цього явища і при цьому прийняття певного міжнародного акту, який буде детально регулювати усі аспекти проблеми, або шляхом його повної ліквідації за допомогою застосування оптації, а також наступному закріпленню норм, які б в майбутньому стримували усі можливості виникнення цього явища.

Список використаної літератури:

1. *Бедрій Р.Б. Громадянство України: конституційно-правові основи. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 - конституційне право. - Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2005.*
2. *Винокуров А. А. Развитие института гражданства: современные тенденции и конституционно-правовой опыт России : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 "Конституционное право" / А. А. Винокуров. – М., 2006. – 31 с.*

***Кривуц Богдан Сергійович**
Студент 4 ф-ту, 2 курсу, 15 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРЯМА ДІЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА ВТІЛЕННЯ

Конституція України є вираженням суверенної волі народу, в ній знайшли свій вияв норми, що закріплюють основоположні права і свободи людини і громадянина, норми що визначають конституційний лад України, норми, що визначають принципи судової влади та інші фундаментальні норми. Нас цікавить

норма, яка закріплена у частині 3 статті 8 Конституції України в якій вказано, що «норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо і на підставі Конституції України гарантується». Дану норму прийнято розглядати в багатоаспектному розумінні, зокрема, як елемент принципу верховенства права, як юридичну властивість Конституції України, як конституційний принцип або принцип конституційного ладу. Далі, у цій публікації ця норма буде розглядатися, як конституційний принцип, який безпосередньо задіяний у відправленні правосуддя судами загальної юрисдикції.

У даній публікації я ставлю за мету проаналізувати частину 3 статті 8 Конституції України з точки зору практичного застосування, навести рішення Верховного Суду України і Конституційного Суду України, у яких міститься відповідь на запитання, як саме треба розуміти частину 3 статті 8 Конституції України, навести практику судів загальної юрисдикції щодо застосування частини 3 статті 8 Конституції України, а також проаналізувавши вищезазначене зробити висновок, щодо розуміння частини 3 статті 8 Конституції України.

Рішення Верховного Суду України №9 від 01.11.1996 року дає змогу зрозуміти, як саме і коли треба застосовувати норми конституції, як такі, що мають пряму дію. У даному рішенні Верховний Суд України висловив свою позицію щодо цього питання і наголосив, що суд безпосередньо має застосовувати Конституцію у разі:

- 1) коли зі змісту норм Конституції не випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом;
- 2) коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй;
- 3) коли правовідносини, що розглядаються судом, законом України не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою або Радою міністрів Автономної Республіки Крим, суперечить Конституції України;
- 4) коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню судами при вирішенні конкретних судових справ, суперечать Конституції України.

Така позиція Верховного Суду України видавалася вельми демократичною, тобто такою, що мала б полегшити розгляд судових справ, але у разі невизначеності в питанні про те, чи відповідає Конституції України застосований закон або закон, який підлягає застосуванню в конкретній справі, суд за клопотанням учасників процесу або за власною ініціативою зупиняв розгляд справи і звертався з мотивованою ухвалою (постановою) до Верховного Суду України, який відповідно до ст.150 Конституції порушував перед Конституційним Судом України питання про відповідність Конституції

законів та інших нормативно-правових актів. Інакше кажучи, розгляд судової справи затягувався на довгий період, що суперечило загальноновизнаній zasadі судочинства щодо розгляду справи судом у розумні строки.

Конституційний Суд України має досить неоднорідну позицію щодо питання про застосування Конституції України безпосередньо. Позиція Конституційного Суду України чітко проглядається у його рішеннях щодо цього питання:

- 1) Рішення Конституційного Суду України від 28 березня 2001 року №2-рп/2001 (рішення по справі щодо позачергового розгляду законопроектів);
- 2) Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р. №4-рп/2001 (рішення по справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання);
- 3) Рішення від 3 жовтня 1997 р. (рішення по справі про набуття чинності Конституцією України);
- 4) Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 р. № 23-рп / 2009 (справа про право на правову допомогу);

Неординарність позиції Конституційного Суду України полягає у тому, що він схильний розглядати усі норми Конституції України, як такі, що мають силу прямої дії, але на своєму прикладі він ігнорує пряму дію норм Конституції України. Варто зазначити, що досить недавно, було введено інститут конституційної скарги, який Конституційний Суд України не розглядає, видаючи при цьому ухвали «про продовження строку постановлення колегіями суддів Конституційного Суду України ухвал про відкриття або про відмову у відкритті конституційних проваджень у справах за конституційними скаргами», посилаючись у них на те, що у зв'язку з відсутністю нового Регламенту Конституційного Суду України до сих пір не було утворено колегію суддів Конституційного Суду України, до повноважень якої належить розгляд звернень до Конституційного Суду України

Незважаючи на те, що Верховний Суд України і Конституційний Суд України сформулювали свою позицію щодо застосування норм Конституції України, як таких, що мають пряму дію, практика судів загальної юрисдикції демонструє, що судді все ще стримано застосовують норми Конституції України, як такі, що мають пряму дію. Зокрема, у рішеннях, в яких застосовували частину 3 статті 8 Конституції України найчастіше зустрічаються дві форми судочинства — адміністративне і цивільне, а справи стосуються по суті включення до списку виборців, незаконного виключення зі списку виборців для голосування на виборах, порушення законодавства про пенсійне, відшкодування індексу інфляції за порушення грошового зобов'язання, визнання дій Департаменту праці та соціального захисту населення протиправними,

зобов'язання провести перерахунок та виплату щорічної допомоги на оздоровлення, стягнення недоотриманих її сум.

Тобто усі судові справи, в яких було застосовано частину 3 статі 8 Конституції України стосувалися чи соціальних прав, чи політичних.

Закріплення принципу прямої дії норм Конституції є пострадянською тенденцією, яка знайшла своє виявлення у ст.6 Конституції Литовської Республіки 1992р., ч.2 ст.112 Конституції Республіки Білорусь 1994р., ч.2 ст.8 Конституції Польщі 1997р., Конституції Естонської Республіки 1992 р, ч.1 ст.15 Конституції Російської Федерації 1993р., і у ч.3. ст.8 Конституції України, однак, проблема реалізації цього принципу в органах судової влади існує не тільки в Україні, на що вказують провідні правознавці іноземних країн. Однак, на відміну від вищеперелічених конституцій, Конституція США, Конституція Франції та деякі інші конституції, не містять точної вказівки щодо прямої дії її норм, але як показує судова практика норми цих конституцій мають пряму дію і судді не бояться їх застосовувати на практиці, навпаки, вони при відсутності закону напругу застосовують норми конституції.

Отже, принцип прямої дії норм Конституції України є фундаментальним принципом для судової гілки влади, завдяки, якому особа зможе поновити свої права у розумні строки, навіть без наявності відповідного процесуального законодавства. Варто зазначити, що в Україні вже відбулися зміни в судовій сфері: назва «Верховний Суд України» була змінена на «Верховний Суд», відбулися вдосконалення у процесуальному законодавстві, ці вдосконалення спрямовані на утвердження принципу прямої дії норм Конституції України в діяльності судів. Ці вдосконалення зазнали відображення у нових процесуальних кодексах схвалених Верховною Радою України 3 жовтня 2017 року. За новими процесуальними кодексами, якщо суд дійде висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не буде застосовувати такий закон чи інший правовий акт, а застосує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі має звернутися до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України. Таким чином ця норма дозволить судам не зупиняти провадження у справі, а виносити рішення з одночасним зверненням до Верховного Суду для внесення подання до Конституційного Суду України для вирішення питання конституційності застосованого правового акту.

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА НА ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ

Гідність людини зазвичай досліджується позитивістською парадигмою як конституційне право людини гарантоване з боку держави. Проблематика розуміння даної категорії посідає важливе місце в науковому юридичному дискурсі за останні десятиріччя. Проте виникає запитання, чи насправді наші уявлення, знання про людську природу, гідність особи є достатніми і відповідають тій високій ролі, яка відводиться їй сьогодні?

Відповідь на це питання залежить від багатьох факторів. Але основним на наш погляд це підхід до розуміння. Крім правового позитивізму (етатистського) підходу, ми запропонуємо антропосоціокультурний (природний) підхід до дослідження правової природи права на гідність людини як альтернативу.

Всесвітньовідомий німецький філософ І. Кант розглядав гідність людини як загальнолюдську цінність, тому що лише людина має здатність бути моральною істотою, і відповідно це прояв людської природи. Уявлення І. Канта про природу людської гідності стали висхідними для сучасної філософії, а також для правничої науки в цілому.

Таким чином, за словами Е. Шишкіної: «з одного боку це явище не може існувати поза людиною, а з іншого – її наявність є об'єктивною (апріорною) реальністю – не існує жодної сфери буття людини, де б не постало питання поваги до її гідності».

Необхідність захисту права на гідність впливає з головної функції кожної правової держави яка полягає в захисті природних (невід'ємних) прав і свобод людини. Слід наголосити що право на гідність належить кожній особі з моменту її народження (з факту самого існування), воно є невід'ємне і невідчужуване. Звідси впливає наступне: порушуючи право людини соціальний захист, одночасно принижується гідність цієї людини. Право на гідність людини закладена в один із основних принципів міжнародного права, де в ст. 1 Загальної декларації прав людини 1948р. прописано, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах, а у Преамбулі Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. людська гідність визнана джерелом природних прав людини, а сучасні конституції демократичних країн після Другої світової війни закріпили це право на найвищому рівні. Як зазначає німецький філософ права Юрген Хабермас: *«людська гідність відіграє роль сейсмографа, який показує, з чого утворюється демократичний правопорядок, а саме ті права, якими члени політичної спільноти наділяють самі себе, якщо вони*

поважають одне одного як вільних та рівних осіб. Гарантія цих прав людини спонукає осіб, як суб'єктів рівних прав, вимагати поваги до їхньої людської гідності ... людська гідність створює «портал», через який рівноправна (егалітарна) та універсалістська сутність моральності імпортована у право. Ідея людської гідності є концептуальною суттю, яка поєднує моральність рівної поваги до будь-кого з позитивним правом і демократичною правотворчістю у такий спосіб, що їхня взаємодія може дати початок політичному порядку, який базується на правах людини.».

Важливу роль для забезпечення права на гідність відіграють конституційні суди різних держав, Європейський суд з прав людини, ООН та інші. Відповідно до статті 1 Конституції ФРН «людська гідність недоторканна, поважати і захищати її є обов'язком усієї державної влади». Іншими словами, в центрі перебуває людина, а не держава. Значний внесок у даному контексті належить Конституційному Суду ФРН, який вже понад 50 років тлумачить поняття гідності людини, особливу роль в якому приділено інституту конституційної скарги. На жаль, Конституційний Суд України поки не виходить за рамки позитивістського підходу до інтерпретації даного питання. Ми вважаємо що КСУ слід позичити досвід Конституційного Суду ФРН, Європейського Суду з прав людини, рекомендаціям Венеціанської комісії які багаторічну практику та міжнародно визнаний авторитет в сфері захисту прав людини.

Польський вчений Маріуш Яблонські зазначав: «коли Конституційний Трибунал роз'яснював положення ст. 30 Конституції РП, він робив вибір між нормативним і декларативним характером цієї норми. Як наслідок, їй надано характеру фактичної норми для інтерпретації змісту і завдань інших конституційних норм, що сформулювало правило: людська гідність не є виключною підставою для прийняття рішень. Людська гідність – це доказ, що підтверджує та обґрунтовує суб'єктивний характер прав і свобод людини і громадянина». Інший вчений-конституціоналіст Л. Гарліцкі підкреслює «поняття «людська гідність», що знаходимо в Основному Законі РП, необхідно тлумачити як природне і невід'ємне людське добро, що є джерелом його прав і свобод». Такий підхід є посиланням на ідеї природного права.

Таким чином, право на гідність належить кожній людині в незалежності від держави. Ми вважаємо, що Конституційному Суду України слід перейти до антропосоціокультурного підходу до тлумачення даної категорії права та подальшого застосування на практиці через запровадження інституту конституційної скарги.

«ПРАВО НА СМЕРТЬ»: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

На сьогоднішній день спостерігається підвищений інтерес до питання смерті оскільки кількість захворювань на тяжкі хронічні недуги, невиліковні хвороби постійно зростає; хворим нестерпно важко жити в постійних стражданнях, і вони просять смерті. В даних умовах наша держава повинна забезпечувати право людини на гідне життя, у тому числі і в умовах хвороби, і якщо це не можливо забезпечити, то хоча б надати можливість хворим реалізувати свою потребу в гідній смерті.

Таким чином можна стверджувати, що «право на смерть» тісно пов'язане з правом на життя, що закріплене в статті 27 Конституції України.

Розглянувши історичний досвід окремих культур, можна дійти висновку, що інколи вбивство недієдатних до життя внаслідок слабкого здоров'я людей не тільки допускалось, але всіляко одобрювалось суспільством. Деякі первісні племена мали звичай вбивати, або залишати напризволяще людей похилого віку, які стали тягарем для сімейства. Спартанці вбивали слабких, хворих малюків і усіяко сприяли самогубству осіб старших 60 років. Немовля, яке відрізнялося виключним каліцтвом, з легкістю позбавлялося життя за законами XII таблиць. Як бачимо, сьогодні ці дохристиянські звичаї повертаються в наш світ, як і дві тисячі років тому в ім'я користі та комфорту люди відрікаються від людей. Саме тут і стає актуальним питання, що стосується права кожної людини на смерть.

Загалом «право на смерть» ще називають правом кожного на евтаназію(з грец. означає блага смерть). У Британській енциклопедії евтаназія називається «милосердним вбивством» (Mercy killing) - це дія чи практика, спрямована на отримання безболісної смерті осіб, які страждають від болю при невиліковних хворобах чи фізичних розладах. В Україні дане право викликає численні дискусії.

Так, з юридичної точки зору евтаназія в нашій країні розглядається як правопорушення і переслідується з боку закону. Так, в ч.3 ст.52 Основ законодавства України про охорону здоров'я говориться про те, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії, навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. *У теорії кримінального права і в правозастосовній практиці визнається, що добровільна згода людини на позбавлення її життя не виключає протиправності й караності діяння і зазвичай кваліфікується за ст. 115 КК (вбивство).*

Єдиною країною, що дозволила проведення евтаназії як «навмисне позбавлення життя пацієнта на його прохання, проведене лікарем» на офіційному рівні, виступають Нідерланди. Всі інші види позбавлення життя хворого без прохання хворого не підпадають під критерії евтаназії.

Всесвітньо прийнято, що евтаназія проводиться лише лікарем в спеціально обладнаному приміщенні. Проте, інколи трапляються надзвичайні ситуації коли треба швидко приймати рішення стосовно того чи позбавляти людину страждань, чи ні. І, на жаль, такі випадки ніяк не врегульовані ні українським, ні зарубіжним законодавством. Так, якщо за часів СРСР тяжкохворих примусово вбивали тобто застосовували до них евтаназію, то сьогодні люди повинні самі просити позбавити їх мук.

Найрезонантнішим прикладом використання людиною свого права на гідну смерть став приклад тяжкохворого громадянина Японії Акіто Сато. Так, 23 листопада 2014 в цій країні стався землетрус внаслідок якого багато селищ були зруйновані. Акіто Сато разом зі своєю дружиною було завалено уламками будинку саме в одному з таких селищ. Протягом чотирьох днів Акіто зі своєю дружиною сподівались на порятунок, проте допомога не надходила. Тяжкохворий Акіто відчував нестерпний біль, 4 дні пройшли для нього в муках, йому термінова необхідна була медична допомога. На п'ятий день не витримавши таких мук і не дочекавшись допомоги, Акіто попросив свою дружину позбавити його такого існування. Виконавши прохання чоловіка, жінка сама померла через 1 день від обезводнення та кисневого голодування. Урядом Японії ця справа так і залишилась не розглянутою.

Боротьба за життя завжди була і буде найгуманнішим та найважливішим принципом медицини. Але трапляються випадки коли боротьба за життя стає нестерпною, людина повною мірою не може реалізувати свого права на гідний рівень життя і бажає лише гідної смерті. Річ йде про надзвичайні ситуації, де немає можливості полегшити страждання особи оскільки доступ до ліків чи до будь-яких лікарських препаратів, інструментів відсутній. І тут постає питання про визнання права на смерть. На думку багатьох вчених в галузі юриспруденції та медицини, легалізація евтаназії в українському законодавстві є лише питанням часу, а тому з удосконаленням і демократизацією правової системи цілком можливо, що законодавець закріпить **право на життя і смерть**.

Отже, можна зробити висновок, що легалізуючи повністю чи частково право кожного на смерть, Україна зробить крок уперед до розбудови демократичної та правової держави. Проте слід звернути увагу й на те, що цей процес повинен бути поступовим і багатовекторним. Необхідно не лише створити правову норму, а і забезпечити чіткий механізм реалізації даного права в Україні.

ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Свобода світогляду та віросповідання людини як загальносоціальні (природні) явища належать до основних прав людини, а саме особистісних. Основні права людини - це певні можливості, необхідні для існування й розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей. Терміни «права» і «свободи» людини практично вживаються як синоніми. Якщо зміст поняття «права людини» розкривається через філософську категорію «можливість», то така його інтерпретація охоплює й свободи людини.

Україна радикально змінила своє ставлення до проблеми свободи світогляду та віросповідання, закріпила правовий статус релігійних організацій, передбачивши гарантії цієї свободи. У ст.35 Конституції України закріплено, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи й обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Свобода світогляду означає право мати власні погляди на природу, людину і суспільство та змінювати їх, сповідувати релігію або бути атеїстом, не бути примушеним з боку держави або інших суб'єктів суспільних відносин до певного світогляду і ставлення до релігії, а також право виховувати дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії. Адже церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви.

Зауважимо, що розглядуване право корелює з конституційним положенням про «ідеологічну багатоманітність» суспільного життя в Україні, де жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова (ст. 15). Конкретизацією останнього положення є вміщена у ч. 3 ст. 35 вказівка на те, що жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

За визнанням експертів розвинутих країн світу, українське законодавство з питань свободи совісті та релігії в цілому є демократичним і відповідає міжнародним стандартам. Останніми роками воно значною мірою сприяло своєрідному відродженню релігійного життя в Україні, а отже, і практичній реалізації права її громадян на свободу світогляду та віросповідання.

Інтерпретація ст. 9 Конвенції Європейським судом «Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії» відіграє значну роль в захисті кожного на свободу віросповідання, а особливо у встановленні балансу між іншими правами. Перед Європейським судом постає завдання визначити, чи є заходи, вжиті на національному рівні, по суті обґрунтованими та пропорційними, чи переслідують вони законну мету чи необхідні в демократичному суспільстві. Тлумачення, застосування ст. 9 Конвенції Європейським судом має важливе значення для правозастосовчої практики в Україні, котра є членом Ради Європи, тому їх дослідження є досить актуальним та необхідним.

Свобода світогляду і віросповідання є найважливішою, найсуттєвішою частиною, центральним елементом права на свободу думки і слова. Мабуть, тому у коментованому приписі для обмеження свободи світогляду і віросповідання встановлено значно менше підстав, аніж для обмеження свободи думки і слова. Щоправда, тут з'являється і нова підстава, точніше кажучи, дві самостійні підстави - інтереси охорони здоров'я та інтереси охорони моральності населення. Уявлення про зміст і критерій виділення останніх підстав мають, знову ж, порівняльний характер і є конкретно-історичними.

Однією з правових гарантій права на свободу віросповідання є передбачена КК України кримінальна відповідальність за: пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь, перешкоджання здійсненню релігійного обряду (статті 178-180).

Уповноважений з прав людини вважає, що в Україні виникла сприятлива атмосфера щодо активізації релігійного життя. Держава законодавче закріпила і забезпечила можливості практичної реалізації свободи світогляду і віросповідання. За досить короткий проміжок часу після здобуття незалежності відбулося відновлення орієнтації мільйонів людей на ті світоглядні і морально-етичні цінності, які раніше відкидалися офіційною ідеологією. Україна стала поліконфесійною державою в повному розумінні цього слова. Є достатньо підстав стверджувати, що на сьогодні в Україні право громадян на свободу світогляду і віросповідання в основному забезпечено на достатньо високому рівні, певною мірою навіть краще, порівняно із забезпеченістю інших прав людини.

*Торгашова Катерина Олександрівна
студентка 2 курсу Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОРЯДУВАННЯ

Актуальність зазначеної теми полягає в тому, що ефективне функціонування громадянського суспільства залежить від рівня активності

громадян у здійсненні ними конституційно закріпленого права на місцеве самоврядування, первинним суб'єктом якого виступає саме територіальна громада. Становлення належно організованого та діючого місцевого самоврядування можливе лише при функціонуванні дієвих та успішних у своєму розвитку територіальних громад. Тому на сьогодні в Україні саме це питання залишається актуальним і потребує досліджень.

Відповідно до статті 7 Конституції в Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування. Основним суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада. Саме ж визначення терміна територіальної громади нормативно закріплено в ст. 1 Закону України зі змінами від 02.08.2017 року «Про місцеве самоврядування в Україні». В цій статті зазначено, що територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Інститут територіальної громади і досі перебуває на етапі становлення та розвитку. Його досліджували багато вчених, серед них: М.О.Баймуратов, О.В.Батанов, В.М. Кампо, В.В.Кравченко, М.П.Орзіх, В.Ф.Погорілко. Ю.М.Тодика, О.Ф.Фрицький та інші. Однак, станом на сьогоднішній день, досі залишаються невирішеними питання, пов'язані з визначенням територіальної громади саме як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

В сучасній системі місцевого самоврядування територіальна громада, в першу чергу, формує органи місцевого самоврядування та здійснює контроль за їх діяльністю. Чинна Конституція та законодавство України забороняє будь-яке обмеження права громадянина України на участь у місцевому самоврядуванні. Слід сказати про те, що в Україні не передбачено законодавством функціонування обласних та районних територіальних громад, тому що основним критерієм об'єднання громадян у територіальну громаду є населений пункт, а не лише адміністративно-територіальна одиниця. Громадяни України стають членами територіальних громад саме за фактом проживання в певному населеному пункті. Однак певні зміни пропонуються в законопроекті ВРУ «Про внесення змін до Конституції України» (щодо децентралізації) від 01.07. 2015 року. Суб'єкти місцевого самоврядування здійснюють діяльність відповідно до Конституції та законів України. Їм властиві власні, передбачені чинним законодавством України організаційно-правові форми. Ці організаційно-правові форми встановлюють певний механізм, за допомогою якого і здійснюється реалізація функцій органів місцевого самоврядування. Ці форми засновуються на громадянській ініціативі місцевих співтовариств; на зростанні соціальної активності кожного жителя; на постійному залучення населення в самоврядний

процес. Серед головних форм безпосереднього волевиявлення територіальних громад можна виділити такі : референдуми, місцеві вибори, загальні збори громадян за місцем їх проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення, плебісцити, відкликання депутатів та виборних посадових осіб місцевого самоврядування, участь мешканців міста у роботі органів місцевого самоврядування, громадські експертизи, опитування і анкетування з питань місцевого самоврядування, громадські обговорення проектів актів органів місцевого самоврядування, участь у масових акціях, індивідуальні та колективні письмові звернення, громадські роботи з благоустрою міста та надання послуг соціально незахищеним категоріям, самооподаткування та інші форми безпосереднього волевиявлення територіальних громад. На сучасному етапі розвитку суспільства формуються й використовуються нові форми залучення громадськості у діяльність органів місцевого самоврядування для вирішення спільних питань та завдань територіальної громади. Серед нових форм співпраці населення з органами місцевого самоврядування на значну увагу заслуговують такі форми: омбудсмени; роль громадськості у процесі прийнятті рішень; спільне створення та надання послуг; волонтерство тощо. Зазначені форми досить успішно діють в Україні. Інші форми пропонуються також в законопроекті ВРУ “ Про внесення змін до Конституції України” (щодо децентралізації) від 01.07. 2015 року.

Цікаво, що особливий інтерес викликає запровадження нового інституту місцевого самоврядування, а саме – уповноваженого з прав територіальної громади. Такий інститут досить успішно функціонує за кордоном. Наприклад, у Голландії такий інститут розглядає скаргу на працівників поліції, на органи місцевого самоврядування тощо.

Таким чином, проаналізувавши все вищенаведене, можна зробити висновок, що Конституція закріплює право громадян брати участь у здійсненні свого волевиявлення через територіальні громади безпосередньо або через органи місцевого самоврядування. Вони можуть формулювати свої пропозиції , певні заходи з питань, що стосуються державної політики через організаційно-правові форми , перелічені вище. Натомість, органи державної влади повинні забезпечити та гарантувати територіальним громадам таке право, сприяти інститутам громадянського суспільства у їх здійсненні та реалізації.

ПРОЦЕДУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИ ЗУПИНЦІ ТА ПЕРЕВІРЦІ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

Одним з завдань Національної поліції, закріпленим в п.11 ч.1 ст.23 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон), є регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотримання Правил дорожнього руху всіма його учасниками, експлуатацією транспортного засобу[1].

Зупинка та перевірка транспортного засобу є одним з видів адміністративного запобігання, що здійснюється працівником поліції за для забезпечення безпеки та порядку дорожнього руху.

Стаття 35 Закону детально закріплює перелік випадків, які надають право поліцейському зробити зупинку будь-якого транспортного засобу. До таких підстав належать: якщо водій порушив Правила дорожнього руху; якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу; якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення; якщо транспортний засіб перебуває в розшуку; якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути; якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод; якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху; якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху; порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

Так, громадянин зобов'язаний зупинити машину в указаному йому місці, залишатись в автомобілі до з'ясування причини зупинки транспортного засобу. Для контролю дій поліцейського, особам дозволяється фіксувати його дії на будь-які аудіо- та відеофіксуючі пристрої. Стаття 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення розкриває значення цих доказів по справі про

адміністративне правопорушення: показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі ті, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. Під час звернення до водія працівником поліції, особа повинна уважно вислухати причину зупинки, зміст скоєного правопорушення у випадку вчинення. Також особи можуть вимагати пред'явити службове посвідчення поліцейського.

До водія можуть бути висунута вимога щодо пред'явлення документів, а саме посвідчення на право керування транспортним засобом, реєстраційного документа на транспортний засіб, поліс (сертифікат) обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, які вказані в п.2.1 Правил дорожнього руху(далі- ПДР) [2].

Якщо ж працівник поліції відповідно до законодавства та наявності законних на те підстав, хоче оглянути транспортний засіб, то відповідно до п.2.4 ПДР, водій надає таку можливість. Право працівників правоохоронних органів щодо огляду автомобіля, закріплюється не тільки в ПДР, а й в деяких статтях Закону тощо. Але в жодному з цих нормативно - правових актів не закріплено межі такого огляду. Поняття огляду передбачає лише візуальне споглядання без тактильного контакту з предметом. Тому працівник поліції визначає сам який огляд буде зроблено: чи це огляд автомобіля ззовні або салону, у тому числі важкодоступних місць.

Закон закріпив додаткову форму огляду транспортного засобу, а саме поверхневої перевірки, який здійснюється шляхом візуального огляду транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника. У цьому випадку поліцейському надається право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону (ч.5 ст.34 Закону). Водій повинен самостійно показати працівнику поліції вміст його особистих речей чи автомобіля.

Обшук транспортного засобу проводиться тільки в рамках кримінального провадження на підставі ухвали суду в присутності понятих.

На законодавчому рівні відсутнє детальна регламентація процедури за якою проводиться огляд та обшук транспортного засобу. Огляд закріплюється, як здійснення активних дій водіями, які виконують вимоги поліцейського, яких в свою чергу спостерігає за діями. За результатами огляду працівник поліції зобов'язаний скласти протокол про здійснення таких дій. Якщо ж до особи застосовується поверхнева перевірка, то відповідно протокол не складається, тому ніяк ці дії не фіксуються.

Отже, зупинка та перевірка транспортного засобу є ключовим елементом в системі адміністративного запобігання. У даній ситуації, водій повинен вести себе ввічливо до поліцейського, а той в свою чергу – дотримуватись правових

норм. Також, на мою думку, на законодавчому рівні необхідно чітко закріпити процедури та підстави огляду та обшуку транспортного засобу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/580-19>
2. Правила дорожнього руху: Постанова КМУ від 10.10.2001 №1306 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/1306-2001-п>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. [Електрон. ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Соловійова Ольга Миколаївна

Шигапова Еліза Ігорівна

Студентка 2 курсу, 2 групи, міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

У статті 26 Конституції України та у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Окресленим «винятком», серед деяких інших, наразі є політичні права іноземців, які попри усі тенденції позитивного збільшення їх змісту та обсягу у європейських країнах, за законодавством України залишаються незмінно мінімальними [1].

Слід надати визначення, що під політичними правами ми розуміємо права, пов'язані з участю особи в суспільно-політичному житті, які забезпечують можливість безпосереднього впливу на діяльність держави, а саме права на участь в управлінні державними справами, формування органів публічної влади тощо [2, с. 172]. До системи, конституційно закріплених політичних прав, належать право на свободу об'єднання, а саме утворення та участі в політичних партіях та громадських організаціях; участь у державному управлінні та у референдумах на всеукраїнському на місцевому рівнях; вільно обирати і бути обраними до органів публічної влади; рівні можливості доступу до державної служби; мирні зібрання; звернення до органів публічної влади й посадових і службових осіб цих органів.

Аналіз вітчизняного законодавства надає змогу дійти до висновку, якими саме правами, наділені іноземці. Зокрема, норма Конституції, закріплена у ст.

40, встановлює право кожного направляти письмові звернення або особисто звертатися до органів публічної влади [3]. А відповідно до статті 7 Закону України «Про громадські об'єднання» засновувати громадські організації можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яким виповнилось 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації - 14 років [3]. Проте, у статті 36 Конституції України зазначено, що саме громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації задля реалізації своїх прав. Це суперечить цілій низці норм міжнародних актів, таких як, стаття 20 Загальної декларації прав людини, що визначає право кожної людини на свободу мирних зборів і асоціацій, ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації [4]. Стаття 11 Конвенції про захист прав і основоположних свобод визначає право кожного на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами [5], а стаття 22 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визначає право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки, і вступати до них для захисту своїх інтересів [6]. Варто простежити, що категорії «кожен» і «кожна людина», які вживаються у цих актах, включають у себе громадян країни, іноземців та осіб без громадянства.

Щодо виборчих прав іноземців, то у європейських країнах наявна прогресивна практика наділення іноземців принаймні активним виборчим правом і сприяння їх участі у справах місцевого самоврядування. Проте, хоча і в Конституції України та інших нормативних актах встановлено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села, селища, міста самостійно вирішувати питання місцевого значення, а отже, до «жителів» можна віднести і іноземців, іноземці не мають виборчих прав на рівні місцевого самоврядування. Що наразі передбачається Конвенцією про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні, прийнятою у Страсбурзі 5 лютого 1992 року, де встановлюється у статті 6, що держава-учасниця зобов'язується надати кожному постійному мешканцю-іноземцю право голосувати і висувати свою кандидатуру на виборах до органів місцевого самоврядування, якщо він задовольняє тим правовим вимогам, які пред'являються громадянам, і, крім того, на законних підставах постійно мешкає у відповідній державі упродовж п'яти років, що передують виборам.

Отже, проблема політичних прав іноземців активно постає в умовах прагнення стати рівноправними членами європейської спільноти, а отже, існує потреба встановлення відповідності між нормами українського законодавства до норм міжнародних актів та перегляду існуючого обсягу політичних прав іноземців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2017 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2017. 13 с.
2. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспитів/[Ю. Барабаш, Т.М. Слінько, Л.І. Лентнянчин та ін.]. — Вид. 4-те, перероблене та доповнене. — Харків: Право, 2017. — 370 с.
3. Конституція України: станом на 1 верес. 2017 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2017. 17 с.
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_575?info=1 (дата звернення: 09.03.2018).
5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр> (дата звернення: 09.03.2018).
6. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 19.10.1973 р. № N 2148-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2148-08> (дата звернення: 09.03.2018).

*Цюрик Анна Олександрівна
Студентка 2 курсу 11 групи
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СКАСУВАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Гарантії народного депутата спрямовані на забезпечення діяльності представницьких органів державної влади шляхом встановлення правових, соціально-економічних та організаційних передумов для виконання своїх конституційних обов'язків. Однією з таких гарантій є депутатська недоторканність, яка закріплена майже у всіх конституціях світу, зокрема і в Україні. Однак, все частіше піднімається питання стосовно її скасування.

Прийнято вважати, що депутатська недоторканність складається з таких елементів як депутатський індемнітет і депутатський імунітет. Перший означає неможливість притягнення депутата за висловлювання та голосування у парламенті та його органах. Такий принцип дозволяє парламентарям відстоювати власну позицію з будь-якого питання незалежно від поглядів його колег чи вподобань інших посадових осіб, оскільки він є представником народу, а не партії. Депутатський індемнітет закріплений в ч. 2 ст. 80 Конституції України «Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп».

Депутатський імунітет передбачає заборону на арешт, затримання, неможливість притягнення до кримінальної чи іншої відповідальності без рішення відповідного представницького органу, членом якого він є. Метою такої гарантії є не допущення необґрунтованих кримінальних чи інших переслідувань, під час яких можуть використовуватися різні запобіжні заходи (такі як арешт), які обмежують не лише особисті права і свободи, а його права як представника

народу. В Україні такий принцип закріплений в ч.3 ст.80 Конституції «Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані».

Однак, якщо звернутися до досвіду іноземних держав, то можна побачити ряд обмежень депутатського імунітету. В конституціях Німеччини, Польщі, Австрії, Італії, Данії містяться застереження, що у разі затримання депутата на місці вчинення злочину він позбавляється імунітету без згоди на це парламенту. Окремі держави встановили обмеження депутатської недоторканності на деякі види злочинів. Наприклад, у США імунітет не поширюється на порушення громадського порядку, тяжкі злочини та державну зраду. В інших державах згода парламенту не потрібна за злочини, покарання за які містять певні строки обмеження волі. Так, у Фінляндії згода на арешт депутата не потрібна, якщо за вчинене ним кримінальне правопорушення передбачено покарання у вигляді позбавлення волі не менше ніж шість місяців. Така ж практика притаманна і Швеції(не менше ніж 2 роки), Португалії(не менше 5 років) і Хорватії(понад 5 років).

Слід відзначити те, що депутатська недоторканність виникла у часи становлення парламентаризму, аби захисти депутатів від необмеженої королівської влади. Згодом, при встановленні розподілу влади, вона слугувала захистом від виконавчої влади, якій були підвладні силові структури. Однак сьогодні, в умовах демократичного розвитку, у державах, в яких існує панування принципу верховенства права, незалежності законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, депутатська недоторканність від кримінального переслідування втрачає свою актуальність, оскільки ризик втручання в їх діяльність дуже низький. Проте в державах перехідного типу від тоталітаризму до демократизму скасування депутатської недоторканності може призвести до згорання ідей парламентаризму.

В Україні ще з проголошення незалежності неодноразово вносили пропозиції щодо скасування депутатської недоторканності, мотивуючи тим, що це суперечить конституційному принципу рівності всіх громадян перед законом, може бути підставою для зловживання владою у власних інтересах. Однак Конституційний Суд України у рішення від 26.06.2003(справа про гарантії депутатської недоторканності) визначив, що «депутатська недоторканність є елементом статусу народного депутата і конституційною гарантією, яка спрямована на створення належних умов для безперешкодного та ефективного здійснення ним депутатської діяльності. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правовий характер». Важливим аргументом на користь збереження депутатської недоторканності можна назвати висновок Венеціанської комісії, яка вказала на те, що єдиних стандартів стосовно депутатського імунітету не

існує, а беруться до уваги політичні особливості, зокрема розвиненість верховенства права в державі. Оскільки в Україні існує корумпованість судової системи та нестійкий демократичний лад, то повне скасування депутатської недоторканності становитиме загрозу для ефективної роботи та незалежності парламенту. Тому потрібно впровадити такі правила, які, з одного боку, не допустять втручання у виконання професійних обов'язків депутатів і, водночас, сприяли боротьбі з корупцією.

Нашу думку при скасуванні депутатської недоторканності існує високий ризик використання тиску на народних обранців з боку інших державних органів. Тому для України, як перехідної демократії, допустимим сьогодні є лише встановлення окремих обмежень (затримання на місці злочину, відповідальність за державну зраду тощо).

*Гришко Ірина Костянтинівна
студентка 5 курсу 1 групи
Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день гостро постало питання про нормативне врегулювання застосування поліграфа, оскільки, такий науково-технічний прилад активно та системно використовується в Україні у правозастосовній діяльності. Поліграф виступає ефективним засобом протидії злочинності та забезпечення захисту окремих громадян їх прав та свобод і створення відповідних умов для оптимізації діяльності слідчого, прокурора, суду, сторони захисту. Усе це свідчить про важливість і своєчасність теоретичного обґрунтування й широкого впровадження поліграфа у практичну діяльність правоохоронних органів, у тому числі й при розслідуванні злочинів та у приватній практиці щодо забезпечення захисту бізнесу та окремих осіб [1, с.217].

На сьогодні в юридичній практиці виникають потреби у залученні спеціалістів поліграфологів для вирішення окремих проблем у розслідуванні злочинів та інших напрямків використання таких спеціальних знань. Разом з тим, нормативна база щодо урегулювання цих питань є недосконалою. Так, Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року, взагалі прямо не містить у собі норми, які регулюють використання поліграфа, проте й заборона на виконання таких досліджень також відсутня. Це дає підстави стверджувати про можливість застосування поліграфа. Важливо зазначити, що КПК України містить положення про проведення судових експертиз, куди можуть бути віднесені знання галузі поліграфології та пов'язані із її використанням, а саме: збирання доказів, оцінювання доказів, підстави проведення експертизи, порядок залучення експерта.

Конституція України у ст. 28 містить положення відповідно до яких: «Ніхто без його добровільної згоди не може бути підданим медичним, науковим чи іншим дослідженням». Тому опитування з використанням поліграфа повинно проводитися виключно з добровільної згоди особи, що відповідає світовій практиці використання подібних приладів. Добровільність вибору характеризується повною відсутністю будь-якого тиску на особистість та відносною свободою вибору. Збір, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, за

винятком випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, таке положення закріплює ст.32 Конституції України [2, с.13].

Закон України «Про інформацію» закріплює положення, що реалізація права на отримання інформації одних суб'єктів не повинна порушувати права, свободи та законні інтереси інших суб'єктів. Тобто, в першу чергу на тестування за допомогою поліграфа повинна бути згода, що і проголошує Конституція України. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» особам відносно яких проводиться опитування на поліграфі гарантується: 1) проведення обробки їх персональних даних лише за письмової згоди особи, яка проходить тестування; 2) триманні дані дослідження на поліграфі надаються виключно замовнику, правоохоронним та судовим органам влади, а також особі, яка проходила опитування; 3) зберігання триманої поліграфологом інформації, наданої опитуваною особою здійснюється лише в порядку та способом встановленим чинним законодавством.

Підставою широкого застосування поліграфів правоохоронними органами України є Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 року. Стаття 8 цього Закону закріплює право органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, опитувати осіб за їх згодою. Відповідно використання поліграфа тлумачиться як різновид опитування. Також стаття 9 цього Закону не забороняє використання технічних засобів, які не пригноблюють свободу і не завдають збитку здоров'ю людей і навколишньому середовищу, тобто можна зробити висновок, що ніяких обмежень щодо використання поліграфа не існує. Закон України «Про Національну поліцію» встановлює порядок проходження тестування на поліграфі для осіб, які виявили бажання вступити на службу до Національної поліції. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» чітко містить у положення, що встановлює необхідність проходження психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа для вступу на службу. Психофізіологічне дослідження із використанням поліграфа проводять спеціалісти підрозділів внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань. Застосування поліграфа нерозривно пов'язано із Законом України «Про захист персональних даних», який регулює правові відносини, пов'язані із захистом із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку із обробкою персональних даних.

На сьогодні розроблений законопроект «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі», який визначає напрями, принципи, порядок і умови використання поліграфів під час проведення опитування (дослідження) осіб з питань приватного характеру, в тому числі з

метою виконання завдань професійно-психологічного відбору кандидатів для заміщення вакантних посад, належного здійснення спеціальних (внутрішніх) перевірок та службових розслідувань, оперативно-розшукової діяльності, досудового та судового провадження.

Одним із напрямків застосування поліграфа є проведення судової психофізіологічної експертизи. Проведення психофізіологічної експертизи є однією із форм реалізації спеціальних знань для кримінального судочинства та забезпечує кваліфіковані, обґрунтовані дослідження об'єктів [3, с.30]. Такі положення закріплені у Законі України «Про судову експертизу». Відповідно до цього Закону судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, які можуть у своїй діяльності проводити судові експертизи із застосуванням поліграфа. Судова експертиза з використанням поліграфа – це психологічна експертиза у вигляді дослідження експертом-поліграфологом на основі спеціальних знань з використанням поліграфа психофізіологічних реакцій особи у відповідь на пред'явлені в ході дослідження стимули з метою перевірки достовірності інформації, що надається досліджуваною особою.

Також напрямком використання поліграфа як науково-технічного приладу є: розкриття та розслідування кримінальних правопорушень; використання поліграфа як оперативно-розшуковий захід. Такі напрямки використання поліграфа відображені у КПК України. Під час проведення слідчих (розшукових) дій дозволяється застосовувати необхідні методи, які можуть бути сукупністю організаційних, практичних прийомів, у тому числі із застосуванням технічних засобів. Головне — це законність, оперативність та достовірність в отриманні інформації про злочин або особу, яка його вчинила. Опитування з використанням поліграфа, зафіксоване у складеній за його результатами відповідній довідці поліграфологом, підпадає саме під дію ч. 1 та ч. 2 ст. 99 КПК України, а його результати можуть бути визнані документом як джерелом доказів [4, с.220].

Слід зауважити, що нормативна база, яка регулює застосування поліграфа у вітчизняній практиці, містить окремі положення, які закріплені у підзаконних нормативно-правових актах відомчого характеру. Так, зокрема, наказ МВС України «Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ» №743 від 28.08.2001 року, в якому поліграф запроваджувався у сферу правоохоронних органів України з ліквідацією обмежених можливостей застосування цього приладу в оперативно-розшуковій діяльності. Такий підзаконний акт став основою для прийняття наказу МВС України «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» №842 від 28.07.2004 року. Це дало можливість розробити «Інструкцію про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих

приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини)», що розширило можливості застосування поліграфа у судочинстві. Не менш важливим відомчим актом став наказ Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів «Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів» від 02.08.2013 року. Також важливим є наказ Міністерства оборони України та Збройних сил України «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних сил України» від 14.04.2015 року. До цього наказу розроблена «Інструкція про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних сил України».

Міністерство Юстиції України є першим, яке запровадило практику перевірки керівного складу та посадових осіб на поліграфі з метою запобігання корупції. Порядок дій при призначенні і проведенні психофізіологічних експертиз із застосуванням поліграфа регламентовано наказом Міністерства Юстиції № 53/5 від 08.10.1998 р. «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», в яких описані як можливості психологічної експертизи (дослідження), так і обов'язки, права та відповідальність судових експертів.

У приватному секторі також має місце використання поліграфа, а саме щодо захисту бізнесу та окремих громадян. Нормативно такий напрямок використання поліграфа закріплений у Кодексі законів про працю, що регулює трудові відносини та Постанова Кабінету Міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» від 19.03.1994 р. № 170 закріплює право роботодавця на припинення трудових відносин також і з інших причин, не передбачених трудовим законодавством, але зазначених у трудовому контракті.

Отже, на наш погляд, регулювання застосування поліграфа окремими підзаконними актами, наказами, відомчими інструкціями є недостатньою, оскільки ефективне використання досліджень за допомогою комп'ютерного поліграфа та його результатів у правозастосовчій практиці, і зокрема у досудовому розслідуванні та судовому провадженні, потребує чіткого законодавчого врегулювання. Тому перспектива запровадження поліграфічних технологій в Україні сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію – законодавчого врегулювання, зокрема, Закону про застосування поліграфа в Україні.

Список літератури:

1. Гришко І.К. Можливості застосування поліграфа у розслідуванні злочинів. Матеріали всеукраїнської наукової конференції (15 листопада 2017, м. Харків) Харків, 2017. – С.216–220.

2. Конституція України від 01.09.2015 № 254/96-ВР. Харків: Видавництво «Право», 2015.– 13с.

3. Мотлях О.І. Окремі проблемні питання психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа та її результатів у кримінальному судочинстві України. Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа : збірка статей. Київ, 2015.–С.30.

4. Назаров О.А. Проблемні питання використання поліграфа в діяльності органів внутрішніх справ України щодо протидії злочинам. Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа : збірка статей. Київ, 2015.–С.220.

Volodymyr Gutorov

*Chair of General and Applied Linguistics,
V. N. Karazin Kharkiv National University*

Daria Spizheva

Master of Applied Linguistics

SOLVING THE AUTHORSHIP ATTRIBUTION PROBLEM FOR LONG FICTION TEXTS

The conducted research showed that there are numerous different tasks and methods for reaching attribution problem are already designed. However, there is still no universally applicable method, and only isolated solutions exist in the area.

To see how modern authorship attribution methods work we designed a program in programming language C#. It allowed to build simple and illustrative user experience and to use powerful designing tools provided by .NET Framework.

The program implements a method designed in Fraunhofer Institute for Secure Information Technology (Darmstadt, Germany) by researchers led by Oren Halvani. The method participated in the open task competition carried out by Digital Forensic Research Workshop (DFRWS) in 2016, the competition included designing of authorship verification tools [1].

The source code of the program is too long to be listed in this work. Totally, it consists of nearly one thousand lines. However, it is recorded on a disk attached to the work.

The method generates statistics of certain authorial features entries in the texts and of quantitative values of intertextual similarities. Totally, the method uses nine different authorial features. Then it learns from this data and creates so-called Model, which is threshold quantitative values of intertextual similarities. Comparing the similarity values of two text with this model the program decides, whether they were written by the same author or by different ones.

The advantages of this method are:

- No need to use additional linguistic modules, such as ontologies, thesauruses, etc. All we need is texts.

- Relatively simple in building and use.
- Relatively high speed of processing that is very important in this case. It allows the method approaching the real life task more closely.
- Self-adjustable method, which supports many languages without configuring features manually.

This work is nearly a month spent to design the program that counts over a thousand code lines. The program itself is a complex system of interconnected modules, which provide data for the work of other modules in real time. The difficulties of design were the necessity:

- to breakdown the whole system into smaller structural units and interconnect them in a proper way;
- to enable dynamic processing of a large amount of statistic data in a context of a limited random access memory;
- to validate the program correctness in the setting of deep intermodule integration.

The ability of the program to adjust to data used on a training step made it possible to investigate Ukrainian texts. The list of training texts included six works of each of modern Ukrainian writers. In total, the results show that it determines the author correctly in 84.86% cases. The accuracy of its work could be affected by the noise in the input texts that could not be eliminated due to technical reasons and by the difference in texts lengths.

Also, we determined the features, which show the best attribution results for the Ukrainian language: token frequencies ($n = 10..35$), punctuation sequences ($n = 3$), character sequences ($n = 3$).

Still, there are some points waiting to be improved, so the future research is needed in field of:

- Program performance and efficiency.
- Better differentiation of individual and common features in the text.
- Eliminating noise in input texts.

Our research was included into the course of forensic linguistics read for applied linguistics majors at V. N. Karazin Kharkiv National University.

REFERENCES:

1. Halvani O., Winter Ch., Pflug A. Authorship Verification for Different Languages, Genres and Topics (Presentation) [Internet resource]. Available at: <https://www.dfrws.org/sites/default/files/session-files/dfrws-eu-2016-p4.pdf>.

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Сьогодні в юридичній науці широко обговорюють особливості проведення допиту в режимі відеоконференції. Актуальність цього питання зумовлена тим, що застосування відеоконференції під час проведення допиту учасників кримінального провадження потребує неухильного дотримання їх прав та законних інтересів. Проте часто при здійсненні цієї слідчої (розшукової) дії відбувається порушення вимог законодавства, а це призводить до неможливості використання результатів даних дій як доказів у кримінальному провадженні.

У вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві можливість проведення допиту у зазначений спосіб з'явилася у зв'язку з ратифікацією Україною Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 р. Це питання стало особливо актуальним з прийняттям 13 квітня 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), стаття 232 якого закріпила можливість проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування.

Визначення поняття «відеоконференція» міститься в Наказі Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р. № 155 «Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)», під яким розуміється телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією у реальному масштабі часу з урахуванням керуючих даних [1].

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо останній проти цього заперечує [2]. Проте виникає питання : «яким чином слідчий, який здійснює досудове розслідування, може отримати відмову давати показання від підозрюваного, який перебуває дистанційно від нього?» Шингарьов Д. О. переконаний, що реалізація права підозрюваного на відмову від давання показань повинна бути забезпечена таким чином, щоб прокурор або слідчий, який здійснює досудове розслідування, саме під час проведення допиту, побачивши на екрані комп'ютера підозрюваного, особисто ставив йому необхідні питання і переконався, що підозрюваний дійсно не бажає давати показання під час проведення допиту [3, ст. 218].

КПК України не містить норми, яка закріплює обов'язкове перебування осіб, які залучаються для проведення допиту або здійснюють захист підозрюваного. Проте функціональне призначення законних представників, педагога, психолога, а тим більше лікаря, однозначно вказує на те, що ці особи обов'язково мають перебувати безпосередньо з допитуваним. Аналогічно слід вирішувати і питання про перебування законного представника, який бере участь у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

В юридичній літературі обговорюється і питання про можливе перебування адвоката при застосуванні відеоконференції. Так, М.І. Смирнов вважає за необхідне забезпечити адвокату можливість перебувати поряд з особою, якій надається правова допомога, для їх безпосереднього спілкування. До аналогічного висновку приходять й інші науковці, які слушно зазначають, що перебування захисника має визначатися підозрюваним, обвинуваченим, засудженим самостійно з урахуванням можливості надання необхідного обсягу правової допомоги. За таких обставин застосування відеоконференції не призведе до порушення права на захист [4, ст. 203].

У рішенні ради суддів загальних судів від 21.11.2013 р. № 99 зазначено, що основними проблемними питаннями використання системи зв'язку є низька швидкість каналу інтернет, що зумовлює незадовільну якість відтворення звуку та зображення. Опитані в межах дослідження судді відзначили, що ефективному застосуванню відеоконференції перешкоджають недосконалість процесуальної регламентації, технічні та психологічні труднощі спілкування у режимі відеоконференції, недостатнє організаційно-технічне забезпечення та недостатня підготовка осіб, що здійснюють її технічне забезпечення [4].

З урахуванням наведених відомостей задля досягнення завдань кримінального провадження необхідно на законодавчому рівні детальніше регламентувати процедуру проведення допиту в режимі відео конференції.

Література:

1. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження). Затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 р. № 155 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://court.gov.ua/sud1401/legislation/on_the_order_of_the_technical_means_of_recording_progress/.

2. Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> .

3. Шингарьов Д. О. Окремі питання забезпечення прав та законних інтересів осіб при проведенні допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування / Д. О. Шингарьов // Кримінальний процес та криміналістика. – 2016. – № 8. – Ст. 212-224.

4. Черниченко І. В. Перспективи вдосконалення відеоконференції у кримінальному провадженні України / І. В. Черниченко // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014. – № 1. – Ст. 196-205.

Науковий керівник: к. ю. н. Моторигіна М.Г.

*Котюк Михайло Володимирович,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, студент 3 курсу Інституту
підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки
України*

ЗНАЧЕННЯ ТИПОВИХ СЛІДІВ ЗЛОЧИНУ ДЛЯ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

Процес розбудови демократичної, соціальної та правової держави в Україні зумовлює необхідність подолання певних труднощів, пов'язаних з негативною тенденцією зростання рівня злочинності, набуття нею організованого та транснаціонального характеру. Серед злочинів, які є особливо небезпечними, у сучасних умовах набуває контрабанда вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин (ст. 201 КК України), яка заподіює значну шкоду громадській безпеці українському народу та нашій державі.

Розслідування таких злочинів становить особливу складність, що обумовлює необхідність та актуальність цього напрямку дослідження. Криміналістичні проблеми дослідження типових слідів контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів виступають основою для розробки криміналістичної характеристики таких злочинів, побудови й висунення слідчих версій і планування розслідування, розробки особливостей тактики провадження слідчих (розшукових) дій, інформаційною основою для побудови ефективної методики розслідування цього різновиду контрабанди [1, с. 73-79].

Вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів породжує виникнення великої кількості різних слідів, які разом з іншими джерелами інформації дозволяють не тільки правильно кваліфікувати вчинене, а й вибрати засоби й методи для розкриття й розслідування таких злочинів. Дані про сліди й одержана щодо них інформація є необхідною умовою забезпечення всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин злочину [3, с.12-13]. Типові сліди контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів — це сукупність інформації про типові матеріальні й ідеальні сліди-ознаки, умови вчинення цього злочину, які є характерними для певних способів незаконного переміщення контрабанди цього виду і знаходяться в кореляційній взаємозалежності з особою злочинця та предметом посягання.

На нашу думку, типові сліди контрабанди такого різновиду доцільніше досліджувати, поділяючи їх за способами вчинення злочинів цього виду. Узагальнення судово-слідчої практики показує, що спосіб незаконного переміщення предметів через митний кордон обумовлює найрізноманітніші зв'язки з діяльністю злочинця, відбиває сліди контакту з оточуючими його предметами й об'єктами на місці вчинення злочину.

При переміщенні контрабанди поза митним контролем характер «слідової картини» залежить від низки чинників: а) напрямку (ввезення, вивезення) та характеру переміщення (перенесення, перекидання, перетягування) контрабанди; б) засобу пересування (автомобіль, мотоцикл, трактор, сани і т.д.); в) знань, умінь і здібностей особи контрабандиста та ін. Серед них пріоритет належить слідам засобів переміщення контрабанди.

Найпоширенішим засобом переміщення контрабанди шляхом обходу митного контролю є автомобільний транспорт. Така слідова картина передбачає наявність різних матеріальних слідів транспортних засобів: сліди хитання, ковзання, гальмування і пробуксовки коліс; сліди тиску, утворені в результаті руху гусеничного транспорту; площинні сліди ковзання від переміщення полозів. Часто в таких випадках залишаються сліди від неходових частин, виступаючих вузлів і деталей та частин, які відділилися від транспортного засобу; сліди тертя, ковзання, нанесені бампером, радіатором, заднім мостом; сліди розбитого скла фар, плям олії або гальмівної рідини та ін. Криміналістичні дослідження такого роду слідів дозволяють відтворити механізм події, що сталася: визначити місце переміщення контрабанди, а в деяких випадках установити тип, марку, модель транспортного засобу, напрямок і вид переміщуваного вантажу.

При переміщенні предметів контрабанди у зазначений спосіб «слідова картина» незрідка також включає в себе також звукові й запахові сліди, які мають важливе значення у виявленні злочину. На місці вчинення контрабанди залишаються й інші матеріальні сліди-відбитки, наприклад, сліди ніг чи рук людини, сліди тварин, засобів переміщення предметів контрабанди. Важливе значення для встановлення механізму вчинення такого злочину контрабанди мають виявлені на місці події мікрочастини.

Поряд з матеріальними слідами важливе значення мають також ідеальні відображення на місці вчинення контрабанди, які є уявними суб'єктивними образами і які у психологічній та криміналістичній літературі називають «слідами пам'яті» [2]. Носіями такого роду слідів є люди, які взаємодіють між собою під час вчинення злочину — підозрюваний, свідки-очевидці, які безпосередньо сприймали подію контрабанди або брали в ній участь.

При переміщення контрабанди з приховуванням її від митного контролю шляхом використання тайників та інших способів фізичного приховування. Важливі для доказування сліди виникають у результаті виготовлення чи обладнання тайників і використання з метою переміщення предметів контрабанди конструктивних порожнин засобів пересування. За вивченими матеріалами кримінальних справ про контрабанду звертають на себе увагу такі сліди, як-то: а) дефекти швів, сполучених частин покриття підлоги кузова (фургона) автомобіля, металевої та пластмасової апаратури різних вузлів транспортних засобів; в) сліди на поверхні попільничок; г) сліди сверління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації; д) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах транспортного засобу.

Певний інтерес можуть викликати сліди підфарбування деяких місць транспортного засобу, нові частини, сильне забруднення вузлів і механізмів, наявність нових дверних завіс, вилучення або додавання частин у вузлах, замінення гвинтів тощо. Особливо слід звертати увагу на місця зі свіжою фарбою у валізах, ручній поклажі, на свіжі подряпини на замках, заклепках, шматки різного за кольором наклеєного паперу, тканини тощо. Можливими ознаками приховування предметів контрабанди є порушення комплектності предметів: наявність слідів розбирання електропобутових приладів, радіо-, теле-, відеоапаратури; сліди маскування, наслідків розкривання предметів, приладів — лакування, підфарбування, заклеювання; сліди пристосування упаковок предметів ужитку, продуктів харчування для приховання наркотиків, коштовностей, що виявляються у вигляді свіжих подряпин на стиках, тюбиках зубної пасти, крему, консервів тощо.

При проведенні митного огляду також необхідно враховувати ознаки приховування переміщуваних предметів на тілі контрабандиста, у багажі й ручній поклажі, в одязі, взутті й особистих речах тощо. Це можуть бути сліди ремонту одягу чи взуття, бинти чи пов'язки на окремих частинах тіла та ін.

Для працівників органів фіскальної служби, які здійснюють митний огляд осіб, які проходять митний контроль важливо звертати увагу на так звані психічні сліди контрабандиста, виявлення яких має свою пізнавальну специфіку: вони можуть бути виявлені лише з урахуванням чинників, що впливають на поведінку злочинця й утворення психічних образів. Носіями психічних слідів є мовно-рухові дії та психічна поведінка особи, які відбиваються на виразі обличчя, у міміці, жестах, особливостях мови, ходи чи поведінці.

Психічні сліди на відміну від матеріальних нестабільні, рухомі, мінливі, фрагментарні, можуть «стиратися». Як правило, при незаконному переміщенні контрабандних предметів з приховуванням від митного контролю найчастіше правопорушника видає його незвичне поведіння: людина хвилюється,

нервується або ж знаходиться в неприродно збудженому стані, іноді надмірно створює видимість «відвертості», поводить себе послужливо, улесливо або ж, навпаки, проявляє підвищену роздратованість, нервозність. Деяких осіб яскраво видають побоювання і страх викриття вираз обличчя, міміка, жести, невпевненість у відповідях; рухи їх скуті через побоювання, щоб не порвалася плівка скотча, яка прикріплена до тіла з наркотиками та іншими предметами контрабанди. Досить часто злочинця видає хода, оскільки інерідні тіла, поміщені у природні порожнини людського тіла, створюють незручність і почуття дискомфорту. Отже, надзвичайно важливим для митних працівників є знання психології людей.

Слідами переміщення контрабанди з приховуванням від митного контролю є самі предмети контрабанди, їх частини, відокремлені частини, нашарування різноманітних речовин і матеріалів, одорологічні сліди, сліди-відбитки на них (на зброї, боєприпасах, поліетиленових пакетах і т. д.), а також сліди на предметах у вигляді речовин, накладених чи відокремлених від одягу, та на інших речах, що належать особі.

Таким чином, аналіз вищевказаних «слідових картин» контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів сприяє виявленню кореляційних зв'язків даного елемента з іншими структурними елементами криміналістичної характеристики досліджуваного злочину. З огляду на це, така «слідова картина» розглядається як система матеріальних і ідеальних слідів, що знаходяться в закономірній залежності від інших елементів досліджуваної характеристики, яка дає змогу будувати версії про способи вчинення і приховування контрабанди, предмети злочинного посягання, а також осіб, які вчинили даний злочин. Відомо, що «слідова картина» фіксується в матеріальних і ідеальних слідах, зумовлених діями контрабандиста, його звичками, які в сукупності часто називають «почерком» злочинця. На підставі матеріальних і нематеріальних слідів злочину можна зробити висновок про психологічні та фізичні особливості злочинця, його місце в оточуючому середовищі. Тому типові сліди злочину є важливим елементом криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів, використання таких даних виступає певним орієнтиром у визначенні найбільш ефективних напрямків розслідування цього виду злочину.

Література:

1. Богданович А.А. Расследование контрабанды / Богданович А.А., Гармаев Ю.П., Диканова Т.А. и др.: Практ. пособие. – М.: Юристъ, 1999. –208с
2. Салтевский М. В. Теория и практика использования следов памяти (идеальных отображений) в расследовании преступлений / Салтевский М. В., Тимошенко П. Ю., Жариков Ю. Ф. и др. - К.: Укр. акад. внутр. дел, 1991. - 88с.
3. Шевчук В.М. Основи методики розслідування контрабанди: Навч. посібник. –Харків: Нац. юрид. акад. України, 2001. - 50 с.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Шевчук В.М.

МЕЖІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Належне розуміння сутності меж доказування й моменту їх досягнення є важливим для характеристики доказової діяльності суб'єктів доказування. Межі доказування – це поняття суб'єктивне адже їх визначення залежить від певного суб'єкта доказування, обставин які потрібно встановити в конкретному кримінальному провадженні.

Під межами в кримінально процесуальному доказуванні розуміють границі обсягу доказового матеріалу, який забезпечує повне, надійне і достовірне встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування, і які є достатніми для закінчення кримінального процесуального провадження загалом або для прийняття певного процесуального рішення зокрема.

Практичне значення дослідження меж доказування трактується в потребі розуміння його суб'єктами важливості їх правильного визначення. Оскільки безпідставне звуження цих меж, чи безпідставне їх розширення може привести до того, що деякі обставини будуть досліджені недостатньо, або будуть мати невинуватну надмірність доказової бази [1, с. 103].

Крім розгляду понять „межі” та „предмет” кримінально процесуального доказування, також виділяють поняття „предмет дослідження” що нерозривно пов'язаний з межами процесуального доказування. Під предметом дослідження розуміють сукупність доказів що підлягають дослідженню в кримінальному провадженні. Взаємозв'язок цих двох понять полягає в наступному. Межі доказування - це сукупність доказів, яку необхідно зібрати для правильного встановлення обставин справи. Предмет дослідження - сукупність доказів, які реально є на даний момент і які підлягають дослідженню (завтра вони можуть стати більшими або меншими). Тому можна констатувати, що розширення предмету дослідження тягне за собою і розширення меж доказування, тобто предмет дослідження може виражати цілі в доказуванні, а межі - засоби досягнення цих цілей [2, с.55].

Також деякі вчені розглядають межі доказування в тих обмеженнях, які закон встановлює для збирання, перевірки і оцінки доказів в окремих стадіях процесу. Доцільно зазначити, що тут мова йде про особливості режиму доказування на різних стадіях досудового розслідування, тим паче що в різних кримінальних провадженнях на одній із стадій межі доказування можуть бути різними, і залежати від конкретних обставин злочину.

Наприклад в залежності від досудової та судової частини кримінального

судочинства межі доказування можуть не збігатися. В першу чергу неспівпадіння меж доказування в досудовому і судовому провадженні пов'язане з різними завданнями, які вирішують учасники кримінального судочинства. Так, в досудовій частині кримінального судочинства межі доказування пов'язані з розробкою різних версій і правильним визначенням обсягу доказової інформації, яка необхідна для встановлення будь-якої обставини. Крім того, при провадженні досудового розслідування встановлюються обставини, які мають значення для кримінального провадження і не були включені в обвинувальний акт. На стадії судового розгляду межі доказування в основному зв'язані з межами доказування, які були на досудовій частині кримінального судочинства. Проте залежно від клопотання сторін, інших обставин (ініціатива самого суду тощо), які зв'язані із збиранням і перевіркою нових доказів, з'ясування нових обставин, визнанням наявних доказів недопустимими, межі доказування можуть бути ширше, ніж на досудовому розслідуванні. Через пошуковий, дослідницький характер процесуальної діяльності на цих стадіях, а також неправильне чи неточне визначення меж доказування ці межі в них фактично можуть і не співпадати. Вони можуть бути ширшими на досудовому слідстві, ніж у суді, і навпаки [1, с. 103].

Таким чином межі доказування забезпечують певний обсяг знань суб'єкта доказування про обставини злочину. Вихід за межі доказування, полягає не у виході за певні границі доказової бази, а про вихід за границі тієї діяльності яка утворює зміст процесу доказування. Тобто кожна стадія в кримінальному провадженні встановлює певний обсяг доказової бази і встановленням певних меж відносно цих доказів, тому межі доказування в залежності від стадії можуть бути ширшими або вузкими. Дослідження нововиявлених обставин або доказів на певній стадії і полягає у виході за певні границі доказування встановленого на цій конкретній стадії кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вапнярчук В.В.* Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія – Х.: Юрайт, 2017. – 484 с.
2. *Орлов Ю.К.* Проблемы теории доказательств в уголовном процессе: моногр. / Ю.К. Орлов. – М. : Юрист, 2009.

*Максименко Наталія Валентинівна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет
аспірант*

ПОНЯТТЯ ПІДОЗРИ ЯК ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Академічний тлумачний словник визначає інститут як «сукупність правових норм у якій-небудь галузі суспільних відносин» [1]. В теорії права під правовим інститутом розуміють виокремлену групу норм права, які регулюють певний вид однорідних суспільних відносин. Інститут права є базовим рівнем поєднання правових норм, які регулюють певний вид однорідних суспільних відносин [2]. Кримінальний процес по своїй суті можна вважати інституалізованим способом вирішення конфліктних ситуацій, коли відбувається заміна спонтанної і нерегульованої поведінки суб'єктів на передбачувану поведінку, яка очікується, моделюється і регулюється. Незважаючи на активну законодавчу діяльність з реформування і вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, на сьогоднішній день деякі інститути кримінального процесу потребують додаткового осмислення з метою узагальнення практики застосування та вироблення пропозицій щодо вдосконалення їх процесуальної діяльності.

Зокрема, одним з таких інститутів кримінального процесуального права є інститут підозри, який посідає особливе місце в структурі досудового розслідування кримінальних проваджень.

Дослідженням теоретичних та практичних проблем даного інституту займалися такі науковці, як А.В. Андрейчук, О.В. Баганець, В.Г. Гончаренко, В.О. Гринюк, М.А. Погорецький, О.В. Фараон, В.І. Фаринник та інші.

Одним із спірних питань, пов'язаних з інститутом підозри, є питання його самостійності в системі правових інститутів кримінального процесуального права.

І.А.Пантелеев, розглядаючи підозру як етап кримінального переслідування, включає її до складу інституту притягнення до кримінальної відповідальності. Науковець визначає підозру досить широко – як елемент діяльності по притягненню особи до кримінальної відповідальності [3].

В.О. Гринюк, проводячи аналіз функції обвинувачення у кримінальному процесі, робить висновок, що її зміст полягає у формуванні сукупності доказів для повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, в подальшому – для складання обвинувального акту та підтримання державного обвинувачення у судовій інстанції. Звідси, науковець робить висновок, що повідомлення особі про підозру є формою первинного персоніфікованого

обвинувачення [4]. Юридичний акт повідомлення особі про підозру є одним із засобів забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. В подальшому відбувається трансформація обґрунтованої підозри в остаточне обвинувачення особи.

Цієї ж точки зору дотримується І.В. Рогатюк, говорячи, що підозра є складовою частиною, одним з елементів обвинувачення. Науковець аргументує свою позицію наступним чином: слідчий, прокурор вважають, що підозрювана особа чимось пов'язана із вчиненим кримінальним правопорушенням, тобто не виключається можливість вчинення нею цього суспільно-небезпечного діяння. Зрештою, коли людина в чомусь підозрюється, то, природно, що її в чомусь обвинувачують [5].

На противагу вищевказаними підходам, деякі науковці розглядають підозру як окремий інститут, який динамічно трансформується в обвинувачення. Одночасно з цим, виділяється окрема функція підозри, яка не є тотожною функції обвинувачення [6].

На наш погляд, враховуючи сформовані у загальній теорії права ознаки, характерні для правового інституту, доцільно говорити про існування інституту підозри, який передбачає собою сукупність взаємопов'язаних правових норм, що покликані належним чином забезпечити притягнення до участі у кримінальній справі підозрюваної особи з одночасним наданням їй можливості реалізувати свої права і законні інтереси. Щодо самостійності даного інституту, на нашу думку вона є відносною, оскільки як підозра, так і обвинувачення виступають складовими реалізації функції обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення. На етапі досудового розслідування у пред'явленій особі підозрі формується первинне обвинувачення щодо неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник української мови / [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані.– Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
2. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
3. Пантелеев И.А. Подозрение в уголовном процессе России: Учеб.пособие/ И.А.Пантелеев.- Екатеринбург: Издательство Уральского юридического института МВД России, 2001.- 48 с.
4. Гринюк В.О. Окремі питання повідомлення особи про підозру як початок реалізації функції обвинувачення/ В.О. Гринюк // Право України.- 2013.- №11.-с.120-125.
5. Рогатюк І.В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування/І.В. Рогатюк//Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.-2015.- №3.- с.115-124 .
6. Татьяна Л.Г. Место подозрения в уголовном судопроизводстве (дискуссионные вопросы)/Л.Г. Татьяна, К.Г. Бычкова// Вестник Оренбургского государственного университета.-2008.- № 83.-с.21-23.

Мироненко Аліна Андріївна
магістр права
випускниця міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.

Діяльність з початку досудового розслідування відповідає всім критеріям самостійного провадження. Оскільки є системою процесуальних дій в межах кримінально-процесуальної форми досудового провадження, які обумовлюють виникнення певної сукупності процесуальних відносин, та які спрямовані на виконання єдиного завдання. Тому цілком правомірним є розуміння й дослідження цієї діяльності саме як самостійного провадження, яке може бути названо «провадженням щодо початку досудового розслідування»

Відповідно до ст.214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше ніж 24 год після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається (ч. 4 ст. 214 КПК України).

Привід для внесення відомостей до ЄРДР (тобто до початку досудового розслідування) – це передбачене законом джерело інформації, з якого слідчий, прокурор дізнаються про вчинене кримінальне правопорушення (або таке, що вчиняється чи готується, адже згідно з Кримінальним законодавством особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності не тільки за вчинене кримінальне правопорушення, а також і за готування чи замах на його вчинення).

Кримінально-процесуальна діяльність відповідних органів починається не з моменту початку досудового розслідування – внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч.2 ст.214 КПК)¹, а з моменту отримання відомостей про вчинене кримінальне правопорушення (з заяви, повідомлення, безпосереднього виявлення правоохоронними органами ознак кримінального правопорушення, тощо). Тому що, між заявником, потерпілим та співробітниками правоохоронних органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, на підставі відповідних законодавчих актів виникають відповідні кримінально-процесуальні правовідносини.

Підставою для внесення відомостей до ЄРДР є обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення (ч.1 ст.214 КПК). Ці обставини, в першу чергу, повинні підтверджувати наявність таких елементів складу кримінального правопорушення, як його об'єкту і об'єктивної сторони. Для початку досудового розслідування інформація про інші елементи складу кримінального правопорушення є не обов'язковою. Саме на підставі інформації про вказані обставини вносяться відомості до ЄРДР про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Процесуальний порядок початку досудового розслідування включає в себе прийняття і реєстрацію інформації про вчинене кримінальне правопорушення, які докладно регламентуються відомчими нормативними актами Кримінально-процесуальний закон встановлює лише декілька вихідних правил:

1. Відповідно до ч.4 ст. 214 КПК слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається (зокрема, недопустимим є неприйняття або повернення заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення під приводом обслуговування іншої території або з мотиву недостатності в них необхідних даних тощо).

2. Фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і яка не є потерпілим, – є заявником.

Що стосується порядку прийняття інформації про вчинене кримінальне правопорушення, то можна виділити наступні його особливості:

1. На відміну від попереднього кримінально-процесуального законодавства, чинне передбачає необхідність прийняття (й подальшої реєстрації в ЄРДР) будь-якої інформації про вчинене кримінальне правопорушення без проведення її попередньої перевірки.

2. Відомчі нормативні акти щодо порядку прийняття, розгляду і реєстрації отриманої інформації про кримінальні правопорушення, досить докладно регламентують особливості. Вони містять норми щодо порядку прийняття й фіксування інформації про кримінальні правопорушення, що є змістом не тільки кримінально-процесуальних.

3. При безпосередньому прийнятті інформації про кримінальні правопорушення повинні бути дотримані вимоги КПК та відомчих нормативних актів щодо його належного документування.

4. Особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення під розпис повинна бути попереджена про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення (ст. 383 КК), крім випадків надходження заяви, повідомлення поштою або іншими засобами зв'язку. Заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення вважаються поданими з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність (за виключенням випадків, коли таке попередження не можливо зробити з об'єктивних причин: надходження заяви, повідомлення поштою, іншим засобом зв'язку, непридатний стан заявника, відрядження тощо).

Отже, діяльність щодо початку провадження досудового розслідування, є самостійним провадженням в системі досудового провадження, яке розпочинається з моменту отримання інформації про кримінальне правопорушення і триває до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. На підставі аналізу положень закону та відомчих нормативних актів, які регламентують це провадження, цілком правомірним і необхідним є виділення приводів та підстави до початку досудового розслідування, а також окремих особливостей його порядку, який включає в себе прийняття і реєстрації інформації про кримінальне правопорушення.

Парфило Ігор Васильович
аспірант кафедри криміналістики
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Процес розбудови демократичної, соціальної та правової держави в Україні зумовлює необхідність подолання певних труднощів, пов'язаних з негативною тенденцією зростання рівня злочинності, набуття нею організованого та транснаціонального характеру. Серед злочинів, які на сьогодні є особливо небезпечними та досить поширеними, виступають злочини, пов'язані з фальсифікацією та обігом фальсифікованих лікарських засобів, розслідування яких становить певні складнощі.

Характерним для таких злочинів є високий рівень їх латентності, що пояснюється зростанням «професіоналізму» злочинців, недосконалістю вітчизняного законодавства, тісними «діловими» контактами осіб, які володіють значними грошовими сумами, добутими злочинним шляхом. Фальсифікація та обіг фальсифікованих лікарських засобів також тісно пов'язані з іншими видами злочинних проявів, як то контрабанда, фіктивне підприємництво, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

Запровадження ефективної системи протидії фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів в Україні передбачає приведення вітчизняного законодавства до європейських стандартів, в тому числі і в сфері охорони здоров'я населення. У зв'язку з цим, все актуальнішою на сьогодні постає проблема обігу фальсифікованих лікарських засобів, частка яких за даними Асоціації міжнародних фармацевтичних виробників складає 5-7 % фармацевтичного ринку розвинених країн. В Україні на сьогодні цей показник суттєво збільшився й становить близько 15-25 %, що пов'язано з наявністю низки чинників, зокрема, дією мораторію на перевірки аптечних закладів, використання засобів широкого розповсюдження, таких як інтернет, відсутністю ефективного механізму моніторингу якості лікарських засобів.

На практиці виявлення та розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів викликає суттєві складнощі, що обумовлює необхідність подальшого дослідження проблемних питань розслідування цього злочину. На сьогодні більшість теоретичних і практичних аспектів розслідування таких злочинів залишаються недослідженими, зокрема такі, як криміналістична характеристика і кореляційні взаємозв'язки між її елементами, особливості виявлення ознак фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів і початку кримінального провадження, типові слідчі ситуації й алгоритми їх вирішення, організація і планування розслідування, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, проблеми розробки та застосування тактичних операцій. Тому дослідження та розробка основ методики розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів у сучасних умовах є актуальними і необхідними.

У дослідженні методики розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів поряд з аналізом слідчої та судової практики необхідно керуватися положеннями про криміналістичну характеристику злочинів, яка являє собою систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинних проявів [2, с.16]. У практичному аспекті криміналістична характеристика злочинів сприяє правильному вибору слідчим найбільш оптимальних напрямків розслідування як в цілому, так і на окремих його етапах, тобто розглядається як своєрідний орієнтир, на який потрібно рівнятися під час вирішення конкретних завдань, висування слідчих версій [1, с.203].

Криміналістична характеристика фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів виступає інформаційною основою побудови і формування оптимальної методики розслідування цього виду злочину. Для формування методики розслідування розглядуваних злочинів важливе значення мають такі

елементи криміналістичної характеристики, як: предмет злочинного посягання, способи вчинення, типові сліди, обстановка вчинення таких злочинів і особа злочинця. В свою чергу криміналістична характеристика фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів як системне утворення передбачає обов'язкове встановлення відносин між її елементами, які існують не ізольовано, а у нерозривному взаємозв'язку, тобто залежать один від одного. Використання вказаних зв'язків сприяє виявленню фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, а також плануванню подальшого розслідування цього злочину. Саме наявність залежностей між елементами криміналістичної характеристики є необхідною умовою реалізації її функціонального призначення і є основою для формуванню типових слідчих ситуацій та висуненню слідчих версій.

Враховуючи наведене, актуальним напрямком побудови криміналістичної методики фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, на наш погляд, вбачається дослідження та розроблення проблеми кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики цього виду злочину. Необхідно простежити та вивчити кореляційні зв'язки між такими елементами: предмет — спосіб вчинення; спосіб — особа; предмет — сліди; сліди — спосіб і т.п. При розробці й побудові криміналістичної характеристики таких злочинів дуже важливо виявити і встановити відповідні взаємозв'язки й залежності цих елементів, використовуючи при цьому завчасно розроблені наукові програми та сучасні можливості комп'ютерних технологій.

Одним із напрямків удосконалення методики розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, на наш погляд, виступає виокремлення та дослідження типових слідчих ситуацій та слідчих версій таких злочинів. На нашу думку, найбільш оптимальними інформаційними джерелами типізації слідчих ситуацій розглядуваного злочину є джерело відомостей про факт фальсифікації або обігу фальсифікованих лікарських засобів, спосіб вчинення злочину та наявність або відсутність відомостей про особу злочинця. З огляду на вищевикладене, слідчі ситуації, що виникають на початку розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів, можна вирізнити такі: 1) надійшло повідомлення про збут фальсифікованих лікарських засобів; особи, які вчинили злочин, не встановлені. 2) надійшла оперативна інформація про виробництво, переробку або зберігання фальсифікованих лікарських засобів; виявлено місце вчинення зазначених дій; особа, яка вчинила злочин, не встановлена або переховується; 3) встановлено факт обігу фальсифікованих лікарських засобів; підозрюваний затриманий на місці вчинення злочину.

Окремого дослідження потребує розробка слідчих версій при розслідуванні таких злочинів. При цьому слід враховувати, що висувуються та перевіряються слідчі версії про: способи, місця вчинення злочину; осіб, які вчинили цей злочин; місця придбання, збереження, переміщення, збуту фальсифікованих лікарських засобів тощо. Висувуються також версії щодо особи злочинця: а) особа належить до медичного персоналу або є працівником фармкомпанії, медичної установи та ін.; б) особа є неповнолітньою; в) злочин вчинена жінкою; г) злочин вчинено однією особою або групою осіб та ін. Тому актуальними є дослідження проблем типових слідчих ситуацій й алгоритмів їх вирішення, організації та планування розслідування, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також розробки та застосування тактичних операцій [3, с. 292].

Таким чином, у сучасних умовах боротьби зі злочинністю актуальною та невідкладною постала проблема розроблення й запровадження ефективного механізму протидії фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Створення такого механізму передбачає запровадження ефективної системи протидії таким злочинам, реформування кримінального і кримінального процесуального законодавства, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої та судової практики, що ґрунтуються на новітніх досягненнях науки й техніки. Тому з метою належного криміналістичного забезпечення виявлення та розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів вважається доцільним розроблення та формування криміналістичної методики розслідування таких злочинів. Подальше наукове дослідження цієї проблематики має не лише теоретичне, а й вагомим практичне значення. Усе це свідчить про важливість, своєчасність і необхідність наукового обґрунтування й розроблення криміналістичних рекомендацій протидії фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів і у подальшому їх запровадження у практичну діяльність, що забезпечить підвищення ефективності, результативності та якості процесу досудового розслідування зазначених злочинних проявів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Журавель В.А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування / В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. - Х. : Право, 2008. - № 4(55). - С. 202-213.
2. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений: учебное пособие / А.Н. Колесниченко, В.Е. Коновалова. – Х.: Юрид. институт, 1985. – 92с.
3. Шепітько, В. Ю. Використання тактичних операцій у слідчій діяльності: теоретико-прикладні проблеми / В. Ю. Шепітько // Вибрані твори. - Х. : Апостіль, 2010. - С. 289–296.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ДОДЕРЖАННЯ НАЛЕЖНОГО ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОВОКАЦІЇ В ХОДІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ

У правозастосовній діяльності трапляються випадки, коли при проведенні НСРД злочин “спровоковано”. Йдеться про свідоме створення обставин й умов, що зумовлюють вчинення злочину, щоб потім викрити того, хто його вчинив. Провокаційні дії “штовхають” особу на вчинення злочину. У “заздалегідь сплановані проекти” можуть потрапляти громадяни, які виявилися психологічно не стійкими. Таким чином, надзвичайно важливим моментом у розв’язанні проблеми провокації є питання про те, чи вчинила б конкретний злочин особа за умови, якщо б до вчинення її не “схилили”. Відповідно до ч. 3 ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України, під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі та документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Міжнародний досвід та практика Європейського суду з прав людини свідчить, що питання провокації злочину неодноразово ставали предметом перевірки Високого суду. Склалася відповідна практика визнання допустимим втручання у процес вчинення злочину відповідними органами. Приміром, у рішенні в справі “Раманаускас проти Литви” від 5 лютого 2008 року № 74420/01 (п. 55) Європейський суд з прав людини дійшов висновків, що підбурювання з боку поліції має місце тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою документування злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб’єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений. Європейський суд з прав людини критерієм розмежування провокації (підбурювання) вважає момент початку здійснення працівниками поліції відповідного заходу – чи вони просто приєдналися до вже вчинюваного злочину чи спровокували особу на його вчинення. Наведені вище рішення дають підстави дійти такого висновку: якщо правоохоронні органи спеціально залучають підготовлених осіб, які в подальшому під “контролем” активними діями провокують “злочинця” до вчинення кримінального правопорушення, то докази на підтвердження

винуватості, здобуті під час такої провокації, суд зобов'язаний визнати недопустимими, а особу обвинуваченого – виправдати. Водночас, коли представники правоохоронних органів обмежились пасивним спостереженням за злочинною поведінкою особи і під час проведення негласних слідчих дій мав місце судовий контроль за дотриманням прав та свобод особи, зібрані докази будуть відповідати усім критеріям належності, допустимості та достовірності. Аналогічної позиції дотримується й Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ. Зокрема, ухвалою від 27 листопада 2014 року у справі № 5-3626КМ-14 визнано провокаційними діями правоохоронних органів другий та третій етап контрольованої закупки психотропних речовин та виключено з обвинувачення засудження за ознакою повторності.

Таким чином, рішення суду повинно бути алгоритмом дій при проведенні розслідування та судового розгляду усіх проваджень, пов'язаних з проведенням контролю за вчиненням злочину. Проведений аналіз актуальних проблем здійснення негласних слідчих розшукових дій дає підстави стверджувати, що норми Кримінального процесуального кодексу України, які передбачають порядок проведення НСРД, потребують додаткового врегулювання шляхом внесення запропонованих нами вище змін та доповнень, оскільки відповідні положення не повною мірою відповідають вимогам щодо належної протидії злочинності в умовах реформування органів кримінальної юстиції.

*Соловей Андрій Миколайович,
Спеціаліст Хмельницького міськрайонного суду
Хмельницької області, магістр права*

ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ СЛІДЧИМИ СУДДЯМИ МІСЦЕВИХ СУДІВ

У кримінальному процесі України, п'ять років діє інститут судового контролю у кримінальному провадженні, який здійснюється слідчим суддею. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», КПК України, слідчим суддею є суддя загального місцевого суду, який обраний загальними зборами місцевого суду за пропозицією голови суду, а також голова апеляційного суду або за його визначенням інший суддя апеляційного суду [2]. Слідчими суддями розглядаються клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі застосування запобіжних заходів, надання дозволу на проведення обшуку, призначення експертизи, а також розгляд скарг на рішення, бездіяльність слідчого та прокурора. Проблематика визначення підсудності даної категорії справ, не одноразово виникала під час визначення до якого суду звертатися з клопотанням слідчому, прокурору. Так, листом Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ

(ВССУ) «Щодо визначення територіальної підсудності розгляду клопотань про забезпечення заходів кримінального провадження» № 1-1640/0/4-13 від 15.10.2013 р., в якому зверталась увага суддів на те, що фактичне місцезнаходження структурного підрозділу не є визначальним фактором для вирішення питання щодо місця розгляду клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки територіальна підсудність повинна визначатись не за фактичним місцем розташування слідчого підрозділу, а за місцем знаходження (реєстрації) відповідного державного органу, який є юридичною особою та в складі якого знаходиться слідчий підрозділ [3]. В подальшому, листом ВССУ «Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю в кримінальному провадженні» № 223-1650/0/4-16 від 16.06.2016 р., зазначено, що клопотання про застосування заходів забезпечення подаються до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування [4]. Зі змінами до КПК України, що набули чинності 15.03.2018 року змінилося визначенні підсудності щодо розгляду вище зазначеної категорії справ. Так, згідно із ч. 2 ст. 132, ч. 1 ст. 184, ч. 2 ст. 234 КПК України, клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення обшуків подається до місцевого суду в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться (зареєстрований) орган досудового розслідування як юридична особа. Однак не усі слідчі підрозділи, що є в правоохоронних органах мають статус юридичної особи. Проаналізувавши дані Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань (ЄДР), можна зробити висновок про те, що більшість органів досудового розслідування які входять до складу Національної поліції, виявилися без статусу юридичної особи і зареєстрованими є лише Головні управління національної поліції, що знаходяться в обласних центрах та м. Києві. Така, ситуація призведе до надмірного навантаження на слідчих суддів, а також до порушення процесуальних строків, як зі сторони органів досудового розслідування та суду. Виходом із даної ситуації могли бути заходи із реєстрації відділів та відділень поліції, як юридичних осіб, однак на даний момент невідомо чи вживались та чи будуть вживатись такі заходи з боку органів Національної поліції. Крім того, найбільш ефективним на нашу думку, є реалізація електронного документообігу між органами досудового розслідування та судом, що буде можливим з моменту початку роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Водночас, підсудність щодо розгляду клопотань про проведення експертизи не залежить від знаходження (реєстрації) юридичної особи. Так, відповідно до ч. 3 ст. 244 КПК України, такі клопотання розглядаються слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється

досудове розслідування. Аналогічний висновок можна зробити про підсудність розгляду скарг в порядку ст. 303 КПК України, а також клопотань слідчого, прокурора про продовження строків досудового розслідування (ст. 295-1 КПК України) та проведення спеціального досудового розслідування (ст. 297-2 КПК України), оскільки КПК України не містить норми яка визначала підсудність за вище зазначеними справами.

Отже, може виникнути неоднозначна ситуація до якого суду звертатися: до суду де зареєстрована юридична особа органу досудового розслідування чи до суду за місцем проведення розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. Лист ВССУ «Щодо визначення територіальної підсудності розгляду клопотань про забезпечення заходів кримінального провадження» № 1-1640/0/4-13 від 15.10.2013 р. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-13>
4. Лист ВССУ «Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю в кримінальному провадженні» № 223-1650/0/4-16 від 16.06.2016 р. // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00204.html
5. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>

*Валовина Марія Анатоліївна
студентка 5 курсу,
8 групи Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції НЮУ імені Ярослава
Мудрого*

ВИЗНАЧЕННЯ ОСТАНЬОГО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У СПАДКОВИХ ВІДНОСИНАХ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Серед міжнародних приватноправових відносин важливе місце посідає інститут спадкування. Саме перехід прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємця, за наявності іноземного елемента, породжує виникнення міжнародних спадкових відносин. Враховуючи інтенсивність міграції українців за кордон у пошуках «кращого життя» чи роботи з високою заробітною платою, розширення сфери різноманітних міжнародних обмінів посилюється необхідність правової регламентації визначення місця останнього проживання фізичної особи у національному законодавстві.

Доцільно зазначити, що помітний внесок у розвиток доктрини спадкування у міжнародному праві зробили такі вчені як М. М. Богуславський, М. І. Брун, Д. Х. Гольська, О. М. Жильцов, О. Р. Кібенко, В. М. Корецький, А. А. Степанюк та інші. Віддаючи належне їх дослідженням, слід відзначити, що хоч із плином часу постійно виникають нові проблемні питання спадкування, проте, перш ніж переходити до їх дослідження, варто вирішити вже наявні, оскільки їх невизначеність може призвести до тяжких наслідків.

Необхідно наголосити на тому, що спадкування є проблематичним та доволі складним процесом, а за наявності іноземного елемента цей процес тільки ускладнюється.

Досліджуючи Закон України «Про міжнародне приватне право» одразу можна звернути увагу на те, що у статті 70 термін «останнє місце проживання» зазначено, проте у статті 1, що визначає основні поняття, тлумачення цього терміну немає. Постає просте, однак надзвичайно важливе запитання: що слід розуміти під «останнім місцем проживання»? Важливість полягає безпосередньо в тому, що здатність особи до спадкування, її черга та частка у спадку, відповідно до вищезгаданого закону, визначається правом держави, де спадкодавець мав останнє місце проживання, але національне законодавство не має чіткого визначення цього поняття [3].

Відсутність визначення останнього місця проживання спадкодавця викликає певні труднощі у практиці судів та органів нотаріату, що займаються спадковими справами. Оскільки загальне цивільне законодавство України не

містить визначення поняття «останнє місце проживання», варто наголосити на існуванні поняття «місця проживання». Так, відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» місцем проживання є адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік [4]. Отже, проживання особи до шести місяців на території певної адміністративно-територіальної одиниці вважається лише місцем перебування. А місцем проживання фізичної особи, згідно зі статтею 29 ЦК України, є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово [2]. При цьому слід наголосити на тому, що місцем проживання фізичної особи у віці до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з яким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона мешкає, якщо інше не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлені законом. Місцем проживання недієздатної особи є місце проживання її опікуна або місцезнаходження організації, яка виконує щодо неї функції опікуна [2].

Відповідно ЦК України відносини спадкування визначаються законом тієї країни, де спадкодавець мав останнє постійне місце проживання. Таким чином, в області спадкування як колізійний принцип застосовується закон країни місця проживання спадкодавця. Якщо спадкодавець мав останнє постійне місце проживання в Україні, то повинне застосовуватися українське законодавство. Цим законодавством будуть визначатися коло спадкоємців, порядок спадкування, частки їх у спадкоємному майні та цілий ряд інших питань спадкування. Якщо останнім постійним місцем проживання спадкодавця була іноземна держава, то буде застосовуватися законодавство цієї держави.

Право на спадкування нерухомості, що перебуває на території України, завжди регулюється українським законодавством.

Проте, законодавством України не визначено, що ж необхідно розуміти під останнім місцем проживання. Виходячи з норм чинного законодавства, можна стверджувати, що під останнім місцем проживання слід розуміти житло, яке розташоване на певній території та в якому особа останнім часом проживає строком понад шість місяців на рік.

Аналізуючи норми Митного кодексу України [1] та Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5], слід відзначити, що у даних нормативно-правових актах під постійним місцем проживання мається на увазі проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір

проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом).

Доцільно було б зазначити, що «останнім місцем проживання» є проживання фізичної особи на території іноземної держави понад шість місяців з певною метою, а також проживання понад шість місяців внаслідок виконання нею службових обов'язків (працівники посольств, консульств) або зобов'язань за договором. Під терміном «певна мета» необхідно розуміти проживання з метою навчання, лікування, стажування, у зв'язку із виконанням певних проектів (програм) тощо.

Виходячи з вищевикладеного, об'єктивною необхідністю є доповнення національного законодавства визначенням такого поняття як «останнє місце проживання фізичної особи». При цьому можна було б відобразити у такому вигляді: «постійне місце проживання фізичної особи» є місцем проживання фізичної особи не менше одного року на території певної держави та яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави постійно, таке проживання не обмежується певною метою. При цьому воно не повинно бути наслідком виконання службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом) даною фізичною особою. Слід також розуміти, що прописка фізичної особи до певної місцевості не означає, що вона справді там проживає.

Отже, вдосконалення колізійного та матеріально-правового регулювання в сфері спадкування допоможе усунути суперечності в законодавстві та практиці держав; офіційне визначення поняття, зазначеного вище, допоможе уникнути ряду спорів щодо спадкування та помилок суду, оскільки невизначеність призводить до неправильного розуміння та небажаних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 №2947-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-15. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про міжнародне приватне право: ЗУ від 23.06.2005 № 2709-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709>
4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: ЗУ від 11.12.2003 № 1382-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/82-15>
5. Про зовнішньоекономічну діяльність: ЗУ від 16.04.1991 № 435-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402>

THE ISSUE OF THE PROHIBITION OF FORCED LABOR IN ACCORDANCE WITH EUROPEAN LEGISLATION AND THE CONSTITUTION OF UKRAINE

In 1997 Ukraine joined the member states of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. However, the situation with ensuring the rights and freedoms guaranteed by the Convention in our country is still far from being perfect, and needs to be improved. In view of this, relevant will be the comparative study of the legal content of the prohibition of forced labor enshrined in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the current Constitution of Ukraine.

One of the most important prohibitions established by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is the prohibition of slavery and forced labor, guaranteed by its article 4. In particular, Part 2 of this article of the Convention states: "No one shall be subjected to forced or compulsory labor", while Part 3 thereof determines which types of work or services are not "forced or compulsory labor" and refers to such Exceptions: "(a) Any work the performance of which is normally required under the conditions laid down in Article 5 of this Convention for deprivation of liberty or for the conditional release; b) any military service, or ... - a service required in lieu of compulsory military service; (c) any service required in the event of an emergency or natural disaster that threatens the life or well-being of a society; d) any work or service that is part of ordinary civil liability." At the same time, the prohibition of forced labor is guaranteed by Article 43 of the Fundamental Law of Ukraine. Thus, part 3 of this article emphasizes: "The use of forced labor is prohibited. Military or alternative (non-military) service, as well as work or service, which is executed by a person by a sentence or other court decision or in accordance with laws on military and state of emergency, is not considered to be compulsory labor. "

Comparing the list and legal content of the exceptions set forth in Clause 3 of Art. 4 of the Convention and Part 3 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine, which is not subject to the prohibition of "compulsory and forced labor", it is necessary to state that they are sufficiently consistent and compliant with each other, although the Constitution of Ukraine does not foresee the prohibition of "compulsory" labor, but only " forced". It can be claimed that the provisions of Part 3 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine, according to which "The military or alternative (non-military) service, as well as the work or service performed by a person by a sentence or other judgment of the court ... is not considered to be forced labor ...", in their content almost completely correspond to the requirements of subparagraphs (a) and (b) Clause 3 of

Art. 4 of the Convention. Among other things, this is confirmed by the position of the Grand Chamber of the Court in the judgment in *Stummer v. Austria* " of July 07, 2011, according to which, in deciding what can be considered" work that a detained person should normally carry ", the Court will take into account the standards applicable in the Member States. Also, it is undeniable that the exception provided for in Part 3 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine, which does not include forced labor - work or service performed by a person in accordance with the laws on state of emergency, is generally covered by subparagraph (c), paragraph 3 of Art. 4 of the Convention. After all, although the said paragraph of the Convention uses the term "of any service", however, as is apparent from the current practice of the former European Commission of Human Rights, this term extends to "work" in the event of an emergency or natural disaster which threatens the life or well-being of society ".

In contrast, it can reasonably be argued that another argument is provided for by Part 3 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine, an exception, namely, a job or service performed by a person in accordance with the laws on a military state, is not formally covered by any of the sub-clauses of paragraph 3 of Art. 4 of the Convention. At the same time, in our opinion, even a hypothetical possibility of interpreting the martial law as a "case of an emergency that threatens the life or well-being of society" for the probable inclusion of this state in the conditions provided for in subparagraph (c), paragraph 3 of Art. 4 of the Convention is sufficiently controversial.

However, it should be noted that the requirement regarding the performance by a person of a job or service in accordance with the law on a military state can not clearly qualify as a violation of Clause 2 of Art. 4 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, if it is applied on the basis of Art. 15 of the Convention as a temporary derogation from obligations in the event of an emergency. This possibility stems from the content of paragraph 2 of Art. 15 of the Convention, which provides, *inter alia*, for a derogation only from Article 4 § 1 of the Convention, and does not provide for such a prohibition in respect of paragraph 2 of that article. At the same time, it is believed that the establishment of a duty to perform work or service in accordance with the law on a military state does not require the formal declaration or introduction of a state of war in the state. In the Court's view, the usual and accepted meaning of this expression is understandable and means "an exceptional crisis or emergency that affects the entire population and endangers the settled life of the constituting State" (*Lawless v. Ireland*). In this case, an emergency situation must actually exist or be inevitable (*Ireland v. The United Kingdom case*); crisis or threat should be exceptional in the sense that the usual measures or restrictions permitted by the Convention for the protection of public safety, health and order are clearly inadequate (*Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece ("Greek case")*, the report Commission). It is also interesting to note that the crisis, which affects only

a particular region of the State, can be equated with a public danger that threatens the "life of the nation". Therefore, it is necessary to conclude that, although provided in Part 3 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine an exception, according to which is not considered a forced labor - a job or service performed by a person in accordance with the laws on military status, formally and not covered by any of the sub-clauses of paragraph 3 of Art. 4 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, but it may be applied by Ukraine under Article 15 of the Convention as a temporary derogation from obligations in the event of an emergency. Consequently, this domestic constitutional order does not contradict and, in general, corresponds to the provisions of the Convention, and is subject to realization in the event of the relevant circumstances. Also, it should be noted that neither Article 43 of the Fundamental Law of Ukraine nor its other articles contain an order that would be analogous to that provided for in subparagraph (d) of clause 3 of Art. 4 of the Convention, and do not allow the possibility of establishing an obligation to perform any work or service as part of "ordinary civil duties". According to the European Court of Human Rights, examples of such compulsory work or service are defined: work as a jury; work in the fire service or financial contribution, instead of it; the duty of the doctor to participate in the provision of emergency medical assistance, etc. In my opinion, the introduction of a similar position at the constitutional level, although having its advantages (including, in connection with the development of the legal institute of the jury in Ukraine), may, however, be construed as an additional restriction of the rights and freedoms of a citizen, and therefore the expediency of this needs being studied further beyond this scientific research.

Taking into account aforementioned, we could arrive at the conclusion that the provisions of the Conventions establish a somewhat wider list of types of works and services which are not subject to the prohibition of "forced and compulsory labor", as compared with the provisions of Part 3 of Art. 43 of the Constitution of Ukraine. At the same time, all provisions of the Constitution of Ukraine, regarding the consolidation of types of work and services that are not considered as forced labor, generally do not contradict and comply with both the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the practice of the European Court of Human Rights.

Рязанцева Юлія Олександрівна

Студент інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ПРИНЦИПОМ СУВЕРЕННОЇ РІВНОСТІ ДЕРЖАВ ТА НАЯВНІСТЮ ПРАВА ВЕТО У ПОСТІЙНИХ ЧЛЕНІВ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Стаття 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі – Статут ООН) закріплює принцип суверенної рівності всіх держав-членів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), зміст якого розкривається у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй і включає в себе наступні складові: юридичну рівність держав; користування кожною державою правами, властивими повному суверенітету; зобов'язання кожної держави шанувати правосуб'єктність інших держав; недоторканість територіальної цілісності і політичної незалежності кожної держави; право кожної держави вільно обирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні і культурні системи; зобов'язання кожної держави виконувати цілком і сумлінно свої міжнародні зобов'язання і жити у злагоді з іншими державами [1, 3]. В світлі досліджуваного питання слід звернути увагу саме на другий у вищенаведеному переліку елемент – наявність у всіх держав однакових прав, незалежно від різниці в їх економічному, соціальному, політичному стані. Цей елемент принципу суверенної рівності держав запобігає ситуаціям усунення від прийняття важливих для міжнародного співробітництва рішень або реалізації прав, наприклад, країн з кризовою економікою, або таких, що зазнали агресії більш економічно розвинених держав тощо.

Стаття 27 Статуту ООН містить положення про необхідність наявності одностайної згоди постійних членів Ради Безпеки ООН (далі – РБ ООН) для прийняття рішень з усіх (окрім процедурних) питань, що дозволяє постійним членам відхиляти певні проекти резолюцій ООН незалежно від рівня підтримки його непостійними членами, що і закріплює право вето в РБ ООН [3]. Варто зазначити, що всі вони неодноразово користувалися таким правом [2].

Наявність у постійних членів РБ ООН права вето дає їм змогу в певних випадках захищати свої інтереси більш ефективно, ніж держави-члени, що не мають такого права і чий голоси в РБ можуть, відповідно, розглядатися, як менш вагомими. Зважаючи на це, необхідним є аналіз права вето постійних членів РБ ООН з позиції співвідношення його з принципом суверенної рівності держав, що, через існування процедури блокування проектів резолюцій ООН постійними членами може ставитися під сумнів.

На нашу думку, рівність прав держав на світовій арені забезпечити можна, а ось рівність можливостей – задача недоцільна і недосяжна. Рівність прав і обов'язків передбачає наявність «балансу», наприклад, між додатковим правом та додатковим обов'язком або розширеним обсягом відповідальності, яких не мають інші суб'єкти. У світлі обраної теми, «додатковому» праву вето постійних членів РБ ООН, наприклад, кореспондує зобов'язання нести більшу частину витрат через їх «особливу відповідальність» за підтримку міжнародного миру і безпеки [2].

Звісно, доцільність такої нерівності обґрунтовується об'єктивними факторами, наприклад – географічним положенням, станом розвитку економіки, навіть, густотою населення, історією (зокрема, неспроможністю Ліги Націй працювати у тому числі і через відсутність права вето) тощо. Наразі необхідність наявності права вето постійних членів РБ ООН вже не викликає сумнівів. Однак, спори точаться щодо його реалізації – кількості постійних членів (тобто, суб'єктів права вето), характеру вето (абсолютного чи спеціального), «подоланності» такого вето – іноді такі питання виділяють в окремий блок і об'єднують терміном «Реформа РБ ООН».

Отже, наявність права вето у постійних членів РБ ООН не суперечить, а навпаки – відповідає принципу суверенної рівності держав, оскільки збалансовує права і обов'язки держав, можливості яких не можуть бути однаковими. Незаперечним є також те, що незалежно від багаточисленних заперечень критиків і запропонованих ними способів реформації права вето постійних членів РБ ООН, таке право забезпечило більш ніж сорокарічну історію ефективного реагування на «ситуації, які могли б призвести до міжнародних зіткнень» для збереження міжнародного миру і безпеки [1, 2].

Список використаних джерел:

1. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970 р [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
2. Сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org/> (зокрема, за такими посиланнями: <http://www.un.org/ru/sc/meetings/veto/>; <http://www.un.org/ru/aboutun/finance/pko.shtml>)
3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

Хоружа Аліна Володимирівна
студентка 3-го курсу групи УП-31
факультету МЕВ та ТБ
Харківського національного університету ім. В.
Н. Каразіна

ДЕРОГАЦІЯ ЯК ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сьогодні багато уваги приділяється питанню захисту прав людини у світі, а їх порушення та обмеження суворо карається та осуджується з боку міжнародного співтовариства. Окрім цього, існує велика кількість міжнародно-правових актів, які регулюють зазначене питання, та, часом, аспект правомірності обмеження прав людини залишається поза увагою науковців. Так, за нормами міжнародного права державам дозволено відступати під час надзвичайних ситуацій від виконання деяких своїх міжнародних зобов'язань стосовно захисту прав людини, а також призупиняти дію національного законодавства, іншими словами, мова йде про право на дерогацію. Зокрема, Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права 1966 року (ст. 4), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі за текстом – ЄКПЛ) та Американська конвенція про права людини 1969 року (ст. 27) передбачають застосування зазначеного права.

Актуальність цього дослідження полягає в проблемі визнання правомірності дерогації як легітимного обмеження прав людини в міжнародно-правовому аспекті.

Коли мова йде про дерогацію, необхідно розглянути умови та підстави обмеження прав та свобод людини, але процес їх формування та обґрунтування має доволі довгу історію. Так, науковець С. В. Пчелінцев зазначає, що протягом ХХ ст. сформувалося три основні теорії обмеження прав та свобод людини: «державної користі» (*raison d'état*), «поганих тенденцій» (*bad tendency doctrine*) та «доктрина явно та реально існуючої небезпеки» (*clear and present danger doctrine*). Перша теорія, котра поширена на території Західної Європи, передбачає введення надзвичайного стану та обмеження прав людини за умови «захисту вітчизни» та гарантування «суспільної безпеки». Друга сформувалася в 1925 році у США та передбачає обмеження прав людини з метою забезпечення державної безпеки. І нарешті третя доктрина надає можливість органам державної влади вдаватися до права на дерогацію у випадку, коли реалізація гарантованого конституцією права призводить до безпосередньої загрози державі.

У свою чергу, міжнародно-правові документи передбачають наступні підстави правомірного обмеження прав людини. Так, держави, що підписують ЄКПЛ, зобов'язуються не порушувати та вживати заходів щодо захисту прав

людини, перерахованих у ній, таких як право на життя та право на свободу. Але з іншого боку, ЄКПЛ визнає, що іноді держави в ситуації сильної політичної кризи, можуть не дотримуватися деяких її положень задля врегулювання проблем, які можуть бути спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Зокрема, ЄКПЛ передбачає певну гнучкість для держав та надає їм можливість відступати від деяких наданих ними зобов'язань. У відповідності зі статтею 15 п. 1 вони можуть вдаватися до подібних дій лише під час війни або іншого надзвичайного стану, що загрожує життю населення. Варто також наголосити, що жодна держава не відступала від ЄКПЛ, перебуваючи у стані війни з іншою державою, більшість відступів були у відповідь на внутрішні конфлікти та тероризм. У цих випадках країни, котрі відстоюють своє право на відступ, стверджують про наявність надзвичайного стану, що загрожує життю людей, і цим виправдовують тимчасове припинення своїх зобов'язань за ЄКПЛ.

Але варто зазначити, що, коли держава заявляє про відступ від ЄКПЛ, це питання підлягає розгляду в суді, бо держава може вжити заходів, які в іншому випадку порушують ЄКПЛ. Суди, як правило, дають державам «свободу розсуду», коли справа доходить до прийняття рішення про надзвичайний стан, що загрожує життю населення. Раніше Великобританія здійснила такий відступ від ЄКПЛ в 1970-ті роки, після терактів, пов'язаних з ситуацією в Північній Ірландії, і в 2001 році, в світлі терористичної загрози після теракту 11 вересня.

Таким чином, ЄКПЛ передбачає випадки, коли права людини, попри їх найвищу цінність, у більшості держав не зберігають свій абсолютний статус. Але варто пам'ятати, що існує певний перелік прав, відступ від яких є неможливим. Так, до таких прав належать: право на життя, право не зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покаранню, право не піддаватися рабству і право не надавати зворотньої дії кримінальному закону (ст. 15 п. 2 ЄКПЛ). Міжнародний пакт про громадянські і політичні права містить також право на правосуб'єктність, право не піддаватися позбавлення волі за невиконання контрактних зобов'язань і свободу думки і релігії. У свою чергу Американська конвенція про права людини відносить права дитини та сім'ю, право на громадянство і політичні права (Глава II. Громадянські та політичні права).

Більшість правознавців схиляються до думки, що вищезазначені норми про права людини стосуються і тих держав, котрі не є учасниками згаданих угод, бо ці норми мають імперативний характер, а тому характеризуються загальнообов'язковістю для всіх без виключення суб'єктів міжнародного публічного та гуманітарного права.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що дерогація як правомірне обмеження прав людини має досить ґрунтовну теоретико-правову

базу: положеннями міжнародно-правових актів передбачені критерії, яким повинно відповідати застосування зазначеного права. При цьому слід враховувати, що обмеження прав у загальному порядку слід відмежовувати від тих, відступ від яких є неможливим: йдеться про деякі громадянські та політичні права тощо. Коли фундаментальні права обмежуються за безпідставних і невагомих причин, то не може йти й мови про дерогацію як таку. У цьому випадку обмеження призводить до того, що право втрачає своє першочергове значення. Таким чином, держава, яка пішла на такий відповідальний крок, як обмеження прав людини, має враховувати положення загальновизнаних міжнародно-правових норм та зважувати усі можливі наслідки такого рішення.

ЗМІСТ:

Секція Теорії та історії держави і права; історії політичних і правових учень;

1. *В. Д. Гончаренко*, ПИТАННЯ МОВИ В КОНСТИТУЦІЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1920 РОКУ.
2. *Булгаков Артур Олександрович*, ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕОХОРОННИХ НОРМ
3. *Баранова Євгенія*, СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
4. *Бершаденко Олена Віталіївна*, ПОДАТКОВИЙ ІМУНІТЕТ ЗА МАГДЕБУРЗЬКИМ ПРАВОМ
5. *Бережна В.Р.*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ, ЯКИЙ БУВ УКЛАДЕНИЙ МІЖ БОГДАНОМ ХМЕЛЬНИЦЬКИМ ТА ПОЛЬСЬКИМ КОМАНДУВАННЯМ БІЛЯ ЗБОВОРА(СЕРПЕНЬ 1649 РОКУ)
6. *Бичківська Марія Юріївна*, ПЛАНУ КАРПІНИ ПРО УТИСКИ ТАТАРСЬКИМИ ЗАВОЙОВНИКАМИ ПІДКОРЕНИХ НАРОДІВ (1245-1247рр.)
7. *Борисенко Оксана Олександрівна*, ГРАМОТА ІВАНА РОСТИСЛАВОВИЧА (БЕРЛАДНИКА) 1134 Р.
8. *Волкова Є.О.*, ОСОБЛИВОСТІ ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ 1529 РОКУ
9. *Волčkova Майя Ігорівна*, ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
10. *Волčkova Майя Ігорівна*, ВТЛЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ УНР У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ
11. *Галчанський В. С.*, ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СЕРЕДИНІ XVII СТОЛІТТЯ
12. *Гармаш Тетяна Володимирівна*, ДЕМОКРАТІЯ – ІДЕАЛ ЧИ ОПТИМАЛЬНІСТЬ?
13. *Гладченко Маргарита Євгенівна*, ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОЇ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ, ЇЇ ПОВНОВАЖЕННЯ
14. *Голубцова Катерина Володимирівна*, РОЗВИТОК КАДАСТРОВОЇ СПРАВИ У XV-XVI СТОЛІТТЯХ
15. *Долгінцева Раміна Азіївна*, ОСОБЛИВОСТІ ТРЕТЬОГО ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ
16. *Донковцев Денис Олегович*, ВПЛИВ І ОСОБЛИВОСТІ СТАТУТУ КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА ПРО ЦЕРКОВНІ СУДИ
17. *Дурнас Оксана Миколаївна*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УГОРСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО УЛОЖЕННЯ ПРО ЗЛОЧИНИ І ПРОСТУПКИ 1879р. НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
18. *Жежель Анастасія Володимирівна*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНОГО ЦИВІЛЬНОГО УЛОЖЕННЯ АВСТРИЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1811 Р. НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
19. *Жихарєва О. М.*, ЛІКВІДАЦІЯ ЛИТОВСЬКИМ УРЯДОМ МІСЦЕВОЇ КНЯЗІВСЬКОЇ ВЛАДИ В КИЇВСЬКОМУ КНЯЗІВСТВІ. ВИСТУП КИЯН ПРОТИ ВОЄВОДИ ГАШТОВТА В 1471 РОЦІ
20. *Завацька В. А.*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЇ АВСТРІЇ 1867 Р. НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ
21. *Задерей Н. П.*, ОСОБЛИВОСТІ ЛИТОВСЬКОГО СТАТУТУ 1588 Р.
22. *Зеленська Катерина Сергіївна*, ОСОБЛИВОСТІ СУДЕБНИКА КНЯЗЯ КАЗИМИРА (29 ЛЮТОГО 1468 РОКУ)
23. *Зінківська Ю. В.*, ОСОБЛИВОСТІ СТОЛИПІНСЬКОГО УКАЗУ ВІД 9 ЛИСТОПАДА ПРО ДОПОВНЕННЯ ДЕЯКИХ ПОСТАНОВ ДІЮЧОГО ЗАКОНУ В ПИТАННЯХ СЕЛЯНСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ І ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
24. *Ігнатенко Тетяна Валеріївна*, ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОМУ ТА ПРИВАТНОПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ В УКРАЇНІ
25. *Касьянова Дар'я Олегівна*, КОНТОПСЬКА БИТВА ПІД ПРОВОДОМ ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО ТА ЇЇ НАСЛІДКИ
26. *Лозова Анастасія Андріївна*, IV УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ТА ПРИЧИН ПРИЙНЯТТЯ ДОКУМЕНТІВ
27. *Мартинів Наталія Андріївна*, СПАДКОВЕ ПРАВО ЗГІДНО З «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД»
28. *Марченко Н. О.*, СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В НАСЛІДОК ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ 1569 РОКУ
29. *Матвєєва Тетяна Олексіївна*, КАРАТЕЛЬНЫЕ УГОЛОВНЫЕ КОДЕКСЫ 1791 И 1810 ГОДОВ
30. *Мацак В. І.*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УКАЗУ ПРО СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИХ СУДІВ (19 СЕРПНЯ 1906 Р.)
31. *Мирик М.М.*, РОЗВИТОК ШЛЮБНО – СІМЕЙНОГО ПРАВА ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ
32. *Михайлова Анастасія Ігорівна*, БОСПОРСЬКЕ ЦАРСТВО. ЙОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД, ДЖЕРЕЛА ТА ОСНОВНІ РИСИ ПРАВА.
33. *Мішевська Аріна Єріївна*, ПІДПИСАННЯ ЗБОРІВСЬКОГО МИРНОГО ДОГОВОРУ ТА ЙОГО ОСНОВНІ УМОВИ
34. *Мухін Владислав Андрійович*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ПРО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПРАВ ГУСТИНСЬКОГО МОНАСТІРЯ НА ВОЛОДІННЯ (15 ТРАВНЯ 1655 р.)
35. *Найдін Олексій Вікторович*, ОСНОВНІ ЗАКОНИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ВІД 23 КВІТНЯ 1906 РОКУ
36. *Нестеренко Ірина Володимирівна*, ВИНИКНЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА «РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ»
37. *Нікітенко Валерія Юріївна*, ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ ЗА ДРУГИМ ЛИТОВСЬКИМ СТАТУТОМ 1566 Р.
38. *Ніколашина Анастасія Максимівна*, ПРАВОВЕ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ
39. *Новіков Дмитро Олександрович*, ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК СКІФСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
40. *Олійник Вячеслав*, ЗВІСТКА ЛІТОПІСУ ПРО ЗАХОПЛЕННЯ ЛИТОВСЬКИМИ ФЕОДАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ(1362Р.)
41. *Пазій Сергій Андрійович*, СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА У РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ
42. *Pazii Serhii Andriiovych*, THE FORMATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN UKRAINE FROM THE RUS JUSTICE TO THE COUNTY REFORM
43. *Панченко Олена Юріївна*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГОРОДЕЛЬСЬКИХ ПРИВІЛЕЇВ 1413 р.

44. *Пасько Катерина Миколаївна*, ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
45. *Плаксії Ксенія Андріївна*, ОСНОВНІ РИСИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ
46. *Пономарьова Анастасія Сергіївна*, ДЕРЖАВНИЙ ЛАД ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ П. ОРЛИКА
47. *Пронька Михайло Миколайович*, СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
48. *Радзівіл Анна Богданівна*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ 19 СЕРПНЯ 1722 РОКУ З ЗАБОРОНОЮ ПРИМУШУВАТИ КОЗАКІВ ДО ЗАГАЛЬНИХ РОБІТ І ВІДБУДУВАТИ СУДИ НЕ В СУДОВИХ ПРИМІЩЕННЯХ І БЕЗ ВІДПОВІДНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ
49. *Рудика В. Я.*, «НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ» В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХІХ СТ.
50. *Садова Анастасія Олександрівна*, ЗБІРКИ КАНОНІЧНОГО ПРАВА
51. *Сенча Богдан Юрійович*, ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ЗАКАРПАТТЯ У СКЛАДІ УГОРСЬКОГО КОРОЛІВСТВА
52. *І.П.Сиротин*, ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ СЕЛЯНСТВА І МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ЛИТВИ, ПОЛЬЩІ І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ
53. *Склезь Ольга Анатоліївна*, ОРГАНІЗАЦІЯ РЕЄСТРОВОГО КОЗАЦТВА
54. *Скрипник Р.В.*, Конституція Пилипа Орлика 1710 р.
55. *Сметаніна Анастасія Олександрівна*, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ
56. *Соколенко Владислав Вікторович*, ГАЛИЦЬКЕ БОЯРСТВО: МІЦНА ОПОРА КНЯЗІВСТВА ЧИ П'ЯТА КОЛОНА МОЛОДОЇ ДЕРЖАВИ?
57. *Сорокопуд Анастасія Михайлівна*, ВИБОРИ ДО ЗАКОНОДАВЧОЇ КОМІСІЇ 1767-1768 РОКАХ В УКРАЇНІ: ПРОЯВ ЛІУЗОРНО ДЕМОКРАТІЇ
58. *Стародубцева Дар'я Олександрівна*, УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ
59. *Стеценко Ніна Сергіївна*, ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ПРИЙНЯТТЯ ПОСТАНОВИ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ ПРО СКАСУВАННЯ ФЕОДАЛЬНИХ ПОВИННОСТЕЙ (4 СЕРПНЯ 1789 РОКУ)
60. *Стеценко Дар'я*, ЛЕВ ДАНИЛОВИЧ, КНЯЗЬ ГАЛИЦЬКИЙ, НАДАЄ ЦЕРКВІ СВЯТОГО СПАСА СЕЛО СТРАШЕВИЧІ (ДО 1301 Р.)
61. *Терентьев Михайло Віталійович*, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЄСТРОВОГО КОЗАЦТВА
62. *Ткач Діана Володимирівна*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ РІШЕННЯ ЗЕМСЬКОГО СОБОРУ ПРО ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНИ ДО СКЛАДУ РОСІЇ (1653 Р.)
63. *Торубара Богдан Ігорович*, ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА МОСКОВСЬКОГО
64. *В.С.Троян*, УТВОРЕННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТСЬКИХ ПАЛАТ У ГАЛИЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 19 СТ.
65. *Федотов Олександр Сергійович*, ОРДИНАЦІЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО 1638 РОКУ, ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ
66. *Циклаурі Олександр Анатолійович*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕЛЯЦІЇ ВОЗНОГО В. СІКОРСЬКОГО ПРО КРИВАВЕ ПОБИТТЯ СЛУГАМИ МАГНАТА С. ЛЮБОМИРСЬКОГО МІЩАН МІСТЕЧКА ЯНУШПОЛЯ (6 СЕРПНЯ 1643Р.)
67. *Цокоров Павло Дмитрович*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ УНІВЕРСАЛУ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ НАСТАСЬКОЇ ШЛЯХТИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ПОСТОЇВ ВІЙСЬК
68. *Цололо Володимир Володимирович*, ЩОДО РОЗУМІННЯ СУТІ ПРАВ ЛЮДИНИ
69. *Чуб Вікторія Олександрівна*, ПРАВОВІ ОСНОВИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
70. *Шарапова Валерія Віталіївна*, СИНТЕЗ ПОЛІТИКИ ТА РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ ЯК ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИЙ ДЕРЖАВИ
71. *Шевченко Л. С.*, БАТУРИНСЬКІ СТАТТИ 1663 Р.
72. *Штабська Христина Дмитрівна*, ВИТІСНЕННЯ НОРМ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА І ЛІКВІДАЦІЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
73. *Шутько Вікторія Сергіївна*, МЕХАНІЗМ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ В УКРАЇНІ
74. *Люшин Владислав Олегович*, ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ У СКЛАДІ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО
75. *Удовенко Діана Григорівна*, «РУКОПИСАННЯ» КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬКОВИЧА (БЛИЗЬКО 1287 РОКУ)
76. *Рукас Софія Максимівна*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГРАМОТИ РУСЬКИХ КНЯЗІВ ВОЛОДИМИРА – АНДРІЯ І ЛЬВА ЮРІЙОВИЧА ДО ВЕЛИКОГО МАГІСТРА НІМЕЦЬКОГО ОРДЕНА КАРЛА (9 серпня 1316 р.)
77. *Павліченко Ангеліна*, ВПЛИВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЖАЛУВАНОЇ ГРАМОТИ КОРОЛЯ КАЗИМИРА ЛИТОВСЬКОМУ, РУСЬКОМУ І ЖМУДСЬКОМУ ДУХОВЕНСТВУ, ДВОРЯНСТВУ, РИЦАРЯМ, ШЛЯХТІ, БОЯРАМ І МЕСТИЧАМ (2 травня 1457року)
78. *Билбас Антон*, ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ДО 1648 РОКУ
79. *Єнікеева Каріна Ринатівна*, ПОХІД РУСЬКОЇ ДРУЖИНИ ПІД ПРОВОДОМ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА НА КОРСУНЬ. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ХРИСТИАНСТВА (988-989 Р.)
80. *Радзівіл Анна Богданівна*, КОНСТИТУЦІЯ КНР 1954 РОКУ
81. *Кривуц Богдан Сергеевич*, ВЛИЯНИЕ БИТВЫ В УРОЧИЩЕ СИНІЕ ВОДЫ

Секція Цивільного права і цивільного процесу; сімейного права; міжнародного приватного права;

1. *Авраменко Аліна Анатоліївна*, СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ
2. *Анісімова Л.В.*, АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
3. *Грищенко Катерина Костянтинівна*, САМОЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ
4. *Книжжик Катерина Вікторівна*, ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В НОВОМУ ЦІПК

5. *КОВАЛЬОВ НІКІТА СЕРГІЙОВИЧ*, ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ
6. *Крупа Ірина Олександрівна*, ЗМІСТ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ. СПАДКУВАННЯ ЗА СЕКРЕТНИМ ЗАПОВІТОМ.
7. *Приходько А.С.*, СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СПРОЩЕНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ
8. *Сметаніна Анастасія Олександрівна*, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА
9. *Холодна Євгенія Євгенівна*, ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ
10. *Цюрик Анна Олександрівна*, ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ
11. *Клімов Павло Андрійович*, ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Секція Трудового права; права соціального забезпечення;

1. *Манець Анастасія Кирилівна*, СТРОКОВИЙ ТРУДОВИЙ ДОГОВІР: ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА РОЗРВАННЯ
2. *Мишустіна Кристина Дмитрівна*, ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТРУДОВОГО ПРАВА В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ
3. *Светлічна Світлана Юрійвна*, МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ
4. *Тимченко Лілія Михайлівна*, ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІНИ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ
5. *Вапнярчук Богдан В'ячеславович*, ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РОБОЧИЙ ЧАС»

Секція Судоустрою; прокуратури та адвокатури;

1. *Крушинська Оксана Володимирівна*, МОНОПОЛІЯ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ, ЗА ЧИ ПРОТИ?

Секція Кримінального права та кримінології; кримінально-виконавчого права;

1. *Андрущенко Юлія Володимирівна*, ПРОБЛЕМА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ
2. *Гладкий В'ячеслав В'ячеславович*, АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПОГЛЯД НА РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЕФЕКТУ КОРУПЦІЇ
3. *Кисіль Оксана Вікторівна*, ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПОДОЛАННЯ КОЛІЗІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ
4. *Кончина Кристина Максимівна*, МНОЖИННІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
5. *Лісняк Ольга Сергіївна*, ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПОГРОЗА» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ
6. *Манець Анастасія Кирилівна*, ПРАВИЛА КВАЛІФІКАЦІЇ ОСОБЫХ СЛУЧАЕВ ПРЕВЫШЕНИЯ ПРЕДЕЛОВ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ
7. *Недашковська Маргарита Вадимівна*, ЗНАЧЕННЯ ДІЙОВОГО КАЯТТЯ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ЗВІЛЬНЯЄ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АБО ОБСТАВИНИ, ЯКА ПОМ'ЯКШУЄ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
8. *Ніколенко Анастасія Михайлівна*, ПОКАРАННЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НЕДОЛІКИ ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
9. *Рудковська Мирослава Романівна*, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ
10. *Светлічна Світлана Юрійвна*, ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ У ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ
11. *Уланова Юлія Владиславовна*, ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЛЕГИТИМАЦИОННЫХ ЗНАКОВ В ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ
12. *Шигапова Еліза Ігорівна*, ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА
13. *Kovalevskaya Katerina*, SOME PROBLEMS OF VICTIMOLOGY OF ECONOMIC CRIMES

Секція Адміністративного права і процесу; фінансового права; інформаційного права;

1. *Гапонова Єлизавета Андріївна*, РЕАЛІЗАЦІЯ УГОД ПРО УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЯК АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ
2. *Гуцу Світлана Федорівна*, ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ
3. *Голод Олександр Олександрович*, ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ МЕДИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО ЗДОРОВ'Я
4. *Капліна Владислава Андріївна*, СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ», «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ» ТА «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ»
5. *КИЛИННИК НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА*, ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
6. *Ковальчук Ірина Анатоліївна*, ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ
7. *Коломоєць Тетяна Олександрівна*, ДЕКЛАРУВАННЯ ПОДАРУНКІВ, ОДЕРЖАНИХ ПУБЛІЧНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ, ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВМ КОРУПЦІЇ
8. *Коломоєць Тетяна Олександрівна*, КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЯК БАЗОВЕ ПОНЯТТЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ВИЗНАЧЕННЯ, ВИДИ, ЗАХОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ.
9. *КРАСНОРУЦЬКА ЛЮБОВ ЄВГЕНІВНА*, ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРЕЗУМПЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ
10. *Сисой Владислава Вікторівна*, КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ
11. *Тришина Софія Олександрівна*, ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ ВІД ПОЧАТКУ ПОБУДОВИ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ І ДО СЬОГОДЕННЯ
12. *Ніколенко Анастасія Михайлівна*, ПИТАННЯ ЩОДО ЩЕПЛЕННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: КОЛІЗІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ
13. *Прогонна Ольга Олегівна*, ПРАВОВИЙ СТАТУС КРИПТОВАЛЮТИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЇЇ ОБІГУ В УКРАЇНІ

14. *Лузан Аліна Олександрівна*, ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

Секція Господарського права, господарсько-процесуального права;

1. *Глушко Денис Андрійович*, ПОХІДНИЙ ПОЗОВ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ
2. *Коган Роман Віталійович*, КОРПОРАТИВНІ СПОРИ УЧАСНИКІВ (ЧЛЕНІВ) ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
3. *Шапошник Анастасія Олександрівна*, ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПОСЛУГ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Секція Конституційного права; муніципального права;

1. *Авраменко Аліна Анатоліївна*, СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В ІНТЕРНЕТІ
2. *Анісімова Лілія Володимирівна*, ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗМІ В ІНТЕРНЕТІ
3. *Книжник Катерина Вікторівна*, ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ САМОСУДУ
4. *КОНОПЛЬОВА МАРИНА СЕРГІЇВНА*, ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ
5. *Кривуц Богдан Сергійович*, ПРЯМА ДІЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА ВТІЛЕННЯ
6. *Мойсей Георгій Георгійович*, ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА НА ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ
7. *Сметаніна Анастасія Олександрівна*, «ПРАВО НА СМЕРТЬ»: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ
8. *Стародубцева Дар'я Олександрівна*, ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ
9. *Торгашиова Катерина Олександрівна*, КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОРЕГУЛЮВАННЯ
10. *Тришина Софія Олександрівна*, ПРОЦЕДУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИ ЗУПИНЦІ ТА ПЕРЕВІРЦІ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ
11. *Шигапова Еліза Ігорівна*, КОНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ
12. *Цюрик Анна Олександрівна*, СКАСУВАННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Секція Кримінального процесу та криміналістики; судової експертизи; оперативно-розшукової діяльності;

1. *Гришко Ірина Костянтинівна*, ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ
2. *Volodymyr Gutorov, Daria Spizheva*, SOLVING THE AUTHORSHIP ATTRIBUTION PROBLEM FOR LONG FICTION TEXTS
3. *Дубина В.А.*, ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ
4. *Котюк Михайло Володимирович*, ЗНАЧЕННЯ ТИПОВИХ СЛІДІВ ЗЛОЧИНУ ДЛЯ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ
5. *Луценко А. М.*, МЕЖІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ
6. *Максименко Наталя Валентинівна*, ПОНЯТТЯ ПІДОЗРИ ЯК ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА
7. *Мироненко Аліна Андріївна*, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.
8. *Парфилко Ігор Васильович* АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ
9. *Уланова Юлія Владиславівна*, ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ДОДЕРЖАННЯ НАЛЕЖНОГО ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОВОКАЦІЇ В ХОДІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ
10. *Соловей Андрій Миколайович*, ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ЯКІ РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ СЛІДЧИМИ СУДДЯМИ МІСЦЕВИХ СУДІВ

Секція Міжнародного права; Філософії права;

1. *Валовина Марія Анатоліївна*, ВИЗНАЧЕННЯ ОСТАННЬОГО МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У СПАДКОВИХ ВІДНОСИНАХ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ
2. *Kotlyk Anastasia*, THE ISSUE OF THE PROHIBITION OF FORCED LABOR IN ACCORDANCE WITH EUROPEAN LEGISLATION AND THE CONSTITUTION OF UKRAINE
3. *Рязанцева Юлія Олександрівна*, СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ПРИНЦИПОМ СУВЕРЕННОЇ РІВНОСТІ ДЕРЖАВ ТА НАЯВНІСТЮ ПРАВА ВЕТО У ПОСТІЙНИХ ЧЛЕНІВ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН
4. *Хоружжа Аліна Володимирівна*, ДЕРОГАЦІЯ ЯК ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ